Austr. 4647-3
Svastics

<36616876210019

<36616876210019

Bayer. Staatsbibliothek

MAGYAROK'

HISTÓRIÁJA,

MELLYET

CSÉTSÉNYI SVASTICS IGNÁTZ

A' Győri Püspökségnek Mosonyi Esperestségébe-

Sz. Miklósi Plébános íra.

HARMADIK KÖNYV.

1468.

POSONYBAN,

BELNAY GYÖRGY ALOYSIUS' BETŰIVEL, ÉS KÖLTSÉGÉVEL. 1805.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

A' HARMADIK KÖTETNEK FOGLALATJA.

MASODIK RÉSZ.

A' Magyar Koronának azon történeteiről, mellyek az Ausztriai Fő-Hertzegi Házból származott Királyok alatt estek vala.

ELSŐ SZAKASZ.

Magyar Országnak két Királyságra lett megosztásáról, 's egyéb eseteiről I Ferdinánd és János; Makszimilián; Rudolf, és II Mátyás Királykodások' folyamatjában. 1-ső *óld.*

II SZAKASZ.

A' Kurutz világról, 's a' Magyaroknak a' Törökkel vóltt, és hat Királyjai, úgymint: II, III, IV Ferdinánd; I Leopold, és I Jósef alatt történtt egyéb nevezetes dolgairól. 85-dik *óld.*

III SZAKASZ.

Örömmel látjuk itten a' Magyar Égnek felderűlését, 's Nemzetünknek mindmind nagyobb virágzását III Károly; Mária Therésia; II Jósef; II Leopold; és Ferentz Királyjai alatt. 192-dik *óld.*

MÁSODIK RÉSZ.

A' Magyar Koronának azon Történetéről, mellyek az Ausztriai Fő-Hertzegi Házból származott Királyok alatt estek vala.

ELSŐ SZAKASZ.

Magyar Országnak két Királyságra lett megosztásáról, 's egyéb eseteiről I Ferdinánd, és János; Makszimilián; Rudolf, és II Mátyás királykodások' folyamatjában.

FERDINÁND a' Tseh Királyságra megkoronáztatván *Prágában* ezer ötszáz huszonhetedik' Böjtmás Havának huszonnegyedik napján; *Fe-* I Ferdi-
jérváratt ugyan azon esztendőben Sz. András nánd
Havának harmadikán Magyar Ország' Király- XXXIX.
jának megkoronáztatott nagy pompával *Vár-* Kir. 1526. E.
dai Pál Esztergomi Érsek által, ki a' múltt esztendőben *János* Királynak tevé azon fellengős szolgálatot; hanem ettől nem régiben, többekkel együtt elpártolván, *Ferdinándhoz* hódola, a' ki őtet Érseki Méltóságában, mellyre *János* Királytól neveztetett, megerősítette. A' koronázás utánn *Budára* térvén a' Rendek Ő Felségével, az időhöz képpest némelly Rendeléseket tettek: mellyek köztt vala az

is, hogy azok, a' kik ezen koronázásra meg nem jelentek, Sz. András Havának huszonötödikén Budán megjelenvén, *Ferdinánd'* hűségére esküdjenek: egyébképpen úgy büntetődnek, mint Felség' bántók. Ezek közzűl is osztán nem kevesen állottak ugyan *Ferdinándhoz*; minekutánna *Zápolyai*, a' ki keveset értvén a' hadi dolgokhoz, többnyire szerentsétlenűl hartzolt, több tsapások utánn már sehol sem tartózkodhatván Magyar Országban, a' szomszéd Lengyel Országban kénteleníttetett magának menedékhelyet keresni: vóltak mindazáltal, kik még ezen szamkivetésében is óltalmazták őtet, egyedűl azért, hogy a' hitszegéssel magokat lelki veszélybe ne ejtsék. Ezek köztt vala ama' hatalmas Fő-Ember, Alsó-Lindvai *Bánfi János*, a' ki *Ferdinánd'* részére gyakrabban szóllíttatván, sok szép birtokainak, 's javainak felprédálását szenvedte inkább, mintsem *János* Királytól elállott vólna. A' Nemesi Rendből pedig *Bodó Ferentz*, egy érett erkőltsű, és a' hadi dolgokban jeles Férjfiú, ki az Egri tsatában el fogattatván, 's *Ferdinándhoz* vitettetvén, semmi ígéretekkel, 's ajándékokkal rá nem vétetődhetett, hogy *Zápolyainak* ellene mondana, 's készebb vólt a' tömlötz' büdösségében végezni életét, mint *Ferdinándtól* a' több ízben ajánlott kegyelmet, és szabadságot elfogadni. Dalmátziában is jó sokáig gyámolította *Zápolyai* Székét Gróf *Frangepán Kristóf:* hanem osztán Magyar Országban a' két Király miatt támasztott zenebonákat elúnván, a' Velentzei Társaságba költözött. Mindenek felett pedig Somlyói *Báthori István; Tornyallai Jakab;* és Arthándi *Bornemisza Pál'* hivsége 's álladósága használt *Jánosnak*: mert ezek őtet, midőn Lengyel Országban utólsó szükséggel

küszködne, pénzzel segítették alattomban: a' miben *Mártinúzi*; avagy *Uthysenich Györgynek*, Remete Sz. Pál Szerzetessének szolgálatjával éltek; a' ki, minthogy Barát ruhája minden roszsz gyanúságon kivűl tette vólt ötet, ide 's tova szabadon járkálván, hordta a' híreket és rendeléseket *Jánoshoz*; 's ettől amazokhoz. *János* Királytól osztán böven is megjutalmaztatott ö ezért.

Ferdinánd pedig semmit se' tartván immár Vetekedötársától, igyekezett Német Országba viszszatérni. *Budára* tehát öszvehivatván az Ország' Rendjeit ezer ötszáz huszonnyóltzadik esztendő' kezdetén, Magyar Országból való elmenetelének okát elö adta; azutánn arra intette öket, hogy egyezö akarattal olly Törvényeket szabnának a' Birodalom' gyámolára, mellyek az ö távollétekor is épen tartanák azt. Tetszett e' végre, *Budán*, a' régi szerént, tizenhat Személyekből, a' Fő-Emberek és Nemesek közzűl, Királyi Tanátsot állítani; melly a' Nádor-Ispánynak, és az Esztergomi Érseknek elölülése alatt Királyi hatalommal intézné az Ország' dolgait. — Azutánn a' Nádor-Ispánynak *Báthorinak* szavára köteleztetett azon Királyi Tanáts a' Törvényi Hármazat' helyébe mást késziteni, mel y szerént folynának osztán minden törvénykezések: hanem ez fennakadván, tsak ugyan továbbat is megmaradt *Verbötzi István' Tripartitumának* betse, 's ereje. A' Kintstárnak, 's minden Királyi Kamaráknak Fő-Tisztjévé Bethlemfalvai *Thurzó Elek* tétetett: kinek Tisztsége alatt verettetett arany és ezüst pénzeken láthatni az ö nevének kezdö betüit. Az Ország' bátorságos állapotjára pedig a' Fő-Papoknak, Ország' Nagyjainak és Nemesseinek, jószágjok' elvesztése alatt, megparantsoltatott 1528 E.

A 2

vólt, hogy értékjekhez képpest jól felfegyverkezett Katonákat mindenkor készen tartanának, kiket, a' Király' parantsolatját vévén, azonnal a' ki rendeltt Táborba küldhessenek. Mivel pedig a' hadi készületre, 's a' Közönség' egyéb szükségeire új segítséget kívánna a' Királyi Kintstár: minden egész helytől két forint adó rendeltetett. A' Fő, és Vitze-Ispányoknak meghagyatott; hogy *Zápolyai Jánosnak*, 's az ő Követőinek minden mozdúlásaira szorgalmatosan vígyázván, azok eránt *Ferdinándot* híven tudósítanak. Mind ezek, és egyebek elég gondosan, 's bőltsen intéződtek ugyan azon Budai Gyűlésben: de, hogy a' Sz. Korona *Perényi Péter'* kezénél hagyattatván, egyedűl ennek hívségére bizattatott légyen; okosság' tselekedetének nem lehet vallani: mint a' következés megmutatta vólt. *Ferdinánd* ezeknek végeződésével *Nádasdi Tamást* a' Budai Várnak, 's Városnak Kormányozójává rendelvén, 's hétszáz Német Katonákat hagyván nékie őrizetűl, kikeletkor innét *Bétsbe* költözött.

Zápolyai János az alatt *Tarnóban* azon Lengyel Helység' Uránál *Tárnovszki Jánosnál* nyomorgott, 's bánatjában minden útat módot keresett sorsának jobbra fordítására, hetedik *Kelemen* Romai Pápát, 's több Európai Fejedelmeket kérvén segítségűl: de haszontalan. *'Sigmond* Lengyel Király felvette ugyan annak dolgát, 's Követje által forróan kérte vala *Ferdinándot*, hogy illendően egyezne meg *Zápolyaival*; 's engedne néki valamit: intette, hogy a' szerentsében ne igen bizakodna; mert sokan vólnának még a' Magyarok közzűl, kik nyilván; többen pedig, kik alattomban a' számkivetett Királyhoz szítanának: a' Keresztyén Fejedelmek közzűl is lennének, kik

pénzzel és Katonasággal fognák őtet segíteni Országának viszszanyerésére. Sőt, a' mi több, gondolná meg azt; hogy *Szolimán* nem soká egész erővel fogna viszszatérni Magyar Ország' ostromlására, és a' két Vetekedőtársak között ő lészen a' harmadik, a' ki annak elnyerésén örvendene; a' mit osztán mindnyájan egyedül az ő keménységének tulajdonitanának. Ezen okok olly fontosoknak látszattak ugyan *Ferdinándnak*, hogy azokat az ő Tanátsosai eleibe adta légyen a' szorgalmatosabb megvisgálásra: de ezek az eddig kedvező szerentséhez tartván bizakodásaikat, mindnyájan azonn vóltak, hogy a' Fejedelmet egyezésre lépni ne engednék; főképpen pedig törte ebben fejét *Báthori*, a' Nádor-Ispány. Azért olly feleletet kapott a' Lengyel Követ: hogy *Zápolyai* egyébképpen kegyelmet nem nyerne *Ferdinándtól*, hanem ha magát könyörögve megalázná, 's a' Királyi Névről lemondván, néki engedelmességet fogadna. Ennek hallására búnak eresztette fejét *Zápolyai*. Azonban *Laszki Jeronimos*, egy éles elméjű Lengyel Férjfiú, barátságosan vígasztalván őtet, azzal kezdé biztatni: hogy minekutánna haszontalanúl kérte vólna a' Keresztyén Fejedelmek' segítségét, folyamodna a' Török Tsászárhoz *Szolimánhoz*, a' ki igen örömest fog ezen alkalmatosságon kapni; tsak hogy magáévá tegye azon ditsősséget, hogy a' számkivetett Fejedelmet Királyi Székébe viszszahelyheztette légyen. Ettől irtózni látszatott *János*; de midőn tovább sürgetné a' dolgot *Laszki*, azt ígérvén, hogy maga' költségén vinné véghez a' Követséget, 's eltávoztatna mindeneket, valamik ártalmasok lehetnének Magyar Országnak: végre tsak ugyan reá állott a' bús Fejedelem. *Laszki* tehát tel-

lyes hatalmat vévén a' dolog' végezésére, elindúlt Lengyel Országból, és sok alkalmatlan útakon élete' veszedelme között béérkezett *Konstántzinápolyba* a' fennemlített esztendő Karácson Havának huszonkettődikén. Nehezebbnek találta eleinten a' dolgot, mintsem vélte: mert a' Törökök értvén Magyar Ország' meghasonlását, mindjárt úgy szandékoztak, hogy azt megtámadván, hatalmok alá vessék. De minekutánna *Gritt Lajosnak*, egy tsalfa, 's a' Török Udvarnál kedves Embernek eszközlésével *Ibrahim* Vezérnek jóakaratját megnyerte vólna *Laszki*; a' mint gyors elméjű 's beszédű vala, végre oda vitte a' dolgot, hogy *Szolimán*, Birodalma' hasznánál nagyobbra betsűlvén Neve' ditsősségét, barátságra lépett *Zápolyaival*, illy Feltételek alatt: *Szolimán* tenné viszsza *Jánost* a' Magyar Királyságba, 's abban mególtalmazná ötet *Ferdinánd* ellen: *János* viszontag egyedűl azzal bizonyítaná háláadatosságát Jóltévőjéhez, hogy véle minden ellensége ellen hadba szál-
1529.E. lana. — *Laszki* illy formán ezer ötszáz huszonkilentzedikben Böjt-elő Havának harmadik napján végezvén a' dolgot, 's maga' helyett *Gritt Lajost* hagyván *Konstántzinápolyban* Ügyészűl; amaz átkozott, 's Magyar Ország' veszedelmére készűltt Kötéssel Lengyel Országba nagy vígan sietett *Jánoshoz*, hogy ötet megvígasztalná: a' miért osztán a' Szepesi Örökös Fő-Ispánysággal, és a' Késmárki, 's egyéb Uradalmakkal ajándékoztatott meg általa.

Lászki' elmenetele utánn, hamar *Konstántzinápolyba* érkeze *Hobordánszki János*, mint *Ferdinánd*' Követje, a' végett, hogy egynehány esztendőre hadszűnést eszközlene a' Törökökkel: de az ő gondatlan beszédjével, 's a'

Törökkel való bánásával *Szolimánnak Ferdinándtól* már úgy is elidegenűltt szívét felette megboszszontotta. Mert valamint a' Bétsi Udvari Tanátsosoktól, a' kik még eddig nem esmérték a' Konstántzinápolyi Udvar' fennhejazását, útasíttatott, a' szerént jelentette, hogy *Ferdinánd* legkissebb félelemmel se' vólna. Sőt hogy ettől annál inkább tartanának a' Törökök: *Belgrádot*, *Szabátsot*, *Szeremet*, *Jajtzát*, és valamit az utólsó háborúban elfoglaltak vólt Magyar Országtól, valamint vakmerően, úgy oktalanúl kívánta viszszaadatni, azt erősítvén: hogy egyébképpen el nem állana az ő Fejedelme a' hadakozástól. A' Követnek ezen szertelen negédességén annyira felháborodott a' Török Szultán, hogy őtet tüstént elparantsolá *Ferdinándhoz*, olly izenettel: hogy a' következő nyáron erős sereggel fog *Budára*, 's Bétsbe költözni; és ez eránt vele ottan viadalommal végezni. E' szörnyű fenyegetődzés sok Magyarok' szívét megdöbbentette, a' Hazának bizonyos veszedelmét nem ok nélkűl jövendőlvén ezen háborúból. *Zápolyai* pedig tudosíttatván *Laszki* által a' kedvező Konstántzinápolyi szélről, Levelek által intette Magyar Ország' Nagyjait, és Nemesseit; hogy mindnyájan egybekaptsolnák vele erejeket, midőn a' Hazába érkezik; ha tsak a' hatalmas Török Tsászár' boszszúját nem akarnák tapasztalni. Ertvén osztán *Mártinúzitól*, hogy Felső Magyar Országban sokan várnák immár az ő jövetelét: egynehány Lengyel Dandárokkal bérohana *Kassa*' tájjára, 's *Ferdinánd* Embereit véletlen megtámadván, emlékezetes tsapást teve rajtok. A' melly győzedelem' híre szorgalmatosan nagyobbíttatván, olly mozgást okoza, hogy, mintha *Ferdinánd* immár elnyomatott

vólna, *Jánoshoz*, mint Győzedelmeshez, vetekedve tódúlnának a' Hazafiak.

Szolimán is, valamint megmondotta, azon nyáron béjöve Magyar Országba, 's táborát a' Mohátsi mezőre helyhezteté, hogy az általa tett szörnyű vérontásra emlékeztesse a' Magyarokat. Itten *Zápolyai*, több Fő-Emberektől körül véve, őtet megköszöntötte, 's jobb kezét megtsókolta. Jótéteményessének illy maga' megalázásán nem kevéssé örvendett *Szolimán*; még inkább örült pedig, a' midőn *Szeretsen János*, a' Pétsi Püspökség' bitolója, *Perényi Pétert Siklósnál* kézre kerítvén, a' Sz. Koronával együtt, az ő táborába vitte vólt: mert ezen Kintshez jutván, már egyéb semmi se' kívántatott, hogy *János* előbbi Királyi Székét tellyes hatalommal elfoglalja. Táborát azutánn előbb mozdítván, Kisasszszony Havának huszonnegyedikén a' Budai mezőn telepedett meg: *János* pedig a' túlsó félen kőltekezvén, *Budának* általellenében a' Pesti térségen szállította meg Táborát. A' vízi Város tsak hamar Török kézre jutott: hanem a' Vár, mellyet *Nádasdi Tamás* nyóltzszáz Német Katonákkal óltalmazott, mind addig haszontalanította a' Szultán törekedéseit, valamig a' Vezér' hívségét, 's bátorságát követték a' Katonák. De ezek, midőn a' Török golyóbisok által döngetett bástyának egy része leroskadt vólna, az attól való félelemből az ő Vezérjeket *Nádasdit*, a' ki még nem is akart hallani a' megadásról, megtámadván, vasra verték, 's magoknak szabad kimenetelt alkudozván, őtet, a' Várral együtt, általadták az ellenségnek. Hanem meglakoltak érette: mert a' mint Ó-Budára érkeztek, hitetlenségek miatt a' Jantsárok által mind egy lábig leöldöstette őket *Szolimán*: *Ná-*

dasdit ellenben az ő jeles vitézségéért megdítsérvén, szabadon botsátotta. De ez nem bizván a' Törökök' emberségéhez, egy tsónakon szerentsésen általtsúszott a' Dunán, 's *János* táborába menvén, és annak Királyi lábaihoz borúlván, botsánatot kért előbbeni pártolásáért: ezt megnyervén, nyilvánságos esküvéssel fogadta Ő-Felségéhez való hivségét. Ezen tudós, és nagy tapasztalású Férjfiat annyira is kedvellette osztán *János* Király, hogy ezer ötszáz harmintzadikban Erdélyben azon szép birtokkal, mellyet *Fogaras* földének neveznek ajándékozta meg. Hanem három esztendő múlva, midőn *János* Király' engedelmével ama' gazdag *Kanisai Lászlóhoz* ment vala, hogy ennek Leányát magának elkötelezze a' házasságra; soha se' tért ahoz viszsza: mivel annak a' Törökkel való társalkodását nem szenvedhette. Viszszamenvén tehát *Ferdinándhoz*, ugyan ettől is megerősíttetett azon *Fogaras* földi Jószágában.

Szolimán ezek köztt megemlékezvén tett igéretéről, *Jánost Pestről Budára* költöztette, 's vele a' Királyi Várat elfoglaltatta. Onnét *Ferdinánd* ellen Ausztriába sietve nyomakodván, Sz. Mihály Havának huszonhatodikán *Bétset* körűlvette: hanem, minekutánna *Filep* Bavarus Hertzeg a' Német, és Spanyol őrizet által több ízben viszszaverte vólna őtet a' bástyáktól; nem bizván a' győzedelemhez, Mindszent Havának tizenötödikén félbe szakasztá az ostromlást, 's nagy hamarsággal tére *Budára*. Itt egynehány napig tartózkodván, a' Táborban gyakran tanátskozott vala *János* Királyjal a'közttök való szövetségről, 's különös kegyelmességnek, és emberségnek jelét mutatta, midőn *Jánost* arra intette vólt; hogy az Esztergomi Érseket *Várdai Pált*, és

a' Korona' őrzőt *Perényi Pétert*, kiket ö akkor maga Táborában mint Foglyokat tarta, kegyelembe venné, megbotsátván nékiek előbbeni pártolásaikat: látván pedig ennek azok ellen való boszszonkodását, ezen szép igékre fakadott: Nagyobb ditsősségére válik az Uralkodónak a' boszszúságot elengedni a' könyörgő Jobbágyoknak; mintsem azokon boszszút állani. Ezt megnyervén, 's általadván az Ország' Koronáját *Jánosnak*, ötet *Buda'* és egész Magyar Ország' Királyjává, 's Urává nevezte; és esküvéssel igérte néki minden segedelmét *Ferdinánd* ellen. Kirántván azutánn kardját hüvelyéből, 's azt fenyegetőleg forgatván, intette a' jelenlévö Magyarokat az ö általa viszszaszerzett Királynak hűségére, kemény büntetéssel fenyegetvén őket, ha attól valaha elállanának. Eddig elég emberségesen bánt vala *Jánossal* a' Szultán, hanem mind ötet, mind az ö Magyarjait igen megszomoritotta azon intézés, hogy *Szolimán* a' Jantsárok' erősebb részét *Budán* hagyta olly szin alatt, hogy *Jánosnak*, és a' Városnak őrizésére légyenek, *Gritt Lajosnak* az ö Követjének, vagy inkább Kémjének kormányozása alatt. Mert ezt titkon arra kötelezte, hogy a' Magyarok' mozdúlásaira, 's tanátskozásaira szemesen vigyázván, néki megirná *Konstántzinápolyba*; főképpen pedig oda függeszsze minden eszét, hogy *János* szövetségre ne léphessen *Ferdinánddal*. Ugyan is tartott attól *Szolimán*, ne hogy ezen két Fejedelem öszvebékélvén, együtt fognák osztán ellene a' dolgot. Ezek utánn hatvan ezer Rabjaival, kiket részént Ausztriában, részént Magyar Országban öszvefűzött, viszszatért *Konstántzinápolyba*. Annyi Keresztyének' szörnyű rabságát látván a' Budai Várból *János*,

sírva kárhoztatta a' Törökkel tett barátságát. Ugyan ezért az Európai Fejedelmeknél is nagy gyűlölségbe esett ő, mind addig nem is esmértetett Anyaszentegyház' igaz Fiának hetedik *Kelemen* Pápától, valamig ellene nem mondott azon barátságnak.

János, minekutánna Magyar Országból kitakarodtak vólna a' Törökök, *Budára* Ország-Gyűlést hirdetett, éppen nem kételkedvén a' Rendek' megjelenése felől; de reménységében igen megtsalatkozott: mert azok a' Török tzimboraságból származott károkért többnyire felette boszszúsok lévén, olly kevésen jelentek meg *Budán*, hogy arnyéka se' vólna az Ország' Gyűlésének. Azért a' Közönség eránt semmit se' lehetett ottan végezni; hanem hogy *János* Király meg akarván Alsó-Lindvai *Bánfi Jánosnak* hozzá mutatott állandó hívségét jutalmazni, őtet Ország' Nádor-Ispányjáva tette légyen. *Ferdinánd* azonban mind maga' indúlatjából, mind a' hozzá hajlott Magyarok' ösztönéből számos Katonaságot szedett Tseh és Német Országban, és azzal a' következett esztendő' Sz. András Havá- 1530. E.
ban *Jánost* körűlvétette *Budán*, *Rogendorf* Vilhelm által: de ez, mivel a' Várbeli Őrizettől több ízben vitézűl viszszaűzettetett, a' levegőnek tsípős hidege is tűrhetetlenségre hozta vólt a' Német Katonaságot, kéntelenittetett az ostromot félbe szakasztani. Azutánn majd esztendőt töltöttek a' békesség' tsinálásban. *Szolimán* pedig annyira felforrott a' Budai ostrom miatt, hogy ezer ötszáz harmintzkettődikben nagy hadi sereggel jövén Magyar Országba, ismét *Béts* ellen szándékozott: hanem *Ibrahim* Vezér, ötödik *Károly* Tsászártól sok arannyal megvesztegettetvén, őtet azon szándéktól elfordította. De Magyar Ország-

ban megújította dühös kegyetlenségét: mert azon kivül, hogy itten valamerre ment, minden Városokat, 's falukat tűzzel vassal emésztett; mind a' két Nemből temérdek sokaságát vitte ismét magával rabságra a' Keresztyéneknek.

Fájdalom! Még önnön maga Polgárjaitól is iszonyú inségeket szenvedett azon időben Magyar Ország, ennek szent Koronájáért vetekedvén a' két Fejedelem. Senki se' vólt akkor bátorságos az ő élete felöl, akármellyik részre állana: a' Városok és Faluk már egyiknek, már a' másiknak, már ismét mind a' két Résznek kéntelenittetvén adózni, utólsó szükségre hozattattak: az Uraságok, és Nemesek, hogy magokat az erőszaktól, 's megfosztatástól menthessék, ahoz állottak, a' kinek Zászlója szemek előtt lobogott. A' midőn *Ferdinánd* jószággal jutalmazta Hiveit: *János* fegyveres kézzel tiltotta el azokat annak birásától; ha tsak ő hozzá nem adták magokat. Ezt tselekedte ismét amaz, emennek Hiveire nézve. Így osztán azok mind a' két Fejedelemtől Adománylevelet nyervén mindenik' hivségére feleskűdtek. Ezen valóban siralmas gonoszhoz járúla sokaknak azon átkozott hitetlensége, kik majd ez, majd ama' Király mellett lenni tettetvén magokat, a' magános Uraságokat, Szentegyházakat, sőt még a' Királyi Koronát is szabadon fosztották javaitól. De legnyomorúlttabb állapotban vóltak az Egyházi Javadalmak: mert mivel *Ferdinánd* azt nyerte vólna ki hetedik *Kelemen* Pápától, hogy senkit azok közzűl meg nem erősitene Ő Szentsége a' Püspöki hatalomra, kiket arra *Zápolyai* nevezett; ez ellenben az amattól nevezetteket kirekesztené Székeikből: több esztendőkig Pásztor nélkűl lévén a' Püspöki

Megyék, azoknak javait világi Emberek bitolták vala; úgymint, *Szeretsen János* a' Pétsi Püspökséget; a' Nyitrait Enyingi *Török Bálint*; a' Győrit, a' Szombathelyi Prépostsággal együtt, *Berusits Gáspár*; az Erdélyit *Bodó Ferentz*, a' Nagy-Váradit *Czibak Imre*: kiket a' vetekedő Királyok, ne hogy tőlök azok elidegeníttessenek, az igazságtalanúl elfoglaltt birtokokban éppen nem mérészlettek bizgatni. Ezen egyenetlenséget annyira vitte vólt az ekkor Német Országból ide bétsúszott új Religyió, hogy egymás öldöklésére vetemedvén a' Hazafiak, szörnyűképpen fogyasztanák Magyar véreket.

Illy rettenetes rongálását a' Keresztyénségnek, 's az egész Hazának pusztúlását midőn magok látnák a' Fejedelmek, és attól tartanának, ne hogy Magyar Országot igájok alá vessék a' Törökök: már nyilván óhajtották az egyesűlést. *János* bizonyára nem egy izben szóllította meg az eránt majd *Ferdinándot*, majd *Károly* Tsászárt; tsak hogy az ő Királyi Méltósága' sértése nélkűl készűljön az meg. *Ferdinánd* is akarván az időnek engedni, kész vólt elállani az előbbeni Feltételeknek keménységétől, 's az Országnak egy részét *Jánosnál* Királyi nevezettel hagyni: ha a' Nádor-Ispány, *Báthori*, inkább a' maga boszszúságát, mintsem a' Haza' javát tekintvén, gátot nem vetett vólna; a' ki olly tekintetben vala *Ferdinándnál*, hogy ezen dologban semmit se' merne annak akaratja ellen végezni. Hanem minekutánna ezen dölfös Nádor-Ispányt elragadta vólna a' halál, jobbra fordúlt a' békesség' dolga, mellyet *János* Király leginkább sürgetett, tapasztalván *Szolimánnak* idegenségét; söt tartván attól, ne hogy *Gritt Lajos*' megölettetéséért ő rajta álljon

boszszút a' Török Szultán, a' kiért ő annyira betsülte *Gritt Lajost*, hogy ezt az ő Tanátsossainak akaratja ellen is Ország' Kormányozójává rendelte légyen. Minthogy már úgy is nagy számú Török Katonaság vólna alatta, annál inkább hatalmaskodott a' gonosz Ember ezen Méltóságában; 's a' legfőbb Embereket is, ha ellene szóllottak, számkivetéssel, jószágjok' vesztésével, és halállal is büntette: kik köztt *Czibak Imrét*, *János* Királynak kedves Emberét maga hatalmából megölette. Rettegésbe hozta tehát a' Fő-Embereket; és sokan már a' Királyt is féltették tőle. Azért Erdélynek Nagyjai megfogatván a' gyűlöletes embert, 's kérdőre vonván, mint
1534.E. Haza' ellenségét, ezer ötszáz harmintznegyedikben a' Megygyesi piatzon Hóhér által fejét vétették vólt. Tapsoltak erre nem tsak Erdélyben, hanem Magyar Országban is. *János* mindazáltal nyomoztatta a' dolgot, 's még *Laszkit* is elfogatta, a' ki ő érette annyit fáradozott vala a' Török Udvarnál; de ártatlannak találtatott: azért *Jánoson* boszszút akarván állani, *Ferdinándhoz* szegődött. Azonban *Szolimán* is azt kívánta *János* Királytól, hogy mind azokat, valakik részt vettek *Gritt Lajos'* megölésében, kinyomoztatván, kemény halállal büntettetné: egyébképpen maga fogna eljönni rövid nap alatt, 's boszszút állani. Erre mindazáltal nem vehette magát *János*, mivel a' Főbb-Emberek Erdélyben majd mindnyájan részesek vólnának azon történetben: azért Követséget rendelt *Konstántzinápolyba*, hogy *Szolimánt* megengesztelné; de ez még inkább felgerjedt a' boszszúállásra. *János* Király tehát, hogy magát bátorságossá tehesse, *Ferdinánddal*, és ötödik *Károly* Tsászárral tellyességgel egybeszövetkezett, reménylvén,

hogy e' hármas erő könnyen kitenne a' Török Szultánon. Annál inkább törekedett pedig ezenn: mivel a' Magyarok látván az ő Királyjokon a' Török' hatalmát, naponként nagy számmal adnák magokat *Ferdinándhoz*. A' Hazafiak ugyan éppen nem akarták, hogy az Ország a' két Fejedelem köztt felosztasson; mint *János* kivánta vólt: Ez tehát az egész dolgot ötödik *Károly* Tsászár' itéletére, 's egyenes szívűségére bizta; a' kinek javallásából osztán mind a' két Résznek Biztosai először *Vátzon*, azutánn *Posonyban* gyülekeztek öszve: *Ferdinánd'* részére, *János*, Lüttiki Püspök, és *Vels Lénárt*, Hadi-Vezér: János' részére pedig, *Frangepán Ferentz* Kalotsai Érsek; a' fellyebb említett Tudós Budai Prépost, most Erdélyi Püspök, *Statilius János*; *Mártinúzi György* Váradi, és *Broderich István* Vátzi Püspök; 's *Verbőtzi István* Fő-Kántzellárius. Amazoknak *Ferdinánd* Mindszent Havának huszonnyóltzadikán *Bétsben*; emezeknek pedig *János Budán* Sz. András Havának harmintzadikán ezer ötszáz harmintzhetedikben tellyes hatalmat adott a' végezésre: 's azon esztendő' végével meg is lett az.

Váradon osztán ezen Békességkötés negyvenkét Tzikkelyekre osztatván mind a' két Résztől alólírattatott ezer ötszáz harmintz- 1538. nyóltzadikban Böjt-elő Havának huszonnegyedik napján. Emlékezetesebb Tzikkelyek abban ezek: *Károly* Tsászár, és *Ferdinánd*, Magyar Ország' Királyjának, 's Atyafiságnak tiszteletével illetnék *Jánost*; és egymást költsönösen óltalmaznák: *János* az Ausztriaiak ellen kötött Török szövetségtől elállana; *Budát*, Magyar Ország' hason felével, 's Erdélyjel együtt birná, míg élne: a' Korona' jószágai, és a' Királyi Kamara' jövedelmei egy-

Két Király. aránt osztatnának fel a' két Király között; *János'* halálával pedig az egész Ország tüstént *Ferdinánd* alá jutna: ha fiat hagyna; ennek, és maradékainak semmi jussa se' lenne a' Magyar Koronához, ha tsak az Ausztriai Ház egészen ki nem halna; annak mindazáltal *Ferdinánd'* egyik Leánya adatnék Feleségűl, 's Atyai jószágaiban Szepesi Hertzeg' Névvel élne; a' mellyek általszállanának az ő Férjfi maradékaira is. Rendeltetett e'felett; hogy egy Nádor-Ispányja lenne az egész Országnak, a' kit mind a' két Rész' Gyűlésében köz akarattal választanának a' Rendek: egyéb Ország' Báróit pedig mindenik Király tetszése szerént választaná magának. Ha az Ország' Tisztjei, főképpen a' Királyi Kintstár mellett lévők, valami álnokságban tapasztaltatnának, azokat mindenik Király büntettethetné. — János Király azonban félvén a' Töröknek boszszúállásától, úgy nyilatkoztatta ki magát; hogy ő mind addig ezen Békességkötést ki nem hirdeti, valamig *Ferdinánd* olly hadi sereget nem állít, melly az övével egybefoglaltatván, elégséges lenne a' Török hatalomnak ellentállani. Mivel pedig ezt *Ferdinánd* Magyar Országnak elerőtlenedése, és Német Országnak a' Religyio' zavarodásából származott zenebonái miatt nem tselekedhette: ő is ezen Kötést egész haláláig titokban tartotta. Magyar Országnak mindazáltal hasznos vólt az: mert a' kóborlások, és öldöklések keményen megtíltatódván, kiki az ő Királyja alatt élete, és vagyona eránt bátorságos vala. A' Religyió is jobb karba jutott; minthogy a' Királyoktól kinevezett Püspökök a' Mohátsi veszedelemmel árvaságra szakadt Szentegyházaknak Székeibe bátran beállottak, kirekesztetvén onnan a' ragadozó Farkasok.

János Király is békével lévén, a' házasságra noszoltatott azok által, a' kik az Ausztriai Háztól idegenkedvén, magok' vágyódásai utánn jártak. Ezek' tanátslására végre el is jegyzé magának *Izabellát*, *'Sigmond* Lengyel Király' Leányját, általírván nékie Jegyajándékúl Magyar Ország' sok Várait, és Városait száz negyven ezer aranyba. Vége lévén a' kézfogásnak, Magyar Országba hozatott a' Királyi Menyaszszony ezer ötszáz harmintzkilentzben, és *János* Királyjal egybeadattatván, Böjt-elő Havának tizenhatodikán, Fársáng' utólsó Vasárnapján, mint szoktak a' Magyar Királynék, *Fejérváratt* megkoronáztatott: a' melly Innepi Pompának *Ferdinánd* is tiszteletet adott, az ő Követje, *Seredi Gáspár* által. De nem sokáig tartott *János* Király' párossága: mert Erdélybe költözvén, minekutánna a' Tordai Gyűlésben ezer ötszáz negy- 1540.E.
venedikben ellene mondott az Ausztriai szövetségnek, és a' Törökkel való frigynek megújítására *Mártinúzit* nagy ajándékokkal intézte vólna *Konstántzinápolyba;* halálos betegségbe esett. Mindjárt tehát az akkor született fiának, *János 'Sigmondnak* gondviselésére *Mártinúzit*, *Petrovits Pétert*, és *Török Bálintot* rendelte, nyilván meghagyván nékiek, hogy *Ferdinándot* kirekesztvén, *János 'Sigmondot* az ő fiát ültessék a' Királyi Székbe az ő halála utánn: a' mint ez tsak hamar meg is történt *Szászsebesen* az említett esztendőben Sz. Jakab Havának huszonhetedikén. Hólt teste *Fejérvárra* vitettetvén, nagy pompával tétetett a' Királyi Temetőbe: de onnét a' Törökök által, kikhez annyira szított vala, öt esztendő múlva kivettetett.

Ama' három Gondviselők az Erdélyiekkel egyetértvén, a' temetési pompa utánn

azonnal kikiáltották Magyar Ország' Királyjának *János 'Sigmondot* ; olly rendelés mellett, hogy ennek gyermek korában a' Gondviselők kormányoznák a' Közönséget; azutánn pedig a' Királyné, fiával együtt Országolna: e'felett úgy végeztetett, hogy minden pénzek, és Országos Levelek a' Királynénak, és az ő fiának tzimerével, 's nevével jeleltessenek. Ugyan ezen három Férjfiak eltökéllvén magokban, hogy *Ferdinándnak* semmit sem engednek az Országban, *Verbötzi István* Fő - Kántzelláriust, és *Eszéki János* Pétsi Püspököt *Konstántzinápolyba* küldötték, olly könyörgéssel, hogy *Szolimán* méltóztasson az ő Jótéteményességét, a' kit ők már Királynak választottak, óltalma alá venni, 's *Ferdinánd* ellen védelmezni. Ezen hitszegő, és Magyar Országot bóldogtalanító tselekedettől elannyira megundorodtak sokan a' Hazafiak közzül, hogy tüstént *Ferdinándhoz* kaptsolták magokat: a' kik köztt vala *Frangepán Ferentz* Kalotsai Érsek; *Rátkai István*; *Bebek Ferentz*; *Perényi Péter*. *Ferdinánd* azonban Gr. *Salm Miklóst* küldvén Követségűl *Budára*, ez által vátig kérte vólt a' Királynét, hogy, mivel Férje' halála után sem ő néki, sem fiának nem vólna semmi jussa a' Sz. Koronához, *Budát*, az Országnak több részével, 's Erdélyjel egygyütt, adná nékie szépségesen, mint törvényes Urának; 's tartaná magát az ez eránt tett Kötéshez: egyébként fegyverrel kénteleníttetik ő maga jussához férkezni. Kérte még az eránt is, hogy megvetvén a' gonosz Emberek' tanátsát, ne folyamodjon a' Törökökhöz; kik bizonyára Magyar Ország' elnyomására fognák fordítani azon alkalmatosságot: lássa azért, hogy mind azon nyomoruságokra, mellyeket az egész Magyar Nemzet vólna szen-

vedendő, okot ne szolgáljon. Ezekre látszott ugyan megindúlni a' Királyné; de semmi bizonyost se' felelt, mivel a' *Konstántzinápolyi* hirre várakozna. Minekutánna pedig onnét az említett Követség által a' Szultánnak ő hozzá, és fiához való hajlandósága felől tudó ittatott: már nyilván kimondotta, hogy Férje' Birodalmából egy tenyérnyit sem engedne által *Ferdinándnak*; 's az ő fegyverének fegyverrel állana ellent.

Izabellától, és az ő Tanátsossaitól olly rútúl lett rá szedettetését nem szívelhetvén *Ferdinánd*, tsak ugyan, minekelőtte a' Török segítség elérkezne Magyar Országba, tűzzel vassal fogott a' dologhoz, meghagyván *Vels Lénártnak*, hogy venné meg *Budát* fegyverrel mentől előbb. De ez oktalanúl tovább tartózkodván *Visegrád'* ostromlásában, Mindszent Havának huszadikán érkezett *Budához*, 's kevés napok utánn, minthogy a' tél közelítene, semmit' se végezvén, onnan elköltözött. Következett ezer ötszáz negyvenegyedikben ezen A- 1541. E.
nya Városnak ostromlásához *Rogendorf* kapott vala; de ez is sikeretlenűl: mivel már akkor mind óltalom falakkal, mind Katonai őrizettel derekasan megerősíttetett. Minthogy tehát az erő semmire se' mehetett: fortélyjal fogott ahoz *Révai Ferentz*, a' Magyar sereg' Vezére, a' ki Arthándi *Bornemisza Pált*, a' Vár' Kormányozóját alattomban maga' részére vonta, néki ígérvén tulajdon Várát, *Szklabinát*, és *Blatnitzát*. Megegyeznek tehát ezek *Buda* eránt e' szerént: hogy a' Bóldogaszszony' Temploma mellett a' Vizi Város felől lévő ajtó nyitva hagyattasson, a' mellyen éjtszaka válogatott Magyarokkal bémenvén *Révai*, elfoglalná a' Bétsi kaput, 's azonn béeresztené a' többi sereget. Hanem az egész dolgot du-

gába döntötte *Rogendorf*: mert tudósíttatván az eránt *Révaitól*, ezt az egész Magyarsággal együtt, kemény parantsolat által a' Táborban marasztotta, 's egyedűl magának akarván a' ditsősséget tulajdonítani, négy Német Dandárt küldött előre a' mondott ajtóra: mellyen bébotsáttattak ugyan azok a' végezés szerént; de, mivel nem tudtak az ottan lévő Magyarokkal beszélleni, kiktől útasítást vehettek vólna, ide 's tova tsötönözvén a' Városon, ruhájok, 's beszédjek által elárúltattak, 's körülvétettetvén az őrző Magyarságtól, sokan lekaszaboltattak közzűlök; az elugrottak pedig szinte törték magokat, úgy omlottak ki az esmértt ajtón. *Bornemisza* tehát, hogy fejét megszabadítsa, maga is kiillantott a' Várból a' Táborba; *Révai* pedig felette boszszonkodott a' Fő-Vezér' oktalanságából származott veszteségen; végre az egész Magyarság tsípős beszéddel illette *Rogendorfot*. Ezen naptól fogva egyenetlenség támadván a' Vezérek köztt, mindenek roszszra fordúltak; utóbb pedig az egész Tábort érte a' veszedelem: mert azt a' Budai Magyarok, minekutánna a' Belgrádi Basa' segítségével megerősödtek, nagyobb részént elemésztették, a' vele lévő hadi készűletet pedig egészen elnyerték. Maga *Rogendorf* is sebet kapván, kevés napok múlva, *Komáromban* a' Holttak' számába költözött.

Buda tehát ezzel nagyon néki vidúlt: hanem *Szolimán'* oda érkezésével ismét szomorú felleg borította el azt. Mert ez, mihelyt az Ó-Budai mezőn megszállította Török táborát, először a' győzedelmes *Mahomet* Belgrádi Basát megdítsérvén, megajándékozta; azutánn, hogy új Katonáit a' Keresztyének ellen dühösködő bátorságra gerjeszsze, mind

azokat, valakik *Ferdinánd'* seregéből elfogattak, egy lábig lekontzoltatta velek. Kisasszszony Havának tizenhatodikán Követeket külde osztán bé a' Királynéhoz szép ajándékokkal, hogy ezt, kisded fiával együtt, megköszöntvén, tőle viszontag azon kegyelmet kérnék; hogy a' Királyi Kisded a' *Budán* lévő Fő-Emberekkel küldessen ki hozzája a' Táborba: hadd lássa azt, a' kinek óltalmazására illy meszsze útazott vala. *Izabella* nagyon megdöbbene ezen kérésre; hanem *Mártinúzitól* bátoríttatván szíves készségét jelentette a' Követeknek. Kiküldetik tehát a' Királyfi, Dajkái által, *Mártinúzi*; *Petrovits Péter*; *Török Bálint*; *Verbőtzi István*, és *Battyáni Orbán* Fő-Emberektől kísértetvén; 's kegyesen fogadtatott *Szolimántól*; a' ki osztán szokása ellen nagy vendégséget ütött, mellyet szántszándékkal egész setét éjtszakáig folytatott, hogy azonban Katonái, a' mit álnokúl forralt, a' Várbeliek alá döntenék. A' mit szerentsésen meg is tselekedtek: mert ezek a' nékiek kiszabott fortély szerént, mintha tsak a' Várost nézegetnék, először kevesen mentek bé a' Bétsi kapun, 's égynehányan közzűlök viszszatértek; a' kik helyett ismét többen mentek fel: illy ki 's béjárkálások által minekutánna több seregekre szaporodtak vólna a' Városon; a' kapuhoz tódúltak, 's az ott lévő Magyar őrizetnek fegyvereit elszedvén, azt elfoglalták, és Pajtássaikból tíz ezerig valót botsátottak bé a' Városba: kik, minekutánna a' piatzon hadi rendbe szedték vólna magokat, kihirdették *Szolimán'* nevével; hogy élete' vesztése alatt minden fegyvereit kiki általadná a' Törököknek. Melly parantsolatnak minekutánna féltekben mindnyájan engedelmeskedtek vólna; valamint minden kapuhoz erős őrizet,

úgy minden házhoz számosan szállottak bé a' Törökök. *Szolimán* ezt nagy örömmel értvén, a' Királyi Kisdedet sok ajándékokkal küldötte viszsza az Annyához: a' Fő-Embereket pedig magánál tartóztatta; hogy támadást ne indíthassanak.

Ez ugyan elég keservesen esett azon Fő-Magyaroknak; de még keservesebben az, hogy nyilvánságos szemrehányásokat, és a' jövendő szolgaságjokat kelle nékiek hallani: leghervasztóbb szomorúság érte pedig *Izabella* Királynét, a' ki a' Város' elfoglaltasának hírére majd halálra ijjedvén, felette siránkozott a' Törökök' óltalmán; és ama' Tanátsosokról, kik által *Ferdinánd'* barátságától elvonattatván, a' Törökökhöz állani birattatott, szív-szakadva panaszolkodott. Más nap', hogy a' sírástól megszűnt, könyörgő Levele által kérte a' Szultánt; hogy emlékezne meg előbbeni kegyelmes ígéreteiről, 's hagyná néki *Budát* szabadon; és Fő-Embereit, kiknek tanátsára szüntelen szüksége vólna, botsátaná viszsza. A' Királynénak ezen könyörgése olly érzékenyen érdeklette *Szolimán'* kevély szívét, hogy ámbár eltökéllette magában, *Budával* együtt, egész Magyar Országot igája alá vetni, mindazáltal ismét négy napi tanátskozásra eresztette ezen dolgot, különböző ítélettel vóltak ez eránt a' Török Tanátsosok: *Rusztanes*, a' Szultán' veje, az ő szelíd természete szerént, azt állította; hogy nem fogna betsűletére válni *Szolimánnak*, ha az árva Királyfiat, kinek óltalmazását magára vállalta, megfosztaná Országától: javaslotta tehát, hogy adasson viszsza *Buda*; minthogy a' betsűletre inkább, mintsem a' haszonra kellene nézni. De a' Belgrádi Basa, *Makomet*, azt vítatta; hogy méltatlanok arra a'

Magyarok: mert, úgymond, esmérem én a' Magyarokat: majd mihelyt a' Szultán *Budától* eltávozik, mindjárt közzülök sokan *Ferdinándhoz* pártolván, a' Törökök ellen fordítják fegyvereiket. Osztán; tsúnya dolog az, hogy a' Muszulmánok' Szultánja minden haszon nélkül annyira kedvezzen a' Keresztyéneknek. Bátor *Izabella* az ő részén lévő Fő-Emberekkel megmaradna is a' Török szövetségben: *Ferdinánd* a' többi Magyarokkal meg nem fog nyugodni, míg azt ki nem űzi az Országból: vagy bizony szükséges fog lenni, hogy a' hatalmas Szultán egy pityergő Asszonynak, és egy nyivátskoló Tsetsemőnek kedvéért esztendőnként olly temérdek útazást tegyen, *Konstántzinápolyból* egész *Budáig*. Azért legjobb vólna, *Izabellát* az ő Attyához, '*Sigmond* Lengyel Királyhoz küldeni; fiát pedig *Konstántzinápolyba* vinni; 's Magyar Országot a' Török Birodalom' Tartományává tenni. Ennek bátorságosabb birására pedig szükségesnek látszik énnékem — úgy mond továbbá a' pogány Ember — hogy minden Magyar Fő-Emberek eleméſztessenek; a' Nemesek pedig Aziába vitessenek; 's egyedűl a' Parasztok hagyattassanak meg, a' föld' mívelésére: nehány Városok megerősíttessenek; a' többi Várak pedig mind lerontassanak, hogy senkinek menedékhelyűl ne szolgáljanak. Végre; *Budára* Török Basát kell rendelni, ki a' Török törvény szerént folytassa mind a' polgári, mind a' katonai dolgokat. Ezeknél ugyan nem lehetett a' Magyar Név' eltörlésére képesebbet, 's kegyetlenebbet gondolni: mindazáltal jó formán ezekhez tartották magokat a' Törökök. Innen történt az; hogy olly sok régi Magyar Familiák elenyésztek.

Buda Török alatt. *Szolimán* úgy intézte a' dolgot, hogy mind Birodalma' hasznát, mind neve' ditsősségét szeme előtt tartaná. Bémenvén tehát a' Várba Kisaszszony Havának huszadikán, minekutánna a' Szűz Anya' Templomában, mellyet előbb *Mahomet'* szerére változtatott, Isteni tiszteletet tett vólna; meginté *Izabella* Királynét, hogy innen elköltözzön; mivel ezutánn tsak Erdélyben, 's Magyar Ország' Tiszamellyékén fogna parantsolni: azt mindazáltal esküvéssel ígérte; hogy '*Sigmondnak*, ha ez felserdül, által fogja *Budát* adni. Szabadon botsátotta osztán ama' Fő-Embereket, kivévén *Török Bálintot*, a' ki *Konstántzinápolyban* tíz esztendő múlva hala meg a' tömlötzben. Megszabadúlt akkor a' lántzról *Laszki Jeronimos* is, Ferdinándnak a' Török Udvarhoz küldött Követje. *Izabella* pedig, mintha rabságra menne, olly sírással költöze el *Budáról* Erdélybe az említett Hónap' huszonhatodikán az ő Árvájával; *Mártinúzival*, 's *Petrovits Péterrel* együtt. Így Magyar Országnak ama' Fő-Városa, mellyet annyi Királyok' lakása díszesített vala, a' hitetlen emberek' gonoszsága által száz negyvenöt esztendeig tartó Török szolgaságra jutott. *Szolimán* itten az Ország' Kantzelláriusát, *Verbőtzi Istvánt* rendelé a' Keresztyén Polgárok' Birájává, ki a' Törököktől sok boszszúságokkal illettetvén bújában még azon esztendőben meghálálozott. Végre, *Budát* az oda tiz ezer Jantsárokkal rendeltt Basának hívségére, és szemességére bizta. Azonnal érzé Magyar Ország a' Török óltalom' gyümöltsének ízetlenségét: mert, hogy *Ferdinánd* se' *Laszki*, se' *Salm* Követje által békességet nem nyerhete *Szolimántól*; a' szünet nélkűl tartó dühös háborúnak mezejévé változott e'

szép Pannónia. A' Budai Basának naponként gyakorlott kegyetlenkedésein kivűl, három esztendő utánn, mégént viszszatérvén *Szolimán*, minekutánna *Valpot*, *Siklóst*, *Pétset*, *Esztergomot* elfoglalta vólna; *Fejérvár* is megadván nékie magát, annak Tanátsát, és előkelő Embereit, tett fogadása ellen, mind lenyakaztatta. Következett esztendőben pedig *Temes*, *Lippa*, *Visegrád*, *Nógrád*, 's más számtalan Várak estek a' Török' igája alá. Így *Ferdinándnak* tsak a' Stájer, és Ausztria' szomszédságában fekvő Vármegyék, 's felső Magyar Országnak hegyes részei maradtak, és a' Horvátság' egy része. Ennyire elgyengűlvén tehát Magyar Ország' ereje, segítséget se' kapván sehonnan is, fészket vert benne az otsmány Törökség.

Ezt tehát hogy innen kipiszkálhassa *Ferdinánd*: azonn tanátskozott hív Embereivel; hogy arra birhassa valamiképpen *Izabella* Királynét, hogy ez adná által nékie az ő Magyar Országi, 's Erdélyi birtokait: így az egész Magyar Nemzet' egyesűltt erejével, 's a' külső Fejedelmek' segítségével jó előmenetelét lehetne a' dolognak reménylęni. Tudván pedig azt, hogy *Izabellánál* mindenek *Mártinúzi'* esze szerént mennének, ezt magához hódítani ezer ötszáz negyvennyóltzadikban *Peregi Albert* által igyekezett; következendő esztendőben pedig annak megnyerésére G. *Salm* és B. *Herberstein* által az akkor üresen álló Esztergomi Érsekséget, Kárdinálissággal ígérte nékie. *Mártinúzi* e' kettős Méltóság' fényességénél fogva a' Hazának, mellyet tanátsával annyira süllesztett vala, helyreállítását kívánván, szívvel fogadta vólt, hogy oda fogja fordítani minden tehetségét, hogy először az Erdélyi Fő-Embereket; azutánn pedig *Iza-* 1548. E.

bellát Ferdinánd' szándékára birja: tsak azt az egyet kérte; hogy erős hadi sereggel rendeltessen Magyar Ország' szélére *Kástáld* Fő-Vezér, a' ki nékie segítségére lenne a' dolognak utólsó meghatározásában. Meg is tartotta híven az ő fogadását *Mártinúzi*. Hanem *Petrovits*, a' ki éppen nem szívelhette a' Németet, észre vévén a' dolgot, azt tanátslotta *Izabellának*: hogy *Mártinúzit* megfosztván minden hivataltól, tudósítsa *Szolimánt* az egész dolog felől, 's tőle segítséget kérjen. *Mártinúzi* megsejtvén a' Királyné tanátskozásait ez eránt, a' mint nagy elméjű Ember vólt, és kész a' legnagyobb dolgoknak tellyesítésére, már nyilván, 's egyszersmind serényen kezde a' munkához; hogy készen lenne azzal, minekelőtte a' Török segítség elérkezne. Mindenek előtt a' Királyi Katonaságot a' Székelyekkel felettébb megszaporította: kiknek hivségéhez, és vitézségéhez bizván, az erőtelen Királynénak minden fenyegetéseit nem tsak nevette;
1550.E. hanem ezer ötszáz ötvenedikben a' Budai Basát is, a' ki *Szolimán'* parantsolatjából ő ellene válogatott néppel sietett, seregestől eltörlötte. Gyűlést hirdetvén osztán *Marosvásárhelyre*, olly szívrehatóképpen előadta azon nyomorúságokat, mellyek eddig a' Török' pártfogásából származtak, 's ezutánn származandanának, hogy majd mindnyájokat a' Törökök megútálására, 's *Ferdinánd'* kedvellésére gerjesztette légyen. *Izabella* megértvén a' Gyűlés' akaratját, azonnal jelentette, hogy ő kész vólna az Országot *Ferdinándnak* általadni betsűletes Feltételek alatt: hanem *Petrovits'* késztetéséből ismét annyira vetemedett, hogy *Enyeden* Gyűlést tartván, *Mártinúzit* pártosnak, és Haza' ellenségének nyilatkoztatta. De haszontalan vólt a' harag erő nélkűl: mert, mi-

nekutánna hallotta, hogy *Mártinúzi Gyulafejérvárt*; hol a' Királyi kints vala, ostromláná; e'felett *Kásztáld* is az ő Hadával bérohant immár Erdélybe; megrettenvén, önként megbékéllett *Mártinúzival*, 's egész sorsát ennek ítéletére hagyta.

Megértvén ezt *Ferdinánd'* Követjei: Ország' Bírája, *Nádasdi Tamás*; a' Magyar Katonaság' Fő-Vezére, *Báthori András*; B. *Herberstein 'Sigmond*, és *Kásztáld*, ezer ötszáz öt- 1551. E.
venegyedik' kezdetével *Szászsebesre Izabellához* mentek, 's *Ferdinánd* Király' részéről az Egyesség' pontomait előadták. Mellyeknek summája ez vala: *Izabella* adná a' Követek' kezéhez Magyar Ország' Sz. Koronáját, viszszaengedvén azzal a' Tiszamellyéki részét az Országnak, Erdélyjel együtt, 's lemondván minden ahoz való jussáról, valamint az előtt végeztetett: ellenben *Ferdinánd* a' jegyruhabéli jószágáért, melly száz negyven ezer forintra betsűltetett, ajánla *Izabellának* száz ezer aranyat, és Sziléziában az Opóliai Hertzegséget, *Zápolyainak* minden ősi jószágával együtt; fogadván egyszersmind, hogy a' Királyné' fiának *'Sigmondnak*, ha azon korra jutánd, az ő Leányát *Joánnát* fogja adni feleségűl. Ezeket minekutánna harmad napi gondolkodása utánn helybehagyta *Izabella* Királyné; Gyűlés hirdettetett *Kololvárra*: a' hol az Innepi Mise utánn a' Sz. Mihály' Templomában mind a' két Rész megesküdvén, a' Fő-Emberek' egyezésével a' Sz. Koronát, és az ahoz tartozó készűleteket *Nádasdinak* és *Báthorinak* általadta a' Királyné nagy siránkozással, mondván: Ezen Korona soha se' fog többé Magyar Főre szállani. Más nap' Házassági jegyzések tétettek a' Kolosmonostori Szentegyházban. Ugyan ekkor, 's ezutánn is sürgette *Ferdinán-*

dot Izabella, hogy *'Sigmondot*, mint jövendő Vejét, vitetné *Bétsbe* maga gondviselése alá. Nem lehetett ennél idvességesebb tanáts: de *Ferdinánd* semmiképpen se' vevődhetett arra, hogy a' Fejedelmi Gyermeknek gondját viselné: maga kárával vévén ósztán észre, hogy nem jól gondolkodott akkor dolga felől. A' Kötésnek alólírása utánn tehát *Izabella* az ő Arvájával *Kassára* útazott: a' hol az alkú szerént felvévén a' száz ezer aranyat, Opóliába költözött, még azon esztendőben. De, mivel az egész Hertzegség' jövedelme rá nem menne tizenkét ezer aranyra; e'felett az épűlet is régisége miatt majd lerozzanván, alkalmatlan vólna a' lakásra; nagy boszszonkodva Lengyel Országba vette magát, 's az ő testvérjének, a' Királynak, és édes Annyának jóvoltából némelly birtokokat nyervén, részént *Krakkóban*, 's *Varsóban*, részént *Lembergben* töltötte nyughatatlan életét. *Ferdinánd* pedig, hogy *Mártinúzihoz* köszönettel lenne, őtet Királyi Helytartóvá rendelte Erdélyben, melléje adván *Kásztáldot*, ki ottan a' Tsászári Katonaságot kormányozná, a' nélkűl, hogy az Ország' dolgába belé avatkozna. Bár ehez tartotta vólna magát Kásztáld!

De ezen Hadi-Vezér gyűlölséggel viseltetvén *Mártinúzihoz*, ennek hatalma felett kezde járni; és a' Vármegyékre magától parantsolatot küldeni, 's azokra adót szabni, nem egy ízben bátorkodott: noha néki ezeket mindenkor ellenzette *Mártinúzi*. *Izabella'* sorsáról azonban értekezvén *Szolimán*, felhortyanik *Mártinúzi* ellen, 's keményen megparantsolja a' Belgrádi, és Budai Basának, hogy mennél több sereget egybeszedvén, siessenek kiűzni Erdélyből *Ferdinánd'* hadi seregét. Mihent ezt megértette *Kásztáld*, semmit

se' tanátskozván *Mártinúzival*, nem tsak a' Magyar Országi szélen fekvő Tsászári seregeket húzta Erdélybe; hanem az Ország' minden Rendjeihez küldött Levele által új Katona szedést is parantsolt, és fegyverre kelést. Ezt *Mártinúzi*, mint az ő tekintete ellen való dolgot, meg nem szívelvén, a' Vármegyékre tüstént ellenkező parantsolatokat adott; hogy senki se' fogjon fegyvert az ő rendelése nélkűl. *Kásztáld* ezenn annyira néki mérgesedett, hogy azt *Bétsbe* küldött levele által rútúl lefestette a' Tsászárnál; 's azt merte mondani: hogy míg *Mártinúzi* él; addig Erdély soha se' fog állandó hívséggel lenni *Ferdinándhoz*. Ez úgy annyira felgerjedt ezenn, hogy az erránt tanátskozván, végre azt írta viszsza *Kásztáldnak*: hogy azt tselekedné *Mártinúzival*, a' mit a' Közönség' hasznára legjobbnak itélne. A' fennemlitett tselekedetéből ugyan *Mártinúzinak* még nem lehetett semmi tsalárdságot, vagy hitetlenséget kihozni: mert kevés napok utánn, az Ország' Rendjeinek egyezésével, olly szerentsés rendelést tett az új Katonaállításról, hogy rövid idő alatt több sereg gyülekezett öszve, mint maga *Kásztáld* gondolta volna. A' Hadi-Vezérekkel tartott tanátskozás utánn, a' minapiban a' Belgrádi Basától elfoglalt *Lippának* szabadítására lett az intézet; 's azt körül is vették Sz. András Havának negyedik napján.

Mártinúzinak utólsó táborozása vala ez. Ugyan is: minekutánna fegyveres kézzel megvétetett azon Város; a' Törökök, kik a' Várba vették vólt magokat, kétségbe esvén, kifüggesztett fejér Zászlók által ajánlották magok' megadását, ha szabadon elbotsáttatnának. Ezt nyilván megtagadta tőlök *Kásztáld*,

's az egész Török őrizetet rabságra kívánta: *Mártinúzi* ellenben szelídebb vala a' meggyőzettek eránt; és hogy a' Törökökhöz mutatott kegyességével az ellene pattogó *Szolimánt* megengesztelné, nem tsak szabadon botsátotta azokat a' Várból; hanem melléjek egynehány tsoportokat is rendelt maga seregéből az úton való óltalmazásokra, *Kásztáld'* Katonáinak erőszakoskodása ellen. A' minn ez fellobbanván, annál inkább gyanakodott *Mártinúzi* felől, midőn ez megtiltotta; hogy télre bé ne szállana az egész Tsászári Katonaság Erdélybe, ne hogy a' Lakosok mindjárt a' meghódolás' első esztendejében olly sok seregnek tartása által terheltetvén, idegenűlni kezdjenek *Ferdinánd'* Kormányától. De sokkal másképpen magyarázta azt *Kásztáld*; 's elhitette magával, hogy abban törné fejét *Mártinúzi*: hogy kirekesztvén a' Tsászári Katonaságot, annál bátrabban tenné az új intézeteket; 's az Országot ismét *Szolimán'* pártfogásába juttatná. Már tehát semmit se' kételkedvén az árúlásról, meghatározta azon nagy Embernek alattomban való elvesztését. Illy alkalmatosság adódott pedig arra nékie: *Lippának* megvétele utánn viszszatérnek Erdélybe a' nagyobb Hadi-Vezérek; *Mártinúzi* ezen közben hírt vévén, hogy a' Kárdinálisi Méltóságra kijegyzette vólna immár ötet a' Romai Pápa második *Julius*: örömében magához *Alvintzra* vezette *Kásztáldot*, 's tiszteletből a' legszebb részébe szállította Kastélyjának. Karátson Havának tizenhetedikén virradóra *Márk Antal* bémegy *Mártinúzi'* szobájába, midőn éppen reggeli imádságában foglalatoskodnék az, 's kéri ötet, hogy azon ajánlólevelet, mellyet ő a' Tsászárhoz *Kásztáldtól* nyere, erősítené meg oda jegyzett ajánlásá-

val. *Az*, semmi ravaszságtól se' tartván, tüstént kapja irótollát, 's tellyes figyelmetességgel fog az iráshoz. *Márk* előrántván ekkor dákosát ruhája alól, kettős vágást tészen rajta, a' nyakán egyiket; másikat a' vállán: a' zörgésre, 's kiáltásra oda futnak a' Társai, 's már a' földön maga vérében fetrengő *Mártinúzit* sok sebek' ejtése által végezik ki a' világból; meg nem kegyelmezvén még az ő gyermek inassának is. *Kásztáld* azonnal elfoglalta annak temérdek kintsét, 's ennek egy részét magának tartotta; egy részét pedig a' Katonaságra osztotta. A' hólt test hetven napig maradott azon a' helyen: hanem osztán a' Gyulafejérvári Kánonokok az ő Szentegyházokba takarították. Az ő megölői is, a' mint tapasztaltatott, mindnyájan erőszakos halált szenvedtek. *Ferdinánd* maga' vádoltatásának elhárítására, két Levele által világosan kinyilatkoztatta; hogy méltán ölettetett meg *Mártinúzi*. Melly nagy Ember vala ez: kitetszik *Ferdinánd'* vallásából is; a' ki nem egy ízben mondotta; hogy semmit annyira nem irígylene *János* Királynak, mint egy tsuklyás *Barátot*, ki többet érne tiz ezer vasas katonánál. Ennek megölése nagy lármát is indított az Erdélyiek között: mert még azok is, kik ez előtt gyűlölték vólt annak hatalmát, nehezen szenvedték; hogy olly Méltóságos Férjfiú, a' Szentséges Római Egyháznak Kárdinálissa, Magyar Ország' választott Primássa, kinek egyedül lehetett köszönni Erdélynek Magyar Országgal lett egyesülését, egy Embernek, a' ki annak ditsősségét nem örömest látta, akaratjára hagyatott; és a' Törvénynek minden rendje nélkül megölettetett légyen. Féltek e'felett, ne hogy

Kásztáld hasonló keménységgel éljen az Ország' több Fő-Emberei ellen is.

Így lévén az Erdélyiek' sorsa: kegyetlenűl pusztította azon idő alatt Magyar Országot az otsmány Török: 's már több Váraknak elfoglalása utánn, ezer ötszáz ötven-
1552.E. kettődikben *Eger* ellen törekedett, köröskörűl ellepvén annak környékét száz ezeret sokkal felyűlmúló sokaságával. De gyalázatjával kellett nékie tapasztalni az ottani Magyarságnak Bajnoki vitézségét, mellynek lehetőségét el nem hinné az ember, ha valójában meg nem történt vólna; mivel az őrizet tsupán két ezer emberből állott légyen: de *Dobó*, *Metskei*, *Pető*, *Fügedi*, *Bornemisza*, *Zoltay*, derék Vezérek alatt azon táméntalan ellenség ki nem tehetett rajta minden szörnyű ostromlása által. Holott még az Aszszonyok is igaz Szittyai vitézséggel tusakodtak a' durva Törökök ellen: mert midőn ezek mindenféle dühös ostromlások utánn, egész táborostól nagy lármák, 's ordítások között rohannának a Várra; *Dobó* Fő-Vezér, a' Katonákon kivűl, minden lakosokat ellenek fordította, felfegyverkeztetvén őket; az Aszszonyi Nemnek is megparantsolta, hogy kövekkel, forró vizzel, tüzes szurkokkal űznék 's vesztenék az ellenséget. Meg is feleltek ők álmélkodásra méltóképpen a' Fő-Vezér' parantsolatjának. Többek köztt egy Aszszony kapja elesett Férjének sisakját, 's fegyverét, olly mérgesen tsap azzal a' Törökök közzé, hogy hármat vágna le közzűlök: 's addig hartzolt, míg, sok sebeket nyervén, ki nem adta vitéz lelkét. Egy leány pedig látván édes Annyának agyon lövettetését, felkapta az annak ölében lévő követ, 's úgy lódította le azt a' Várból, hogy azzal két Törököt üttetett agyon, ket-

tőt pedig keményen megsebesitett légyen, Nem is érhette tzélját a' zordon Törökség; hanem több ezereinek elestte utánn, kéntelenittetett megdítsérni a' Magyarok' vitézségét, 's *Eger* Várát oda hagyni.

Erdélyben azonban mindmind nagyobbra nevekedett a' zúgolódás. Mert, noha *Ferdinánd* ezen esztendőben viszszaállította ottan az előbbeni Kormányozás' módját, Vajdának nevezvén Somlyói *Báthori Andrást*; ennek helyébe pedig, mivel betegeskedése miatt lemondott arról, amaz elébb magasztaltt *Dobó Istvánt*, és *Kende Ferentzet*: meg nem álhatta mindazáltal *Kásztáld*; hogy magát az Ország' dolgába ne avassa. Többek között, a' háborúban inségre jutott Országot a' temérdek Katonaságnak tartásával, és a' mérséktelen adózással nyomorgatta: 's a' mi több; a' katonaságot kényére botsátotta; 's ez meg nem elégedvén zsóldjával, mint az ellenség' földjén, úgy ragadozott: az Aszszonyokat, 's Leányokat szemtelenűl illetni, a' szegény lakosokat szidalmazni, ütni, verni, már szokásba vette vólt. Ha ezekről valaki *Kásztáldnál*, vagy más Vezéreknél panaszolkodott; tüstént Kurutznak, 's Pártosnak neveztetett. A' miket majd négy esztendeig tűrvén, annyira elidegenedtek *Ferdinánd*' Kormányától az Ország' Nagyjai, hogy *Izabella*' viszszahivásáról tanátskoznának. Így a' legjobb Fejedelmek is gyűlölségbe esnek a' Népnél, midőn az ő tőlök rendeltetett Fő-Tisztek az okosságnak, és emberiségnek minden Törvénye ellen kegyetlenűl bánnak azzal. Ugyan ez vólt, a' mi az Erdélyieknek pártolását annál inkább siettette; minthogy biztak a' szomszéd Birodalom' hatalmasságához.

Tellyesedett is bizodalmok. Mert már régen főzte ezt alattomban a' Török is; hogy az Erdélyieket a' Magyaroktól elválaszsza, 's közttök állandó gyűlölséget szerezzen: azért *Szolimán*, minekutánna *Petrovits* által Erdélynek ingadozásáról tudósíttatott, *Ferdinánd'* Követjének, ki által fegyvernyugvás kéretett, kereken megmondotta: hogy az meg nem lehetne egyébképpen, hanemha Erdély viszszaadattatnék *Izabellának*; azonban Erdélyt is fenyegette, hogy egészen eltörlené azt, ha *Izabella* viszsza nem hivattatnék. A' minn elijjedvén az Ország' Elei, *Bétsbe* Követeket küldöttek, 's könyörögtek *Ferdinándnak*, hogy küldene annyi sereget Erdélybe, a' mennyi ennek óltalmazására elegendő vólna a' Török ellen: vagy ha ez nem lehetne; a' közjóért engedné meg *Izabellához* való pártolássokat. De késő tanátsok vóltak ezek: mert immár a' Pártosokból jó serege lévén *Petrovitsnak*, mindenfelé rettegést okozott, 's majd mindnyájokat, akaratjok ellen is, maga pártjára vonta; és Ország-Gyűlést tartván, *Kendi Ferentz*, *Szolimán'* Követjével Lengyel Országba küldetett, kik által viszszahivattatván *Iza-*
1556.E. *bella*, ezer ötszáz ötvenhatodikban Mindszent Havának huszonkettődik napján előbbeni Fejedelmi Méltóságát minden ellentállás nélkül viszszanyerte. *Ferdinándnak* sem ereje, sem ideje nem lévén immár a' dolgon segíteni, Erdély Ország' Rendjeit az ő engedelmességére tett esküvéstől felszabadította, és *Izabellának* minden Erősségeket általadván, Erdélyből minden seregeit kiköltöztette.

Fejedelmi Páltzáját kezébe vévén *Izabella* Királyné, négy esztendeig tartó uralkodásával sok kábaságnak, 's kegyetlenségnek jára végére: mert Országa' elvesztése eránt szün-

telen félelemben lévén, azokat, kik ellen gyanakodott, alattomban küldött Börtönök által végezte ki e' világból. Többek köztt *Petrovits Pétert*, az ő dolgának legfőbb elősegítőjét is halálra szánta vólt, még pedig akkor, midőn ez nagyon betegeskedvén, és a' Királyné' intézéséről semmit sem tudván, őtet az árva Királyfival együtt, minden jószágának örökösévé tette Testamentomában: hanem a' nyavalyában meghalván, megmenekedett azon erőszaktól. Illy kegyetlenkedése által minekutánna sokakat boszszúálló méregre gerjesztett vólna a' Fejedelemaszszony; félvén azoktól, Követet külde *Ferdinándhoz*, 's Erdélynek viszszaadása felől kezde azzal alkudozni ugyan az előbbeni Feltételek alatt: de midőn ebben a' Bétsi Udvar magát vonogatná, tartván a' Török hatalomtól; *Izabella* meghálálozott Sz. Mihály Havának tizenötödik napján, ezer ötszáz hatvanadik esztendőben, *Gyula-Fejérváratt*, 's ottan a' Püspöki Templomba eltemettetvén, majd senkitől se' siratattott meg. Több helytelenségei között, legnagyobb gyalázatjára szolgált a' kevély Aszszonynak az; hogy Fiának '*Sigmondnak* nevelését Udvari Orvosára, 's a' Szent Háromság' ellenségére, *Blandrattára* bizta vólt; a' ki, hogy vallását annál inkább terjeszthesse, Erdélynek Magyar Országgal való egyesülését tellyességgel megakadályoztatta. Innét áradtak osztán e' két Országot mind addig vesztegető gonoszok, valamig Erdély fejet nem hajtott az Apostoli szent Koronának. 1560.E.

Ferdinánd tehát megtsalattatván reménységében; a' háború is többnyire szerentsétlenül szolgálván nékie, már tsak azonn tűnődött, hogy azt megtarthatná, a' mi még a' Törökök' dühösségétől megmaradott. Bé-

kességet kére azért *Szolimántól*; de nagy nehezen nyere öt esztendeig tartó fegyvernyug-
1562.E. vást ezer ötszáz hatvankettődik esztendőben: 's a' Törökök mind azt, a' mit eddig elfoglaltak vólt megtartották. '*Sigmond*, *Izabella*' fia, megerősíttetett Erdélyben, és Magyar Ország' Tiszamellyéki részében egész *Kassáig*: egyéb részétől pedig Magyar Országnak kénteleníttetett *Ferdinánd* esztendőnként harmintz ezer aranyakat küldeni *Konstántzinápolyba*. Annyira hanyatlott tehát a' Magyar Nemzet' hajdani ditsőssége, hogy az otsmány Töröknek kénszeríttetett adózni. Ezen nyomorúságnak és gyalázatnak okait a' mondottakból könnyen által lehet látni.

Az alatt míg *Konstántzinápolyban* a' békesség eránt folyt a' dolog; *Ferdinánd*, mint gondos Atya, *Bétsbe* hivatván Magyar Ország' Eleit, azt kívánta velek végezni; hogy első szülött fiát, *Makszimiliánt*, a' kit immár a' többi örökös Országaiban Örökösévé rendelt vala, Magyar Királyjá megkoronáztatná. Hanem *Nádasdy Tamás*, a' ki *Báthori*' halála utánn tizenkilentz esztendővel az Ország' Rendjeinek sok könyörgésére ez előtt nyóltz esztendővel a' Nádor-Ispányi Méltóságra emelkedett, elkezdvén szóllani, jelentette: hogy az új Királynak választása, 's koronázása nem tsupán az Ország' Nagyjain állana; hanem ahoz Ország-Gyűlés, 's minden Rendeknek megegyezése kívántatna. Midőn pedig azt vítatnák az Udvari Tanátsosok, hogy az éppen nem vólna immár szükséges, minekutánna a' Magyar Korona' Örökösévé lett az Austriai Ház: azt felelte a' Nádor-Ispány: hogy bizonyos vólna ugyan az Ausztriai Háznak Magyar Országhoz való jussa az *Ulászlóval* tett Kötés szerént; de ebben is

meghagyatott vala szabadsága a' Magyar Nemzetnek, azt választani magának azon Felséges Házból, a' mellyik nékie legalkalmatosabbnak tetszene, semmit se' tekintvén az első szülöttségre. *Nádasdinak* pedig, 's másoknak is inkább tetszett *Ferdinánd*, a' Tsászárnak második szülöttje, az ő katonás természetére, 's Magyar szívűsegére nézve. Osztán; tartottak attól, hogy *Makszimilián*, már Romai Király lévén, ha a' Magyar Koronához jutna is, mindég Német Országban tartózkodna, valamint az Attya: a' melly távollételnek tulajdonították nem tsak Erdélynek a' Magyar Koronától való elestét, hanem egyéb szerentsétlenségeit is az Országnak; 's azért majd minden Gyűlésen megújították azon kérést, hogy legalább valamelly részét az esztendőnek Magyar Országban töltené. Mivel tehát ezen Bétsi gyűlekezetben nem végezhetett *Ferdinánd* a' Magyarokkal, megboszszonkodván, minden tanátskozását félbe szakasztotta.

Nádasdi Tamás erre még azon esztendőben meghalálozván, azt javaslották a' Ministerek *Ferdinándnak*, hogy a' Nádor-Ispányi Méltóságot vagy törlené el; vagy, a' mint *Báthori* utánn tselekedett vólt, több esztendőkig elmellőzvén, Királyi Helytartót rendelne, a' ki viselné a' Nádor-Ispány' hivatalját is. Annakokáért, hogy bizvástabb mehessen *Makszimilián'* dolga: ama' nevezetes Esztergomi Erseket, *Oláh Miklóst* Királyi Helytartóvá tévén *Ferdinánd*, a' következett ezer ötszáz hatvanharmadik esztendőben Ország-Gyűlést hirdetett *Posonyba*. A' Királyi Helytartó, ki az Ország' Eleit már előre *Makszimiliánhoz* hódította, itten a' Rendeknek, kik mindnyájan ellenkezőleg nyilatkoztatták ki magokat, az 1563. E.

ahoz való meghódításában törekedett, 's annyira szívekre szóllott, hogy *Makszimiliánt* egyezőleg Királyjoknak kiáltván a' Magyar Rendek, ugyan ott *Posonyban* Sz. Mihály Havának tizenharmadik napján a' Sz. *Márton'* Templomában meg is koronázták légyen. Ezen Posonyi első koronázásban, a' mennyire lehetett, mind azon szertartások megtartattak, mellyek *Fejérváratt* szoktak vólt véghez menni: többek köztt, a' Fejérvári hegynek hasonlatosságára egy domb készittetett a' Duna' partján, mellyet osztán Királyhegynek neveztek. A' mi hajdan *Fejérváratt* a' Sz. Márton' Templomában végeződött, azt *Posonyban* a' Sz. Mihály' kapujánál emeltt Erkélyen nyilván tselekedte *Makszimilián*, megesküdvén tudniillik az Ország' szabadságainak, 's második *András'* Végzeményének megtartására, előtte olvasván azt az' Esztergomi Ersek. Következett napon pedig az ő hitvese, *Mária*, ötödik *Károly* Tsászár' Leánya, koronáztatott meg, vállára tétetődvén a' szent Korona.

E' Királyi koronázás, és a' Rendek' eloszlása utánn, azon hideglelés, mellyben már régólta sanyarkodott *Ferdinánd*, elmérgesedvén, életét szakasztotta az örökségre jól készült Fejedelemnek *Bétsben* Sz. Jakab Havá-
1564.E. nak huszonötödik napján ezer ötszáz hatvan negyedikben, Tsászári Birodalmának hatodik, Magyar Királyságának harmintzhetedik, életének hatvanegyedik esztendejében. Teste *Prágába* vitetett, 's ez előtt tizennyóltz esztendővel meghalálozott *Anna* Feleségének tetemei mellé tétetett. Magzatjai vóltak: *Makszimilián* Tsászár, Magyar és Tseh Ország' Királyja; *Ferdinánd*; *János*, és *Károly* Fő-Hertzegek; *Anna*, *Albert* Bavariai Hertzegnek;

Mária, *Vilhelm* Jüliki Hertzegnek; *Katalin*, *Ferentz* Mantuai Hertzegnek; *Borbála*, *Alfonzus* Ferráriai Hertzegnek; *Eleonóra*, *Vilhelm* Mantuai Hertzegnek; *Joánna*, *Ferentz* Hetruriai Hertzegnek — Hitvese: *Orsola*, *Margit*, *Magdolna* — Insprukki Apátzák; és *Ilona* Hálai Apátza.

Ferdinánd egy buzgó, 's igazságos Fejedelem vala, úgy hogy még *Szolimán* is magasztalná annak igaz szívűségét, midőn halálát értette: a' mint Reguláúl is vette magának: *Légyen igazság*; *'s veszszen a' Világ*. Különös hajlandósággal, 's emberséggel lévén mindenekhez, a' legalább való Embert is meghallgatta, azt mondogatván: Miként fog minket Királyokat meghallgatni az Isten; ha mi a' szegények' könyörgését nem akarjuk hallani? Magyar Ország eránt szüntelen gondoskodván, húsz Végzeményeiben számtalan Törvényeket szabott: a' mellyek mindazáltal már a' megrögzött gonoszokat ki nem veszthették. Valamint a' Hadi-Vezéreknek, úgy a' Polgári Igazgatóknak, 's Fő-Tisztviselőknek bölts útasitásokat adott: mellyeket bár jól megtartottak vólna! Méltósággal, 's birtokkal bőven megjutalmazta azokat, kik a' hívségnek, 's vitézségnek jeles tetteivel magokat kimutatták. Innen sok mái napig virágzó Familiák *Ferdinándnak* köszönhetik fényes lételeket: de legtöbbet is tett osztán ezeknek hatalma, 's hívsége abban, hogy *Ferdinánd'* Maradékai Magyar Ország' birásában megmaradhattak; kiváltképpen *Botskai'*, *Bethlen'*, 's *Rákotzi'* háborgásaiban. Tsudálni lehet itten azt, hogy, ámbár *Ferdinánd* minden szorgalommal üzte légyen Fejedelmi dolgát, még is többnyire szerentsétlenkedett abban. Panaszolkodtak ellene a' Magyarok: hogy az

Országon kivűl lakna, 's igen ritkán jelenne meg az Ország' Gyűlésén is; a' Magyarok' dolga felől idegen Tanátsosokkal tanakodna, kik tudatlanok lévén a' Haza' szokásában, 's minémüségében, haszontalan, sőt némellykor ártalmas tanátsokat is adtak; a' Királyi Parantsolatok a' Tsászári Kántzellárius, vagy Udvari Kamara által intéződnének Magyar Országra esméretlen petsétek alatt, úgy hogy a' Magyar Királyi nagyobb Petséttel való élés már egészen abba hagyatott légyen; a' pénzverö Hivatal is azonn vólna, hogy mind az arany, mind az ezüst pénzről kimaraszsza a' B. Szűz' Képét, és a' Magyar Tzimert; a' Nádor - Ispányi Méltóság annyi esztendeig félre tétetődvén, majd immár tellyességgel elsikkasztódna. De mind ezek, minekutánna *Ferdinánd'* értésére estek, helyrehozattak, nyilvánságos Törvények által.

Ferdinándot a' sok Fejedelmi gondjai között nem kevessé gyötrötték a' Religyió eránt akkor keletkezett viszszalkodások: kiváltképpen; minekutánna a' Nemkatholikusok' száma sok hatalmas Familiákkal gyarapodott. Ezen Hitbeli szakadás miként férkezhetett a' Magyarok közzé, kik eddig Apostoli Királyjaik alatt a' Katholika Hitért mindenkor készek vóltak fegyvert fogni, 's magokat feláldozni: szükséges itten erről valamenyire értekeznünk. Mivel az említett háborús idő miatt semmi Oskolák se' vólnának a' Magyar Hazában: sokan, a' birtokosabb Hazafiak közzűl, fiaikat, 's más szegény nevendékeket is Német Országba küldötték tanúlás'kedvéért; kik egyéb tudomány mellett, az ottan részént *Luthert*, részént *Kálvint* követő Oskolai Tanítók által a' Hit' dolgában is új értelemre, 's a' Katholika Anyaszentegyháznak, és az Oltár' Szol-

gainak gyűlölésére hozódtak : onnan pedig számtalan Könyvetskékkel haza térvén, mind ezeknek kiosztásával, mind módos beszédjeikkel tanítgatták azon értelemre a' Hazafiakat; kik annál buzgóbban figyelmeztek azokra, mivel Plébánossaik elhalván, a' Szerzetesek pedig a' Törököktől való féltekben elfutván, Pásztor nélkül szűkölködnének. Sőt az is megtörtént azon időnek tudatlansága, 's romlottsága szerént, hogy nem kevés Papok, és Szerzetesek lehányván magokról az Egyházi öltözetet, a' Nemkatholikusok közzé állottak, a' reájok bizatott néppel együtt. E'felett *Ferdinándnak* Nemkatholikus Hadi-Vezérei is sok Akademikusokat hozván magokkal Magyar Országba; azokat Plébániákra helyheztették. Így esett romlása Magyar Országban a' Katholika Religyiónak, 's naponként nevekedett: minthogy az Egyházi jószágok világi Emberek' körme közzé jutván, nem vólt jövedelmek a' Püspököknek, hogy Oskolákat nyithattak vólna a' nevendék Egyháziaknak, a' Nép' jövendő Tanitóinak oktatására. Minekokáért *Ferdinánd* négy esztendővel halála előtt Királyi Levele által semmivé tette minden Egyházi jószágoknak elajándékozását; és a' mellyek igazságtalanúl elvetetődtek, tüstént mind viszszaadatta a' Püspököknek, Káptalanoknak, 's Monostoroknak. Azon kivűl, értvén sok Szerzetes Lakhelyeket pusztán állani, ezeknek jövedelmeit az Oskola-Tanítóknak, 's Tanítványoknak számára fordította. A' Religyió' helyreállítására szolgáló illyes eszközöknek mindjárt kezdte hasznát venni *Oláh Miklós*, Esztergomi Érsek, *Nagyszombatban* Sz. *István* Király' nevére Szemináriumot építtetvén a' Kispapoknak, 's taníttatássokat a' Jésuitákra bizván, kiket *Béts-*

ből hivott oda. Minő előmenetellel? Bőven megmutatta a' Katholika Religyiónak onnét származott virágzása.

Makszimilián. XL. Kir. 1564. E. Attya' halála utánn, *Makszimilián*, mint már megkoronázott Király, mindjárt által vette a' Kormányt, melly nem kevés bajjal vala megterhelve: mert a' Törökök nem gondolván az általok kötött fegyvernyugvással, nem tsak az ő Erősségeiknek vidékeit kegyetlenűl pusztították; hanem még Várakat is foglaltak el. Nevelte azon bajt *Zápolyai* 'Sigmond is, a' ki *Blandratta* Orvosnak sugarlásából Erdélyt, Magyar Országnak Tiszamellyéki részével, magának kívánta tartani, 's *Makszimiliántól* Magyar Királyi nevezetet nyerni. A' Tsászár jól tudván, melly szükséges vólna az Erdélyieknek a' Magyarokkal való egyesűlése; eszében tartván a' régi Kötéseket is, *'Sigmondnak* nyilván megtagadta a' Királyi Nevezetet: hanem, hogy Erdélyt hóltig birná; megengedte nékie, olly törvény alatt, hogy magát a' Magyar Király' 's Korona' hív Függedelmességének esmérné. Mivel pedig *'Sigmond* rá nem állott arra: háború kezdődött ellene *Schvendi Lázár'* vezérlése alatt, olly szerentsével, hogy *Tokaj*, *Báthor*, *Erdőd*, *Kövár*, és több Erősségek *Makszimilián'* hatalma alá estek. Ez ellen azért *Szolimán* is haddal fenyegetődzött, ha tsak *'Sigmondnak* mind azt, valamit tőle elvett vala, tüstént viszsza nem adná; e'felett azon harmintz ezer arany adót is mellyre az ő Attya, *Ferdinánd*, kötelezte vólt magát, meg nem küldené. *Makszimilián* bizonyos lévén immár a' Romai Birodalom' részéről érkezendő katona segítség eránt, azt felelte: hogy ő tellyesíteni fogja ezeket; tsak előbb adják viszsza a' Törökök azt, a' mit fegyvernyugvás' idejében elfoglal-

tak; *'Sigmond* pedig térítse meg minden hadi költségeket. Illy bátor feleletre néki tüzesedvén *Szolimán*, utólszor is Magyar Országba vezette dühösködő Táborát, ezer ötszáz hatvanhatodik esztendőben. 1566.E.

A' midőn azon esztendő nyári napjaiban *Nandor-Fejérvárra* érkezett *Szolimán*: megtisztelte őtet *Sigmond* Erdélyi Fejedelem, 's jobb kezét megtsókolván, Könyörgőirását nyújtotta néki az ezánt; hogy tett ígérete szerént, *Budát*, Országostól együtt, méltóztasson néki általadni. *Szolimán*, a' ki a' ditsősségen nagyon kapott vala, jól tudván a' szövetséget, *Mehemet* Vezérnek mindjárt megparantsolta, hogy visgálná meg a' dolgot: miként lehetne az meg, a' Török Birodalom' kára nélkűl? De akadályt vetett abban az Erdélyi Fejedelem' duzmadtsága: minthogy *Mehemetet*, a' ki már drága ajándékokat rakott ki sátorában, 's úgy hivatta őtet magához látóba, *Békesi Gáspár'* tanátsából, mintha az Méltósága ellen lett vólna, meg nem látogatta. A' mit a' Vezér maga' megvetésére magyarázván, annyira felindúlt, hogy kigondoltt vádolásokkal egészen elfordította attól *Szolimán'* szívét; 's nem is eresztetett többé eleibe. Így *'Sigmond* megtsalattatván reménységében, tapasztalta büntetődését azon bizodálma miatt, mellyet a' Törökökben az egész Keresztyénség' kárával helyheztetett. *Makszimilián* az alatt öszveszedte minden erejét, 's három részre osztotta. *Szendi Lázár*, a' Tiszántúl, *'Sigmond* ellen vezette a' hadat; *Károly* Fő-Hertzegre Stájer és Horvát Ország' óltalmazása bizatott; végre, *Győrnél* nyóltzvan ezer Gyalogság, és huszonöt ezer Lovasság táborozott, *Ferdinánd* Fő-Hertzeg' vezér-

lése alatt, Segédje lévén *Svartzenburg Gunther*: itt vólt maga a' Tsászár is.

Melly készűletet megértvén *Szolimán*, nem bátorkodott nyilván megütközni: hanem előbb *Egert*; azutánn *Szigetvárát* vette vólt tzélba, hogy *Mehemetnek*, az ő Rokonjának, kit *Zrinyi Miklós Siklosnál* elejtett vala, haláláért boszszút álljon. Ugyan ekkor történt ama' hires hadi dolog, mellyel *Zrinyi Miklós* az ő Magyarjaival olly vitézség' jelét adta, a' mellynél nagyobbat semmi Nemzet se' mutathat. Mert a' mondott esztendőben Kisaszszony Havának első napján kétszáz ezer Török vette vólt körűl, *Szolimán*' vezérlése alatt, *Szigetvárát*, mellyet tsak ezer ötszáz Magyar óltalmazott, az ő Hazájához való ritka szeretettel, és példás vitézséggel jeleskedő *Zrinyi Miklósnak* kormányozása alatt. Már az Ellenségnek éjjeli 's nappali ágyúzása által minden óltalomfalaitól megfosztattatván a' Vár, többször huszszornál az őriző Magyarság az ellene rohantt Törökséget vitézűl viszszaverte: Utóljára történetből tűz támadván, minekutánna a' Vár, és minden, a' minek hasznát lehetett venni, elégett vólna; a' Törökök is már tsak a' jelt várták Vezéreiktől az utólsó rohanásra: *Zrinyi*, Sz. Mihály Havának hetedikén a' még megmaradtt Vitézeit néki bátorítván, győzni, vagy ditsősségesen meghalni, a' kapu előtt sűrűen álló Törökökre kisütteti még az ő egyetlen egy ágyúját, 's azzal sokakat elhordatván, kirohan egyszersmind maga is Vitézeivel, 's rettentőképpen kaszabolja a' Törökséget, 's vitéz hartzolásával végezte pállyafutását; az Emberei is hasonlóképpen majd mindnyájan, sok Törököknek lenyeste utánn, váltak meg vitézkedő életektől. Mindenestől ezen Várnak óltalmazásában, 's

attól lett ki rohanássokban huszonöt ezer Törököt fosztottak meg az élettől ezen kevés számú vitézlő Magyarok. E' véres győzedelmet azonban meg nem érte *Szolimán*, két nappal ez előtt gutaütés által múlván ki e' Világból hetvenhat esztendős korában, 's az első Szultánok között nyervén magának helyet az ő hadi erköltse által. A' győzedelmes Török Tábor viszsza tért *Belgrádba* 's ottan *Szolimán*' fiát *Szelimet* a' Szultáni Méltóságban megerősítette. *Makszimilián* pedig a' következett ezer ötszáz hatvanhetedikben Ország' Gyűlését tartván, mind pénzbeli, mind Katonai segítséget kívánt a' Rendektől: a' kik valamint az előbbeni esztendőkben, úgy most is bővségesen rendeltek mindenekből. De, mivel Ő Felsége nem reménylené a' Romai Birodalomtól a' szükséges segedelmet; a' Magyarok' reá hagyásával, békességet kívánt kérni a' Török Szultántól. *Konstántzinápolyba* küldettetvén tehát *Verántzi Antal*, Egri Püspök, az ő okosságával, 's tehetségével nyóltz esztendeig való hadszűnést eszközlött, ezen Feltételek alatt: A' Törökök; *Makszimilián*; és *'Sigmond* Erdélyi Fejedelem minden ellenségeskedéstől tartóztassák magokat: kiki, a' mit a' múltt háborúban nyert, békességben birja. *Makszimiliánnak* igen hasznos vala ezen Kötés: mind azért, mert sok helyeket elfoglalt a' Tiszán túl az Erdélyi Fejedelemtől; mind pedig azért, hogy annyi esztendeig küszködvén a' háború' inségeivel Magyar Ország, magát kipihenhetné. 1567.E.

'Sigmond az alatt úgy intézte dolgát, hogy a' hitetlen Törököket oda hagyván, *Makszimiliánnal* kötne barátságot. A' mi meg is lett *Békesi Gáspár* által ezen Feltételek alatt: *'Sigmond* a' fényes Hertzegi Nevezettel megelé-

gedvén, Királyi Névvel ne élne; Magyar Országban Bihar, Kraszna, Középszolnok, és Marmaros Vármegyéket hóltig birná, mint Magyar Ország' Részeinek Ura, Erdélynek örökös birásával együtt: a' honnét ha valaha kiüzettetne a' Törökök által; az Opóliai Hertzegségbe költözködhetne. Hogy ha férjfi örökös nélkűl történne halála; szabad lenne az Erdélyieknek Vajdát választani, a' ki mindazáltal magát esküvéssel kötelezné a' Magyar Király' hűségére. De ezen Kötés olly titokban tartódott, hogy azonban *'Sigmond* az előbbeni barátságot *Szelimmel* is folytatná, ne hogy Erdélyt, melly maga óltalmára nem vólna még elegendőképpen felkészűlve, megtámadná ez. A' melly Kötésnek nagyobb erejére, a' Tsászárnak egyik Unokája ígérődött Házastársúl *'Sigmondnak*. A' minn ő valamint először nagyon megörűlt, úgy azutánn felette megboszszonkodott, hallván, hogy azoknak egyike igen rút Személy vólna; a' másik pedig nem akarna vele házasságra lépni, ha
1571.E. tsak Katholikussá nem lenne. Hanem ezer ötszáz hetvenegyedikben Böjt-más Havának tizennegyedikén, harmintz esztendős korában végét szakasztotta mind boszszonkodásának, mind életének *Gyulafejérváratt* a' hagymáz, mellyet mértékletlenségével okozott magának. Gyermekségétől fogva roszsz neveltetése vólt, úgy hogy sem okossága, sem erköltse nem lévén, a' Közönség' kormányozását két Szociniánusra, úgy mint *Blandrata Jánosra*, és *Békesi Gáspárra* hagyta légyen: a' kik arra vitték a' dolgot Erdélyben, hogy az Ország' Tisztségeire senki se' juthatna, ha tsak az ő Vallásokat nem követné: és így az Ország' Elei mindnyájan, ha nem szívből, legalább színből Szociniánusoknak vallották ma-

gokat. Illy éktelen tsemetéjében szakadt vége ama' Nevezetes *Zápolyai* Familiának.

Makszimilián tehát azonnal oda fordította gondját, hogy Erdélyt Magyar Országhoz ragaszsza; úgy mindazáltal, hogy az említett Kötés szerént hatalmokban vólna magoknak Vajdát választani: 's ugyan ezen Méltóságra *Békesi Gáspárt* ajánlotta nékiek. De az Erdélyiek útálván annak kevélységét 's azon keménységét, mellyel viseltetett vala azokhoz, kik az Unitáriusok' vallásától írtóztak, köz akarattal Somlyói *Báthori Istvánt* választották Vajdának a' nevezett esztendőben; a' ki mind az ősi Keresztyén Vallásban, mind a' nagy dolgokhoz való értésben, mind maga' mérseklettségében valóban jeles Férjfiú vala. Kettőre esküdtették meg őtet, úgymint: hogy a' Nemzet' Szabadságát megtartsa; és minden Religyióbelieknek szabad gyakorlást engedjen, tudniillik: a' Katholikusoknak, Kálvinistáknak, Luthéránusoknak, és Unitáriusoknak. Mert *Zápolyai* '*Sigmond* alatt tsak az utóisóknak vala megengedve. *Báthori* osztán tüstént tudosította ezen nyertt Méltóságáról mind *Szelimet*, mind *Makszimiliánt*. Amaz, hogy magát az Erdélyi Fejedelmek' Urának lenni megmutatná, legottan Fejedelemség' Tzimereit: Zászlót, Fejedelmi Páltzát, Szablyát, Fejedelmi Süveget küldött *Báthorinak*, egyedűl azt parantsolván nékie; hogy azon régi szövetséget, melly *Szolimán* és *Zápolyai János* között tétetett, szentűl megtartaná, ha az ő haragját nem akarná tapasztalni. *Makszimilián*, noha nehezen szívelte, hogy *Békesi* kimaradott a' Vajdaságból; mindazáltal a' békesség okáért ő is helybehagyta *Báthori'* választatását; de úgy, hogy az, a' tőle küldetett forma szerént, nékie, mint Ma-

gyar Királynak, hûséget, 's engedelmességet esküdjön. Emlékezetes tzikkely különösen azon esküvésben az: hogy *Báthori*, akármikor parantsolná azt *Makszimilián*, a' Vajdaságról mindjárt lemondana. De ez tsak alattomban lett meg; hogy a' Török Tsászár' fülébe ne mehessen.

Nem vólt azonban olly erős, és állandós e' szövetség, mint eleinten látszott. *Báthori*, hogy magát *Szelim* által az ő Méltóságában megerősítve, *Békesi'* pártját pediglen megfogyatkozva lenni látta; *Makszimilián* Tsászárt azonnal kérte, hogy a' tett esküvés' keménységéből valamit elengedne, 's legalább hagyná nékie örökösen a' Vajdaságot: mert Erdély' Nagyjainak hatalmasabb része bizván a' Törökök' pártfogásában, bizonyosan felzendűlne, mihelyt megértené, hogy a' Tsászár tsak ideiglen, 's bizonyos korlátok közzé szorítva engedte a' hatalmat annak, a' kit ők örökös Fejeknek választottak; a' Törökök se' szívelnék azt semmiképpen, hogy Erdély az ő barátságjoktól elvonattasson. *Makszimilián* azért reá állott *Báthori'* kérésére; sőt még azon kívánságára is, hogy testvérjét *Kristófot* maga' Helytartójának nevezhesse, olly törvény alatt mindazáltal: hogy *István* Vajda' halálával tüstént egész Erdély a' Magyar Király' hatalma alá térjen. De utóbb e' se' tartatott meg: mert, minekutánna *Báthori István*
1576.E. ezer ötszáz hetvenhatodikban a' Lengyel Királyságra jutott; 's ezért *Makszimiliánban* ellenségét tapasztalta; magát Erdélyi Fejedelemnek nevezvén, az ötstsét *Kristófot* rendelte ottan Vajdának; azutánn pedig ennek fiát, '*Sigmondot* segítette azon Méltóságra. Így tehát mindég új meg új akadékok keletkezvén, *Mak-*

szimiliánnak Erdély eránt való bőlts igyekezetei füstbe mentek.

A' Lengyel Korona miatt támadott háborgásokat kivévén, egyébaránt tsendes országlása vala *Makszimiliánnak* : minthogy a' melly békességet tett *Szelimmel*, az ezutánn következett *Amuráttal* is azt nyóltz esztendőre megerősítette. Illy tartós tsendességben tehát azonn iparkodott ő, hogy az Országot, mellyet annyi nyomorúságok rongáltak vala, jó lábra állítaná : a' mint az ő hét Végzeményeiből láthatni. Mindazáltal el nem távoztathatta azt, hogy azoknak, kikre az Ország' dolga bízatott, vétkessége által ollyanok ne történnének, mellyek az ő régi szokását kedvellő Magyar Nemzetnek kedvetlenségére vólnának. Nyilván kitetszenek azok az Országnak akkori Rendeléseiből; mellyek köztt különösek ezek : az Ország' dolgai a' Hadi-Tanátsban, a' Kamarán, és a' Német Kantzellárián folytak, minden Magyar Tanátsos nélkűl; azon Helyekről a' Királyi Parantsolatok Német nyelven adódtak ki; a' Fő-Vezérek, 's egyéb Katonakormányozók olly hatalmat tulajdonítottak magoknak, hogy minden Polgári ügyekben, még a' birtoki jusokban is ítéletet tennének, az Ország' Biráinak nem kevés sértésével; a' Vár-Kapitányok, és a' telelő Katonák a' helyett, hogy kötelességek szerént bátorságot szereztek vólna a' Polgároknak, szörnyűképpen nyomorgatták azokat, 's mindenféle boszszúsággal illették; a' Nemesség különösen panaszolkodott az eránt, hogy az ő Nemesi Szabadságának egyéb sérelmein kivűl, már szokásba vették légyen a' Királyi javak' Gonviselői, hogy senkinek se' vólna szabad eladni a' maga' borát, ha tsak minden hordótól előbb hat magyar fo-

rintót le nem fizetett vólna; a' már majd elenyészett Nádor-Ispányi Méltóságon kivűl, egyéb Zászlós Uri Méltóságok is abba hagyatták. A' magvaszakadt Familiáknak, vagy a' Hitetleneknek jószágai a' Királyi birtokokhoz ragasztódtak, 's nem osztódtak az érdemes Hazafiakra: a' mi annál keservesebben esett ezeknek, mivel egyéb terheken kivűl, minden száz Jobbágytól szűntelen három Lovaskatonát kellett nékiek tartani. Végre, az is szomorította az Ősi Religyióhoz ragaszkodó Magyarokat, hogy a' kihóltt Püspökök' helyébe, tsak hogy a' jövedelmet húzhassa a' Fiskus, sok esztendeig nem neveződtek Püspökök. — Ezeknek hallására, igyekezett *Makszimilián* a' dolgon segíteni. Különösen: a' Katonaság' hatalmaskodását megzabolázta; a' Kantzelláriára a' Magyarok közzűl is kettőt rendelt, egyiket az Egyházi, másikat a' világi Rendből. Hanem hogy Nádor-Ispányt tegyen, arra semmiképpen nem vevődhetett; 's inkább az Attya' példája szerént ezen Hivatalnak viselésére Királyi Helytartókat nevezett, 's többnyire az Esztergomi Ersekeket. Mindazáltal mindenkor tellyes hívséggel vóltak ő hozza a' Magyarok: a' mit főképpen megbizonyítottak azzal, hogy fiát *Rudolfot* ezer ötszáz hetvenkettődikben a' Posonyi Gyűlésben önként választották az Apostoli Királyságra, 's azt azon esztendőben Sz. Mihály Havának tizenötödik napján *Makszimilián*' nagy örömére meg is koronázták *Verántzi Antal* Esztergomi Ersek, és Királyi Helytartó által, a' Törvényeknek és a' Nemzet' Szabadságának megtartásáról szokott Esküvésnek letétele mellett. A' ki három esztendő múlva a' Tseh Koronával; következett ezer

ötszáz hetvenhatodikban pedig a' Romai Tsászári Koronával is felékesíttetett.

Makszimilián ugyan azon esztendőben Mindszent Havának tizenkettődik napján meghálálozott negyvenkilentz esztendős korában; 's *Prágában* a' Fő-Templomba takaríttattak hideg Tetemei. Tőle megválásán minden jó szívek szomorkodtak: mert szelídségével, elmésségével, 's a' dolgok' folytatásában való állandóságával azt nyerte magának, hogy nem tsak félnék, hanem szeretnék is Alattvalói. Azon Népeknek, mellyekkel parantsolt, magához való édesítésére nem keveset szolgált néki az, hogy mindenikkel annak tulajdon nyelvén szóllana. Mert a' Deákon, Spanyolon, Olaszon, Frantzián, és Németen kivül, a' Magyar, és Tseh nyelven is derekasan beszéllett. A' Religyiót azon szigorú környűlállásokban, a' mint lehetett, óltalmazta. A' Tudományokat igen kedvellette; és segítette a' Tudósokat, a' kikből sokakat tartott maga Udvarában; 's azok köztt vala ama' Tudós Nagyszombati Magyar is, *Sámbók János*, Tsászári Historikus, és Tanátsos. Ötödik *Károly* Tsászár' Leányától *Máriától* öt fiat hagyott; úgymint: *Rudolf* Tsászárt, és Királyt; *Erneszt* Fő-Hertzeget; *Mátyás* Tsászárt, és Királyt; *Makszimiliánt* a' Német Rend' Nagy-Mesterét; és *Albertet* Belgyiom Kormányozóját. Mind ezeknek pedig, a' mit tsudálni lehet, egyike se' szaporította a' Tsászári Familiát. Leányai vóltak: *Anna* második *Filep* Spanyol Király' Hitvese; *Ersébet*, kilentzedik *Károly* Frantzia Király' Párja; és *Margit* Apátza.

Rudolf a' Királyi Székbe ülvén, a' mint Rud. II.
gyermekségétől fogva a' Tudományokban in- LI. Kir.
kább, mintsem a' Katonai dolgokban fogla- 1576. E.

latoskodott; hogy még szabadabban folytathassa tudományi eszmélkedéseit, különösen az Egvisgálasában: Magyar Ország' kormányozásában testvérjét *Ernesztet*, és Annya' testvérjét *Károlyt* kívánta részesíteni. E' végett
1578.E. tehát Bőjt-elő Havában ezer ötszáz hetvennyóltzadikban Ország' Gyűlését tartott, *Posonyban*: a' hol, minekutánna a' Katonaság, a' Várak' megújítása, 's a' pénzbéli segedelmek eránt végeztetett: a' Tsászár' akaratjára hagyatott az, hogy a' hadi dolgok' kormányozása is *Ernészt* Fő-Hertzegre bizattatna; a' kire osztán, mivel *Rudolf* mindenkor az Országon kivűl vólna, réá szállott a' Közönség' egész kormányozása. *Károly* Fő-Hertzeg pedig a' hadi-dolgok' kormányozására Horvát Országba tétetett: a' hol a' tőle felállíttatott Vár az ő nevéről *Károlyvárnak* neveztetett. Ezeknek elrendelése utánn, *Rudolf* viszszatér vala *Prágába*, hogy ottan egyedűl az ő szerette tudományát, az Egvisgálást űzhesse: a' honnét nem kevés kára következett a' Közönségnek.

A' fegyvernyugvás tizenhat, 's több esztendeig tartott ugyan a' Törökökkel, kik az alatt Áziában hadakoztak: de Magyar Országban se' vóltak egész tsendességben, 's majd itt, majd amott prédáztak; a' kik ellen ezért nem tsak boszszonkodtak a' Magyarok, hanem kardot is rántottak, 's derekasan meg-
1580.E. nyesték őket több ízben is. Így ezer ötszáz nyóltzvanadikban *Zrinyi György*; *Nádasdi Ferentz*; és *Battyáni Boldizsár* a' Posgai Szkender-Bégnek zsákmányoló seregét *Varasd'* vidékein magyarosan megviselték: A' hol jelesen megkülömböztették magokat *Zrinyi* vitézlő serege közzűl: *Svastics Gáspár*, és *Petendi Ferentz*: amaz magának a' Szkender-Bégnek

fejét eltsapván; emez pedig Kallender-Béget elevenen elfogván. Ismét ezer ötszáz nyóltz- 1582.E.
vankettődikben Vas Vármegyében a' Kemenes allyát rabló, 's pusztító Törököket, a' midőn viszszatérnének Rabjaikkal, 's prédáikkal, a' Pápai Kapitány *Majtényi László*, és a' Keszthelyi Kapitány *Petthő Kristóf* rettenetes tsapással illették vala. Azonban, noha szűnete nem vólt az illyen tsatapatéknak; egész háborúra mindazáltal még se' kelt a' dolog. Hanem, minekutánna *Szinán* Basa Nagy-Vezérré tétetett, hogy Méltóságának kezdetét valami győzedelemmel jelesítené; mindjárt a' Persákkal tett békesség utánn ezer ötszáz nyóltzvankilentzedikben azt sugarlotta *Amurátnak*, hogy engedné őtet Magyar Ország ellen hadakozni: a' mire, hogy a' Szultán rá nem állott a' fegyvernyugvás' Kötése miatt, átkozott fortélyjal nyesett vala útat. Levelet botsátott a' Bosniai, 's egyéb Basákhoz, arra intvén őket, hogy szabadon rontanának bé a' Keresztyének' Tartományaiba; és ha ezek azért viszontag bérohannának a' Török határokba, tüstént küldenék panaszszaikat *Konstántzinápolyba*: vólt is foganatja a' ravaszságnak. Mert *Hászszán*, a' Bosniai Basa, bízván a' Nagy-Vezér' hatalmában, ezer ötszáz 1590.E.
kilentzvenedikben már nagy sereggel tsapott a' Horvátságra, 's példájával a' többi Basákat is felingerlette a' Keresztyének ellen. Hogy pedig ezek emberűl ellentállottak nékiek: *Hászszán*, a' mint elvégeztetett vólt, levele által felettébb panaszolkodott ellenek *Konstántzinápolyban*. *Szinán* tehát ismét sarkalja *Amurátot* a' háború eránt: de ekkor is sikeretlenűl; mivel a' Mufti az adott hitnek megtartására birta vala a' Szultánt. Mit tselekszik tehát a' gonosz ember? Méreggel alat-

tomban elemészti a' Muftit, 's helyébe az ő dolgainak kedvezőbbet emeltet, osztán újolag rá parantsol *Hászszánra*, 's még keményebben izgatja a' Keresztyének ellen. Ez tehát huszonöt ezerből álló seregével már nem tsak pusztítani a' Horvát Tartományokat, hanem több Várakat is ostrom által megvenni bátorkodott. De úgy adta az Isten; hogy
1593 E. *Sziszeknél* ezer ötszáz kilentzvenharmadikban *Erdődi Péter*, Horvát Országi Bán által keményen megverettetvén, tizenkét ezer embereinek eleste utánn, maga is a' vízbe szoríttatott, 's belé veszett. Ugyan ezen tsapás miatt végre felindúlván *Amurát*, még azon esztendőben hadat indított *Rudolf* ellen. *Szi-*
1594. E. *nán* örülvén tsalárdkodásának foganatján, ezer ötszáz kilentzvennegyedikben nagy kedvvel jöve Magyar Országba, 's *Nagy-Győrt*, Országunk' nevezetesebb óltalomvárát tsak hamar elfoglalá az ottani Komendánsok Gr. *Hardek Ferdinánd'*, és *Perlin Miklós'* gyávasága miatt; a' kiknek ezért következendő esztendőben *Bétsben* fejek vétetett, azon Erősségnek hitetlen feladásáról meggyőzettetvén.

Hazájok' védelmezésére annal inkább felgerjedtek a' Magyarok, 's *Mátyás* Fő-Hertzeg alatt öszvegyűlvén *Posonyban* ezer ötszáz kilentzvenötödikben, azt rendelték: hogy a' Jobbágyság minden *Portától* kilentz forintot fizessen; a' Fő-Papság pedig, 's Uraságok, és Nemesek a' magok' erszényéből minden Szeszsziótól hat forintot; a' következett esztendőben pedig ezt is kilentzre emelték. Ugyan ekkor oda is terjesztették gondjokat a' Rendek, a' mi még eddig soha se' vólt; hogy a' magokéból minden Szeszsziótól tíz pénzt ajánlottak légyen a' sebes Katonák' gyámolítására. Sőt annyira fellobbant a' Magyar-

ságban a' Hazai szeretetnek tűze, hogy kiki tehetsége szerént igyekezett *Mátyás* Fő-Hertzeg, és Hadi-Vezér' segítségére mind pénzzel, mind katonával, úgy hogy azon háborúban, állandóúl negyven, és több ezer emberek katonáskodnának a' Fő-Papság', Ország' Nagyjai' 's Nemessei', és a' Királyi Városok' költségén. Mindjárt is kezdett a' Török Hóld hanyatlani: mert több győzedelmeken kivűl, ugyan azon esztendőben *Mátyás* Fő-Hertzeg' vezérlése alatt viszszavétetődött *Esztergom*, több ízben megverettetvén az annak segítségére tódúltt Törökség. Hasonló szerentsével hadakozott *Makszimilián* Fő-Hertzeg a' Tisza mellett. *Egret* ugyan, az idegen Nemzetbeli Katonaság, semmit se' hajtván *Nyáry Pálnak*, a' Vár Kapitányjának térden állva tett kérésére is, Mindszent Havának tizennegyedik napján ezer ötszáz kilentzven- 1596.E.
hatodikban feladta *Mahomet* Szultánnak, a' ki *Amurát* utánn következett a' Török Birodalomban: de az említett Szultán tizenkét nap múlva *Keresztesnél Makszimilián* Fő-Hertzegtől meggyőzettetvén, húsz ezer embereinek vesztével lódúlt *Konstántzinápolyba.* Ezer ötszáz ki- 1598.E.
lentzvennyóltzadik esztendőt pedig H. *Schvartzenburg*, és *Pálffy Miklós* Vezérek alatt *Győr* Városának lett ditső megvétele tette vólt nevezetessé: a' melly emlékezetes győzedelemről, valamint *Fejérvár* felől a' petárda által a' harmadik útszára bélövetett Kapu, melly a' Püspöki Templonban tartatik, úgy a' Vér-bástya, melly ekkor a' *Pálffy'* Vitézeitől kiontott Török vérrel tajtékozott, mái napig szembe tűnő bizonyságot tészen; a' most múltt tizennyóltzadik század' végén pedig azzal újította meg azon tsudálatos győzedelem' emlékezetét e' jeles Város, hogy azon Fejérvári

kapu felett egy derék vígyázó Tornyot építtetett; de még jobban újítja esztendőnként Husvét második napján háláadó Isteni Tisztetetével.
1601.E. Ismét ezer hatszáz egyben *Fejérvárnak* viszszanyerésével nevelte ditsősségét diadalmas Táborunk, minekutánna a' Nagy-Vezérnek Hóldos seregét szörnyűképpen megverte vólna. *Budát* egyedűl tarthatták meg a' Törökök: a' hol *Mátyás* Fő-Hertzegnek két ízbeli ostromlását haszontalanították. Nevezetes Vezérek vóltak ezen háborúban: *Mercurián*, a' Lotharingiai Házból; H. *Mansfeld Károly*; B. *Teuffenbach Kristóf*; H. *Schvartzenburg Adolf*; a' Magyarok közzűl pedig: *Erdődi Péter*, és *Tamás*; *Zrínyi György*; *Pálffy Miklós*; *Nádasdy Ferentz*; *Thurzó György*.

Ezen háborúnak szerentsés előmentét segítette az is: hogy az Erdélyiek a' Magyarokhoz állottak; úgy a' Moldva, és Oláh Ország' Lakosai megúnván a' Török szolgaságot, viszszatértek a' Magyar Korona alá, 's együtt fogták a' dolgot a' köz ellenség ellen. Hanem mind ezek, mind amazok nem sokára ismét elpártoltak az Apostoli Koronától. *Báthori 'Sigmond*, Erdélyi Fejedelem, látván Alattvalóinak megátalkodását a' Török barátságban, olly keményen ostromlotta ugyan azokat a' Magyar Király' pártjára, hogy *Botskai Istvánnak*, az ő Annya testvérjének tanátsára, némellyeket a' Nagyok közzűl a' Kolosvári Gyűlésben megfogatván, és jószágaikat a' *Fiskus* által elfoglaltatván, más más helyeken külömbkülömbféle halállal végeztette ki őket; úgymint három *Kendit*, *Iffiú Jánost*; *Báthori Boldizsárt*; *Deák Györgyöt*; *Forró Jánost*; *Bornemisza Jánost*; és az Ország' Kantzelláriussát *Kovásótzi Farkast*. *Gerendi János*; *Lónyai Albert*; *Szalántzi György*; és *Szil-*

vási Boldizsár pedig számkivetésbe küldettek, 's jószágaik elkótyavetyéltettek. Így az ellenkezőket kiirtván *Báthori 'Sigmond*, a' Magyar Koronához szövetkezett, bizonyos Kötés alatt; mellynek veleje vala ez: hogy az ő Férjfi maradékát örökségűl illesse azon Erdélyi Fejedelemség a' Magyar Király alatt: annak kifogytával pedig szabadságában lenne a' Magyar Királynak Vajdát oda rendelni Királyi Helytartóúl; úgy mindazáltal, hogy az, az Erdélyi Nemességből válasszasson. *Rudolf* azonban, hogy annál erősebben magához kötelezze *Báthorit*, nem tsak Birodalmi Hertzeggé tette; hanem Rokonját *Máriát*, második *Ferdinánd'* testvérjét Feleségűl is szerezte nékie: a' melly szép és okos Fő-Hertzegi Kisaszszonnyal *Kolosvárott* egybe is adatott a' Város Fő-Templomában. Hanem esztendő múlva valami titkos okból — a' mit a' Köznép a' Boszorkányoknak tulajdonít — annyira meggyűlölte vólt ékes Feleségét, hogy azt haza küldvén, Fejedelemségéről is lemondana, 's Opóliába költözne. Mivel pedig ő utánna *Rudolf* némelly változásokat tett az Erdélyi igazgatásban: viszszatért ide a' Rendek' kívánságára, Feleségét is kedvébe vette, és a' Törökkel szövetséget kötött. De tsak hamar ismét mind Feleségének, mind Fejedelemségének ellene mondott; ezt *Báthori András* Kárdinálisra, és Vármiai Püspökre hagyván: a' kit *Mihály* Oláh Vajda, hogy *Rudolf* előtt annál kedvesebbé tehesse magát, megtámadván, szörnyen megvert; 's futásában a' Székelyek által *Ojtosnál* öszvekontzoltatott. Így újolag *Báthori 'Sigmondot* óhajtották az Erdélyiek: a' kiknek akaratjára könnyen is reá állott ő, 's megént kezébe vette Fejedelmi Páltzáját. De ellene rendelvén *Rudolf* az

Oláh Vajdát, és *Básta Györgyöt*, ezektől olly véres tsapást szenvedett, hogy tsak alig futhatott Moldvába. A' honnan, minekutánna *Székely Mózes* által a' Töröknél haszontalan esdeklett a' segítségért, *Prágába* küldött Követje által botsánatot kért vala *Rudolftól*; 's azt megnyervén, ismét lemondott Erdélyről, úgy hogy esztendőnként ötven ezer forintot kapván, *Lobkovitz* Várában Tseh Országban töltené változó életét. Hanem itten gyanúságba esvén, általvitetett vala *Prágába*, 's ottani tisztességes fogságában meghalálozott, életének negyvenedik, 's a' tizenhatodik századnak tizenharmadik esztendejében.

Báthori 'Sigmond kihűlvén a' Fejedelemségből; *Mindszenti Benedek*, többed magával, *Prágába* küldetett; hogy *Rudolfnak* hirűl vinné az Erdélyieknek az ő hűségére tett esküvését; és, hogy tőle megértené; miként kívánná ezentúl Erdélyt kormányoztatni. Holott már tsak maga tett mindeneket *Básta György* valamint a' hadi, úgy a' Polgári dolgokban is. *Mihály* Oláh Vajdát ugyan ezer hatszáz egyben előálomkor alvásában kontzoltátta öszve; kinek halálát más nap' megértvén az Oláh Katonák, nyakraföre futottak Hazájokba. Ambár ezen kevély Oláh Fejedelem' megölettetésén majd mindnyájan örültek: mindazáltal többnyire helytelennek állitották azt, hogy a' Tsászár annak fejét, minden törvényes visgálás nélkűl, egyedűl *Bástára* bizta légyen. Azért tartván ettől, nagy gyűlölséggel vóltak ellene: a' mit annyira nevelt velek való kemény bánásával, hogy egészen elidegenűltek *Rudolf'* uralkodásától. Azonban a' Török is sarkalta vólt őket, viszszaküldvén hozzájok jó számú sereggel *Székely Mózest*, hogy *Rudolftól* elpártolván, azt vá-

lasztanák Fejedelemjeknek. Kinek elfogadá-
sa utánn, nem tsak a' Fejedelemség' Tzime-
rét; hanem számos Katonasegítséget is kül-
döttek a' Törökök. De nem soká Fejedelem-
kedhetett: mert *Raduló* Oláh Vajda, *Básta*
által már a' Tsászár' hűségére hódíttatván,
az új Erdélyi Fejedelmet *Brassónál* megtáma-
dá, 's olly vérontást tett seregében, hogy
az maga is öszvevagdaltatott légyen.

Rúdolf megértvén a' Tartománynak ezen
új pártolását, és *Székely Mózesnek* elesttét, fél-
be szakasztotta ama' hoszszú várakozását,
mellyet Erdély' elintézésében eddig károsan
tett vala; 's parantsolatot adván *Bástához*,
tíz Személyből álló Tanátsot rendelt a' három
Nemzetből — Magyarokból, Székelyekből, és
Szászokból — a' Tartomány' kormányozásá-
ra. De még ezen Intézet se' használt immár
az Erdélyiek' megnyerésére: mert éppen
nem szivelhetvén továbbá *Bástának* nálok
való uralkodását, az eránt tanakodtak, hogy
Bethlen Gábort, a' ki *Székelynek* elesttével a' Te-
mesvári Törökökhöz szaladott vala, emelnék
a' Fejedelmi Méltóságra: a' miben megegyez-
vén a' Temesi Basa is, seregeit öszveszedte,
's ezer hatszáz négyben igyekezett bévinni 1604. E.
Erdélybe *Bethlent*. De a' Tsászáriaktól késő
éjtszaka meglepettetvén, nagy vérontással
szakasztattak el; és tsak alig, hogy mind a'
ketten a' Győzedelmesek' kezeibe nem estek.
Ugyan ekkor kezdte *Botskai István* is az Er-
délyi Fejedelemséget vadászni, 's levele ál-
tal arra intette *Bethlen Gábort*, mint jó esmé-
rőssét, hogy ne szerentséltesse magát a' Tsá-
száriak ellen, minthogy egyéb aránt se' vól-
na tehetsége a' seregtartásban: hanem inkább
ő hozzá, mint tehetőshöz édesítse a' Törö-
köket, és Erdélyieket. Így általa rá jutván

azon Fejedelemségre, ezen szívességét nagy Méltósággal, 's jószággal fogná osztán megjutalmazni. Ezen ígéretre véghez is vitte azt tökélletesen *Bethlen*, hogy azon dús, elmés, 's az eddig törtentt dolgokban nagy tapasztalású Férjfiat eleibe tennék az Erdélyiek *Csáki Istvánnak*, a' kire egyébként legtöbben vokssoltak vala. A' mi pedig *Botskai Istvánnak* az Erdélyi Fejedelemségre egyenes útat készített, az vólt; hogy mind az Erdélyiek, mind a' Magyarok külömbkülömbféle okokból *Rudolftól* felettébb elidegenűltek.

Mert *Básta* Györgyben, a' ki Epirusbeli szülőktől Olasz Országban született, és minden hadi Tisztségeken által egész a' Fő-Vezéri Méltóságra emelkedett, annyira bizott *Rudolf*, hogy vele különösen levelezvén, valamit az jelentett nékie, szent vólt az ő előtte. Ez tehát az okosságnak minden törvénye ellen annyira hatalmaskodott vala Erdélyben, hogy *Istvánfi Miklós*, azon időnek szemmel látott Tanúja, az utóbb következett Botskai pártolásnak okáúl főképpen őtet állítaná. Mert a' mellett, hogy az egész Nemzet' szokását kitsúfolná; minden külömbség nélkűl szörnyű adózással terhelte azt; 's pénzfizetésre külömbkülömbféle szín alatt büntette a' Fő-Embereket. Ennek példájára a' Katonaság is, mint az ellenség' főldén, úgy prédált, 's ragadozott: és mindennémű törvénytelenséggel illette a' Lakosokat. *Rudolfnál* ezekről több ízben panaszolkodtak az Erdélyiek, könyörögvén; hogy rendelné el onnan azon kegyetlen Hadi-Vezért, 's őket Vajda által a' régi Törvények szerént kormányozná. De haszontalan. Annyira néki gubaodtak tehát, hogy inkább a' Törökök' hatalmába kívánták magokat adni, a' kik tizenöt ezer arany adó-

val megelégedvén, többekkel őket nem terhelnék. Végtére ugyan megindúlt a' Nemzet' panaszszára *Rudolf*, és *Básta'* helyébe *Barbián Jakabot* küldötte: de már akkor forrott az egész Tartomány. A' mellynek letsendesítésére ezer hatszáz ötödikben *Básta* ismét viszszaküldődvén, *Botskait* ugyan megszalasztotta; de a' kiürített Tartományban nem lévén tartása a' Katonaságának, nagyobb részént tőle elpártolt. 'Es így kevesed magával bátorságosabb helyre kénszeríttetett magát venni; 's a' Tartományt *Botskai Istvánnak* engedni.

Magyar Országban is tsak a' keserves panasz hallatódott. Majd szívek repedt a' Hazafiaknak; hogy *Rudolf* soha, még a' Rendek' Gyűlésére se' jönne az Országba; és a' legnagyobb dolgokban is annyira késedelmeskedne, hogy akkor tenné intézését, midőn az időnek lett változásával haszontalan, sőt némellykor ártalmas vólna a' Közönségnek. Különösen panaszolkodtak; hogy valamint az Ország Nádor-Ispány nélkül, úgy többnyire az Egyházi Megyék Püspökök nélkül, és a' Vármegyék Fő-Ispányok nelkül hagyattatnának. A' Bánoknak, és az Ország' Fő-Kapitányjainak hatalma igen megszoríttatván, az egész hadi dolog Külföldi Vezérek, és Tisztek által kormányoztatna. A' Posonyi Királyi Tanátsnak tsekély hatalom adódván, a' Magyarok' dolgát az Udvari Tanátsosok az Ország' tetemes kárával folytatnák; mivel azok Külföldiek lévén, semmit sem értenének Hazánk' Törvényeihez, és Szokásaihoz: az Ország' jövedelmeit, és ajánlott segedelmeit olly tsalárdúl intéznék, hogy azokból majd semmit se' juttatnánk a' szélbeli Várak igazítására; vagy a' Határ' őrző katonaság' szán ára.

De leginkább gyötrötte a' Hazafiak' szívét az idegen katonaságnak fene hatalmaskodása, melly által a' szegény népet majd mindenéből kipusztította; és szabadon ítélte, 's büntette még a' Nemességet is. Így *Barbián Jakab*, Felső Magyar Országon a' Tsászári seregnek Fő-Vezére, az Uraságokon elkövetett egyéb törvénytelenségei mellett, *Kassa* Városát huszonnyóltz falujától megfosztotta, és a' Hadi-Kintstárhoz ragasztotta. Az Ország' Nagyjai még is *Illésházy Istvánnak*, a' Királyi Udvari Fő-Mesternek esetét fájlalták főképpen, a' ki, mivel a' Királyi Kintstártónak rút törvénytelenkedését valamennyire keményebben érdeklette írásában azért, hogy akaratja ellen az ő birtokából Királyi Városokká tétettek *Bazin*, és Sz. *György*, Felség' sértésről vádoltatván, *Posonyba* idéztetett vala: minthogy pedig abban vétkesnek nem találtatott, és így az ítélés nem a' Tsászár' kívánsága szerént esett; az Itélőszéknek Előlülője, *Istvánfi Miklós*, a' Nádor-Ispány' Helytartója *Prágába* hívattatván, megparantsoltatott nékie, hogy *Illésházit* a' vádolás szerént ítélné meg. Ez midőn felelte vólna, hogy néki azt meg nem engedné az Ország' Törvénye: *Rudolf* nagyon megneheztelvén, *Bétsben* új Birákat rendele, kik a' dolgot újonnan meg fontolván, azt szoros ítélet alá vennék. Itten tehát fejének, 's jószágának elvesztésére ítéltetett vólt *Illésházy*; hanem *Mátyás* Fő-Hertzegtől az eránt tudósíttatván, hogy fejét megtarthassa, Lengyel Országba sudamlott.

Ezekre nézve *Botskai István*, minekutánna elfogott leveléből, mellyet *Bethlen Gáborhoz* adott vala, minden tanátsait tudva lenni látta, 's megértette vólna azon rendeléseket, mellyek az ő alattomban való elfogattatásá-

ra tevődtek; elintézését már nyilván tellyesíteni, és ezutánn nem tsak Erdélyt magáéva tenni, hanem Magyar Országot is a' Tsászár' hatalma alól kivonni törekedett. Azért először azon Tájnak tehetősebb Urait, és Nemesseit, kiknek *Rudolfhoz* való idegenségét jól tudta, levelek, és Követek által serkentette a' vele való öszvetársalkodásra a' Nemzet' szabadságának helyreállítása végett: 's mindjárt hozzá adták magokat: *Homonnai Bálint*; *Nyári Pál*; *Dersfi Miklós*; *Magótsi Ferentz*; és *Szétsi György*; kik egyebeket mind gazdagsággal, mind tekintettel fellyűl haladtanak. Ezeknek, és több Hatalmasoknak hivsége eránt bizonyos lévén, minekutánna megértette, hogy a' Belgrádi, Temesi, és Budai Basák a' Konstántzinápolyi parantsolat szerént az ő segítségére öszvehúzzák seregeiket; a' tavasz' végén ezer hatszáz negyedikben az egész Országba széllyel küldözött könyvetskék által noszolta a' Hazafiakat a' fegyverfogásra, a' Nemzeti Szabadság mellett. Mivel pedig még eddig semmi Országos Rendelés által se' fogadtattak bé az Ágostai, 's Helveta Vallásúak: szándékának elérésére azon különös palástot fordította; hogy e' két Vallás erős lábra állíttasson. Mert azt hírlelte ő, hogy *Rudolf* Tsászár tellyességgel eltökéllette, megtíltani azoknak szabad gyakorlását: a' mit azzal erősített, hogy ezen esztendőben tartott Ország-Gyűlés alkalmatosságával megtiltotta vólt *Rudolf*; hogy ezutánn a' Gyűlésben senki se' bátorkodjon kérdést támasztani a' Religyió eránt, ne hogy az arról gerjesztett vetélkedések a' Közönség' dolgára szenteltt időt elragadják, az Ország' tetemes kárával. Ugyan ezen Gyűlés vólt első, mellyben a' Nemkatholikusok nevek' alólírása nél-

kűl Könyörgőlevelet nyújtottak bé a' Királynak, esedezvén; hogy az elvett Templomok nékiek viszszaadattassanak; több Helységekből a' Katonaság' Vezérei által kiűzetett Prédikátorjaik helyre botsattássanak; 's engedtessen meg az ő Vallások' szabad gyakorlása. Még azt is neheztellették, hogy *Kassán* a' Sz. *Ersébet'* Templomát, mellyet ők nem régen vettek vólt el a' Katholikusoktól, *Rudolf* viszszaadatta előbbeni Birtokosainak; és az Egri Kanonokoknak, kik *Egernek* a' Törökök által lett elfoglalása utánn oda költöztek, Isteni szolgálatjára intézte. Így tehát mindenek az egész Országban mozgásba hozódván, némellyek a' szabadságnak megszerzésére; mások az ő Vallások' gyakorlásának megnyerésére; legtöbben végre, hogy az Országnak azon közönséges zavarodásában magokat a' prédákból és ragadományból szabadon gazdagíthassák: temérdek számmal sereglettek *Botskai'* Zászlója alá. Ez, mint ritka okosságú, 's tapasztalású Férjfiú, hogy azok jobban megállják a' sarat, azt intézte; hogy rendeltessen egy bizonyos formájú Esküves, 's köz akarattal megerősíttessen. *Szerentsen* te-
1605.E. hát Zemplén Vármegyében ezer hatszáz ötödikben Sz- György Havának tizenhetedik napjára Gyűlést rendelt Követőinek: itt, hogy a' külömböző Vallásúak köztt egyességet szerezne, a' Katholika Religyiónak jussát épen hagyván, azon kivűl tsupán az Agostai, és Helveta Vallásnak engedett szabad gyakorlást, minden egyéb Vallást eltiltván Magyar Országon. Így az egyesség' fundamentomát megvetvén, köz akarattal alkalmatos Férjfiak választattak mind a' Polgári, mind a' Katonai hivatalokra: osztán olly móddal intéződött el a' had' folytatása; hogy, ambár *Rudolfot*

a' Magyar Koronától megfosztani szándékoztak, mindazáltal az azzal tejendő békesség' pontomait is meghatározták: a' mellyektől az Öszveesküdttek' tudta nélkül nem vólna szabad elállani *Botskainak*.

Ezeket tetszése szerént gondosan elintézvén *Botskai István*, még azon esztendőben bényomúlt Erdélybe, nagy hadi sereggel, és a' Királyi Katonaságnak, melly őtet, a' mint fellyebb erről emlékeztünk, először megrezzentette, a' szükség által lett kiszoríttatása utánn, *Kolosváratt* köz akarattal Fejedelemnek kikiáltatott; 's azon Méltóságában a' Török Követ által a' Fényes Porta' nevével megerősíttetvén, az Erdélyiek nékie meghódoltak; 's ő is viszontag hozzájok esküdött. Azutánn a' Tartomány' kormányozását *Rákotzi 'Sigmondra* bizván, Magyar Országba viszszasietett, és az egész Országot elöntötte, mint a' vízözön; úgy hogy Erdélytől fogva egész *Posonyig* uralkodna *Botskai*, a' Királyi Katonaság mindenütt elvonván magát előle. Szomorú állapotja vólt akkor valóban Magyar Országnak, innen a' Törökök tévén abban szörnyű pusztítást, amonnan a' Pártosok Hazájok' kebelét szaggatván, 's némellyek olly kegyetlenségre vetemedvén közzűlök, hogy elfogott Hazájokfiait a' Töröknek adnák el: 's a' midőn így dühösködnének vérek ellen; akkor pengetnék nyelveken a' Nemzeti szabadságnak megszerzését. Még azzal súlyosabbá tette a' Nemzet' nyomorúságát *Botskai*, hogy a' Tatárokat is ide lázzította: a' kik ismét rettenetes pusztításokat, 's öldökléseket vittek véghez édes Hazánkban. Illy módon diadalmaskodván *Botskai*, a' Törökök' kérésére az említett esztendő' Sz. András Havában megtelepedett hadi seregével a' Pesti mezőn: a'

hol Sz. *Márton*' napján megajándékozta őtet *Mehemet* Vezér az ő Tsászári Udvara' nevében arany koronával, Királyi páltzával, karddal, és zászlóval, 's Magyar Ország' Királyjának hirdette vólt: de *Botskai*, ne hogy Nemzeténél gyűlölségbe keveredjen, a' Királyi nevezettől magát mindenkor tartóztatta. Végre a' Török Vezér megbiztatta *Botskait* a' Török Udvarral kötött barátságnak állandós, és örökös vóltáról. Kaptak ugyan ezenn sokan; de többen irtóztak ettől az Öszveesküdtek közzül, szemeikkel látván azon barátságnak véres nyomdokait. Innen történt, hogy némelly Fő-Emberek *Botskaitól* elállván, *Bétsbe* vették magokat, kívánván a' Király' segítségére lenni ezen Hazát emésztő tűznek elóltásában.

Rudolf ugyan félre tette ekkor az Égvisgálást, 's nyomosan fogott a' veszedelem' elhárításához: de valamit maga, és testvérje, *Mátyás* Fő-Hertzeg fordított az ellen, mind sikeretlen vólt. Ezen Fő-Hertzeg tehát azt javaslotta *Rudolfnak*, hogy *Illésházi Istvánt* hivná viszsza Lengyel Országból, 's néki mindenképpen megkegyelmezvén; annak tanátsával, 's eszközlésével élne a' pártütés' letsendesítésére, kinek nagy a' tekintete az ő Nemzeténél; 's mivel az Ágostai Vallást követné; igen könnyen lehetne az által meghódítani a' Nemkatholikusokat. Ezen tanátsnak, ámbár nem örömöst, engedett még is *Rudolf*, az időre nézve: azért *Mátyás* által tellyes kegyelmet ajánlván *Illésházinak*, őtet Prágába rendelte, hogy ottan környűlállásos intézés tétetődne a' békesség eránt. Minekutánna erről két levelet vett vólna *Illésházi*; semmit se' kételkedvén a' Tsászári kegyelemről, *Mátyás* Fő-Hertzegnek azt felel-

te: hogy *Prágába* való menetelével magát nyilván a' Tsászár' Követőjének mutatván, minden munkálkodása gyanús lenne a' Botskaiak előtt, és így foganatlan: hanem engedődjék meg néki egyenesen *Botskaihoz* menni, a' ki a' nélkűl is szűntelen hivná őtet magához mind levelek, mind Követek által; holott kegyelemben lévén, mind azokat, mellyek az Ausztriai Háznak ditsősségére, 's javára szolgálnának, tellyes hivséggel, 's igyekezettel véghezvinné. *Rudolf* ezt helybehagyván, *Illésházi* egyenesen az Öszveesküdtek' táborába költözött, 's rövid idő alatt olly tekintetre jútott mindnyájoknál; hogy őtet legfőbb titkos Tanátsosának választaná *Botskai*, és nála nélkűl semmit se' tselekedne. Híven is gondoskodott ezen állapotjában *Illéshází* mind a' Hazáról, mind a' Királyi Felségről: mert az ő nagy okosságával véghezvitte azt, hogy a' Botskaiak által azon időben a' Törökök' segítségével elfoglaltt Magyar Városokba, 's Várakba Török őrizet ne tétetődne; e'felett *Mátyás* Fő-Hertzeget is tudósította alattomban minden szándékáról *Botskainak*. Illy környűlállásokban *Mátyás* Fő-Hertzeg követségűl küldé *Botskaihoz Forgáts 'Sigmondot*, a' ki a' Tsászári, 's Királyi Felség' nevével biztatást tenne az eránt; hogy a' Katholika Religyiónak jussa, 's épen maradása mellett, szabad gyakorlása fog lenni az Ágostai, és Helvéta Vallásnak; a' következendő Ország' Gyűlésében Nádor-Ispány választatik, és elég tétetődik egyéb panaszoknak is. Ezeket, a' midőn Sz. András Havának tizenharmadikán előadta vólna *Forgáts*, látszattak először helybehagyni: hanem egynehány napi tanátskozás utánn, mind *Botskai*; mind az Öszveesküdttek' Tanátsa megvetette. Látta tudniillik *Botskai*, hogy

semmi nyeresége se' fogna lenni ezen zűrzavarból, ha tsak Erdélynek birásában azon jussal, mellyel *Báthori 'Sigmond* birta vólt, *Rudolf* által meg nem erősíttetne. Nyilván által látták mások is, hogy az ajánlott békesség szerént nem fognának reménylett nyereségeikhez férni. Kisül innen: mi végre fogtak ők leginkább fegyvert, mellyet még akkor sem akartak letenni, midőn a' Fejedelem mind azokat kivánta megorvosolni, valamiket felhordottak az ő panaszírásaikban. *Illésházi* még is maga eszessége, 's okossága által végre oda vitte a' dolgot, hogy mind *Botskaitól*, mind közönségesen az Öszvees-küdtektől tellyes hatalommal felruházva küldettetne ő követségben *Mátyás* Fő-Hertzeghez, a' kire immár bizta vólt akkor *Rudolf* ezen békesség' dolgát, a' mellyben annál szükségesebb vólt sietni, mivel mind a' Tsehek, mind a' Morvák öszve akartak szövetkezni a' szabadságért: a' mi által oda lett vólna az Ausztriai Háznak uralkodása a' Tseh Tartományokban.

Illésházi István tehát, és *Múldossevich Pé-*
1606.E. *ter*, a' Botskaiak' Követjei ezer hatszáz hatodik esztendő' kezdetén *Bétsbe* érkezvén, *Mátyás* Fő-Hertzeggel egynehány napig tartott tanátskozások utánn, mind egyébb pontomairól a' Békességnek, mind arról, hogy Erdély általadasson *Botskainak*; könnyen megegyeztek. De ez ismét másképpen kezde gondolkodni, már meg nem elégedvén azzal, a' mit ez előtt kivánt vala; hanem e'felett az egész Tiszán túl lévő részét Magyar Országnak, Bereg, és Ugotsa Vármegyékkel, 's a' Tokaji Uradalommal együtt, magának, 's maradékainak örökös jussal tulajdoníttatni kivánta. A' mivel tsak oda tzélozott; hogy,

ha ezen kívánsága nem tellyesíttetne, újra különös oka lehessen a' háború gerjesztéshez. *Illéshdzi*, *Nyári Pál*, 's több Fő-Emberek vátig dolgoztak ugyan azonn, hogy őtet jobb gondolkodásra térítenék: de haszontalan. Azért az ő új kívánságával ismét *Bétsbe* kellett menni a' Követeknek; mellyek midőn először, mint helytelenek, megvetődnének: *Illéshdzi* alattomban megintette *Mátyás* Fő-Hertzeget, hogy azokban, mellyek *Botskai'* személyét illetnék, semmi nehézséget se' mutatna; a' ki az Orvosok' állítása szerént, a' vízi betegségben nem sokára meghalna; 's örököse nem lévén, tüstént a' Magyar Koronához jutnának mindenek. Minekokáért könnyen is alkudozott vele a' Fő-Hertzeg, reá állván, hogy *Botskai* úgy, mint *Báthori 'Sigmond* birta vólt, a' férjfi ágra örökös jussal birná Erdélyt, Bihar, Zaránd, Szolnok, Marmaros, Szathmár, Ugotsa, 's Bereg Vármegyékkel, a' Tokaji Várral, és Uradalommal együtt; annak örökös nélkül történt halálával pedig azonnal viszszatérnének ezek a' Sz. Korona' jussához, és tulajdonságához. *Botskai* ellenben mindjárt a' békesség' megállítása utánn, mind azokat, valamiket a' Királyi birtokokból elfoglalt, viszszaadná. A' többi Öszveesküdtekkel pedig ez vólt az egyezés: — A' közelebb tartandó Ország' Gyűlésében Nádor-Ispány választasson, hajdani szokás szerént; *Mátyás* Fő-Hertzeg Magyar Ország' Kormányozójává tétessen, mivel közönségesen azt adnák az Ország' zavarodása' okáúl, hogy szüntelen távol vólna a' Király, és a' dolgok' végezésében nagyon késedelmeskedne. Az Ágostai, és Helveta Vallásnak szabad gyakorlása légyen, a' Katholika Religyió jussának épsége mellett: Egyháziak itéljék ezutánn

is azon ügyeket, mellyek eddig a' Haza' szokása, 's Törvénye szerént a' Szent Szék' eleibe tartoztak; ha pedig a' Világi dolgokba avatkoznának, az Ország' Gyülésén határozódjon meg az ő hatalmok, a' mint illik. Kamarai, 's Kintstári Tisztekké Magyarok tétessenek ezutánn, még pedig a' Világi Rendből: szinte úgy a' Katonai Tisztségekre is Magyarok emeltessenek, kivévén a' Győri, és Komáromi Komendánságot: a' pártolás' idejében tett károk el elengedődjenek. Végre, minthogy *Rudolf* Királyi biztatást tett az eránt, hogy ezutánn a' Nemzet' Szokásait, Törvényeit, és Szabadságait épen megtartaná: minden szövetkezések, 's a' Fedelem ellen való öszveesküvések tüstént megszűnvén, örökre eltiltódnának. — Ezeket, és egyebeket minekutánna *Mátyás* Fő-Hertzeg, és a' vele Tanátskozók alólírták vólna; maga *Rudolf* is ezen esztendőben Kisaszszony Havának hatodik napján alólírásával megerősítette. Azon kivűl még két Jegyzemények keszíttettek, mellyeknek egyikével a' Magyarok bizonyították a' Tseheknek, hogy ők a' Békesség' pontomait szabadon fogadnák el, és híven megtartanák; a' másikkal a' Tsehek tettek biztatást, hogy ők megállanák azokat a' Tsászárral együtt. E' szerént elóltatván a' Polgári haború, a' Törökök is arra hozódtak *Illésházi István* által, hogy húsz esztendőre kötöttek békességet *Rudolf* Tsászárral, minekutánna *Esztergomot* újra meg vették vólna.

Botskai' nyughatatlan életének is végét szakasztá a' vizi betegség ezen esztendőben Karátson Havának huszonnyóltzadikán, semmi örököse se' maradván a' pártoskodás által szerzett Királyi kintseire: mindazáltal halála előtt a' Békesség' kötés ellen úgy végezett

némelly hatalmas Öszveesküdttekkel; hogy az ő halála utánn, új Fejedelemmé legottan Homonnai *Drugeth Bálintot* rendelnék, a' kit ő mind derék okossága, mind temérdek gazdagsága miatt legalkalmatosabbnak állítana azon Fő - Méltóságra. Testamentomába is olly intéseket tett, mellyek világosan kimutatják: melly hitetlenűl fogadta vólt el a' Bétsi Békességkötést; 's melly gonosz szándékkal vala az Ausztriai Ház ellen; és melly kevés szeretettel viseltetett légyen Hazájához. Azt javaslotta ő mind az Erdélyieknek, mind a' Magyaroknak; hogy soha semmi Feltétel alatt se' engednék Erdélyt a'Magyar Korona alá esni, hanem mindenkor tulajdon Fejedelme lenne, a' Török' szövetségében: használna az először a' Magyaroknak, kiknek, ha szabadságait nyirbálnák az Ausztriai Fejedelmek, mindenkor segítségűl vólnának az Erdélyiek, 's ezek által a' Törökök; és így az - Ausztriaiak nem mernének keményen bánni a' Magyarokkal. Az Erdélyieket pedig arra ösztönözte, hogy a' vetekedésnek, 's egyenetlenségnek eltávoztatására a' Magyar Országi gazdagabb Famíliákból választanának Fejedelmet magoknak, a' ki maga javaiból is meg tudná tartani a' Fejedelmi Fényességet; 's a' kormányozást tellyes egyenességgel folytatná: így Magyar és Erdély Ország között is épen megmaradna az egyesűlés.

Ehez képest az Erdélyiek ezer hatszáz hetedik esztendőben Böjt - elő Havának hetedik napján *Rákótzi Sigmondot* nevezték Fejedelemjekké: hanem ez, hogy magát a' Törököknél *Homonnai Bálint* által vádoltatni megértette, inkább a' magános tsendességet választotta, és a' Fejedelemséget a' Rendek' megegyezésével Somlyói *Báthori Gábornak*, *Báthori* 1607.E.

István' és *Bebek Sófia'* fiának engedte a' következett esztendőben, a' kit azon Fejedelmi Méltóságban a' Törökök is megerősítettek; erre pedig legtöbbet használt nékie Iktári *Bethlen Gábor*. Ezt azért *Báthori* három Székek', úgymint: *Csík*, *Gyergyó*, és *Kászon* Szék' Birájává tette vólt. *Bethlen*, a' ki már az előtt Hunyad Vármegye Fő-Ispányságával, 's nagy jószágokkal megajándékoztatott vala *Botskaitól*, ezen új Méltóságával mind a' Törököknél, mind maga Nemzeténél nagyobb tekintetbe jövén, útat készitett magának a' Fejedelemségre. *Rudolf* ugyan igen ellene vólt *Báthori Gábor'* Fejedelmi választatásának, 's mind addig helybe se' hagyta azt, valamig *Prágába* küldött Követjei által magát a' Magyar Korona' hűségére nem kötelezte *Báthori*, megengedvén, hogy Erdélynek egynehány főbb Városaiba, 's Erősségeibe Német Katonaság szállíttasson.

Azonban az Ausztriai Házban is szélvész támadott. *Rudolf* Tsászár, *Mátyás*, *Makszimilián*, és *Albert* testvérjeivel együtt, Feleségtelen lévén, úgy szándékozott, hogy utánna az Ausztriai Birodalomra *Ferdinánd* Fő-Hertzeget, *Károly*, Stájer Ország' Fejedelmének fiát juttatná, a' ki valamint ájtatossággal, okossággal, és bőltsességgel, úgy Bavāriai *Mária* Feleségétől több magzatokkal is jeleskedne. Illy szándékkal vólt a' Spanyol Király harmadik *Filep* is, még pedig mintegy parantsolólag. Mert akkor úgy hatalmaskodtak a' Spanyol Királyok az Ausztriai Házan, hogy ez azok nélkűl se' hadat, se békességet nem tehetne; mivel ötödik *Károlytól*, mint első szülöttől származtak azok. A' honnét mind a' Németeknél, mind a' Magyaroknál nem kevés idegenségek keletkeztek a' Fejede-

lem ellen. De tsak hogy az Ausztriai Ház meg ne fosztasson azon pénzbeli, es katonai segedelmektől, mellyeket bőven nyere Spanyol Országból, annak súlyos igáját el kelle néki szenvedni. A' következésről tett Intézésnek mindazáltal ellent állott *Mátyás* Fő-Hertzeg, éppen nem engedvén, hogy ő a' Tsászárnak testvérje, 's törvényes örököse lévén, azon fényes következés az ő Attya' testvérjének fiára szállana. Sietséggel fogott tehát a' dologhoz; hogy, ha okossággal nem lehetne, fegyverrel tenné magáévá azon következést. *Illéshdzi István* akkorban lévén *Bétsben* a' Botskaiak' részéről a' békesség' eszközlésére, minekutánna mind az Udvariaktól, mind *Mátyás* Fő-Hertzegtől kitanúlta vólna az egyenetlenség' okát: ennek tellyes reménységet adott Magyar Ország eránt; tsak azon igyekezzen, hogy a' jövendő Ország-Gyűlésén ő választasson Nádor-Ispányjá. *Mátyás* Fő-Hertzeg ezen alattomban tett költsönös igéret utánn, az ő hív, és leghatalmasabb Ausztriai Embereit — *Trautzon Pált*, és *Lichtenstein Károlyt*, 's *Preiner Szigefridet* magához hivatván, kinyilatkoztatta nékiek azon szándékát, melly szerént még a' Tsászár' éltében kívánná magát következtetni az Ausztriai Birodalomba: a' [illegible] nem tsak magokat kötelezték annak hűségére; hanem nagyobb részént az Ausztriai Rendeket is arra birták, hogy nyilvánságos írással erősítenék azon Fő-Hertzeghez való hódolássokat, melly szerént őtet minden ellenségei ellen fognák segíteni. Meg is lett az Ausztriaiaknál az egész dolog ezer hatszáz hetedikben. *Illéshdzi* is akarván tellyesíteni fogadását, először Bethlehemfalvi *Thurzó Györgyöt* hódítá magához, a' kivel osztán Magyar Ország' Nagyjait, és Nemesseit, az

Erdélyiekkel együtt, annyira *Mátyás* Fő-Hertzeg' pártjára vonta, hogy mellette legkissebb jeladásra készek vólnának fegyvert fogni.

Mátyás Fő-Hertzeg tudósíttatván ez eránt,
1608.E. ezer hatszáz nyóltzadik esztendő' kezdetén *Posonyba* jöve: a' hol őtet immár sok Fő-Magyarok várták vólt. Ezeknek tehát előadatta azon Hitlevelet, mellyet az Ausztriai Rendektől vett vala; 's kérte őket, hogy a' Magyar Nemzet' Nevében ők is hasonló kötelezést tennének. Könnyen rá állottak erre mindnyájan: egyedűl Kárdinális *Forgáts Ferentz* Esztergomi Érsek ellenkezett, olly maga kinyilatkoztatásával, hogy készebb halált szenvedni, mintsem hitét szegni *Rudolf* Király eránt. Azért a' Fő-Hertzeg se' jelent meg azon nevezetes tzeremónián, a' mellyen a' Tsászár' Személyét kellett vólna néki viselni a' Posonyi Sz. *Márton*' Templomában; a' hol szokott pompával Fejére tétetett az Érseknek a' Kárdinálisi Süveg Pápa Ő Szentsége' Komornyikja által: semmit sem is gondolván azon fegyvertelen ellentállással, az említett esztendő' tavaszi napjain válogatott Magyar, és Ausztriai Katonasággal rándúla Morvába; 's az itteni Fő-Emberek' meghódolása utánn, minden akadály nélkűl bémenvén Tseh Országba, *Tsasláviánál* megállapodott, 's *Prágába* küldött Követjei által először Ausztria', azutánn Magyar Ország' általadását kivánta *Rudolftól*. Ezen Tsászári, 's Királyi Felség kevés napok előtt tudósíttatván Gróf *Althántól*, hogy az Ausztriaiak *Mátyáshoz* esküdtek, mintegy Filozófus, nem igen törődött azzal, 's egynehány napi tanátskozásai után, egész Ausztriát általadá az őtstsének. Megértvén pedig, hogy a' Magyarok is ahoz hódoltak: ezeket hasonlóképpen általengedé nékie; és

hogy koronáztatása annál előbb végbemehessen; Magyar Ország' szent Koronáját, mellyet első *Ferdinánd* ötvenhat esztendők előtt *Prágába* vitetett, 's onnét tsak *Makszimilián'*, és *Rudolf* koronázására hozták le Posonyba, Sz. Iván Havának huszonhetedikén, Sz. *László* Király' napján Kárdinális *Dietrichstein* Olmutzi Püspök által Magyar Ország' választott Biztossai' kezeihez szolgáltatta. Tseh Országot is az ahoz tartozó Morva, Szilézia, és Luzátzia Tartományaival együtt, úgy tartotta meg, hogy az ő halálával tüstént *Mátyás* következne azok' birásába: *Ferdinánd* Fő-Herczeg pedig, a' bizonyos következésen kivűl, ha *Mátyás* örökös nélkűl halna meg, Stájer, Kárinthia, és Karniolia Tartományok' birásában megerősíttetett. *Rudolf* emlékezetessé tette magát a' Magyaroknál főképpen a' Nagyszombati Oskolák' megerősítésével, oda ajándékozván a' Thurótzi Prépostságot; és a' szokásban lévő Kalendáriom' béhozásával, mellyet tizenharmadik *Gergely* Pápa hozott vala rendbe.

Mátyás megnyervén mindeneket, valamiket kívánt az ő Báttyától *Rudolftól*, mihelyest *Bétsbe* érkezett, mint Magyar Ország' Kormányozója, Sz. Mihály Havának huszonkilentzedikére Ország' Gyűlését nagy örömmel hirdetett *Posonyba*: hol az ő koronáztatása, és a' Bétsi Békesség' megerősítése utánn, olly Rendelések tétetnének, mellyek osztán a' Király, és Nép között állandó egyességet, 's az egész Nemzet' bóldogságát eszközlenék. Szántszándékkal tehát az új Király' választását, 's koronázását elhalasztván, tetszett először azokat elrendelni, mellyek mindnyájok' szívén feküdtek. A' kezdet a' Vallás' dolgán lett: hogy annak külömbözése ezutánn a' Hazafiak

köztt semmi egyenetlenséget ne okozna, valamint a' Bétsi Békességben elvégeztetett, az Ágostai, és Helveta Vallásnak is szabad gyakorlása, 's abban a' Szuperintendenseknek rendelése megengedődött. Az idegen Katonaságról, mint szükségtelenről a' békességben, úgy végeztetett, hogy az kivitessen az Országból; ne is légyen szabad ezutánn hadat indítani a' Királynak akárki ellen; avagy az idegen Katonaságot ismét az Országba hozni, a' Rendek' akaratja nélkűl. Minden hadi Fő-Tisztségekre, ki tudván onnan az idegeneket, ezutánn tsupán Magyarok emeltessenek; egyedűl a' Győri Komendáns marasztódván meg egy ideig, olly módon, hogy Társúl melléje Magyar adattasson, 's egyszersmind a' Nádor-Ispánytól függjön: Dalmátziában, Sklávoniában, 's Horvát Országban pedig minden Katonaság a' Bán' kormányozása alatt légyen. A' Király az Országban lakjon: ha pediglen súlyos okokból tovább kellene néki távol lenni; a' Nádor-Ispánynak a' Magyar Királyi Tanátstsal tellyes hatalma lenne az Országot kormányozni. Mind a' Királyi Tanátsba, mind a' Kantzelláriára a' Vallás külömbözése nélkűl az Országnak minden részéről nagy tapasztalású Férjfiak választassanak: 's nem lészen ezutánn szabad a' Magyaroknak az ő ügyöket Német Itélőszékek eleibe vinni; 's tsak azon Királyi Leveleknek lészen ereje, mellyek a' Magyar Kantzellárián írattattak, szokott móddal. Az Ország' szent Koronája ezutánn a' Posonyi Várban tartasson az Ország' Nagyjaiból választott két őrzők' vigyázása alatt: a' Királyi Kamara Magyar, 's pedig Világi Kintstartóra bizattasson; és éppen semmit ne függjön a' Bétsi Udvari Kamarától. A' Püspökökről is úgy végeztetett, hogy tsak

azok lehetnek a' Királyi Tanáts' Tagjai, a' kiknek Káptalanjok, vagy birtokok vagyon Magyar Országban. Végre, azon Törvény hozatott *Mátyás'* koronáztatása előtt; hogy ezutánn a' Nádor-Ispányi választásra két Katholikus, és két Nemkatholikus neveztessen a' Királytól; 's azok közzűl szabadon választanák a' Rendek azt, a' ki nékiek tetszene. Ugyan akkor ezen négyet adta voks alá *Mátyás: Erdődi Tamást*, és *Forgáts 'Sigmondot* a' Katholikusok közzűl; a' Nemkatholikusok közzűl pedig *Illésházi Istvánt*, és *Thurzó Györgyöt*: 's legtöbb voks által *Illésházi* nyeré el a' Nádor-Ispányi Méltóságot. Ez mindjárt a' Királyi választásról szóllott a' Rendekhez: ezek pedig azonnal *Mátyást* kiáltották Királyjoknak, és néki hoszszú életet, 's bóldogságot kívántak. A' koronázás' pompája osztán Sz. András Havának tizenkilentzedik napjára rendeltetett; 's akkor Kárdinális *Forgáts Ferentz* Esztergomi Ersek által véghez is ment vala az egész Nemzetnek nagy örömével.

Második *Mátyás* Király minekutánna rendeletesen megkoronáztatott vólna: a' Szent Korona, a' többi Drágaságokkal együtt, sok kinevezett Bizonyságok' jelenlétében általadatott Gr. *Révai Péter*, és Gr. *Pálffy István* újolag választott őrzőknek, 's a' ládába tétetett, mellyet osztán először a' Nádor-Ispány; azutánn három Fő-Papok, és annyi Zászlós Urak petsételtek le, minekelőtte a' Posonyi Vár' tornyába zárattatna. A' koronázás utánn is tétettek több Végezések, mellyek közzűl nevezetesebbek ezek: Magyar Országnak négy Rendekből, úgymint: a' *Fő-Papokból*; az Ország' *Nagyjaiból*; *Nemesseiből*; *Szabad Városokból* álló Polgári vólta megerősíttetett, 's azoknak az Ország-Gyűlésén lévő helye, 's voksa

II Mátyás XLII. K. 1608. E.

elintéződött. A' Törvénynek jobb formába való hozása eránt is lett Végezés; a' mellynek kidolgozására minden Rendből a' legnevezetesebb, 's tudósabb Férjfiak választattak, úgymint: Kárdinális *Forgáts Ferentz* Esztergomi Ersek; *Illésházi István*, Nádor-Ispány; *Náprági Demeter*, Kalotsai Ersek; *Thurzó György* Királyi Fő-Asztalnok; *Forgáts 'Sigmond* Királyi Fő-Pohárnok; *Révai Péter* Korona' Örző; *Ostrosich András*; *Vizkeleti Tamás*; *Megyeri Imre*; *Cziráki Mózes*; *Kereszturi András*; *Bossáni János*; *Lippai János*; *Benitzki Márton*; *Horváth László*; *Szántóházi Ferentz*; *Joó János*; *Mednyánszki Miklós*; és *Szerdahelyi Mihály*: Végre; ezen Gyűlésen helybehagyattak azon Feltételek, mellyek alatt *Báthori Gábor* Erdélyi Fejedelem, 's azon Tartománynak Rendjei hittel kötelezték magokat *Mátyáshoz*, mint Magyar Ország' Királyjához. Mivel azonban ezen Rendelésekben ollyanok is vóltak, mellyek szorítanák a' Fejedelmi hatalmat: *Mátyás* Király napról napra halogatta azoknak végre hajtását. Sőt a' következett esztendőbeli Posonyi Gyűlésben neheztellését írásban adta elő azon Törvény eránt, melly által az Idegenek nem tsak a' Polgári, hanem a' Katonai Tisztségektől is eltiltatnának, minekutánna azok olly állandósággal, 's vérek' kiontásával szolgáltak Magyar Ország mellett a' legdühösebb ellenség ellen, ugyan azért ez által a' háladatlanság' motskát vonnák magokra a' Magyarok, 's azt nyernék vele, hogy más alkalmatossággal semmi segítséget se' kapnának az Idegenektől. De még ezen keserves feddődésével sem fordíthatta meg a' dolgot *Mátyás*: mert azt felelték a' Magyarok: Úgy vagyon; derekasan óltalmazták az idegen Nemzetbeliek Magyar Országot, mint

az egész Keresztyénség' Oltalomfalát a' Törökök ellen; de ezt méltán tselekedték, minthogy Magyar Ország' épen tartásától függene Német Országnak, 's több szomszéd Népeknek bátorsága. Midőn pedig a' Magyarok az idegen Nemzetbelieket mind a' Polgári, mind a' Hadi Főhivataloktól elrekesztik; abban minden egyéb népek' példáját követik, kik mindnyájan a' Hazafiakat méltóztatják azon Tisztességekre: azért ők is állandóan megmaradnak az idegen Nemzetek eránt tett Törvények mellett. *Mátyás* mindazáltal az ő okossága szerént ezt idő jártával mind eligazította.

Konstántzinápolyból az alatt tudósítást vévén az ottani Követjétől, hogy *Achmet* Szultán' hatalma alá szegődött légyen *Báthori*; annyira felháborodott, hogy ezt Fejedelemségéből kivetni, 's Erdélyt maga birtokába venni szándékozott. A' melly szándékában hogy annál előbb bóldogúlhasson: ezer hat-1609.E.
száz kilentzedik esztendő' kezdetén az esküdt Hivéhez *Raduló* Vajdához parantsolatot küldött Havasalföldre; hogy rontana bé Erdély Országba; következett esztendőben pedig az Ország' Biráját, *Forgáts 'Sigmondot* erős Magyar sereggel botsátotta oda, hogy *Radulóval* egybe kaptsolván erejét, űzze el *Báthorit*, 's foglalja el Erdély Országot. Először szolgált is a' szerentse a' Magyaroknak; 's *Kolosvár*, és több Városok *Mátyás* Királyhoz hódoltak. Hanem minekutánna a' Törökök *Radulót* kivették a' Vajdaságból, 's helyébe velek tartó Embert emeltek, és *Báthori*' segítségére nagy számmal rohantak vólna: *Forgáts 'Sigmond* a' nagyobb erőtől meggyőzettetvén, kénteleníttetett a' Tartományt egészen oda hagyni. *Báthori* ezenn elbizván magát, már nyilván elállott a' Magyar Korona alól. Ezt el

kellett akkor nyögni a' Magyaroknak; mivel az Ország' veszedelme nélkül nem lehetett kivinni annyi Nemzeti Katonaságot, melly elégséges lett vólna az Erdélyiek' meggyőzésére: a' Királynak pedig meg nem engedte a' Törvény az idegen Nemzetbeli Katonaságot béhozni az Országba. *Báthori* azonban az ő szörnyű bujasága, kegyetlensége, 's fösvénysége miatt annyira meggyűlöltetett az Erdélyiektől, hogy tellyes szándékkal vólnának őtet letenni, 's mást emelni a' Fejedelmi Székbe. Azért az ő vádoltatását írásban terjesztették a' Szultán eleibe, 's ettől szabadságot kérték az új Fejedelem' választásra. Ezt meg-
1612.E. értvén *Báthori*, ezer hatszáz tizenkettődikben Követeket küldött ide az Ország' Nádor-Ispányjához, *Thurzó Györgyhöz*, 's fogadta; hogy örökös Hive fogna lenni a' Magyar Királynak, ha mególtalmaztatna általa a' Pártosok, és a' Törökök ellen. *Mátyás* nagy nehezen tsak ugyan engedett az eránt a' Nádor-Ispány' kérésének, 's az ő hiteszegett Függedelmessét ismét kegyelembe vette, megígérvén, hogy mentől előbb alkalmatos segedelmet fogna néki küldeni. Már most erősebb is vala *Mátyás*; minthogy ezen esztendő tizedik napján *Rudolf* Tsászár meghalálozván, 's *Prágában* eltemettetvén, reá hagyta a' több örökös Tartományokat is, a' Romai Tsászári Felséges Méltósággal együtt.

Hanem *Báthori'* segítségére késön igyekezett immár *Mátyás*: mert *Bethlen Gábor*, minekutánna a' Tartománybelieket magához hódította, béfurta magát a' Török Udvar' kedvébe is, olly ígéret mellett; hogy mihelyt Fejedelemmé lészen; azonnal általadja néki *Lippát* Banátban a' Maros mellett, és *Boros-*
1613.E. *Jenőt* Zaránd Vármegyében Azért ezer hat-

száz tizenharmadik esztendőben a' Moldvai, és a' Havasalföldi Vajda parantsolatot vévén *Konstántzinápolyból*, erős sereggel ütöttek Erdélybe, a' midőn más részről nagy számú Törökséggel nyomúlt oda *Bethlen*. *Báthori* az ellenségtől minden felől körül vétetve, 's maga' Embereitől elhagyattatva látván magát, hirtelen *Váradra* szaladott, közelről várván az ígértt segítséget: de ottan nem sokára lekontzoltatott *Ladányi György*, és *Szilágyi János* által, senkitől sem érdemelvén szánakodást. Mert minekutánna a' Katholika Hittől elszakadott; olly istentelenségre vetemedett, hogy gonoszság' fertőjévé válván, valamint Alattvalóitól magát meggyűlöltette, úgy a' *Báthori* Ház' fényességét igen meghomályosította. Azonban a' Kolosvári Gyűlésben *Achmet* Szultán' Követje megparantsolá az Erdélyieknek, hogy, ha jót akarnak, *Bethlen Gábort* válaszszák Fejedelemmé. A' mit mivel tüstént meg is tselekedtek: az ő Szultánja' Nevével a' szokott adót annyira megkevesítette, hogy, míg *Bethlen* élne, tsak tíz ezer aranyat küldenének esztendőnként *Konstántzinápolyba*. *Bethlen* ezen jótéteményért, 's ígérete tellyesítésére, *Szkender* Basával *Lippát* megszállotta, 's azt megvévén, a' Török Basának általadá. De *Boros-Jenő* eránt gátot vete néki azon Vár' Kapitányjának, *Petneházi Istvánnak* hívsége, 's vitézsége; a' ki, minekutánna a' Nádor-Ispányt *Thurzó Györgyöt*, és az Ország' Biráját, Forgáts '*Sigmondot* tudósította vólna a' Végvárak' sorsáról; mind éléssel, mind fegyverrel, és Katonasággal segíttetvén, minden törekedéseit haszontalanította *Bethlennek*, és a' Törököknek; 's azon hasznos Várat a' Magyar Koronának megtartotta. *Bethlen* tehát megfordítván köpönyegjét,

alattomban Követeket küldött *Bétsbe*, kik által hívségét ajánlotta *Mátyás* Királynak: a' mit olly hathatósan tselekedett, hogy nem tsak a' Felség, hanem az ő Ministerei is elhinnék felőle; hogy hívséges fogna lenni a' Magyar Koronához. De miként megtsalattak általa; azutánn kellett nékiek érzeni.

A' Huszita Tsehek is, mivel *Mátyás* nem adott nékiek engedelmet az ő Vallások' gyakorlására, már ekkor ingerlették a' Nemkatholikus Magyarokat a' velek való egyetértésre, 's fegyverfogásra a' Fejedelem ellen: de ezek megelégedvén magok' szabadságával, éppen nem hajlottak a' Tsehek' únszolására. Holott főképpen kitetszett a' Nádor-Ispánynak *Thurzó Györgynek* a' Fejedelem eránt való hűsége, ki a' Tsehek' titkos gerjesztéseit hatalma szerént megvetette. Így lévén tehát a' Tsehek' dolga; az akkor forraltt pártütés a' panaszoknál, fenyegetődzéseknél, és hasztalan késztetéseknél tovább nem harapozott. Hanem *Mátyás* tudósíttatván a' Tsehek' szándékáról, 's előre látván az ellene, és Felséges Háza ellen keletkező fergeteget, mivel immár semmi reménysége se' vólna ahoz, hogy magzatja lenne Feleségétől, Ausztriai *Annától*, idején gondolkozott Következője' választásáról; és ugyan azt rendelte vólt annak, a' kinek kirekesztésére fegyvert fogott vala hajdan *Rudolf* ellen, tudniillik *Ferdinánd* Fő-Hertzeget. Reá birta először is a' Tseheket, hogy ezen Fő-Hertzegnek meghódol-
1617. E. ván, ezer hatszáz tizenhetedikben Sz. Iván Havának első napján őtet megkoronáznák: a' Magyarok is a' következett esztendőnek ugyan azon napján Kárdinális *Pázmány Péter* Esztergomi Érsek által *Ferdinánd'* fejére tették vala a' Szent Koronát, de úgy; hogy előbb meg

kelle néki esküdni azon tizenhét Feltételekre, mellyeket az Ország' Rendjei adtak vólt eleibe, 's azokat Királyi Levelével meg is erősíteni; a' mint láthatni Hazánk' Törvényes Könyvében.

Mátyás végére járván ezen gondjának, a' következett esztendő Böjt-más Havának huszadik napján életét is elvégezte *Bétsben*, és az Ausztriai Házból első temettetett az ottani Kapuczinusokhoz; minekutánna a' Magyar Koronát tíz esztendeig, és hat hónapig nagy ditsősséggel viselte vólna. Különösen nevezetessé tette magát a' Bétsi Békesség által, mellyet osztán Országunk' Törvényei közzé is béiktatott: ellene mondott ugyan ennek az egész Egyházi Rend; de annak a' Törvénytzikkelyek közzé való hozását nem akadályozta hatta. A' melly által valamint tsendességre hozódott az Ország; úgy az Egyháziaknak ösztön adódott arra, hogy szent Hivataljokat nagyobb buzgósággal, és serénységgel tellyesítsék. *Mátyás* Király is az ő jó hitüsége szerént azonn iparkodott, hogy a' Fő-Papi Hivatalokra igaz tudomámnyal, és szent erköltsökkel jeleskedő Férjfiakat intézzen; a' kik tudván, hogy a' Szentséges Hitnek romlása a' Papoknak szük vóltából, és a' tudatlanságból áradna, ezenn mentől elöbb segíteni igyekeztek; 's e' végett Kárdinális *Forgáts Ferentz* Esztergomi Ersek' vezérlése alatt a' Nagyszombati Gyülekezetben hathatós Rendeléseket tettek: a' honnét intézett kérésekre ötödik *Pál* Romai Pápa is olly kegyelmét mutatta a' Magyar Anyaszentegyházhoz; hogy *Prágában*, *Olmutzban*, *Grétzben*, *Bétsben* a' Német Kispapok közzé tizenkét Magyar Kispapokat is venne bé maga' költségére; *Romában* pedig azon Kollégyiomban, mellyet

Loyola Sz. *Ignátz* állított Német Ország' részére, annyi Magyar Egyházi Nevendéknek engedett helyet, a' mennyinek tartására elég vólna Sz. *István* első Királyunk' Romai Fundátziója. Ezen, 's több e'fele intézésekből olly virágzásra is derült a' Magyar Anyaszentegyház; a' honnét világosan láthatni, hogy az idvezítő Hitnek fenntartására, vagy gyarapítására soha se' vólna szükséges a' fegyver; hanem az Apostoli Férjfiaknak tanítása, 's jeles példája. *Mátyás* Király' halála előtt négy esztendővel történt halála ama' buzgó, 's nagy tudományú Hazánkfiának is *Istvánfi Miklósnak*, Nádor - Ispány' Helytartójának, kinek ditső Nevét mind itthon, mind a' külső Nemzeteknél hirdeti az ő Historiás Könyve, mellyet Kárdinális *Pázmány Péter*' ösztönözésére szép Deáksággal írt vala. Fennhagyta emlékezetét ezen derék Magyar azzal is, hogy, midőn *Rudolf* a' Lengyelekkel, kiknél rabságba esett az ő Testvérje *Makszimilián*, kötött Bithóniai Békességben mind azon jusról, mellyel birna Lengyel Országhoz, lemondana nem tsak Ausztriára, hanem Magyar Országra nézve is; ennek ellene mondott, *Herefintzi Péter* Győri Püspökkel, 's Udvari Kantzelláriussal együtt, a' Magyar Nemzet' nevében, ennek részéről ottan Követséget viselvén: haza tértével pedig azon Ellenmondását írásba foglalva a' Szepesi Káptalannak béadta vólt. Így a' Magyar Koronának Ruszsziához, és Podóliához való Jussa akkoron is elég gondosan fenntartatott.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Kurutz Világról; 's a' Magyaroknak a' Törökökkel vóltt, és hat Királyjai, úgymint: II, III, IV Ferdinánd; I Leopold, és I Jósef alatt történtt egyéb nevezetes dolgairól.

SOHA sem vólt szorosabban az Ausztriai Ház, mint mikor második *Ferdinánd* annak Kormányát kezére vette. Mert a' pártos Tsehekhez adván magokat az Ausztriai Protestánsok, együtt fogták a' dolgot a' Fejedelem ellen; 's a' Bétsi Polgárok már olly vakmerőségre vetemedtek, hogy bérohanván az Udvarba, minden helytelenséget tettek *Ferdinánddal*, tsúfolván, taszigálván őtet maga Fejedelmi Palotájában: 's nagy fenyegetődzések között távoztak el onnét. Illy szigorú környűlállásokban az Idvezítő' Képe előtt térdre esvén e' nagy lelkű Fejedelem, magát, 's minden dolgait buzgó könyörgéssel, és valóban Evangyéliomi bizodalommal ajánlotta az Istennek. Meg is vigásztalódott: mert kevés idő múlva *Béts* alatt terem *Dámpier*, a' Tsászári sereg' Vezére, 's a' kinn táborozó Pártosok' észre vétele nélkül, ötszáz Vasasokkal bésudamlik a' Városba: kikhez minekutánna a' Deákság hozzá kaptsolódott vólna, esküvéssel kötelezvén magát utólsó tsepp véréig a' Fejedelem' óltalmazására; megjuhadzott a' néki bőszűltt Polgárság; 's a' kivűl tsatázó sereg is elijjedvén, nagy hamar elhordta magát a' Város alól. Nagyobb vigasztalására *Ferdinándnak* még azon esztendőben

II Ferdinánd. XLIII. K. 1619. E.

Tsászárrá is koronáztatott *Frankfurtban* Kisaszszony Havának tizennyóltzadikán. Hanem azonban a' Tsehek a' Palatinátusi Gróf *Fridriket* koronázták magoknak Királyúl, mindenre inkább, elszánván magokat, mintsem *Ferdinándnak* meghódoljanak.

A' gonosznak, melly Tseh Országban tsirázott vala, emésztő mérge tovább tartván, 's naponként meszszebb terjedvén, Magyar Országot is szörnyen megszédítette. Mert, hogy annál előbb tellyesíthessék szándékjokat a' Tsehek, Követeket küldvén *Posonyba* az ottan együtt tanátskozó Ország' Nagyjaihoz, ezeket a' háborúnak velek együtt való folytatására noszolták az ezer hatszáz hatodik esztendőbeli szövetség szerént, mellyet mind *Mátyás*, mind *Ferdinánd* helybe hagytak vólt az ő megkoronáztatásokkor. Ezen szinlett okkal nem keveset tsábitottak el a' Magyarok közzül: kik osztán azt hánytorgatták vala; hogy az Udvari Tanátsok által nagyon sértődik a' Magyar Nemzet' szabadsága. De a' józanabb Rész azt állította, hogy azon Tseh szövetség által nem köteleztetnének a' Magyarok a' Fejedelem ellen fegyvert fogni; söt tilalmas vólna az, a' Bétsi Békességkötésnek huszonhetedik tzikkelye szerént is. Egyéb panaszoknak se' vólna helye: mivel illy hamar még alkalmatosságot sem adhatott azokra *Ferdinánd*. Ez úttal tehát megvetették a' Tsehek' kérését: hanem kevés hónapok utánn tsak ugyan kiütött a' pártolás' tüze. Mindazáltal az Úr Istennek különös gondviseléséből olly derék Tanátsossai vóltak *Ferdinándnak*, a' kik böltsességgel az Ellenkezők' törekedéseit elforditani; vagy a' Fejedelmi dolgok' sérelmeit állhatatossággal, 's hív tehetséggel helyre állítani, igen jól tudták vala. Ezek között

Pázmány Péter Esztergomi Érsek utánn, különös említést érdemel Galanthai *Eszterházy Miklós*; ki az alsó oskolákat *Nagyszombatban*, a' Böltsesség' tudományát pedig *Grétzben* ditsősségesen kitanúlván, ifjúságát amaz akkor nevezetes Férjfiúnál, édes Annya' testvérjénél, *Illésházi Istvánnál* töltötte el; kinek oktatása mellett, a' Közönség' dolgainak tapasztalásában, 's forgatásában magát olly szerentsésen tehetősítette, hogy osztán ezért őtet Titkos Tanátsossáva rendelte *Mátyás* Király, 's annak tanátsával nem tsak a' Magyar Országi, hanem a' Német tartományokbeli kormányozásra nézve is élt légyen. Ezek tehát, és egyéb derék Férjfiak állandó hivséggel lévén *Ferdinándhoz*, tántoríthatatlanúl mellette maradtak, úgy hogy ezeknek kell főképpen tulajdonítani; hogy a' Fejedelmi Ház az ellene támadott szélvészből kimenekedhetett.

Minekutánna a' Magyarok' Nagyjaival semmire se' mehettek a' Tsehek: némellyekkel, kiváltképpen a' Nemesi Rendből valókkal, alattomban kezdének tanátskozni, 's annyira vivék a' dolgot, hogy azokat többnyire elidegenítették *Ferdinándtol*. Kik, midőn magokat a' pártoskodásra elégteleneknek lenni érzenék, köz akarattal küldének Erdélybe *Bethlen Gáborhoz* Követséget, melly által őtet a' Magyar Nemzet' Szabadságának védelmezésére hivák. Ez tüstént kész vólt arra, 's minden szorgalmatossággal fogott a' hadi készületekhez, hogy annál szabadabban, 's foganatosabban halászhasson a' zavarosban: a' Bétsi Udvari Ministerek' gyanúságának eltávoztatására pedig, mihelyest *Ferdinánd* kezébe vette Magyar Ország' kormányát, mindjárt Szövetséglevelet küldött *Bétsbe* maga', és az Erdélyi Rendek' nevében; mellyben Keresz-

tyén hittel kötelezte magát a' Tsászárral való egyességre, úgy, hogy őtet minden ellensége ellen — kivévén a' Törököt — tellyes erejéből fogná segíteni. Midőn pedig Magyar Ország' neháňy Nagyjai gondosan tudakozódnának az Erdélyi fegyverkezés' okai eránt: nem szégyenlette *Bethlen* ezekhez azt írni; hogy már közel vólna az az idő, mellyben hívségét, 's barátságát megbizonyítaná *Ferdinándhoz*. A' melly feleletével annyira megtsalta vólt a' Magyarokat, 's a' Bétsi Ministereket, hogy Erdély felől éppen semmi gonosztól se' tartanának. *Bethlen* azonban minden hadi készűleteit arra intézte, hogy Magyar Országot meglepvén, ennek romlásával gyarapodhatna; 's ezen szándékának mentől előbb való tellyesedésére, *Botskai István'* példája szerént, az egész Országban széllyel küldözött könyvetskék által azt hirlelte: hogy ő a' Protestánsok' és az egész Magyar Nemzet' szabadságát vedelmezni, 's régi Szokásait és Törvényeit helyre állítani kívánná fegyveres erejével. *Bethlen'* yadolkodó írásának mindjárt eleibe szegezte Királyi Levelét *Ferdinánd*, 's az ellene támasztott hadnak igazságtalanságát eleven színnel lefestette. De már akkor későn vólt irótollal hadakozni; minthogy őszszel még azon esztendőben ellepte felső Magyar Országot *Bethlen* negyven ezer Embereivel. *Rákotzi György* vezette az első Tsapatot, és minden Városoknak, 's Váraknak meghódítása utánn, végre *Kassát* a' Városbeli Elöljárok' feladásával elfoglalta, 's ottan azon gyűlölségéből, mellyel viseltetett a' Katholika Valláshoz, *Körösi Márk* Esztergomi Kanonoknak; 's *Pongrátz István*, és *Grodetz Menyhárt* Jesuitáknak eszközlött megölésével, igen kimutatta kegyetlen lelkűségét. E' rettenetes tör-

ténet utánn, oda érkezett maga is *Bethlen*, hadi seregének erejével, 's mintegy Győzedelmes bémenvén a' Városba, több napokat töltött ottan a' had' folytatás eránt való tanátskozásokban. Mindeneket kedve szerént elintézvén, 's a' Hazafiak' szíve' járását jó formán kitanúlván, *Rákótzit* a' Kassai Vidék' óltalmazására hagyta; maga pedig tovább folytatván útját, szűntelen kaptsolódtak hozzá a' Fő-Emberek, 's egész *Nagyszombatig* nyomúlt, minden ellentállás nélkűl: itten a' Tsehek' Követjeivel szövetséget kötött a' Tsászár ellen, 's tőlök negyven ezer aranyat kapott hadi kőltségűl; ő pedig nyóltz ezerből álló Lovasságot küldött *Prágába Rédei Ferentz'* vezérlése alatt az új Tseh Királynak *Fridriknek* segítségére.

Nagyszombatban eljárván hadi seregét *Bethlen*, midőn azt sok ezer Hazafiakkal sokasítva látná; már nagyobbakra gerjedvén, *Posonyhoz* szállította Táborát. Itten kevés lévén a' Katonaság, az Ország' Elei nagyon megfélemlettek, 's a' Városból a' Várba vették vólt magokat: a' hol erősen és sokáig kiállották ugyan az ostromot; hanem, hogy semmi reménységjek se' látszott a' Fejedelemtől érkezendő segítség eránt; *Bethlen* pedig fényes Feltételek alatt sürgette őket magok' megadására; tsüggedezni kezdettek. Egy Rész a' Fejedelemhez állandóbb hívséggel lévén, 's azok köztt a' Korona' Őrző, Gr. *Pálffy István*, azt javallotta; hogy tovább is kell tűrni az ostromot, és, ha úgy hozza a' dolog magával, inkább vitézűl meghalni, mintsem a' Magyar Nemzetnek szentséges Zálogát önként általengedni az ellenségnek. De, mivel a' nagyobb Rész azt ítélte, hogy annyi Fő-Emberek' élete valaha hasznosabb fogna lenni a'

Hazának, mintsem halála; 's reménylenék, hogy ezen zenebonának, mint ez előtt más pártütéseknek, vége szakadhat, kívántt békességgel; azon Feltételek alatt, mellyeket *Bethlen* ajánlott vala, a' Várt, és az Ország' Szent Koronáját általadták nékie. Ezen győzedelemnél semmi sem eshetett jobban inye szerént az ellenségnek; a' ki tsudálatosan örvendett azonn, hogy ama' drága Zálogot, annyi Fő-Emberekkel együtt, kezére keríthette. Főbbek vóltak ezek köztt: *Forgáts 'Sigmond*, Nádor Ispány; a' két Korona' Őrzők — *Révai Péter*, és *Pálffy István*. *Bethlen* mindnyájokat maga' hűségére esküdtetvén, úgy eresztette őket szabadon, hogy, még a' háború tartana, vele maradnának. Ez, illy jeles győzedelem utánn, meg nem elégedvén immár Magyar Országgal, Ausztriába vitte hadi seregét, 's *Bétset* keményen megszállotta: hatalmába is ejthette vólna könnyen ezen alkalmas őrizet nélkűl szűkölködő, 's meghasonlott Várost, ha oktalanúl nem élt vólna szerentséjével. Mert nem tsak nem szerzett télre való élést hadi seregének; hanem sákmányoló Katonáit szerteszéllyel botsátván, a' *Béts* körűl lévő Helységekkel együtt, az öszvegyűjtött gabonát is hamuvá tette: azért a' szomszéd Lakosok bátorságosabb helyre takarították vagyonjaikat. Innen történt, hogy lassanként elfogyván a' Táborban az élés, nagy éhséget szenvedett az egész Katonaság: mellyen az Ausztriai Tartományokban nem segíthetvén *Bethlen*, félbe szakasztotta *Béts* Városa' ostromát, 's hadi seregét Magyar Országba viszszavezette, és a' Duna' két partja körűl telepítette téli szállásra. Vóltak mindazáltal a' Magyar Hazában nem kevesen, kik Koronás Királyjokhoz, *Ferdinándhoz* tökélle-

tes hívséggel maradtak, jószágjok' vesztésével is. Dítséretes ebben a' Horvát Országi Bán, G. *Frangepán Miklós*, a' kinek főképpen köszönhette második *Ferdinánd* Horvát Országnak megtartását: mert az mindjárt *Bethlen* zenebonáskodásának kezdetén Ország - Gyűlését tartván, nyomos okokkal arra bírta vólt azon vitéz Nemzetet, hogy kiki közzűle inkább kész vólna javait, 's életét veszteni, mintsem Törvényes Fejedelmétől elállani. Vigyázott e'felett arra is, hogy a' Pártosoknak semmi levele se' mehessen Horvát Országba; és *Krussel Jánosnak* tsak azért, hogy az azokkal való titkos tanátskozásról gyanúságba esett, *Zágráb* Városában mindenek' láttára fejét vétette: 's minden béjárást Horvát Országba úgy megrakott katonasággal, hogy *Battyáni Ferentz*, ámbár nagy erővel többször igyekezett oda bérontani, mindenkor viszszaverettetett légyen. Magyar Országban pedig főképpen fennhagyták hívségjek' ditső emlékezetét — *Zrinyi György*; *Nádasdi Tamás*, és *Eszterházi Miklós*: kiket midőn *Bethlen* haszontalan ingerlett vólna a' hitetlenségre; azoknak minden javait, 's birtokait tűzzel vassal emésztette. Hasonló károkat szenyedett szép Uradalmaiban Felső Magyar Országon *Drugeth György*; ki azért még is el nem tsüggedvén, a' szomszéd Lengyel Országban számos katonaságot szedett maga' költségére, 's *Rákotzival* megütközvén, azt derekasan megverte, 's elkergette. Illy hívséggel jeleskedtek Gr. *Pálffy István*, és *Aponyi Pál* még a' fogságban is, kiket se' fenyegetéssel, se' ígérettel nem lehetett arra venni, hogy *Ferdinándtól* elpártolván, *Bethlenhez* állanának. Végre; különös figyelmetességet érdemel Nagyluchei *Dótzi Andrásnak*, a' Kassai Vidék' Fő - Vezérjének

nagy lelkűsége, ki elfogattatván az ellenségtől; semmiképpen arra nem vevődhetett, hogy *Ferdinándhoz* való hitét megszegje: a' melly állhatatosságán ezen Férjfiúnak annyira megboszszonkodott vala *Bethlen*, hogy Erdélybe vitetvén őtet, *Fogarason* vasra verette légyen: hol a' tömlötz' büdösségében megemesztődvén, vége szakadt ditsősségesen töltött életének.

Ezek köztt *Bethlen*, majd egész Magyar Ország' Ura lévén, olly Felséges Méltósággal mutogatta magát *Posonyban*, hogy már tsak a' Királyi Nevezet nélkül szűkölködne. A' mit hogy az Ország' Rendjeinek köz akaratjával megnyerne: *Forgáts 'Sigmond* Nádor-Ispány által azon esztendő Sz. András Havának tizenegyedikére Ország-Gyűlést hirdettetett *Posonyba*; hol az Ország' hajdani Kormányozása helyre állíttatván, a' Magyar Nemzet' Különösségei, és Szabadságai *Bethlennek*, és a' Rendeknek egyező akaratjával megerősíttetnének; 's az Ágostai, és Helveta Vallásúaknak tellyes szabadság adódna az ő Vallások' gyakorlására. Öszve is gyűltek a' rendeltt napra nagy sámmal a' Méltóságok, Nemesek, és a' Királyi Városok' Követjei: hanem az Egyháziak közzűl senki se' jelent meg; és sok Méltóságok is megtartván hűségeket *Ferdinánd* Királyhoz, kész akartva elvonták magokat azon Gyülekezettől. Ezek köztt leginkább kívántatott Galanthai *Eszterházi Miklos* a' Királyi Udvar' Fő-Mestere, 's Bereg Vármegyének Fő-Ispányja, a' kit nem tsak a' Nádor-Ispány, hanem maga *Bethlen* is hivott oda, igen szíves levele által: de az, mint erős, és állandó szívű Férjfiú, azt erősítette, hogy a' hitetlenség' vétke nélkül meg nem jelenhetne azon Gyűlésen, melly a' Törvényes Király' akaratja ellen hivódott öszve. Ugyan

ennek, és más sok Méltóságoknak, 's az egész Egyházi Rendnek meg nem jelenése okozta, hogy azon Posonyi Gyülekezet a' nélkűl, hogy valamit végezett vólna, széllyel oszlott légyen. Azonban *Ferdinánd* nem ok nélkűl tartván attól, ne hogy *Bethlen*' pártja hová tovább mélyebb gyökeret verjen; ő pedig kitsinyenként Magyar Országtól egészen megfosztasson; jónak ítélte, fő jussából valamit engedni, és a' gonoszt kegyességgel inkább elóltani, mintsem keménységgel mérgesíteni: Követet kűldvén tehát *Bethlenhez*, kilentz hónapi fegyvernyugvást kére; 's azon idő közben szabadságot ada a' Nádor-Ispánynak *Forgáts 'Sigmondnak* Ország' Gyűlését tartani, kegyesen megengedvén; hogy ottan a' Magyar Országlás' Intézete, ha valamiben megtsorbúlt vólna, a' Haza' Törvénye szerént megigazíttasson; a' Nemzet' Szabadságai', — a' miben tőle, vagy az előtte Uralkodóktól megsértettek — hajdani vóltokba állíttassanak; a' Nemkatholikusok' panaszszainak, 's kívánságainak elég tétetődjön, a' Bétsi Békesség szerént; végre, köz akarattal olly Végezések 's Törvények hozattassanak, mellyek által állandó békessége légyen Magyar Országnak. Királyi hitére fogadta; hogy ő mind azokat, valamiket a' Gyűlés törvényesen végzene, nem tsak megerősítené, hanem szentűl meg is fogná tartani.

Ferdinándnak ezen kedveskedését éppen nem jó szemmel nézték azok, kik immár erősen feltették magokban, hogy annak helyébe *Bethlent* emelik a' Magyar Királyi Székbe: azért vátig törekedtek meggátolni azon békességet, 's egyességet, melly által az Ország *Ferdinándnak* viszszaadódna. Ugyan ezen időben *Ferdinánd*, hogy a' szerentsés előmenetelekben kevélykedő ellenséget valamenyire

megszelídítené; *Bethlent*, akaratja szerént, Magyar Ország' Hertzege' Nevezetével méltóságosította. Ezen had' szűnés igen szükséges, és hasznos vala *Ferdinándnak*, a' ki alkalmatosságot nyervén a' pihenésre, azon egész időt a' hadi készületre fordította: a' miben annál szorgalmatosabban dolgozott, mennél bizonyosabban általlátta; hogy azon Gyűlés semmire se' mehetne az ellenkező Feleknek törekedései miatt. De még *Bethlen*' ravasz elméjének se' lehetett hinni; a' ki a' fegyvernyugvás' idején *Thurzó Imrét* Követségűl küldvén *Prágába*, megújította előbbeni szövetségét a' Tsehekkel. *Besztertze* Bányán elkezdődött
1620.E. azonban a' Gyűlés ezer hatszász huszadik esztendő' végén *Forgáts 'Sigmond* Nádor-Ispány' Előlülése alatt: a' hol megjelentek *Ferdinánd*' Követjei is; a' Németek közzűl — B. *Teuffel György*, 's *Laminger Vilhelm*, és G. *Koldit*: a' Magyarok közzűl pedig — *Dávid Pál* Tineni Püspök, *Cziráki Mózes*, és *Ferentzfi Lőrintz*. De úgy történt a' dolog, a' mint előre látta *Ferdinánd*. Mert a' Pártosok' szívét annyira elfogta immár a' Fejedelmetlenség' kívánsága; hogy nagy boszszúság gyanánt vették a' Tsászártól azt, hogy a' Magyarokat a' Gyűléshez intézett Levelében Alattvalóinak nevezte: 's ebből tüstént lárma következett 's olly szörnyű dogokat kívántak *Bethlen*' Követői, hogy azokra *Ferdinánd* reá nem állhatott az Országnak, és az ő Királyi Méltóságának sértése nélkűl. Követjei tehát, nem reménylvén az egyességet, elköltöztek a' Gyűlésből. Még akkor sült ki a' már régen dagasztott éktelen dolog. Egyaránt megerősíttetett ugyan a' Katholikusoknak, és a' Protestánsoknak szabadsága, mind a' két Résznek óltalmazója rendeltetődvén; hanem egyszersmind az is elvégeztetett, hogy

az Esztergomi Érseken kivűl, tsak három Katholikus Püspökök légyenek Magyar Országban; úgymint: Egri, Győri, és Nyitrai; 's esztendei jövedelem helyett mindenik tsak két ezer aranyat nyerne. *Pázmány Péter* Esztergomi Érsek, és Ország' Primássa, örökös számkivetésre ítéltetett, roszsz Hazafinak neveződvén a' Bethleniek által; mivel Törvényes Királyjától el nem állott. Ugyan azon okból hasonló ítélet hozódott *Balásfi Tamás* Bosnyai Püspökre; Galanthai *Eszterházi Miklósra*; Homonnai *Drugeth Györgyre*; és a' Jésuitákra, a' Katholika Oskoláknak akkori Tanítóira, kik a' Hittől szakadott Magyarokat is mind írással, mind az Isten Igéjének hirdetésével megtériteni foganatosan iparkodtak. Ellenben a' Protestáns Prédikátorok mind azon helyekre, mellyekről a' Katonaság által valaha elmozdíttattak, viszszarendeltettek. Meghatároztatott; hogy a' Magyar Nemzet az ő hajdani szabadságába viszszatétetődvén, nem másképpen, hanem régi Törvényei, és Szokásai szerént kormányozódna. Végre; *Bethlen Gábor* Magyar Ország' Királyjának kikiáltatott; 's ezentúl valamint Titulussában, úgy petsétjén, és pénzein is *Választott Király'* Nevezettel kezde élni. Mindazáltal, noha hatalmában vólna az Ország' Szent Koronája, magát még is megkoronáztatni éppen nem engedte; 's az ő Barátjai sürgetésére azt szokta felelni: Régi Törvénnyel, és több századok által gyakorlott szokással megerősittetett az a' Magyaroknál, hogy nem más, hanem az Esztergomi Érsek koronázhatná meg a' Magyar Királyt. — Hogy pedig *Pázmány Péter*, az akkori Esztergomi Érsek ezt meg nem tselekedné: azt kiki láthatta. Így akarván megmutatni *Bethlen*: melly igen ki-

vánná ő megtartani a' régi Szokásokat 's Törvényeket, hogy annál inkább magához hódítaná az ő hajdani szokásaihoz felettébb ragaszkodó Magyarokat.

Ezeket, 's más szerentsétlenségeket békességestűréssel kellett egy darabig szenvedni második *Ferdinándnak*, míg pénzt kapna Belgyiomból, és Spanyol Országból; 's a' szövetséges Fejedelmek erős seregekkel nyomúlnának segítségére. Azonban itthon is nagy szorgalommal gyűjtetett a' hadra mind pénz, mind Katonaság: a' Magyar Fő-Emberek, és Nemesek, kik Törvényes Királyjokhoz hívek maradtak, azon kivűl, hogy fejenként fegyverre keltek, Katonákat is állítottak, egész készülettel. Minekokáért a' fegyvernyugvás' idejének elteltével már olly karban vóltak *Ferdinánd'* dolgai, hogy bátran szembe szállhatna az ellenséggel, ámbár sok felé vólna az. Kedvezett is néki a' szerentse mind a' Rajna körűl, mind Luzátziában, mind Ausztriában, és Tseh Országban. Megszeppent vólt akkor *Bethlen*, úgy hogy már attól tartana, ne hogy megvervén a' többi ellenségeit *Ferdinánd*, 's békességre hozván, egyedűl ő ellene fordítsa osztán minden erejét: azért mindenképpen hányta vetette elméjét, hogy magát a' veszedelemtől megmenthesse. Törököt, és Tatárt ingerlette *Ferdinánd* ellen: addig is pedig, míg azoktól feleletet venne, ettől fegyvernyugvást kért vala, hogy az alatt a' békesség eránt végezhessen. Kérésére reá állott *Ferdinánd*, ki a' Német Birodalomra nézve is igen óhajtotta Magyar Ország' tsendességét. Ha-
1621.E.nem, ámbár az egész telet ezer hatszáz huszonegyben a' békességről való tanátskozásokban töltötték légyen, mindazáltal semmit se' végezhettek; minthogy *Bethlen* sok és ék-

telen kívánságaival szántszándékkal húzná a' dolgot, akarván azonban megtudni: miként vólnának a' Tsehek, és a' Tsászár ellen egyéb öszveszövetkezettek: és ha reménylhetne é valamit napkelet felől. *Bethlennek* ezen tsalfaságát a' sok nyomorúságok között megesmérvén a' Magyarok, nagyon elidegenedtek tőle, ki nem a' köz jót, hanem egyedül maga hasznát keresné. Minekutánna pedig kitudódott, hogy ő a' Törököt, és Tatárt hivná a' Haza' rontására; olly gyűlölségre gerjedtek ellene, hogy többnyire, kivált a' Fő-Emberek, lassanként oda hagyták ötet. Elsőben is a' Nádor-Ispány, *Forgáts 'Sigmond* tére viszsza, 's kegyelmet nyere a' szelíd Királytól, és nem sokára meghala. Ennek példáját követte osztán *Szétsi György*, ki mint derék erkőltsű, 's a' hadi dolgokhoz jól értő Férjfiú, jeles példáját adta ezutánn hivségének, 's vitézségének a' *Bethlen* ellen tovább folytatott háborúban. Rendre követték ezeket mások a' törvényes Királyhoz való viszszatérésben. *Ferdinánd* is megboszszonkodván *Bethlen'* tsalárdkodásán, kettős hadi sereget intézett Magyar Országba: egyikét Gróf *Bukvó*; másikát Gróf *Eszterházy Miklós'* vezérlése alatt: kik osztán két felől ostromlanák *Bethlen'* népét. *Eszterházinak* szorossabban esett a' dolog a' magyar Duna' jobbján, *Battyáni Ferentznek* szemessége, 's vitézsége miatt, ki azon a' részen lévő pártosseregnek vala Fő-Vezére. Nem kevés reménysége vólt ugyan *Eszterházinak* a' szerentséhez, mivel magához várta a' Horvát seregeket is: hanem ezeknek *Battyáni* lest vetvén, egyszerre reájok rohant nagy erővel, 's majd mind egyig eltörlötte; és azutánn tsak nem egészen elűzte a' Tsászári sereget a' Duna' jobb mellyéké-

Bayerische Staatsbibliothek München

ről. Valamennyivel szerentsésebbek vóltak a' Tsászáriak a' Dána' bal mellyékén: mert megvévén *Posony* Városát és Várát, 's a' Bethlenieket egymás utánn több Helyekből kivervén, egész *Szakolczáig* hajtották vala. Illy környűlállásokban a' békességről kezde gondolkodni *Bethlen*, annál inkább, minthogy a' Törököktől, kiket ezen esztendőben *Kotzimnál* derekasan megkotzintották a' Lengyelek, semmi segítséget se' reménylett: Tábora is éhségre jutott Magyar és Morva Országnak szűntelen pusztítása miatt, úgy hogy már nem tsak a' Magyarok, hanem az Erdélyiek is rá únván a' nyomorúságra, seregenként hagyták oda az ő Zászlóját.

Megszűnvén tehát mind a' két részről a' hadakozás, Morvában *Nikolsburg* választatott a' Békesség' kitsinálása' helyéül. A' Tsászártól megjelentek ottan a' Németek közzűl — Kárdinális *Dietrichstein* Olmutzi Püspök; és Gróf *Koldlt:* a' Magyarok közzűl — *Pázmány Péter* Esztergomi Ersek, és *Eszterházi Miklós* a' Királyi Udvar' Fő-Mestere. *Bethlentől* pedig — *Thurzó Imre; Sándor János*, és *Kassai István*: kik az említett esztendőben az ősz' végén fogván a' tanátskozáshoz, sok vetélkedések utánn végre illy formán egyeztek meg: *Bethlen* viszszaadván a' koronát, Sz. István egyébb ékességeivel együtt *Ferdinándnak*; *Magyar Ország' választott Király* nevezetjéről örökösen lemondana: az elfoglaltt Magyar Városokat és Várakat híven viszszaadná; az Erdélyi Katonaságot minden késedelem nélkül kivinné az Országból, 's ezutánn semmi ellenségeskedéssel se' lenne a' Tsászárhoz, és az ő Tartományjaihoz. A' Tsászár ellenben a' Szentséges Romai Birodalom' Hertzegjévé nevezvén *Bethlent*, e'felett a' hadi költségnek megtérítése' fejé-

[library stamp]

ben, Sziléziában az Opóliai, és Ratibori Hertzegséget; Magyar Országban pedig hét Vármegyéket, úgymint: *Abaujvár*, *Zemplin*, *Borsod*, *Bereg*, *Ugotsa*, *Szabólts* és *Szathmár* Vármegyéket adta vólt nékie, olly móddal; hogy ezekből, míg élne; minden adót ő szedne ugyan; de azoknak kormányozása a' Polgári dolgokra nézve a' Magyar Király mellett; az Egyháziakra nézve pedig a' Püspökök mellett maradna: e'felett azon Vármegyéknek, 's azokban lévő Váraknak, és Erősségeknek Elöljárói hittel köteleznék magokat *Ferdinándnak*, mint Magyar Ország' Királyjának engedelmességére. Erdélyre nézve pedig úgy végeztetett, mint az előbbeni Fejedelmekkel: hogy *Bethlennek* férjfi örökös nélkűl való kihólttával, tüstént viszszajutna a' Magyar Koronához. Ugyan itten a' Bétsi Békességgel együtt, megerősíttettek a' Magyar Nemzetnek minden Szabadságai, 's Törvényei. *Bethlen* illy hasznos békességet kötvén magának, 's Magyar Ország' rontásával sok kintset kaparván, győzedelmi mutogatással tére viszsza Erdélybe; a' vele tartott Magyaroknak pedig az ő Uradalmaik' pusztaságát kellett szemlélni nagy szívfájdalommal; 's átkozták a' pártoskodásnak első gondolását is. *Sopronyban* tartott Ország-Gyűlésben ezer hatszáz huszonkettődik' 1622 E. Sz. György Havának harmadik napján megerősíttetvén ezen békesség, ottan néhai *Forgáts 'Sigmond'* helyébe több voksok által *Thurzó Szanizló* az Ágostai Vallásúak közzűl választatott Nádor-Ispányjá; ennek helyébe pedig Ország' Birájává G. Galanthai *Eszterházi Miklós* tétetett a' Rendek' köz akaratjával: *Ferdinánd'* második Felesége pedig *Eleonora* Mántuai Hertzeg-Aszszony szokott pompával megkoronáztatott.

Midőn a' Sopronyi Végezések már majd mind tellyesíttetnének; 's kiki érzené a' békesség' kellemetességét: *Bethlen* a' Nikolsburgi Kötés' sértésével mindjárt a' következett ezer hatszáz huszonharmadik Sz. Mihály' Havában kész vólt az őtet kérő pártos Tseheket a' Tsászár ellen segíteni; 's megtámadta Magyar Országot. Többek köztt pedig azt is vetette okáúl ellenségeskedésének, hogy *Ferdinánd* nem tellyesítette azt; a' mi a' Sopronyi Gyűlésben rendeltetett a' Magyar Nemzetnek, vagy Protestánsoknak részére; 's még most is szorongattatnának ezek sok helyeken: ellenben a' Jésuiták ismét viszszatértek mindenhová, a' honnét ő kiűzte vólt azokat. Illy szín alatt tehát, maga gyarapítása végett, az Erdélyi seregeken kivűl, a' Tatároknak is nagy sokaságát hozta Magyar Országba: azutánn hadi seregét megosztván, a' Magyar Kurutzokat, és a' Tatárokat *Battyáni Ferentz*' vezérlése alatt Stájer Ország' pusztítására, 's az Ausztriai Tartományok' rettentésére botsátotta; a' másik sereget *Turira* bizta, hogy állana ellent azzal a' Tsászáriaknak; egy sereggel pedig maga Tsalóközt szállotta meg, 's embereit, a' Törökökkel és Tatárokkal együtt, Ausztriának, Sziléziának, Morvának, és Tseh Országnak dúlására, 's letsepűlésére kűldötte, a' honnan sok ezer Keresztyének vitettek a' Mahometiek' otsmány szolgálatjára. Nagyon ditsőítette Nevét ez alkalmatossággal Gróf *Eszterházi Miklós*, a' ki a' pusztításból viszszatérő Törököket, és Tatárokat *Nyitránál* megtámadván, nem tsak szerentsésen megverte, hanem négy ezer Keresztyén Foglyokat is kiszabadított azoknak dühös kezei közzűl: kik mindnyájan az Egre függesztvén szemeiket és kezeiket, hoszszú é-

letet, 's bóldogságot kértek Szabadítójoknak az Úr Istentől. Azonban a' háborúnak is hamar vége szakadott: mert látván *Bethlen*, hogy sem a' Budai Basa, sem a' Német szövetséges Fejedelmek, mint előbb ígérték vólt, se' pénzzel, se' katonával nem segítenék; ne hogy tehát a' hadnak egész terhe egyedűl magára szállana, békességet ajánlott *Ferdinándnak*. *Bétsben* meg is készűlt az, ezer hatszáz huszonne- 1624. E.
gyedik esztendőben, a' Nikolsburgi szerént: hanem az Oppóliai és Ratibori Hertzegség helyett hajdan a' Báthoriakhoz tartozott *Etsed* Várát; 's Uradalmát nyerte vala *Bethlen* örökségül, olly fogadása mellett, hogy többé soha se' fogja segíteni a' Pártosokat a' Tsászár ellen. *Bethlen* mindazáltal maga hatalmát, 's gazdagságát Magyar Ország' romlásával kívánván gyarapítani, azt meg nem állotta. Első Feleségének Nagy-Károlyi *Károlyi Susánnának* magzat nélkűl lett halála utánn, házasságra lépett ő a' Brandeburgiai Hertzeg' Húgával *Katalinnal*, a' kinek megnyerését főképpen *Ferdinánd'* közbenjárásának köszönhette. Fogadta akkor Bethlen, hogy ő is azonn fogna lenni; hogy a' Magyarok Ferdinándnak első szülöttjét választanák Királyjoknak. Meg is felelt ezen fogadásának: mert az ezer hatszáz huszonötödikben tartott Sopronyi Gyűlésbe, hol a' Rendek' egyező akaratjával Gr. *Eszterházi Miklós* emeltetett a' Nádor-Ispányi Méltóságra; mind maga, mind Erdély Ország' nevében Követeket kűldvén, a' Tsászár' szándékát bőven tellyesítette: a' mint ottan meg is koronáztatott vala harmadik *Ferdinánd*. *Bethlen'* menyegzője is a' következett esztendőben *Kassán* egész Királyi pompával tartatott: hanem ez alkalmatossággal ismét az Ausztriai Ház ellen szövetkezett az öszveés-

küdt Német Fejedelmekkel. A' Budai Basát tehát, a' ki a' Tsászárral kötött békesség' megsértésével nem akart néki segítségére lenni, kigondoltt vádolásával megfojtatta, 's helyébe a' Bosnyai Basát *Murtezánt* nyerte a' Budai fényes Basaságra; a' ki, hogy Jóltevőjéhez háladatosságát megmutassa, kész vólt *Bethlent* segíteni a' Tsászárral tett Kötés ellen is. *Bethlen* ez úttal is a' Magyar Nemzet' Szabadságának megsértődését hánytorgatta; és hogy a' Protestánsok nem gyakorolhatnák tetszések szerént az ő Vallássokat: de már most keveset tudott a' Magyarok közzűl hálójába keríteni, mivel tapasztalták, hogy nem a' Magyar Nemzet' hasznát, hanem egyedűl tsak a' magáét keresné. Azon kivűl a' Tsászári seregek' Vezérei is: *Eszterházi Miklós*, és *Vallenstein* annyira megszorították *Bethlent*, és *Murtezánt*, hogy mindenik inkább hátrálni, mintsem szembe szállani iparkodna. Meglett tehát har-
1627.E. madszor is a' Békesség, *Posonyban* ezer hatszáz huszonhetedikben: a' melly által nagyobbúlt ugyan ismét *Bethlen'* hatalma a' Munkátsi Uradalommal; hanem egyszersmind le kellett néki mondani az Ausztriai Ház ellen tett minden szövetségről. Így szabadúlt meg végre Magyar Ország ezen Kurutz háborútól: de Német Országban még inkább fellobbant annak tüze, és már nem tsak a' Vallás miatt lángolt az; hanem azon gyanúság miatt is, mintha a' Spanyol, és Német Országban uralkodó Ausztriai Ház arra törekedne minden igyekezetével, hogy a' Romai Német Birodalmat igája alá yetvén, Monárkiára változtatná. Ez ellen tehát öszveszövetkeztek a' Frantzia, Svéd, és Dánus — Királyok. De az Isteni Gondviselésből nem egyszer győzedelmeskedett ekkor is második *Ferdinánd*; ha-

nem végét nem érhette ezen harmintz esztendeig kegyetlenkedő háborúnak.

Bethlen pedig a' Posonyi Békesség utánn tsak két esztendeig élt, 's magzat nélkül meghálálozott ezer hatszáz huszonkilentzedik Sz. András Havának tizenhatodik napján. Valóban derék elméjű Férjfiú vólt ő, és mind a' Polgári, mind Katonai tudománya miatt Erdélynek első Fejedelmei között érdemlett helyet magának. Valamint pedig maga kedvellette a' tudományokat, úgy iparkodott azokban Nemzetének is előmenetelt szerezni: e' végett Német Országból sok Tudósokat hivott ki Erdélybe, hogy *Fejérváratt* a' Reformátusok' Oskolájában tanítanák a' már másutt virágzó Tudományokat, 's ezen Intézet' állandóságára negyvenhét ezer aranyat hagyott testamentomban. De ezen szép tulajdonságait nagyon meghomályosította azzal, hogy legottan kész vólt a' szövetséget felbontani, mihelyt abban maga', vagy Országa' hasznát látta: a' Katholikusokat is nagyon üldözte több ideig; hanem utóbb felhagyott azon gyűlölségen, és valamint a' Katholikusokhoz közönségesen, úgy a' Jésuitákhoz is szép hajlandóságát mutatta, megengedvén nékiek; hogy *Monostoron*, *Gyula-Fejérváratt*, és *Karánsebesen* szent foglalatosságjokat űzhetnék, 's tanítanák a' Katholika Oskolákat. Söt a' midőn már közelítene halálához, az általa jó karba helyheztetett Erdély Országnak tartós tsendességéről, 's bóldogságáról gondoskodván, az Ország' Eleinek nagyon szívére kötötte vólt, hogy hasonló jussal engednék élni a' Katholikusokat mind az Isteni, mind a' Polgári dolgokra nézve, hogy így a' külömböző Vallású Polgárok között az igaz egyesség uralkodjon.

De ezen bölts Rendeléseket *Bethlen'* halála utánn félre tévén az Erdélyiek, tartós zűrzavarba keveredtek. *Katalin* az ő Férje kimúlttával mindjárt kezébe vette ugyan a' Fejedelmi Páltzát, a' mint ez előtt három esztendővel a' Kolosvári Gyűlésben elvégeztetett, 's *Ferdinánd* által is helybe hagyatott; melléje rendeltetett mindazáltal Ország' Kormányozónak *Bethlen István*, a' meghólt Fejedelem' testvérje, 's ezen kivűl egy, Magyarokból, Székelyekből, és Szászokból állitott Tanáts, melly nélkűl semmit se' vólna szabad végezni sem itthon, sem a' külső Fejedelmekkel a' békesség, vagy háború eránt. *Ferdinánd* azonban a' Magyar Országi hét Vármegyéket a' Nikolsburgi Kötés szerént, mindjárt viszszakérte, 's azokat el is foglaltatta az Ország' Birájával *Alaghi Menyhárttal*. *Bethlen István'* kevélysége, 's nyughatatlansága tsak hamar felbontotta osztán az Erdélyi tsendességet, ki a' Közönségnek minden dolgaitól kirekesztvén az özvegy Fejedelemaszszonyt, egyedűl maga kívánt parantsolni; és így annak kintseit is magáévá tenni igyekezett. Nem is vólt akkor nehéz az Erdélyieket *Katalin* Fejedelemné ellen fellázítani; mivel közönségesen mondatott, hogy *Ferdinánddal* egyetértene, 's alattomban azonn munkálkodna, hogy valamelly hasznos; és tisztességes Feltétel alatt általadná néki Erdély Országot. Valóban a' Magyar Nemzet' tsendességére, 's bátorságos állapotjára buzgóan is iparkodott azonn *Ferdinánd*, hogy *Katalin* Fejedelemaszszony' egyezésével az Erdélyiek viszszatérnének a' Magyar Korona alá: hanem ezen jó, és mind a' két Országnak hasznos szandék nem mehetett
1630.E. vala végbe. Mert midőn a' Kormányozó ezer hatszáz harmintzadik esztendő nyári napjai-

ban Gyűlést tartott vólna *Kolosvdratt*; olly kiabálások lettek a' Fejedelemaszszony ellen, hogy az önként lemondana a' még esztendeig se' birtt Fejedelemségről, tsak hogy magát a' veszedelemtől megmentse; 's Magyar Országba költözött az ő Ferjétől nyertt jószágára, hogy itten magánosan bóldogabbúl élne: nem sokára osztán a' Katholika Hitre térvén, a' Szakszólavenburgi Hertzeghez mene Férjhez. Erdélyben pedig a' Fejedelem' választásában több felé oszlottak a' voksok: némellyek *Csákit*; mások a' Kormányozot *Bethlen Istvánt*; egyebek végre *Rákótzi Györgyöt*, Magyar Országnak egy gazdag és hatalmas Fő-Emberét kívánták a' Fejedelemségre. Ugyan ezt az utólsót hivta arra maga a' Kormányozó is, félvén, ne hogy ő előtte *Csáki* nyerné el azt. Azonban a' Rendek tsak ugyan őtet választották azon Fejedelmi Méltóságra az ő Báttyának, *Bethlen Gábornak* érdemeire nézve.

Ez, reménysége ellen jutván ezen Fő-Hatalomra, az előbbeni Követek utánn tüstént újakat küldött *Rákótzihoz*, kik őtet az Erdélyi útazásról lebeszéllenék: de ez kapván a' Fejedelmi Hatalmon, erejéhez, és Barátjaihoz is bizván, kezdett útjától immár el nem állott. Annakokáért *Nagyváradot*, vidékjével együtt, hatalma alá vévén, Követeket küldött előre Erdélybe, kik az ő nevével a' Fejedelemséget kérnék; ezeket osztán maga is követvén, válogatott katonasággal érkezett *Kolosvárra*, 's tsak hamar magához hódította mindnyájokat. Ezt látván *Bethlen István*, maga is általengedte *Rákótzira* a' Fejedelemséget, egyedül azt kívánván, hogy néki a' Kormányozói Titulus tovább is meghagyattatna: a' mit könnyen megnyervén, ő is, a' Rendekkel együtt, a' Fejedelem' hűségére esküdött. Ennek híre

Magyar Országba, 's *Bétsbe* szárnyalván, *Ferdinánd* az ő Koronája' jussának óltalmazására, mindjárt őszszel azon esztendőben a' Nádor-Ispányt, *Eszterházi Miklóst*, rendelte egy Katonasereggel Erdélybe, hogy azt engedelmességre hozná. Hanem ez látván az Erdélyiek' ellentállását, 's az azok' meghóditására maga' elégtelen erejét, akkor ugyan semmit se' kezdett ellenek: de még a' következett esztendőben nagyobb sereggel sem érte tzélját, mivel *Rákótzi* a' Törököktől segittetvén, őtet a' Tartománytól elrekesztette. *Férdinánd* tehát, a' Német Országi haddal is terheltetvén, Erdély eránt a' Magyarokkal tanátskozott. Ezeknek nagyobb része, a' Nádor-Ispányjal együtt, azt javasolta; hogy a' hadnak eltávoztatására erősitené meg inkább *Rákótzit* a' Fejedelemségben, úgy hogy egyszersmind fennmaradna Erdélyhez való jussa a' Magyar Koronának. *Ferdinánd* illy szoros környűlállásokban erre reá állván, megkínálta a' békességgel *Rákótzit*; 's annak kitsinálására ezer hatszáz harmadikban *Eperjesre* jöttek öszve mind a' két Részről a' Biztosok: *Ferdinándtól* — *Sennyei István* Győri Püspök, és Udvari Kantzellárius; *Forgáts Miklós*, Felső-Magyar Ország' Fő-Kapitányja; *Ostrosich István*, és *Mikulich Tamás*: *Rákótzitól* pedig — *Kovátsótzi István*; *Kapi András*; *Horváth György*, és *Baláshází László*. Nyóltz hónapig tartván a' tanátskozás, végre így egyeztek meg: *Rákótzi*, és az ő Férjfi maradéka birnák az Erdélyi Fejedelemséget, úgy mindazáltal; hogy a' Magyar Király' hűségére megeskűdnének, 's azt minden ellenségek ellen — kivévén a' Törököt — egész erejekkel segítenék. Nagyon orrolta vólt ezt a' Török Udvar, 's a' Budai Basát el is küldötte *Rákótzi'* elnyomására: de

emberre talált abban, 's általa derekasan megszalasztatott. *Ferdinánd* is haddal fenyegette a' Törököt; ha *Rákótzinak* békét nem hagyna. *Amurát* Szultán tehát, a' Persákkal is háborúskodván, *Rákótzit*, mivel fegyverrel nem birhatta, szép szóval igyekezett magához hódítani: azért Követeket küldvén Erdélybe, 's minden boszszúságot félre tévén, Őtet a' Fejedelemségben megerősítette, tsupán azt az egyet kívánván tőle; hogy az előbeni Fejedelmek' példája szerént örökös frigyet tartana a' Török Udvarral. A' miről midőn hivét adta vólna *Rákótzi*: a' Törökök közbenjárására *Bethlen Istvánt* is, a' ki előbb azokat a' Fejedelemség miatt ellene támasztotta vólt, kegyelembe vette. Tiz ezér aranynál ugyan alig vett esztendőnként többet Erdélytől a' Török, ajándék fejében; de azt nagy nyereségnek állította, hogy elszakaszthatta Magyar Országtól azon drága Tartományt.

Ferdinánd azonban ezer hatszáz harmintz- 1637 E.
hetedik esztendőben tizennyóltz esztendeig folytatott Magyar Királykodása utánn kiköltözött e' halandóságból, 's utólsó rendelése szerént *Grétzbe* temettetett hóltt teste, *Anna* Hitvesének tetemeihez. Nagy lelkű, 's böltsességű Fejedelem vólt; a' tudományok' fundamentomát az Ingolstádi Akadémiában öt esztendei tanúlásával szépen megszerezvén magának, gyakor olvasásával osztán, 's elmélkedésével egész tökélletességre emelkedett azokban. Nem tsak belső Tanátsossainak, hanem Hadi - Vezéreinek választásában is különös okossággal, és szerentsével birt vala. Az érdemeket jutalom nélkül soha se' hagyta: a' mivel azt nyerte, hogy a' legfőbb Emberek is készek vóltak javaikat, 's életeket érette fel áldozni. A' Magyarokhoz, különös

hajlandóságát mutatta, tellyességgel megkegyelmezvén a' Pártosoknak is. Melly Ország' rontó nyavalyát hogy egészen elenyésztesse: azonn vólt, hogy a' külömböző Vallásokat, az egyenetlenségnek magvát, elfojtván, egyesítse a' Magyar szíveket a' Katholika Hít által, a' mellyért tovább ötszáz esztendőnél, az ő Szent Királyjaikkal együtt, élni, és halni készek vóltak. Gyakorta tanátskozott ez eránt az Ország' Primássával, Kárdinális *Pázmány Péterrel*; a' Veszprimi Püspökkel, 's Udvari Kantzelláriussal, *Lippai Györgygyel*; a' Nádor-Ispányjal, *Eszterházi Miklóssal*; és a' Királyi Kintstár' Fő-Gondviselőjével, Gr. *Pálffy Pállal*; a' kik mindnyájan azt állították, hogy semmi se' lenne hathatósabb arra, mint az Országban több Oskolákat rendelni, mellyekben ingyen taníttatnának a' Magyar Ifjak mind Világi, mind Isteni Tudományokra: állíttatnának nehány nevelő Házak is, a' hol a' szegényebb Katholikusoknak, kivált a' Nemeseknek gyermekei ruházattal, és éléssel tartatnának, valamig ki nem tanúlnák Oskoláikat. Illy tudós Fejedelemnek annyira megtetszett ezen bölts tanáts, hogy azonnal hozzá kezdett légyen a' munkához: 's *Kassán*, *Besztertze* Bányán, *Sopronyban*, a' Jésuiták vezérlése alatt, Oskolák nyíttattak nem tsak a' Katholikus, hanem egyéb Ifjak' számára is *Ferdinánd'* Királyi adakozásával. Minthogy pedig a' háborús idők miatt többekre nem terjeszkedhetett: buzgó szándékát kiváltképpen elősegítette Kárdinális *Pázmány Péter*, *) ki a' Bétsi Szeminárium-

*) Az itt említett esztendőben vált meg e' világtól e' Nagy Hazafi, kinek emlékezete a' késő Maradéknál is tiszteletet érdemel tsak azért is: hogy ő vólt az

nak felállításán, és a' Nagyszombati Sz. *István'* Szemináriumának megnagyobbításán kivűl, Oskolákat állított *Posonyban*, *Lőtsén*, *Szepesen*, és *Szathmáratt*; a' Nagyszombatit pedig a' Felső Tudományok' taníttatásával Akadémiává változtatta, a' hová a' Nádor-Ispány, *Eszterházi Miklós*, roppant Templomot építtetett vala. Továbbá: az Istenhez való buzgósággal annyira jeleskede *Ferdinánd*, hogy azt ő benne nem tsak a' maga Népe, hanem még az idegen Nemzetek is tsudálták légyen. Ugyan ezzel érdemlette azon tsudálátos áldást, hogy minekutánna Tartományjainak nagyobb része pártot ütött ellene, 's Német Országnak több Fejedelmei, és a' Frantzia, Dánus, Svéd az ő veszedelmére öszveszövetkeztek, az Isten' segítségével nem tsak a' veszedelemből kimenekedett; hanem majd mindnyájokon győzedelmeskedett is ditsősségesen: úgy hogy már attól tartanának, ne hogy második *Ferdinánd* az egész Német Birodalmat igája alá vetvén, Monárkiára változtassa. *Ferdinándnak* ezen buzgóságáról bizonyságot tettek még az ő ellenségei is. *Gustáv*, a' Svédek Királyja azt vallotta az eránt; hogy inkább félne Annak ájtatosságától, mintsem hadi seregétől. Murtezán, Budai Török Basa, midőn látta, hogy semmire se' mehetne fegyverével az ellen; megszűnt a' hadakozástól azt mondván: *Ferdinánd* Szent Ember, 's az Isten hadakozik mellette.

első a' Magyarok között, a' ki anyai nyelvünkön velősen irott számos Könyvei által igen szembe tűntette; hogy a' Magyar nyelvvel szinte úgy a' Bőltsek' számába lehet jutni, valamint a' Deák nyelvvel.

Második *Ferdinánd'* első Hitvese vala *Anna Mária, Vilhelm* Bavariai Fejedelem' Leánya; kitől négy Magzatjai maradtak, úgymint: harmadik *Ferdinánd*; *Leopold* a' Strászburgi, Passaui, Olmutzi, és Halberstádi Egyházaknak Püspöke, 's a' Német Rendnek Fő-Mestere; *Mária Anna*, *Makszimilián* Bavarus Hertzeg' Felesége; és *Cziczelle*, *Ulászló* Lengyel Király' Házastársa. Második vala *Eleonóra*, *Vintze* Mantuai Hertzeg' Leánya; kitől semmi Magzatot se' hagyott.

III Ferdinánd. XLIV. K. 1637. E. Mint már megkoronázott Király, mindjárt kezébe vette vólt harmadik *Ferdinánd* a' Királyi Páltzát az ő Attyának második *Ferdinándnak* halála utánn, és Sz. Mihály Havának huszonegyedik napjára öszvehívta a' Rendeket *Posonyba*; hogy azon Feltételeket, mellyekre koronáztatása' idején esküdött, az Ország' Törvényei közzé iktassa, 's eleget tegyen az egész Nemzet kívánságának. De a' Gyűlés' kezdetével a' Religyió dolga azonnal viszszálkodásba hozta a' Rendeket, úgy annyira, hogy majd nem lehetne végét reménylleni. A' Protestánsok azt sürgették, hogy adattassanak viszsza nékiek az ő Templomaik, és Oskoláik: 's botsáttassanak viszsza Predikátorjaik azon helyekre, mellyekről elűzettettek vólt: a' Katholikusok pedig ellenzették azt; minthogy azok az ő régi Katholikus Eleiktől még a' Protestánsok' itt léte előtt epíttettek; viszszatérvén tehát a' Katholika Hitre a' Főldes Urak, azon Templomok is az ő hatalmokba estek: sok helyeken a' Lakosok' nagyobb része is Katholikussá lévén, nem kívántatnának a' Predikátorok. Így tartván a' vetélkedés több hetekig, a' Nádor-Ispány, *Eszterházi Miklós* se' tehetvén szert az egyességre, annyira elkedvetlenedett, hogy

ezen fényes Hivataljából való elbotsáttatását kérné a' Királytól. De ez, őtet vígasztalván, tovább is azon Méltóságában megmarasztotta; azutánn maga jelenlétével, 's tekintetével letsendesítvén a' Rendeket, jó kedvet adott a' Protestánsoknak, erősen fogadván, hogy valamire kötelezte vólt magát esküvésével megkoronáztatása előtt, hiven el fogna abban járni, 's törvényes elégséget tenni panaszszaik eránt. Azért megszűnvén a' vetélkedés, mindnyájan az Ország' szükséges dolgaira fordították tanátskozásaikat. *Anna* Királyné osztán következett Bőjt-elő Havának tizennegyedik napján a' Rendek' egyezéséből megkoronáztatott.

Így a' Gyűlésnek szép tsendességgel szakadt vala vége: hanem a' Protestánsok nem kevés nehézséget vittek haza szíveiken, melly osztán idő jártával mindmind nagyobbra nevekedett. Mert a' Hazában sokaknak, kiváltképpen pedig a' nevezetesebb Familiáknak megtérésével gyarapodvan a' Katholika Hit, az ifjúság is a' Katholika Oskolákban kipallérozódván, rövid idő alatt annyira menne a' dolog, hogy immár Katholikusok birnák az Ország' Főbb Méltóságait, 's a' Protestánsokat mind tekintettel, mind számmal megelőznék. Ide járúla az is, hogy a' Katholikus Urak sok Predikátorokat kiparantsoltak jószágaikból, 's lassanként az Oskolákat, és Templomokat, kivált a' mellyek valaha a' Katholikusokhoz tartoztak, magoknak tulajdonították; úgy hogy kevés esztendők' forgása alatt háromszáz Templomokat foglalnának el. Ezeken tehát, 's több illyeseken megindúlván a' Protestánsok, köz akarattal Könyörgőlevelet adának bé a' Királynak: de haszontalan. Mivel a' Felség, a' Német há-

ború' terhétől nyomattatván, alig vehetne magának időt a' Magyar Országi dolgok' intézésére; és azért a' bévett szokás szerént Gyűléseket se' tarthatna. Ezenn megboszszonkodván a' Protestánsok, az Erdélyi Fejedelmet, *Rákótzi Györgyöt* kérik segítségűl. Ennek igen kedvesen esett ezen kérés; a' ki úgy is immár régen óhajtotta a' zűrzavar' alkalmatosságát. Mert, mivel Erdély Ország' Törvénnye tiltaná néki azt, hogy magának valami jószágot szerezhetne azon a' földön; *Bethlen Gábor'* példája szerént, Magyar Ország' romlásával kívánta maga' Házát gyarapítani. Az idő szolgála nékie: mert Magyar Ország Német Katonaság nélkűl lévén, nem vala képes az ellentállásra; *Ferdinánd* is a' Német háború miatt nem kűldhete alkalmatos sereget: azért *Rákótzi* éppen nem kételkedhetett hadi szerentséjéről. Bátorságossá tette tehát a' Protestánsok' Követségét az eránt; hogy ő mind Követek, mind levelek által fogna a' Királynál dolgozni, 's azon iparkodni mindenképpen, hogy kívánságaik kielégíttessenek. Nem is múlasztotta el fogadását. Alattomban először Katonaságot kezde szedni; 's mindeneket szorgalmatosan elkészíteni a' háborúhoz; egyszersmind Követséget kűldvén *Konstántzinápolyba*, kérte *Ibraim* Szultánt a' szövetséges hadnak folytatására. Minekutánna tehát mind maga seregét alkalmas számmal lenni látta, mind a' Török segítség eránt bizonyossá tétetett vólna; kevély levelet kűldvén *Ferdinándhoz*, fenyegetődzve intette őtet, hogy tenne eleget mentől előbb a' Protestánsok', 's egyebek' panaszszainak. *Ferdinánd* erre Magyar Királyi Felségéről, és Erdély felett való Uraságáról megemlékezvén, hogy az ő Koronájától füg-

gő Embernek valamennyivel keményebben felelt: *Rákótzi* legottan hadat hirdetett, 's Követjei által a' Német Országot pusztító Svédekkel is szoros szövetséget kötött *Ferdinánd* ellen. Minekelőtte pedig a' háború' tüzét Magyar Országban fellobbantaná; hogy otthon semmi háborúság ne keletkezne, ugyan *György* fiát Fejedelemmé választatta, 's megkoronáztatta; és néki *Báthori András'* Leányát *Sófit*, a' Báthori fényes Háznak, és gazdagságnak örökössét, ámbár Katholika Hiten lévőt, szerezte feleségűl, hogy a' *Rákótzi* Házat a' hatalmasságnak tetes tetéjére emelje.

Így mind otthon, mind kivűl jól elrendelvén mindeneket a' hadnak szerentsés folytatására, ezer hatszáz negyvennegyedikben közel negyven ezer emberrel omlott Magyar Országba, 's pártütésre gerjesztő leveleit botsátván minden Vármegyékre, mindnyájokat felettébb serkentette, hogy vele, mint a' Magyar Nemzet' óltalmazójával, kaptsolják egybe kezeiket, 's fegyvereiket, szemeik előtt tartván a' Protestánsok Religyiójoknak szabad gyakorlásától, Predikátorjaiktól, 's Templomaiktól való megfosztatássokat, és ki rekesztetésseket az Ország' Tisztségeitől; ellenben a' Jésuiták naponként szaporíttatnak a' Magyar Városokban, 's Erősségekben: és így a' Haza' tsendességének felzavarásával a' Bétsi Békességkötés, 's a' Magyar Nemzet' javára hozott Törvények szabadon sértetődnek. 1644. F

Foganatos vala ezen színezett serkentés, mellyel Magyar Ország' romlására szoktak élni az Erdélyi Fejedelmek: és nem tsak a' Nemesek, hanem a' Földnépe is az ekétől *Rákótzi* Zászlója alá sereglett, a' Haza' pusztítására. *Ferdinánd*, hogy elfordítaná ezen veszedelmet, igyekezett *Rákótzit*, mind Levele, mind Kö-

vetsége által józanabb gondolatra hozni, 's a' dolgot békével elintézni: de látván, hogy *Rákótzi* nem tsak nem hajtana az ő szavára, hanem még inkább néki vadúlna; ő is a' had' készítéséhez fogott. Meghagyta tehát az Ország' Nádor-Ispányának *Eszterházi Miklósnak*, hogy az Ország' Törvénye szerént fogatna fegyvert a' Haza' óltalmazására a' Nemesekkel, és Nemtelenekkel. Nem is tsalatkozott meg reménységében *Ferdinánd*: mert azon bomlott időben is olly számosan sereglettek a' Nádor-Ispány' Táborába, hogy viszszatartóztatták egy darabig az ellenség' rohanását; 's több tsatákban győzedelmeskedtek azonn. Hanem, mivel naponként nevekedne *Rákótzi'* hadi serege, 's annak dolgát a' Török is kezdené segíteni a' közttök felállott frigy szerént; a' Nádor-Ispány meggondolván maga hadi erejének erányatlanságát, a' tábori ütközettől magát okosan tartóztatta, viszszavonúlván; hogy azonban seregét új Katonasággal gyarapítaná, 's jókor öszvekaptsolná az érkezendő Német Sereggel. Ugyan ezen időben *Rákótzi* olly szerentsével élt, hogy *Posonyig* majd egész felső Magyar Országot elfoglalta légyen. *Ferdinánd* ide küldvén Német seregének egy részét, derék Vezérek alatt, több ízben győzedelmeskedett ugyan a' Pártosokon: a' mint *Veselényi Ferentz* is ezen időben vette meg ama' nevezetes *Murány* Várát az ő Szerelmese, *Szétsi Mária'* segítsége által: mindazáltal Kintstárjának lett kiürűlésére nézve elégtelennek látván annyi ellenséggel folytatni olly nehéz háborút; végre a' békesség' módjáról kezde gondolkodni, hogy mind a' Magyar Házát, mind a' Német Birodalmat tsendességre hozná. Azonn vólt mindenek előtt, hogy *Rákótzi'* szövetségétől elvonja a' Törö-

köket: azért tudván *Ibráim* Szultánnak tunyaságát, és e' mellett felettébb való fösvénységét, arra birta vólt ötet fényes ajándékokkal, ezer hatszáz negyvenötödikben, hogy 1645. E.
vele húsz esztendeig tartó békességet kötött; 's megtiltotta Törökjeinek, hogy a' Magyar Király ellen ne segítenék az Erdélyi Fejedelmet. *Rákótzi* megszeppenvén ezenn, ő is hajlott a' néki ajánlott békességre, 's ennek helyre állítása végett fegyvernyugvást tett *Ferdinánd* Tsászárral.

Nagyszombat választatott először a' békesség' kitsinálására; a' *Ferdinánd'* részéről — *Lippai György* Esztergomi Érsek; Gr. *Eszterházi Miklós* Nádor-Ispány; 's *Tieffenbach*; és *Guestenberg* Grófok mentek: de akkor semmit se' lehetett végezni, mivel *Rákótzi'* Biztosai ollyanokat kívántak, mellyek nem hagyattathattak helybe. Hanem osztán, tsak hogy a' veszedelmet mentől előbb eltávoztassa a' Házától, *Törösi Jánost* a' Királyi Kamara' Tanátsossát, a' ki igen jól értett a' Hazai dolgokhoz; titkos útasítással; 's tellyes hatalommal küldötte *Rákótzihoz* a' Király, hogy azzal végezzen. Így meg is lett a' békesség. Mert, minekutánna azon hét Vármegyéket, mellyeket bírt vala *Bethlen Gábor*, ugyan azon jussal *Rákótzinak* ígérte *Törösi* a' Király' nevével, 's e'felett örökségül a' Rákótzi Háznak a' Tokaji, és Regétzi Uradalmakat, több javakkal együtt; könnyen megegyezett azutánn a' többi Feltételek eránt, mellyeknek nagyobb része a' Protestánsok' Religyiói szabadságát illeti; 's azoknak egyike szerént a' következő esztendőben kezdett, és ezer hatszáz negyven- 1647. E.
hetedikben végeződött Ország-Gyűlésében meg is erősíttettek. Egész esztendeig tartott ezen Gyűlés, melly mind egyebekért, mind pedig

a' Protestánsok' részére hozott Törvényekért igen nevezetes; minthogy ez által nem tsak tellyes szabadságra jutottak Religyiójok gyakorlásában, hanem kilentzven Templomaik viszsza is adattak nékiek, mellyeket immár elfoglaltak vólt a' Katholikusok. Ezeket, 's több e'féléket ellenzették ugyan a' Püspökök, és sok Világi Katholikusok: de, mivel a' Király semmi egyéb útját nem látná a' köz tsendességnek, maga közbevetésével véghezvitte azt, hogy a' Gyűlés' Rendeléseit mindnyáján helybehagynák a' nagyobb tűznek meggátolására.

IV Ferdinánd. XLV. K. 1648. E. Illy hajlandóságával azt nyerte harmadik *Ferdinánd*, hogy az említett esztendőben Sz. Iván Havának tizenhatodik napján az ő elsőszülöttjét, ugyan *Ferdinándot*, minekutánna szokott esküvéssel megesküdött, Királyjoknak koronázták a' Magyarok. Így letsendesedvén Magyar Ország, a' Német Birodalomnak is megszerezte a' régen óhajtott tsendességet *Ferdinánd* Tsászár áma' nevezetes Vesztfáliai Békesség által, mellyel valamint a' Katholika Hitnek, úgy az Ágostai, és Helveta Vallásnak gyakorlása megerősíttetett; Pomeránia, és a' Brémai Püspök' Birtoka a' Svédeknek; Alzátzia a' Frantziáknak; végre, több Püspökségek, Káptalanok, és Apáturságok a' Protestáns Fejedelmek' birtokába jutottak. Harmadik *Ferdinánd* helyreállítván mind Magyar, mind Német Országban a' tsendességet, elsőszülött fiát is Örökössének, 's Következőjének rendelvén, végre a' hadi gondoktól megmenekedvén, már szabadabban dolgozhatott az ő Alattvalóinak bóldogságára, azon harmintz esztendeig folyó háború utánn, mellynek az említett Vesztfáliai Békesség ezer hatszáz negyvennyóltzadikban végét szakasz-

totta. Magyar Országban ugyan, noha egész háborúra nem kelt a' dolog, a' Törökök mindazáltal nem maradtak békével, majd itt, majd amott tsatázván a' prédák között. Sőt azonn vóltak, hogy Erősségeket is foglalhassanak: a' mint az említett esztendőben *Győr* Városa körűl is ólálkodtak, néhányan közzűlök magyarosan öltözködvén, 's gabonás szekereken bémenvén, hogy osztán a' kinn leselkedő Rokonjaikat a' kapun béeresztenék. De egy szegény Aszszony észre vévén a' Török fortélyt, ez eránt jelentést tett a' Komendánsnak, a' ki tüstént bétsukatván a' kapukat, elfogatta a' gabonát árúló Törököket, 's azonnal lekontzoltatta. Azt megsejtvén a' kivűl agyarkodó Törökök, elíramlottak. Több tsatapaték köztt legnagyobb szomorúságot okozott a' Hazafiaknak ezer hatszáz ötvenket-1652.E.
tödikben a' Vezekényi, a' mellyben négy derék ifjú *Eszterházyak* vitézűl végezték pállyafutásokat. Negyedik *Ferdinánd* is, ki a' Fejedelmi tulajdonságokkal természet szerént jeleskedett, a' szép tanítások, és tapasztalások által pedig tellyes tökélletességre jutott, mindenek' reménysége ellen ezer hatszáz ötvennegyedik esztendőben Sz. Jakab Havának kilentzedik napján élete' virágjában elhervadott, 's halálával édes Attyának törődött öregségét új gondokkal aggasztalta.

Harmadik *Ferdinánd* a' Magyarok által kívánt legelőször is gondjain segíteni, azt akarván megnyerni ezektől; hogy örökség szerént következne a'Királyságra az első Szülöttje a' Királyi Háznak, 's e' végre Ország' Gyűlését hirdetett *Posonyba* ezer hatszáz ötven-1655.E.
ötödik esztendőben Bóldogaszszony Havának huszonnegyedik napjára. Vóltak a' Püspökök, 's Ország' Nagyjai között, kik a' Haza'

tsendességének szeretetétől viseltetvén, önként reá állottak azon Királyi kívánságra; vóltak, kik írásba foglaltt nyomos okokkal igyekezték a' Nemzetet az örökös Következésnek elfogadására birni: e'felett a' dolognak szerentsés végbevitelére az javasoltatott a' Királynak, hogy ama' derék Nádor-Ispánynak Gr. *Pálffy Pálnak* halála utánn, függőben hagyván egy darabig a' Nádor-Ispányságot, az Ország' Primássát *Lippai Györgyöt* tenné Királyi Helytartóvá; kinek valamint a' dolgok végezésében legnagyobb okossága, úgy a' Rendeknél legfőbb tekintete vólna. Hanem mind ezen gondoskodások füstbe mentek: mert elkezdődvén a' Gyűlés, mindnyájoknak azon egy szava vólt; hogy, minekelőtte a' Közönségről lenne a' tanátskozás, Nádor-Ispány válasszasson, a' ki vezetné a' Gyülekezetet. A' Király tehát engedett az időnek, 's ezen négyet nevezte voks alá: Gr. *Veselényi Ferentzet*, és Gr. *Csáki Istvánt*, a' Katholikusok közzűl; Gr. *Tököli Istvánt*, a' Lutheránusok — és *Rédei Ferentzet*, Marmaros Vármegye Fő-Ispányját, a' Reformátusok közzűl: 's köz akarattal *Veselényi* választatott a' Nádor-Ispányi Méltóságra; 's azonnal az Ország' dolgáról kezdettek tanátskozni a' Rendek. Minekutánna ezek' kívánását helybehagyta vólna a' Felség; *Leopold* tizenöt esztendős Fő-Hertzeg mindenek' egyezésével Királynak kikiáltatott, 's az Egyházi életről, mellyre előbb adta vólt magát, lemondván, Sz. Iván Havának huszonhetedik napján nagy pompával koronáztatott meg Apostoli Koronánkkal, előbb megesküdvén azon tizenhét Feltételekre, mellyekre Nagy-Attya, és édes Attya kötelezték vólt magokat. Koronáztatásának napja Sz. *László* Király' Innepe lévén,

majd mindnyájoknak örvendetes jövendőlésűl szolgált, hogy ugyan azon Szent Király' példáját fogná tellyességgel követni. Így harmadik *Ferdinánd* megnyerte ugyan ekkor az ő fiának koronáztatását; de az örökös Következést, melly miatt annyira törekedett vala, meg nem nyerhette. Hanem erre osztán az ő Maradékai a' Magyaroknak önként való ajánlásából szerentsésíttettek.

Ezekutánn nem sokáig élt harmadik *Ferdinánd*, ezer hatszáz ötvenhetedik esztendőben 1657.E. tudniillik, Sz. György Havának második napján viszszaadván Lelkét az ő Teremtőjének, testét pedig a' Kapuczinusoknál lévő Tsászári Sirba temettetvén. Húsz esztendeig a' Religyiónak, kegyességnek, okosságnak, és igazságnak nagy dítséretével kormányozta Magyar Országot, 's egyéb Tartományokat. Az ő kormányozása alatt hozott Törvények köztt emlékezetes az, a' melly által az idegen Katonaságnak, az ennek eltűrhetetlen hatalmaskodása miatt, az Országból való kiköltözése ismét megparantsoltatott, úgy hogy azt ide viszszarendelni egyébképpen nem lehetne, hanem a' Rendek' megegyezésével. Hogy pedig a' Német seregnek kiköltözésével bátorságos állapotban maradna az Ország: az Erősségekben, és az Ország' határain lévő Magyar Katonaságon kivűl, melly már régen a' Nemzet' Kintstárjából szokott vala tartatni, megígérték a' Rendek, hogy bizonyos számú Gyalogságot, és Lovasságot fognának állítani, 's annak fele Zsóldja a' Jobbágyság' adójából, fele pedig a' Rendek', és Karok' erszényéből fizetődne fogyatkozás nélkűl a' meghatározott időben; ezen kötelesség pedig a' következendő Ország-Gyűléséig tartana. Azon időben tudniillik, nem állandóúl, hanem a' mint a' szükség vólt,

úgy rendeltetett az adó, 's a' Katonaállítás: minthogy pedig ez eránt a' vagyonra néztek; úgy intézték el a' Portákat, hogy négy ollyan Jobbágy, a' ki négy, vagy hat barmot foghatna ekéjére, tenne egy portát; a' két igás barmú Jobbágyok nyóltzan; a' barom nélkűl lévő Zsellérek pedig tizenhatan tennének egy portát. Elszámlálhatatlanok azok itten, mellyek által örök emlékezetet érdemlett a' Maradéknál harmadik *Ferdinánd*. Háromszor házasodott: az első Feleségével Spanyol *Annával* nemzette negyedik *Ferdinándot*; első *Leopoldot*; és *Annát*, negyedik *Filep* Spanyol Király' Hitvesét. Másodikkal *Mária Leopoldinával*, *Leopold* Fő-Hertzegnek, Tirólis' Urának Leányával, *Károly József* Fő-Hertzeget, a' Német Rend' Fő-Mesterét, és Passaui Püspököt. Harmadikkal, Mantuai *Eleonórával*, Eleonórát, először *Visniovitzki* Lengyel Királynak; ennek halála utánn pedig ama' nevezetes Fő-Hadi Vezérnek Lotharingiai *Károlynak* Feleségét; 's *Annát*, a' Rajna mellyéki Palatinusnak, *Wilhelm Jánosnak* Házastársát.

I Leopold XLVI.K. Edes Attyának, harmadik *Ferdinándnak* halála utánn béüle a' Királyi Székbe *Leopold*, 's mindjárt szép jelét adá jövendőbeli Nagyságának: mert megrezzentvén *Károly Guztávot*, a' Svédek' Királyját, 's békességre kénszerítvén, *Kázmér Jánosnak* viszszajuttatta Lengyel Országot, ámbár nem kitsiny tsorbával; különösen Pruszsziát a' Brandeburgiai Választó Hertzegnek kelle engedni, olly törvény alatt, hogy ezen Ház örökös Frigyese lenne a' Lengyeleknek, 's minden ellenségeik ellen segítené őket: a' mint elintéződött a'

1658.E. Veláviai Békességben ezer hatszáz ötvennyólczadik esztendőben; a' mellyben *Frankfurtba* menvén *Leopold*, a' Romai Német Tsászári

Koronával is felségesíttetett. Mihelyest ottan dolgát végezte; mindjárt a' Magyarok' kívánságára Gyűlést hirdetett *Posonyba* ezer hatszáz ötvenkilentzedikben Sz. Jakab Havának huszonegyedik napjára. Mindenek előtt azon Királyi Levelét, mellyel a' tizenhét Feltételekre kötelezte vólt magát megkoronáztatásakor, a' Törvények közzé iktattatá; osztán öt hónapok által folya a' tanátskozás. Az idegen Katonaság eránt való vetélkedés legtöbb időt ragadott el, a' Rendek annak innen szükséges kiköltözését sürgetvén az ő elszenvedhetetlen kártékonysága miatt; ellenben *Leopold*, 's az ő Ministerei vítatván, hogy annak itt maradását az Ország' bátorságos állapotja kívánná. De tsak ugyan helybe kellett a' Rendek' kívánságát hagyni; 's új Törvény hozattatott, hogy három esztendő alatt minden idegen Katonaság kitakarodjon az Országból. Ennek bátorságos vóltára pedig az rendeltetett, hogy az állandó Nemzeti Katonaság mind az Erősségekben, mind a' széleken mindenütt új Katonákkal mentől előbb megszaporíttatna, 's annak zsóldjára, a' szokott adón kivűl, a' harmintzadnak fele része szolgáltatna. Továbbá: mivel Tseh Országnak, Ausztriának, 's még a' Német Tsászári Birodalomnak bátorságára is használna az, ha a' Törökök Magyar Országból minél előbb kiűzettetnének; mert a' Magyarok' elnyomása utánn, tüstént Német Ország' kebelébe rohannának, 's hatalmaskodnának: arra is reá kelle állani *Leopoldnak*, hogy Tseh Ország, és a' Német Birodalom' Tartományjai esztendőnként bizonyos pénzbeli segítséget küldenének Magyar Országba, a' Nemzeti Katonaság' számára. Rendelés tétetett az eránt is; hogy ezen Honnyi Katonaság, ha talán a' Keresz-

659. E.

tyén Fejedelmekkel lenne háborúja a' Tsászárnak, soha ki ne vitetődne Magyar Országból, hogy a' Haza védelem nélkűl ne maradna. Ha pedig azonban kiütne a' Török háború: elvégeződött, hogy mindnyájan személyesen fegyverre kelnének, olly módon; hogy Magyar Országban a' Nádor-Ispánynak; Horvát Országban pedig a' Bánnak tudtával a' Fő-Ispány, vagy Vicze-Ispány esztendőnként parantsolhatná azon fegyverre kelést a' Vármegyében.

Minekutánna ifjú *Rákótzi György* a' Lengyel Országi háborúból, melly által a' Lengyel Koronára kívánt magának szert tenni, ötven ezer emberből álló seregének nagyobb részét elvesztvén, alig juthatott Erdélybe annak tized részével; a' Török Udvar' parantsolatjára elesett osztán Erdélyi Fejedelemségétől is: hanem ennek viszszanyeréséért nyughatatlankodván, a' Török háborúba keverte Magyar Országot. Mert ő miatta *Leopold* a' Német seregeket, mellyek harmadik *Ferdinánd'* idejétől fogva széllyel vóltak osztva Magyar Országon, megszaporítván, *Montekukuli* vezérlése alatt az Ország' szélére parantsolta, hogy megakadályoztassa a' Törökök' bérohanását. *Leopoldnak* ezen gondoskodása, főképpen; hogy *Munkátsot*, *Regétzet*, 's Magyar Országban minden egyéb Várait *Rákótzinak* megrakatta Katonasággal: nagy gyanúságot okozott a' Törököknek, mintha *Leopold* viszsza akarná annak szerezni a' Fejedelemséget, 's Erdélyt a' Magyar Koronához kaptsolni. Látszott is *Rákótziban* a' bizakodás: mert ellenére is a' Török hatalomnak viszsza akarta magát helyheztetni elvesztett Fejedelmi Székébe. Szolgált is eleinten néki a' szerentse: hanem
1660.E. azutánn ezer hatszáz hatvanadikban Pünköst

Havának kilentzedik napján *Kolosvárnál* a' Tö-rököktől meggyőzettetvén, az ottani vitéz hartzolásában kapott sebjében tizennyóltzad napjára *Váradon* meghalálozott, életének harmintzkilentzedik esztendejében. Még inkább nevekedett pedig a' Törökök' gyanúsága azok által, mellyek azutánn történtek vala Erdélyben. *Rákótzi* utánn lévő Fejedelem, *Bartsai* Akós, valamelly titkos okra nézve a' Törököktől fogságba tétettetvén, minekutánna onnét kiszabadúlt, 's Méltóságát viszszanyerte; látván, hogy sok Hazafiak idegenkednek tőle, 's ama' vitéz Férjfiúhoz *Kemény Jánoshoz* húznak; végre, maga' megegyezésével a' Tartománybeliek feloldoztatván a' hozzá való engedelmességtől, *Keménynek* engedte a' Fejedelemséget. Ez, midőn látná, hogy a' Török Udvar ezen változásnak, melly az ő híre nélkül esett, nem akarna helyt adni, *Leopold* Tsászárhoz, és Magyar Királyhoz folyamodott, szentűl igérvén; hogy ő az egész Nemzettel a' Magyar Koronától való függésben akarna örökre maradni, tsak a' Törökök ellen óltalmaztasson. Megboszszankodván ezenn a' Törökök, ösztönözték *Bartsait*, hogy az ő segítségekkel nyomná el *Kemény Jánost*, 's nyerné viszsza a' Fejedelemséget. *Kemény* észre vévén ezt, azon törekedett, hogy keleptzébe ejtse *Bartsait*: a' minthogy ötet barátságos beszédre hiván, Fegyveressei által kegyetlenűl öszvevagdaltatta ezer hatszáz hatvanegyedikben Pünköst Havának tizenkettődik napján; annak testvérjét pedig *Andrást*, a' Fogarasi tömlötzbe vetvén, megfojtatta. Azért a' Törökök, minekelőtte a' Tsászári sereg új Német Tsoportokkal szaporodna, megparantsolták *Ali* Basának, hogy számos seregekkel bétsapván Erdélybe, 's *Ke-*

ményt letévén a' Fejedelemségből, helyébe mást választasson. *Ali* Basa e' szerént bényomúlván Erdélybe, 's a' Tartomány' Fő-Embereit öszvehivatván, többnyire megköszönték a' veszedelmes Méltóságot: hanem ugyan tsak, a' Szászok' ajánlására, *Apafi Mihályt* emelték arra a' Törökök. Innét azutánn háború lett *Apafi*, és *Kemény* között: ezt *Leopold*; amazt pedig a' Törökök segítvén. De, mivel *Montekukuli* Katonáinak egy részét a' Magyar Országi Erősségekre osztván, *Keménynek* nem kűldhetett többet három ezer Lovasnál; a' Törökök pedig egész erővel rajta hajtottak: az ellenség' sokaságától elnyomattatván, futásban a' lovak által eltiportatott. Annak fejét *Apafi* a' Török Tsászárhoz kűldötte győzedelem' jeléűl: *Bétsbe* pedig Követeket küldvén, kérte *Leopoldot*, hogy a' háború eltávoztatása végett vinné ki Erdélyből a' Német Katonaságot. A' Tsászár ellenben arra kívánta őtet bírni *Szentgyörgyi Ferentz* Vátzi Püspök által, hogy lemondván a' Török társaságról, vele tellyes barátságra lépne. *Kutzuk* Basa ezt észre vévén a' Tsászári Követet Temesvárra hurtzoltatta, a' hol a' tömlötz büdösségében meg is halálozott e' derék Férjfiú: *Apáfinak* pedig a' Szultán' nevével *Leopolddal* való minden levelezést, és tanátskozást keményen megtiltott. Azonban titkon hadat készítettek *Leopold* ellen, még pedig olly álnokúl, hogy a' békesség' meghoszszabbításáról megbiztatták légyen a' Tsászári Követet: ennek hitelt adván *Leopold*, 's az ő Ministere, *Lobkovitz*, annyira megtsalattattak, hogy, ámbár *Montekukuli* sürgetné a' hadi készűletet, arról még is éppen semmit se' gondolkodnának.

Ide járúlt az; hogy a' Király, és a' Rendek között nem kevés egyenetlenség uralko-

dott, főképpen az idegen Katonaság miatt. *Leopold*, mivel Erdélyben vátig hatalmaskodnának a' Törökök, Magyar Ország' javáról gondoskodván, nem tsak nem tellyesítette azt, a' mit koronáztatásakor, 's az utólsó Gyűlésben fogadott a' Német Katonáság eránt, hanem még inkább nevelte azoknak számát az Országban. *Montekukuli* azon Katonákat a' környűlállások szerént nem tsak a' Polgárokhoz, 's Jobbágyokhoz, hanem az Egyháziak' és Nemesek' házaikba is bészokta vólt szállítani; sőt általok még zsólddal, és éléssel is ingyen tartatni. Mivel pedig némellykor nehány Vármegyék, és Városok megtagadnák azt: *Montekukuli* erőszakosan is megvette rajtok; tsak hogy a' Katonák' szökését meggátolja. Ezt felettébb neheztelvén a' Rendek, Könyörgőlevél által esedeztek a' Tsászári, Királyi Felségnél, hogy tett fogadása szerént mentené meg Magyar Országot az idegen Katonák' hatalmaskodásától. De a' Törökök bérohanásának meggátolására itten szükségeseknek ítélvén azokat, a' Rendek' kívánságának eleget nem tehetett ő Felsége: azért ezer 1662. E.
hatszáz hatvankettődik esztendőben Pünköst Havának első napjára *Posonyba* Ország-Gyűlését hirdetett, gondolván, hogy, ha ottan nyilván kinyilatkoztatnának azon okok, mellyek miatt szükséges megtartani az idegen Katonákat Magyar Országban, az egész Nemzet megszűnne a' panaszoktól. Hogy pedig annál foganatosabban lehetne a' Haza' óltalmazásáról, 's a' Nemzeti Katonaság' szaporításáról tanátskozni: azt végezte a' Felség; hogy az Ország' nehézségei, és a' magános Személyek' dolgai elő ne hozattatnának. Mindazáltal rá nem mehetett arra, hogy a' Hazafiak az idegen Katonák kiköltözését nagy

zúdúlással ne sürgetnék, semmit se' hajtván azon okokra, mellyeket az ő sürgetések ellen felhordták az Udvariak mind szóval, mind írással; sőt annyira bokrosodtak végre a' Rendek' panaszszai, hogy a' Felség az egész Nemzetnek tőle való elidegenedésétől tartván, tsak ugyan megígérte; hogy az idegen Katonaságot első alkalmatossággal kiparantsolná a' Magyar Tartományokból, kivévén azon bizonyos kevés számút, melly a' szélbeli Erősségekben kívántatna, úgy hogy ez is három esztendő alatt kiköltöztetődik: ezutánn pedig mind az idegen seregek, mind azoknak Vezérjei, valamig Magyar Országban maradnak, a' Nádor-Ispánynak, 's az Ország' egyéb Kapitányjainak parantsolatjától függjenek; és soha se' légyen szabad a' Katonaságnak szállást rendelni az Egyháziak' vagy Nemesek' házaikban. Mivel pedig az Udvari Ministerek onnét mutogatták főképpen szükséges vóltát Magyar Országban a' Német Katonaságnak, hogy a' Magyarok sem alkalmas hadi készülettel, sem elégséges erővel nem vólnának az Ország' védelmezésére: mert a' Nemesi fegyverkezéssel állíttandó seregek is olly hamar, mint a' veszedelem kívánná, öszve nem szedettethetnek; végre, sem azon hozzá nem tanúltt Katonaság' számában, 's erejében, sem a' Magyar Vezérek' hadi tudományjában nem lehetne annyit bizni, hogy győzedelmet reménylhetne a' Felség a' Törökök' temérdek serege ellen. — Hogy a' Magyarok kéntelenek ne lennének még ezen alkalmatosságban is megesmérni az idegen Katonaságnak szükséges itt vóltát: a' kiálló Nemesi Katonaságnak mind számosságáról, mind tartásáról, 's katonai fenyítékéről nagy szívűséggel végeztek.

Lesznek talán némellyek, kik, midőn ezeket olvasni fogják, mindjárt olly vélekedésre vetémednek, mintha a' Magyarok, kikhez a' Dalmaták, 's Horvátok is értetődnek, tsupa gyűlölségből akarták légyen a' Német Katonaságot Magyar Országból kiköltöztetni: de, melly nagyon megtsalatkozzanak ezek, az időnek környűlállása világosan kimutatja. Mert, ámbár nem lehet azt tagadni, hogy az idegen Katonaság az ő Tisztjeinek reá hagyásával, a' ragadozások, pusztítások, és más sokféle gonosz elkövetések által annyira elidegenített magától minden sorsú Embert, hogy azt az ellenség felett útálnák: ezt mindazáltal az egész Magyar Nemzet annyira nem vitte, hogy azért már a' Török háború közelítésekor azon szép, és a' fegyverben gyakorlott Német sereget innét eltávozni kívánta vólna; ha erre más oka nem lett vólna nékie. Még vólt tudniillik az akkori Magyarokban a' hadi ditsősségre való nagy vágyódás; és a' Törököknek az Országból való kiűzésére, minden idegen Katonaság' segítsége nélkűl, elegendőnek állították önnön magok' erejét, tsak az ő régi szokások szerént, 's Nemzeti Vezéreik alatt engedtessenek hadakozni. Mivel tehát a' Haza' védelmezésének, és a' Török igától való megszabadításának ditsősségét magának kívánná tulajdonítani a' Magyar Nemzet: senki se' tsudálkozhatik azonn, hogy olly állandóan sürgette az idegen Katonaságnak az Országból való kiköltözését. Hogy azon ditsősségre valóban reá juthatnának a' Magyarok: szépen megmutatta azon időbeli Nagy Hadi-Vezéreknek egyike, *Zrinyi Miklós*, e' végre irott

Könyvében *) Anyai nyelvén oktatván az eránt az ő Magyar Nemzetét; egyszersmind keményen pirongatván azokat, kik a' puha életet követvén, a' vitézség' tüzét magokban elfojtották. Azt javaslotta tehát *Zrinyi* az ő Magyar Rokonainak; hogy azon szélbeli Katonaságon kivűl, melly a' Királyi Kintstárból fizetődik, még más seregeket is kell állandóúl tartani az Ország' Rendjeinek költségén: a' mi tőlök könnyen kitelik, tsak a' vesztegető pompáskodást hagyják abba. Ezen Nemzeti Katonaság' számát pedig az időnek környűlállásaihoz kell szabni: a' békesség' idejében legalább négy ezer Gyalogot, és nyóltz ezer Lovast; midőn pedig háborúra mutatna az idő, két annyit vólna szükséges a' Zászlók alatt állandóúl tartani. Ezen szép Nemzeti Katonaságban osztán valamint semmi erköltstelen embernek nem lehetne helye; úgy az abba való felvevésben különös tekintettel kell lenni a' jó erköltsre, 's azokat mindjárt ifjúságokban, a' fegyverben, 's munkában gyakorolni, és a' Katonai fenyitékhez szoktatni: mert a' győzedelem nem a' seregek' sokaságától, hanem azoknak vitézségétől, 's a' hadakozáshoz való értésétől függ. Valamint *Nagy-Sándor* kevés számú tanúltt Katonáival számtalan ellenséget meggyőzött: azt lehet reménylleni a' Magyarokról is, midőn a' hadi mesterséghez értenek. Innen még azon derék haszon is keletkezik; hogy, midőn *Generális Insurrectio*, avagy a' Nemességnek fejenként

*) Ezen Hazafiúi lélekkel tellyes Könyvét *Ne bánts* Tzím alatt írta vólt e' Nagy Magyar Hadi-Vezér: mellyet ki nyomtattatott osztán Gróf Forgáts Simon 1705. esztendőben.

való fegyverre kelése parantsoltatik, azonn Nemzeti Katonaságból mind Tisztek, mind Közemberek adatván a' fegyverre kéltt Némesek' seregébe, a' hadi mesterségre kevés hetek alatt megtanítják azokat. Így lészen valóban, hogy e' vitézlő Magyarság az Idegenek' segítsége nélkül megrettentse a' fene Törököt, 's elüzze. —

Zrinyinek ezen, 's több e'féle Katonai Intézete szerént midőn tanakodnának a' Hazafiak: az Oláhoknak kiadván a' had eránt a' parantsolatot a' Török Vezér, ezer hatszáz hatvanharmadikban kiindúla *Konstántzinápolyból*, 's megparantsolá *Apafinak*, hogy az Erdélyi seregeket Magyar Országba vinné; 's magát *Kutzuk* Basával öszvekaptsolván, *Leopold* ellen hadakozna. Nehezen esett ez mind *Apafinak*, mind a' Tartománybelieknek; minthogy a' tartós háborúk által megszűrődvén a' Tartomány, akkor vólna leginkább szükséges a' nyugodalomra. De nem sokára még inkább megdöbbentek vólt, midőn a' titkos parantsolatnak okát megértették az Oláhok' Fejedelmétől; a' ki azon költözvén által seregeivel Magyar Országba a' Nagy-Vezér' Táborához, alattomban tudtára adta *Apafinak*, hogy azért parantsoltatnának az Erdélyiek a' Magyar Országi táborozásba, hogy addig Erdélyt minden baj nélkül elfoglalják a' Törökök. Illy környűlállásokban magok eránt gondoskodván az Erdélyiek, minden lehetséges móddal azonn igyekeztek, hogy seregeiket ne kénszeríttessenek a' Magyar Országi Török sereghez küldeni. *Apafi* tehát nagy ajándékokkal magához édesitvén a' Török Biztost, lerajzolta ennek a' múltt esztendőkbeli inségeket, 's a' Tartománynak onnét származott szegénységét, a' hadi készületnek tsekélységét, 's a' Kato-

1663. E.

naságnak olly erőtelenségét, hogy az alig vólna képes az Erdélyi Erősségekből kiverni *Leopold'* hadi népét. Azon Biztos által annyira is vette a' Nagy-Vezért, hogy ez akkor megengedte légyen az Erdélyieknek a' táborozásból kimaradni; de olly módon, hogy azonban tellyességgel igyekezzenek megszabadítani *Kolosvárt*, *Kővárt*, 's egyéb Erdélyi Erősségeket *Leopold* Tsászár' Német Katonaságától. A' mi meg is lett; de inkább a' Német Katonák' hitetlensége, mintsem *Apafi* serege' vitézsége által: mert azon Német Katonák, hogy annak idejében zsóldjokat meg nem kapták, pártot ütvén, önként kinyitották a' kapukat az Erdélyieknek, 's *Apafi* Zászlói alá sereglettek.

De még nagyobb aggódásba hozta a' Bétsi Udvart a' Nagy-Vezérnek száz ezer emberrel való közelgetése: minthogy a' Török háborútól semmit se' tartván, a' hadi készületről még nem is gondolkodott. *Montekukuli'* vezérlése alatt kevés számmal vala a' Katonaság: sem Olasz Országból pedig viszszahozni a' seregeket; sem újakat szedni Német Országban olly hamar nem lehetne. Tehát tsak azonn egyben tevődhetett a' reménység; hogy a' Nádor-Ispány a' Magyar Nemességnek fegyverre kelését parantsolná. Meg is lett ez elöb, mintsem a' Fejedelem reménylette: mert, minekelőtte a' Török Tábor Magyar Országba hatott vólna; a' Dunamellyéki Vármegyékből húsz ezernél többen sereglettek a' Nádor-Ispány' Zászlója alá, minden hadi készülettel. A' hadnak kormányozása úgy intéződött el a' Fejedelem által, hogy *Montekukuli* a' Németeket, *Zrinyi Miklós* a' Magyarokat vezérelje: 's egyet értsenek a' dologban. *Zrinyinek* különösen kedveze a' szerentse, úgy hogy valahányszor öszveütne a' Törökökkel, mind

annyiszor győzne. Azért szüntelen biztatta *Montekukulit*, hogy tenne a' Nagy-Vezérrel egész ütközetet, 's a' győzedelem eránt semmit se' kételkedne: mert számosabb ugyan a' Törökség; de a' Keresztyénségnek hadi mestersége, 's vitézsége sokkal derekasább. *Montekukuli* mindazáltal arra semmiképpen se' vevődhetett: innét nem kevés gyűlölség támadott eme' derék két Hadi-Vezérek között; 's azonban a' Törökök mindmind tovább nyomúltak Magyar Országba. Mert *Montekukuli* nem bizván a' Keresztyén seregek' számához, erősen eltökéllette vólt magában, hogy a' formás ütközetnek minden alkalmatosságát elkerülje: azért a' Nagy-Vezér előtt tsak mind hátra vonúlt. Innen történt *Ersekújvárnak* megszállása, mellyet annak Őr-Kapitányja, *Forgáts Adám*, sokáig óltalmazott ugyan; de osztán kéntelen vólt a' Törököknek feladni, minekutánna a' szüntelen lövöldözések által kőfalai öszveomlottak. A' miről Bizonyság-levelet vévén *Forgáts* a' Nagy-Vezértől, a' hitetlenségnek minden gyanújától megmenekedett. Ezen derék Erősségnek sorsára jutván több más Várak is, egész felső Magyar Országot; Morvát, és Sziléziát béfutották a' Törökök, 's negyven ezer Keresztyéneket ejtettek vala rabságra.

Következett ezer hatszáz hatvannegyedik-1664.E. ben nagyobbra nevekedvén a' Keresztyének hadi serege, örvendetesebb foganattal folyt a' hadakozás: mert azon pénzbeli segítségeken kivűl, mellyek hetedik *Sándor* Pápától, 's az Olasz Fejedelmektől, és a' Spanyol Királytól idején küldődtek *Bétsbe*, Frantzia Országból öt ezer ember; 's a' Romai Birodalom' Rendjeitől szép seregek érkeztek a' Keresztyén határok' óltalmazására; a' Német

Tartományokból is új Katonaság szedetett; végre, a' Magyar Lovasok, és Gyalogok a' Nádor - Ispány' intézésére sokkal nagyobb számra szaporodtak: kik mind öszvekaptsolódván, még a' télen olly hadi sereget formáltak, melly a' Törökségnek nem tsak viszszatartóztatására, hanem öszverontására is elégséges vólna. *Leopold* Tsászár ezen kivül, azon bizodalma szerént, mellyet *Zrinyi Miklós*' hadi okosságában, vitézségében, és szerentséjében helyheztetett, megengedte e' nevezetes Fő - Vezérnek, hogy szabad akaratú seregeket állítson, 's azokkal tetszése szerént éljen. Ugyan ez törte meg a' jeget a' Keresztyének' ditsősségére, Magyar és Horvát Országban sok Várakat, 's Erősségeket elvévén a' Törököktől, 's porrá tévén ama' hires Eszéki hidat, mellyet nagy drágán állítottak fel a' Törökök ide való költözködésekre. Sok vólna itten Bán *Zrinyi Miklós*' vitéz tetteit előszámlálni, mellyekkel a' Magyar Nevet felettébb ditsőítette. De annál nagyobbra gyúladt *Montekukulinak* gyülölsége, melly főképpen *Új - Zrinnél* mutatta ki magát: ezen Várat tsak kevés idővel ez előtt építtette *Zrinyi* a' Mura' partján; melly a' Töröknek Stájer Országba való bérohanása ellen igen szükséséges vala. Midőn ezt a' Nagy - Vezér a' Német és Magyar hadi sereg' látására sokáig haszontalan ostromlotta vólna: *Zrinyi*, a' vele lévő Vezérekkel együtt, látván a' helynek alkalmatosságát a' szerentsés ütközetre, kérte *Montekukulit*, hogy támadná még a' Nagy-Vezért egész erővel, kit mostanában könnyű vólna meggyőzni, 's Magyar Országtól elretteneni. De *Montekukuli* még inkább kiparantsolván az örizö Katonaságot *Új - Zrinből*, ezt az ő Alkotojának szeme' láttára felgyújtatta;

hadi seregét pedig bellyebb húzta Magyar Országba, tsak hogy *Zrinyit* megfoszthassa az őtet ditsőitő győzedelem' alkalmatosságától. Meg nem lehet mondani; melly nagyon szívére vette légyen ezt *Zrinyi*, úgy hogy nyilván szidalmazná *Montekukuli* félénkségét, 's boszszúságából még annak éhező seregétől is megtagadná egy darabig az élést; ámbár az ő tábori Tárházai rakva vólnának eleséggel. *Montekukuli* tehát olly fekete színnel festette le *Zrinyi Miklóst* a' Tsászári Udvar előtt, hogy az egészen kiesett *Leopold* Tsászár' kegyelméből, 's azt többé semmi jeles tettével se' nyerhette viszsza. Innen vett szívbeli gyötrelmében haza ment osztán a' Táborból e' nevezetes Fő-Hadi-Vezér, a' kit Fejedelmi vitézségéért negyedik *Filep* Spanyol Király arany gyapjúval; tizennegyedik *Lajos* Frantzia Király pedig esztendőnként való jutalompénzzel tisztelt valá meg. Maga *Leopold* Tsászár is Birodalmi Hertzegséggel akarta méltóztatni; de ezt *Zrinyi* megköszönvén, soha el nem fogadta. E' Nagy Magyar Bajnok következett esztendőben a' vadászati múlatságon egy erdeitől öszveszaggattatván, véletlenűl végezte számtalam diadalmakkal jelesített pállyafutását. Az ő tüzes természete nem engedte őtet a' hadban semmit késedelmeskedni; 's majd mindenkor hirtelen támadta meg a' Törököket; 's minekutánna meggyőzte, semmi időt sem engedett nékik a' pihenésre. Szokásban vala ő nála, válogatott kevés Katonasággal temérdek számú Törököket megfutamtatni; 's azoknak erős Várait mesterséggel inkább, mintsem nyilvánságos ostrommal megvenni: és a' mi leginkább szükséges a' Hadi-Vezérekben, mindenkor olly szerentsével élt, hogy, valamihez fogott, bóldogúlt abban, 's

a' hartzból soha győzedelem nélkül ki nem kelt. *Montekukuli* is a' fennjegyzett esztendőben Kisaszszony Havának első napján Sz. *Gottkárdnál* megütközvén a' Nagy-Vezérrel, szépen győzedelmeskedett, tizenhat ezer Török — többnyire Jántsár — maradván a' tsata' helyén: száz negyven Zászlók, a' tábor, és minden eszközök a' Győzedelmesek' kezére jutottak. *Montekukuli*, hogy szerentséjét meg ne rontaná, hálákat adván a' győzedelem' adójának, az Istennek, Táborát alkalmatos helyre rendelte; 's az ellenség' űzésétől, és a' győzedelem' folytatásától elállott. A' Nagy-Vezér pedig illy iszonyú vesztességén elrémülvén, 's még nagyobbaktól tartván, ha még tovább folyna e' háború, mihelyt a' futástól megszünt; mindjárt a' békesség eránt tanátskoza a' Basákkal, 's kevés napok utánn jelentést tett arról *Montekukulinak*. *Leopold* Tsászár tudósíttatván erről, Udvari Tanátsossaival tartott nehány napi tanátskozása utánn, tellyes hatalmat ada *Montekukulinak* a' békességnek mentől előbb való megszerzésére: melly meg is lett még ezen esztendőben Sz. Mihály Havának huszonhetedik napján, olly móddal: hogy húsz esztendeig szentűl megtartaná azt mindenik Rész, 's annak birásában maradna, a' miben most vagyon: *Apafit* törvényes Fejedelemnek esmérné *Leopold*, 's azon Magyar Országi négy Vármegyét is, mellyek *János 'Sigmond* idejétől fogva Erdélyhez tartoztak, néki általengedné; Erdélyből minden Katonaságot kivinne; valamint kimennek a' Törökök. *Apafi* halála utánn szabad légyen a' Tartománybelieknek Fejedelmet választani, az ő tetszések szerént: ellenben megengedődött *Leopoldnak*, hogy tovább is megtarthatná Német Katonáit Magyar Or-

szági Váraiban a' Rákótzi Familiának; mellyek köztt nevezetesek ezek: *Nagy-Bánya*; *Szatmár*; *Etsed*; *Kálló*; *Tokaj*; úgy mindazáltal; hogy a' jövedelem a' Familiánál maradna.

Olly fényes győzedelem utánn, ezen hirtelen meglett békességen mindnyájan álmélkodtanak, mivel az, se' ditsősségére, se' hasznára nem látszana lenni a' Keresztyénségnek: leginkább neheztellették pedig azt a' Magyarok, a' kik már akkor egyébaránt is nem kevéssé idegenkedtek a' Bétsi Udvartól; annál nagyobb tűzzel kikeltek tehát ők ezen békesség ellen, mind szóval, mind írással, jelentvén, hogy törvénytelen légyen az, mivel abban nékik se' hírek, se' tanátsok nem vólna: a' mit pedig megkíván a' Törvény: annál inkább fájlalnák azt, minthogy a' meggyőzettetteknél hagyattak légyen a' legnevezetesebb Erősségek — *Nagyvárad*, és *Érsekújvár*: és így a' szomszéd Vidékek soha se' lehetnének bátorságban. *Leopold* megértvén ezen panaszokat, *Bétsbe* hivatta az Ország' Eleit, 's *Lobkovitz* Fő-Ministere által okát adta tselekedetének: hogy a' Nagy-Vezértől ajánlott békességet mindjárt el kellett fogadni, 's okosan nem lehetett addig halasztani, míg Ország' Gyűlése lenne, a' hol a' békességnek elfogadásáról, vagy megvetéséről tanátskoznának a' Rendek: melly idő közben, ha a' Töröknek kedvezőbb szerentse mutatta vólna magát, még keményebb Feltételekre kellett vólna állani: nem is idomtalan ezen békesség, mivel ez által megszabadúlván Erdély a' Török igától, előbbeni szabadságára jutott vala. Gondolnák meg e'felett a' Magyarok, hogy a' Török mind költségre, mind hadi seregre nézve erősebb légyen: a' külső Fejedelmek' segítsége tsekély számban, 's későn ér-

kezik; a' Kintstárnak kiürültsége miatt új Katonákkal se' lehetne nagyobbítani a' seregeket; sem egyéb hadi készületeket megtenni az Ausztriai Tartományokból: Magyar Ország is több Tartományaitól megfosztatván, nem mutat annyi erőt, hogy reménység lehetne a' bizonyos győzedelem eránt. Mert a' Királyi Kintstárból alig lehet a' szélbeli Katonaságot tartani; ezen kivűl pedig nintsen az Országnak semmi állandó, és a' fegyverben gyakorlott Katonasága: minden ereje tehát az inszurrektzióban, vagy is a' Nemzet' felkelésében vagyon. De, ha a' háború több esztendőkig, vagy — a' mint forgandó a' hadi szerentse — nem jól foly; könnyen megtörténhetik, hogy a' Magyaroknak mind költsége, mind kedve elfogyjon az inszurrektzio' folytatására. Szűnnének meg tehát a' panaszolkodástól; 's úgy végeznének a' kivántt békesség idején a' Haza' bóldogsága eránt, hogy Magyar Ország, ha a' dolog háborúra kelne, nagyobb erővel lenne az ellentállásra. *Leopoldnak* még más titkos okai is vóltak a' békesség' siettetésére: *Montekukuli* tudniillik azon gyűlölségéből, mellyel viseltetett vala a' Magyar Nemzethez, igen szemfüleskedett ez eránt, 's több esztendők által itt tartózkodván, ennek sok panaszszait, és fenyegetéseit is értette az Udvari Ministerek ellen: innen majd az egész Nemzetet vádolta a' gonosz szándékról, és pártütésről. Ide járúlt azon gyanúság — talán nem ok nélkül — hogy a' Frantzia Katonaság nem annyira a' Tsászár' segítségére, mintsem a' Magyarok' megesmérésére, 's eltsábitására küldetett légyen ide tizennegyedik *Lajostól*: a' melly álnoksággal osztán több izben élt a' Frantzia Udvar *Leopold*, és *Jósef* Tsászár ellen. Azért *Mon-*

ekukuli; 's az Udvari Ministerek azt javaslották a' Tsászárnak, hogy a' Törököktől ajánlott békességet fogadná el minden halasztás nélkűl; hogy így a' háborúnak vége szakadván, mind a' Frantzia seregek mentől előbb viszszaküldődhetnének, mind a' Magyarok, kik eddig soha se' fegyverkeztek fel olly számosan, a' fegyvér' letevésére hozódhatnának. Hogy ezen vádolások nem keveset nyomtak a' Tsászár' elméjében; onnan kitetszik, hogy a' szélbeli Magyar Katonaságot haza botsátván, széllyel osztatta Magyar Országban az egész Német sereget, 's ezzel minden Városokat, és erősségeket megrakatott légyen; hogy így a' Magyarok' titkos tanátskozásairól annál hamarább, 's bizonyosabban tudósíttatna; és, ha valami új dologhoz mernének kezdeni, mindjárt hevenyében elfojtaná a' pártütést.

Innen ismét új gyanúságok, új morgolódások támadtak a' Magyarokban. Nyilván, 's keservesen panaszolkodtak; hogy a' Hazafiak a' Vár-Kapitányságtól, 's hadi tisztségektől elmozdíttatnak; a' szélbeli Katonaság nagyobb részént elbotsáttatott; végre, a' Magyaroktól elvevődik minden alkalmatosság a' vitézkedésre; és így megfojtatik e' vitézlő Nemzetben ama' régi Katona szellet, és hadi erkőlts; 's már tsak az idegen seregekben, mellyeket a' Haza' Törvénye szerént régen ki kellett vólna vinni az Országból, helyheztetődik a' Tsászárnak reménysége; a' kiktől mintegy rabúl tartatik Magyar Ország. Az innen származott fájdalmat még nagyobb keserűségre hozta némelly dölfös Hadi-Tisztek-nek helytelen magok' viselése, kik a' Fő-Embereket is, hogy nékik mindenben fejet nem hajtottak, szidalmazni, és a' Tsászárnál hi-

tetlenségről, 's pártosságról vádolni nem átallották. Ide járúlt a' Közembernek a' Tisztek' példája szerént való zabolátlansága. Ezekről, és több illyenekről tudósíttatván a' Tsászár, hogy a' nyavalyán valamit segítene, némelly Tisztségekre emelt a' Magyarok közzűl is többeket, kiknek hivsége esméretes vala: de hogy illy zavaros környűlállásokban az idegen Katonaságot kivinné az Országból, arra soha se' vevődhetett; hanem kemény parantsolatot adott a' seregek' Tisztjeihez, hogy embereiket a' kártékonyságtól elfogják. De a' Tsászár' akaratja se' tellyesíttetett igazán. Innen tèhát felettébb nagyra nevekedett az idegen Katonaság ellen való gyűlölség, úgy hogy mindenfelé zajognának a' Hazafiak: ezen zajt nem kevéssé nevelte a' Protestánsok' zúgolódása. Mert megnyittatván a' Katholika Oskolák, 's nevekedvén a' Plébánosok' és Szerzetes Férjfiak' száma, 's hirdettetvén azok által a' Katholika Hit, sok Méltóságos Familiák tértek az Anyaszentegyház' kebelébe; a' köz renden valókból pedig számtalanok. Mert tsak az Esztergomi Érseki Megyében négy esztendő alatt hatvan három ezeren tértek meg, az akkori nagy Nevű Érseknek, *Szeleptsényi Györgynek* bizonyítása szerént: több Templomok vétettek el a' Protestánsoktól a' Földes-Urak' akaratjával, kiváltképpen pedig a' Korona' jószágain, a' Fejedelem' hatalmával; ugyan a' Protestánsoktól hajdan az ő Oskoláikra, vagy Templomaikra tett Fundátziókat az ő Unokáik a' Katholika Hitre térvén, a' Katholika Oskolákra, 's Plébániákra fordították: a' mit nevezetesen tselekedett *Báthori Sófia,* az Erdélyi Fejedelemnek második *Rákotzi Györgynek* Katholika Özvegye, minekutánna az ő egy szülött fiát

Ferentzet a' Katholika Hitre térítette. A' midőn így vólna a' Magyar Nemzet' állapotja; külömbféle helyeken, 's időkben több gyülekezetek tartattak; sok tanátskozások lettek; némellykor a' Tsászárhoz is küldettek Követek, vagy Könyörgőlevelek, kérvén — egyebeken kivűl — a' Lakosokat felettébb terhelő idegen Katonaságnak az Országból való kivivését, és a' hajdani Szabadságnak tellyes viszszatérítését. De a' Tsászár feltett szándékában erősen megmaradván, egy darabig halogatással húzta a' dolgot; hanem utóbb nyilván kimondotta, hogy ő azon panaszoknak mind maga', mind az Ország' bóldogságára nézve helyt nem ád, nem is adhat.

Ezek vóltak többnyire, a' mik élesztették a' Haza' kebelében az emésztő tüzet, mellyre mindúntalan új olaj öntöztetett; azért: hogy a' Tsászár a' Hadi-Tiszteknek, és sok Kedvezőinek tudósításából megerősíttetvén a' Magyarok' idegensége felől, ő is több jeleit adta boszszonkodásának, 's elidegenűltségének, Magyarokkal immár ritkábban tanátskozván az őket illető dolgokban is, 's majd egészen a' Német Ministériom által kormányoztatván Magyar Országot. A' honnét a' következett, hogy a' Nemzet' hajdani Szokásai és Szabadságai ellen sok Parantsolatok adatnának, mellyeket a' Magyarok, kik régi Törvényeiket nagy tiszteletben szokták vólt tartani, tellyesíteni nem akarták: ollyan vala az, midőn a' Tsászár azt parantsolta a' Magyaroknak; hogy az idegen Katonaság' zsóldjára az egész Ország adót fizetne, 's az Ország' Lakosai tartanák azt éléssel is. Az Ország' Elei alattomban gyakran öszvementek tanátskozásra, hogy a' Tsászárt elterítvén kezdett útjától, a' Szokásokkal, és Tör-

ványekkel megegyező kormányozásra birnák. Először is a' Trentsényi ferdőkben az egészség' helyreállítása' színe alatt gyültek öszve, a' Nádor-Ispánynak, *Veselényi Ferentznek* tanátsával; 's mi tévők lennének? köz akarattal lerajzolták; szabadabban pedig, 's bátor-
1667.E. ságosabban folytatták tanátskozásaikat ezer hatszáz hatvanhetedikben *Besztertzén*; a' hová igen számosan sereglettek a' Törvény szerént való Itéletek' tartására. Illy gyülekezetek,
1670.E. és levelezések által egész ezer hatszáz hetvenedikig folyt a' munka: a' midőn végre az egész öszveesküvés idején kinyilatkozott. A' Nádor-Ispány *Veselényi* illy módját intézte az öszveesküvés' tellyesítésének: Hogy az Ország' Rendjeinek nevével Könyörgő, és a' Nemzet' Törvényével, Szokásával, és Szabadságával ellenkező tetteit az Udvari Ministereknek magában foglaló Levél adattatna Császár Ő Felségéhez, 's minden alázatossággal, és tisztelettel kérettetne; hogy Ország' Gyűlését hirdetvén, méltóztatna meghallgatni a' panaszokat, 's azoknak mentől előbb eleget tenni a' Haza' Törvénye szerént. Midőn így több ízben megkérettetvén a' Felség, nem akarna a' nyavalyán segíteni; akkor osztán fegyverre kelnének. Annakokáért a' gazdagabbak mindnyájan Katonaságot kezdették állítani egész készülettel. Midőn pedig a' Császári Vezérek által ez eránt megintetnének; a' végre mondották lenni ezen intézetjeket, hogy magokat, 's Jobbágyaikat óltalmaznák a' Törökök' rohanásaik ellen. Hittek ugyan egy ideig ezen mentségnek; de nem sokára kitetszett az egész dolog; kivált, minekutánna *Veselenyi'* halálával annak Murányi Vára a' Császáriak' kezére jutott, mellyben az öszveesküdttek' Levelei feltaláltatván,

végre az öszveesküvésnek egész tzélja napfényre jött vala. Tüstént elfogattattak sokan, 's kérdőre vonattatván, némellyek közzűlök, úgymint: *Nádasdi Ferentz; Zrinyi Péter;* és *Frangepán Kristóf* — halálra itéltettek: mások a' veszedelem elől megszökvén, midőn az idézésre meg nem jelennének, örökös gyalázattal bélyegeztetvén, jószágaiktól, 's Hazájoktól elestek. Mindazáltal Barátjaik' közbenjárására nem kevesen nyertek vólt kegyelmet a' Tsászári, 's Királyi Felségtől: a' kik köztt vala *Rákótzi Ferentz*, kinek édes Annyáért *Báthori Sófiáért* megkegyelmezett a' Tsászár mind életére, mind jószágára nézve; mindazáltal nagy summa pénzre büntetődött, mellyet a' Tsászár *Kassa* Városa' bástyáinak építésére fordított vala.

Elnyomódván a' pártütés, harmintz ezer Német Katonákat tódúltatott Magyar Országba a' Felség; kik által nem tsak minden Városokat, és Erősségeket, hanem a' magános Uraságok' Várait, és Kastélyjait is elfoglalta, 's azok' zsóldosítására adó alá vetette az egész Országot: a' mellyre ezer hatszáz hetvenegyedikben kiadott kötelező Tsászári Végzeménynek nagyobb része e' szerént vagyon: 1671. E.
— *Leopold* — — a' mi győzedelmes Tsászári és Királyi fegyvereink által elnyomtuk az utálatos pártütést, mellybe a' Magyar Korona' Főbb Oszlopjai belé elegyedvén, a' többi Karokat is azon bűnhödésre gerjesztették, hogy a' mi Katonaságunk' őrizete alatt lévő helyeket megtámadni, 's a' támadás elóltására küldött Katonaságnak magokat ellene szegezni bátorkodnának; és azért a' mi Felségünk' jussába, 's hatalmába avatkoznának, magoknak vakmerően hatalmat tulajdonitván a' fegyverkezésre, adószedésre, gyűlekezetek' tartá-

sára, 's több e'félékre. — — Katonaságot gyűjteni, Kintstárunkat felprédálni, Tartományainkra ütni készülnének. — — — Ismét a' mi Katonaságunknak, mellyre biztuk vólt az Ország' őrzését, megtagadták az élésre valókat. — — Azért a' mi tellyes Hatalmunk', 's Uraságunk' erejéből megparantsoltuk az adó' felosztását a' Katonaság' tartására, tapasztalni kívánván: ha, kik olly nagyon vétettek ellenünk, ezen engedelmesség' kimutatásával akarják é kipótolni tartozássokat: azok pedig, kik az Istennek, és nékünk tartozott hivségjekben megmaradtak, megfogják é azt tovább is mutatni. — — — Ezeket a' mi Királyi Hatalmunk' tellyes vóltából meghagyjuk, és parantsoljuk — — — hogy a' mi velünk született kegyelmességünk ellen keményebb eszközökkel élni ne kénszeríttessünk. Ezen kemény Hirdetménynek ellentállottak egy ideig a' Magyarok, 's több ízbeli Könyörgőlevelekkel igyekezték a' Tsászárt megkérlelni: hanem, midőn azt semmi okkal móddal el nem téríthették feltett szándékától, 's e'felett látták magokat környűlvéve az idegen Katonaságtól, végre tsak ugyan engedelmeskedtek a' Koronás Fejedelemnek.

Úgy ítéltek a' Bétsi Udvari Ministerek, hogy a' harmintz ezer idegen Katonákból álló hadi sereg nem vólna még elegendő a' Magyarok megzabolázására, ha tsak egész változás nem tevődne a' Magyar Kormányozás' formáján. Először tehát abban vólt a' dolog, hogy Magyar Ország több Tartományokra felosztódván, a' Német Rend' Lovassainak hivségére, 's igazgatására bizattatna; kik alkalmas helyeken számos Katonasággal kirendeltetvén, vigyáznának a' köz tsendességre, és bátorságra. Hanem vóltak még is azon

Ministerek között, kik ezt ellenzették: nehány Fő-Magyarok is, kik mind eddig szentűl megtartották hivségjeket a' Fejedelemhez, 's azért nála kegyelemben vóltak, Magyar Országnak illy reménytelen változtatásán elrémülvén, a' Felség előtt mind szóval, mind írással esdekletttek. *Leopold* engedett végre a' sok könyörgésnek: az Országnak mindazáltál új formájú kormányozását eltökéllvén, a' Nádor-Ispányi Méltóságnak örökös eltörlését rendelte, 's az Ország' egyéb Fő-Tisztjeinek tehetősségét is, és hatalmát szorosabb határok közzé vette; ellenben a' Katonaság' Vezéreinek, 's Tisztjeinek hatalmát még az Ország' Polgári kormányozására is kiterjesztette; úgy hogy azok tudta nélkűl semmit se' lehetne végezni az Országban. Végre, az Ország' Primássát, *Szeleptsényi Györgyöt*, kit egy ideig az ő akaratjával ellenkezni tapasztalt *Leopold*, a' Királyi Helytartói Méltóságból, mellyet hét esztendeig nagy dítsérettel viselt vala, elmozdítván, ezer hatszáz het- 1673.E.
venharmadik esztendőben a' Német Rend' Mesterét, *Ambringen Gáspár* Hertzeget tette Ország' Kormányozójává; a' ki *Posonyban* Magyar, és Német Tanátsosokkal kormányozná Magyar Országot. Három esztendeig viselte azon Hertzeg e' fényes Hivatalt; a' mellyben az ő keménysége által az egész Magyar Nemzet előtt nagy gyűlölségbe hozta vólt magát: mert a' Közönségről naponként tartatott tanátskozásokban szokásban vala ő nála, hogy a' leghivebb Magyar Tanátsosokat is, ha az ő vélekedésével az időre, 's környűlállásokra nézve meg nem egyeztek, nyilván ott a' Tanátsban pártosoknak nevezni nem átallotta légyen. A' honnét azon roszsz következett; hogy majd minden Királyi Tanátsosok, azon

motskos feddődésnek eltávoztatására, meg-átalkodva hallgatnának, 's mindent a' Kormányozó' tetszésére hagynának. Ez pedig nem értvén a' Magyar dolgokhoz; gyakorta ollyanokat végezett, vagy parantsolt, mellyeket maga a' Tsászár, mint helyteleneket, kéntelen vólt viszszavonni. Annakokáért, mivel naponként látná a' Királyi Tanátsosok' ábrázatján a' tőle való idegenséget, 's ezt immár tovább nem szenvedhetvén, a' Kormányozói hivatalnak le tevésére, 's Magyar Országnak ide hagyására engedelmet kért vala a' Tsászártól Hertzeg *Ambringen*, 's azt meg is nyerte ezer hatszáz hetvenötödikben: a' mit annál örömestebb megengedett *Leopold*, mennél gyűlöletesebbnek lenni értette az egész Magyarság előtt azon Kormányozói Hivatalt; úgy hogy ismét új pártütés ütötte ki magát, kivált Erdélynek, és Lengyel Országnak szomszéd Vármegyéiben; 's Lengyel Országba, különösen pedig Frantzia Országba tizennegyedik *Lajoshoz* Követségek intéződtek, mellyek által segítséget kértek az öszveesküdtek arra, hogy magokat *Leopold'* igájából kiszabadítanák. Valóban örömmel is kapott ezen alkalmatosságon tizennegyedik *Lajos*; 's az Ausztriai Háznak ártására nem tsak pénzt, és Katonaságot, 's a' mi szükségesebb vólt, tudós Hadi-Vezéreket ígért az öszveesküdteknek; hanem azt is fogadta, hogy a' Lengyel Királyt *Szobieszki Jánost*, az ő részekre fogja birni. Ezeket megtudván a' Tsászár, ne hogy külső, és belső háborúba keveredjen; jónak ítélte Főjussából is elengedni: azért a' Magyarokhoz való hajlandóságát új engedelemmel kivánván megmutatni, *Szeleptsényi Györgyöt* ismét viszszahelyheztette Királyi Helytartói Méltóságába. Ezenn nagy öröm-

re gerjedtek a' jó Magyar szívek, 's elteltek a' bóldogabb időnek reménységével, annál inkább, mivel a' Fő-Minister *Lobkovitz*, kinek tanátsával tett eddig mindeneket a' Tsászár, elparantsoltatott az Udvartól. A' Tsászár jobban is hozzá látott osztán a' dologhoz; 's vagy maga; vagy kevés, és igen megválasztott Férjfiakkal végezett: 's annál gondosabban tselekedte ezt, minekutánna észre vette, hogy minden titkos tanátskozásai tudva vólnának a' Frantzia Udvarnál.

Nagy munka vólt bizonyára, hogy a' pártütés, melly mindúntalan újúlt felső Magyar Országban, elnyomattatna. Ugyan is a' Tsászári seregek' Vezérei az öszveesküdteknek az engedelmességre való kénszerítésében több esztendőket haszontalanúl vesztegettek: keményen bántak mindnyájokkal, valakikre tsak gyanakodtak is; valahányan elfogattak, 's a' Katonai ítélet által pártosoknak találtattak; a' halálnak külömbkülömbféle nemével végeztettek ki: némellyek tudniillik darabokra vagdaltatván; egyebek keresztre feszíttetvén; mások karóra vonattatván, vagy kerékkel törettetvén; igen szomorú látományt tűntettek a' szemek eleibe. *Kopp* Hadi-Vezér szörnyűködött főképpen. Ugyan azért még inkább néki gyúladtak a' Magyarok a' pártoskodásnak, 's a' hol tsak lehetett, hasonló kegyetlenséggel állottak boszszút a' Tsászáriakon. Ezen egymás ellen való kegyetlenkedés tudtára esvén Tsászár Ő Felségének, eliszonyodott rajta; kivált midőn hallotta, hogy a' Németek közzűl sok Fő-Nemből valók ölettek meg, igen szörnyű módon. *Kopphoz* tehát, és a' többi Hadi - Vezérekhez parantsolatot adván, az eddig folytatott kegyetlenkedést megtiltotta. Eltörlötte a' Katonai Itélőszé-

két; 's a' helyett újat rendelt részént *Kassán*, részént *Eperjesen*, Polgári Férjfiakból, 's többnyire Magyarokból, a' kik az öszveesküdtéket megitélnék. De *Kopp* még ezutánn se' szűnt meg a' kegyetlenkedéstől: 's azért Magyar Országból viszszahivattatott. Mivel pedig kiürült a' Hadi-Kintstár; több hónapok által se' kapván meg zsóldjokat a' Katonák, annál inkább kajtorkodtak a' Lakosok között, és zsákmányoltak: innét az egymás ellen való gyülölségek, 's ezekből az iszonyú mészárlások következtek. Annyi vérontásokon, 's az Ország' felfordúlásán sajnakodván a' Tsászár, minden gondolatjait a' tsendesség' meg-
1676.E. szerzésére fordította. E' végett ezer hatszáz hetvenhatodikban *Bétsbe* szóllitván a' Magyarok' Eleit, ezek' itéletét kivánta az eránt hallani. Ezen Tanátsban akarta az Erdélyi Követnek, *Csáki* Lászlónak is jelenlétét, a' kinek okosságát, 's az Ausztriai Házhoz való hivségét nagyon megesmérte vólt. A' jelenlévőknek mindnyájoknak azon egy szavok vala: hogy félre tévén a' keménységet, kegyelmes szívet mutatna Ő Felsége, 's botsátana meg tellyességgel az engedelmességre térő minden Öszveesküdteknek. Mert a' Magyar Nemzetnek az a' természete, hogy az ő Fejedelmeihez, kiktől magát szerettetni, 's betsűltetni tapasztalta, tellyes engedelmességgel vólna; 's ditsősségének tartaná azokért a' legnagyobb veszedelmeket kiállani. Hogy pedig a' keményen való vele bánással nem hogy kötelességében tartatna, hanem inkább még néki zudittatna: tsak a' mostani történetekből is bőven meg lehet esmérni. Azon gyülölség, és bizodalmatlanság eránt pedig, melly immár felettébb nagyra nevekedett, úgy igyekezne a' Felség, hogy a' gyanúságot gyökerestől ki-

irtván, tettében megmutatná; hogy valóban iparkodna az Ország' bóldogsága' megszerzésén: erről pedig azonnal meggyőzettetnének a' Rendek; ha a' Nádor-Ispányi Méltóságot helyreállítaná, 's a' kormányozás' hajdani formáját viszszahozná. A' mi hogy megléggyen; tsak azért is illendő, mivel első *Ferdinánd* Király; és az által az Ausztriai Ház, második *Lajos*' halála utánn, a' Magyar Korona' megnyerését nem másnak, hanem az akkori Nádor-Ispánynak, *Báthori Istvánnak* köszönheti. Ezen kivűl: törölje el a' maga' hatalmából az Országra rovott adót; a' Katonai Tisztségekre, 's a' Kamarai Hivatalokra Magyarokat is emeljen; engedje meg a' Magyarságnak; mint hajdan, ismét zsóldos Katonaságot állítani, az Erősségeknek, 's az Ország' széleinek óltalmazására; minden vétkeseket, még a' pártosokat is hagyja az Ország' rendszerént való Itélőszékeire; 's vigye ki Magyar Országból az idegen Katonaságot, melly már sok esztendők által a' ragadozáshoz szokván, többé meg nem zabolázódhatik. Majd mindenekre hajlott a' Tsászár; hanem a' Német Katonaságra nézve azt felelte: hogy annak itt léte tovább is szükséges vólna mind maga', mind az Ország' bóldogságára: egyéberánt, ha a' Magyarok igazán tsendességre térnek; 's nem kellene tartani se' a' pártütéstől, se' a' Török háborútól; örömest ki fogja azt vinni Magyar Országból: fogadta végre a' Tsászár, hogy a' közelébb tartandó Ország' Gyűlésén helyre fogja állítani a' Nádor-Ispányi Méltóságot. — Ezek így végeződvén a' Bétsi Gyülekezetben, a' Magyarok' Elei legjobb reménységgel botsáttattak haza. Hanem midőn a' Tsászár az ő Ministerioma' titkos tanátsában előadta

vólna azokat, mellyeket végezett a' Magyarokkal: annak nagyobb része, a' Tsászári Udvari Kantzelláriussal, Báró *Hackerrel* ellentszóllott, 's intette a' Tsászárt állandóan, hogy a' Magyarok ellen kezdett keménységétől el ne álljon; hanem tsak folytassa azt; így bizonyosan hozzá fognának azok szokni az igához: egyébként pedig tellyes szabadságra emelik magokat.

Ezek köztt tünekedvén a' Tsászár, napról napra halogatta a' dolgot, úgy hogy azonban *Tököli Imre*, a' Frantzia, és Török szövetségben bizakodván, még nagyobb tüzet gerjesztett Magyar Országban. Látván ezt a' Tsászár, ismét a' Magyarokkal, különösen pedig a' Vátzi Püspökkel, *Gubasótzi Jánossal*, egy minden jósággal, 's tudománnyal jeleskedő Férjfiúval tanátskozott ezen retten-
1678.E. tő tűznek elóltása felől; a' ki ezer hatszáz hetvennyóltzadikban Bóldogaszszony Havának huszonkettődik napján adott Levelében majd azokat javaslotta, a' miket az Ország' Elei két esztendővel ez előtt tanátslottak a' Bétsi Gyülekezetben. De még ekkor is *Leopold'* kegyelmes szívét elfordította a' Magyarok' tanátsától az Udvari Kantzellárius. *Tököli* tehát annál nagyobb lángba boríthatta az Országot, a' kit, mint egy tűzrőlpattantt Ifjút, önként is kedvesen fogadott Erdélyben *Apafi* Fejedelem, a' többi számkivetett Magyarokkal együtt; 's még annál inkább kedvezett annak, tizennegyedik *Lajos* Frantzia Király' ajánlására, ki, hogy az Ausztriai Ház' erejét megoszsza, szűntelen igyekezett élleszteni, 's nevelni a' Magyar Országi támadást; 's *Tökölit* mind maga segítette pénzzel, mind a' Lengyel Királyt, *Szobieszki Jánost*, arra birta vólt, hogy annak segítségére nem kevés

Katonaságot szolgáltatott egy ideig; *Apafit* pedig annyira vette, hogy adott hite ellen az ő seregeit az Öszveesküdtekkel egybekaptsolta légyen. Így tehát *Tököli* az említett esztendőben húsz ezer emberrel a' pártütéssel már úgy is lángoló felső Magyar Országba bérohanván Erdélyből, 's hadi serege naponként nevekedvén, minden Bánya Városokat elfoglalt vala. Minekutánna illy hatalmát tapasztalta *Tökölinek* a' Tsászár; kívánta őtet betsűletes Feltételek alatt engedelmességre, 's tsendességre hozni. De, mivel a' nem annyira a' Haza' javát, mintsem a' magáét tekintette; bizván a' Frantziák, és Törökök' igéreteiben, a' Magyar Ország' Fejedelemségének elnyeréséről már nem is kételkedett: azért a' Tsászárnak, és a' jó Hazafiaknak igyekezetét semmivé tette.

Leopold, hogy végét szakaszsza már egyszer a' zenebonáknak, 's Magyar Országot tsendességre hozza, reá állott az Ország' Eleinek akaratjára; 's ezer hatszáz nyólzvanegy- 1681. E.
ben Sz. György Havának huszonhetedik napjára Ország' Gyűlését hirdete, *Sopronyba*. Öszvegyűltek a' Rendek az Ország' minden részeiből, úgy annyira, hogy az elsők közzűl tsak *Tököli* maradt légyen el, ámbár több megbiztató Levelek által hivattatott. Nyóltz hónapig tüzesen hányták vetették a' dolgot az Ország' Attyai: hogy a' Fő, és a' Részek között hellyre állítsák az igaz egyességet. Mindenek előtt a' voksok' többségével Nádor-Ispányi Méltóságra választódván G. Galanthai *Eszterházi Pál*, mind a' Gubernátorság, mind a' Királyi Helytartóság örökre eltöröltetett. A' Horvát Országi Bán G. *Erdődi Miklós* is az ő Báni Méltóságához tartozó hatalmát egészen viszszanyerte: valamint az egész Ma-

gyar Nemzet' hajdani szabadsága' helyreállítása eránt Törvény szabatott; 's még a' számkivetetteknek is közönséges engedelem rendelődött, ha hivségre térnének. Az adózásról úgy végeződött, hogy annak kiszabása az Ország' Gyűléséhez tartozzon: azért a' múltt esztendőkön az egyébképpen béhozatott adózások tellyességgel eltöröltettek. Törvénnyé tétetett; hogy mind az Egyházi, mind a' Világi Hivatalokra Hazafiak emeltessenek, még pedig ollyanok, a' kik jeles érdemeikkel méltókká tették magokat azokra. Hogy a' Nemzeti szélbeli Katonaság, mellyet a' Fejedelem elbotsátott, ismét öszveszedessen, 's a' szélbeli Erősségekbe helyheztessen; megparantsoltatott. Mivel pedig böltsen általláttnák a' Gyűlés' Attyai; hogy az Ország' bátorságára szükséges vólna a' zsóldos Német Katonaságnak itt maradása: abban a' Tsászár' akaratjára méltó engedelmességgel hajlottak, 's annak tartására eleséget is nagy szívűséggel ajánlottak, olly törvényes rendelés mellett; hogy mind a' Katonáknak, mind a' Tiszteknek déltzegsége keményen megzaboláztatna: különösen; hogy az Uraságok' Kastélyjaiból kivitetnének; az Erősségbeli Kapitányok a' Nemeseket magok eleibe idézni, 's azokról ítéletet tenni ne bátorkodjanak. Hogy a' Tsászárnak ezutánn nagyobb esmérete lenne a' Magyar dolgokról, 's azokról a' Haza' Törvénye, és szokása szerént tehetne ítéletet: olly Törvény szabatott; hogy a' Magyar Országot illető dolgokról azon Magyarokkal tanátskozna, kik az Udvari Magyar Kantzellárián vólnának; még pedig a' Törökkel kötetendő békességről is; 's *Konstántzinápolyba* az ő Tsászári Biztosa mellé Magyart is rendelne, egyenlő tehetséggel. A' Hazafiak' tsen-

dességére újolag megengedtetett a' Protestánsoknak a' Vallásbeli szabad gyakorlás, de úgy; hogy a' Földes Urak' jussa épen maradna. — Ezen Soproni Gyülés' Végezései kihirdetődvén az Országban, nem kitsiny sértést ejtettek *Tökölin*: mert sokan, majd mindent, a' mit kívánhattak, a' Fejedelem' kegyelmessége által megnyervén, oda hagyták az ő Zászlóját, 's viszszatértek a' Király' hűségére: sőt a' Méltóságok, és Nemesek jó számú Katonaságot szedvén birtokaikban, a' Felség' seregeihez kaptsolták, 's *Tökölit* kénszerítették Erdélyben keresni bátorságos helyet magának. Bizonyára rövid idő alatt el is nyomattatott vólna a' hitetlen ember, ha *Apafi* nem segítette vólna őtet a' Tsászár ellen, azért; hogy a' kívántt három Vármegyéket Magyar Országban meg nem nyerhette.

Tököli azonban, látván a' Magyarok' nagyobb részének tőle való elpártolásával a' Tsászár' erejét sokkal nagyobbnak lenni az övénél; tartván attól is, ne hogy *Apafitól* is elhagyattasson; több ízbeli Követek által esdeklett a' Török Udvarnál: hogy a' Tsászárral kötött Békességet felszakasztván, néki segítségűl lenne, 's mentől előbb annyi sereget küldene Magyar Országba, a' melly egy rohanással elszorítaná *Leopoldot*, 's megfosztaná a' Magyar Koronától. A' mit hogy annál könnyebben megnyerne; olly Feltételek alatt tett a' Törökkel szövetséget, hogy Magyar Ország' elrontására már semmi alkalmatosabbat ki nem lehetne gondolni. Itt vagyon annak summája: Magyar Ország a' Tsászár' kezéről elüttetvén, birná azt *Tököli Imre* fő hatalommal, Fejedelmi név alatt: ennek halála utánn mindenkor szabadon választaná-

nak a' Magyarok Fejedelmet magoknak. A' Törökök tartsák meg őket régi szabadságokban, 's tellyes erővel óltalmazzák az Ausztriai Ház, és egyéb ellenségek ellen: nem is lészen szabad a' Magyaroknak a' Török Udvar' híre nélkűl akármelly Fejedelemmel békességet kötni. A' Magyarok és Törökök között szabad légyen mindenféle kereskedés; 's a' Magyar Követek mindenkor olly tiszteletben tartassanak *Konstántzinápolyban*, a' milylyenben egyéb Udvaroké. Végre: örökös Jótéteményesség' bizonyságáúl, a' Magyarok esztendőnként adót fizessenek a' Török Udvarnak, de úgy; hogy annak száma soha se' menjen fellyebb negyven ezer aranynál. — A' szövetség tehát e' szerént megkészűlvén, alkalmatos időt látott a' Török a' hadi költözködéshez Magyar Országba: azért nem várván a' békességre szabott időnek eltelését, e-
1683. E.zer hatszáz nyóltzvanharmadik esztendőben majd háromszáz ezer emberrel botsáttatott ide *Kara Mustafa* Vezér. *Leopold* akkor nem lévén készen illy nagy hadhoz, tüstént *Konstántzinápolyba* küldötte *Káprárát*, ki a' békesség' idejének, mellyből tsak egy esztendő vala még hátra, megtartására, 's meghoszszabbítására igyekezné birni a' Török Udvart: hanem ezen Követet viszszaküldötte a' Nagy-Vezér *Bétsbe*, hogy előre hírt vinne a' Tsászárnak a' Török hadi seregről. *Tököli Imrével* is folyt azonban a' dolog; kinek nem tsak jószágai' viszszaadását, hanem külömbkülömbféle Méltóságot is kegyelmesen ígért vala *Leopold*. De már akkor haszontalan vólt minden igyekezet. Azért nagy félelembe esett az egész Tsászári Udvar: mert a' Német seregek, mellyeknek nagyobb része a' Várakat őrzötte, harmintz ezer emberre se teltek

Lotharingiai *Károly'* vezérlése alatt: Magyar és Horvát Országból se' lehetett illy zavarodásban annyi Katonaságot állítani hamarjában, a' mennyi szükséges vala. *Leopold* tehát az Isteni segítség' megnyerésére nyilván való Könyörgéseket rendelt; 's egész Európában minden Keresztyén Fejedelmekhez Követeket küldvén, annál nagyobb bizodalommal kérte azok' segedelmét, mennél bizonyosabb vólt az eránt, hogy a' Török Vezér egyenesen *Béts'* ostromlására sietne, a' melly Városnak megtartásától függene az egész Német Birodalom' bóldog állapotja.

Ugyan azon esztendőben Sz. Jakab Havának második napján *Béts* körül telepitette seregeit a' Nagy-Vezér. G. *Stahrenberg Erneszt* két egész hónapig vitézül védelmezte azt: azonban megjelent ottan húsz ezer emberrel a' Lengyel Király *Szobieszky János*, a' kit tizenegyedik *Innoczentzius* Pápa birt vala arra, hogy elállván a' Frantziáktól, *Leopold* Tsászárral vetne barátságot. Szinte akkor érkeztek oda a' Szakszóniai, és Bavariai Választó-Hertzegek, 's a' Romai Birodalom' sok más Hertzegei az ő seregeikkel; úgy hogy mind öszve már hetven ezer emberre telnék a' Keresztyén Tábor. Lotharingiai Hertzeg *Károly* tehát a' többi Felséges Vezérekkel hadi tanátsot tartván, Sz. Mihály Havának tizenkettődik napján egész erővel megtámadta az ellenséget, midőn ez nem is gondolná; 's a' több óráig tartott szörnyű hartzolásban annyira megfogyasztotta a' vakmerő Törökséget, hogy végre kénteleníttetett minden hadi készületeit, 's kintseit oda hagyni, és futásnak eredni *Kara Mustáfa*, a' még épen megmaradtt Törökjeivel. *Leopold* megértvén ezen szép győzedelmet, *Lintzből*, a' hová egész

házi népével vette vólt magát a' veszedelem elől, viszszatére *Bétsbe*, először is a' győzedelmet eszközlő Fejedelmeknek, különösen pedig a' Lengyel Királynak kívánt köszönetet tenni. Azonban pedig Lotharingiai *Károly* mindenütt sarkában lévén a' futó ellenségnek, nyóltz ezer embereitől fosztotta meg a' Nagy-Vezért, 's egész *Párkányig* kergette; Esztergom' megvétele utánn pedig több Várakat foglalt el azon a' tájjon. A' következett esztendőben *Buda* is ostrom alá vétetett; de haszontalan: hanem *Visegrád*, és *Vátz* Királyi kézre keríttetett, 's nagyon megverettettek több ízben a' Törökök. Felső Magyar Országon önként kaput nyitottak *Kassa*, és *Eperjes*: valamint a' Nemesség is azon a' részen elhagyván *Tökölit*, a' Felség' engedelmességére tért vala. Továbbá: legtöbbet használtak magok a' Törökök ezen pártütés' elóltására, midőn *Tökölire*, a' ki őket ezen háborúba keverte vólt, megboszszonkodván, őtet, mint ezen szerentsétlenség' kútfejét, vasra verték: 's ezzel az öszveesküdteket olly véledésbe hozták, hogy ezek azt állítanák; hogy *Tököli* vagy elesett a' hartzban; vagy a' Törökök által megfojtatott légyen. Azért a' Törökök kedvet kívánván adni a' Pártosoknak, szabadon eresztették *Tökölit*, és seregekkel botsátották szerentséje' próbálására. De már késő vala a' meghanyatlott Török Hatalomnak minden igyekezete: mert akkor immár senki se' találkozott, a' ki az ő fejének, 's jószágának vesztével *Tökölihez* állana.

Felderűlt azonban Magyar Országnak, 's az egész Keresztyénségnek szerentséjére az
1686E. ezer hatszáz nyóltzvanhatodik esztendő, mellyben *Buda*, Magyar Ország' Fő-Városa száz negyvenöt esztendőbeli Török szolgasága u-

tánn, az Istennek segedelme által szabadságra jutott. Minthogy ezen Anyavárostól függene az egész Ország' bóldogsága: fogadást tett *Leopold*, hogy azon napon, mellyen *Budát* megnyerné, Sz. István első Királyunk' tiszteletére szentelné örökösen. Az alatt Lotharingiai *Károly* hét ezer Brandeburgusokkal, és tizennégy ezer Magyarokkal Sz. Iván Havának tizennyóltzadik napján körülvevé a' Várost, úgy intézvén el annak ostromoltatását, hogy azt maga *Sz. Rókus*' hegyéről; *Makszimilián* Bavarus Választó Hertzeg pedig *Sz. Gellért* hegye' oldaláról folytatná. Az ostrom nehezen ment sokáig: mert ámbár a' szüntelen lövöldözések által lerontattak légyen is a' bástyák; mindazáltal a' néki rohanó Keresztyének állandóan viszszaverettettek nagy vérontással. Nem kevés bajt okozott a' Nagy-Vezér is, hatvan ezer emberrel jövén a' megszállott Város' óltalmazására: hanem ezt nevezetes ütközettel elrezzentvén Lotharingiai *Károly*, Sz. Mihály Havának második napján estvéli hat órakor egész ostromot parantsolt a' Bétsi kapunál. Sokáig kétséges vala a' viadal' kimenetele a' Törökök' megátalkodása miatt, kik mind halálig kívántak *Budáért* viaskodni: kiket a' miéink, minekutánna a' kőfalakon számosan béhatottak vólna a' Városba, Basájokkal együtt halomra is vagdaltak. A' mi kevesen még hátra maradtak, elrémülvén a' Basájok' elestén, béosontottak a' Királyi Várba nagy rettegéssel; osztán pedig a' kegyelem' ígérésére könnyen megadták magokat. Meg nem lehet mondani: minő örömre vidúltak e' jeles diadalommal *Károly*, és *Makszimilián* Hertzegek, 's az ő vezérlések alatt vitézkedő Tisztek, es Katonák. Jól vitézkedtek a' Brandeburgusok; de valamint

számmal; úgy tetteikkel is meghaladták azokat a' Magyarok, kik mind egyébkor, mind az utólsó ostrom' idején, midőn a' vizi Városból nagy vérontással rohantak a' Várba, jelesen eszközlötték a' diadalmat. *Budának* illy szerentsés viszszanyeréséről hírt vévén *Leopold* Tsászár, és Király, *Bétsben* nyilván hálákat adott az Úr Istennek, hogy reá segítette őtet végre ezen ditsősségre, a' mellyre az ő Elei, az Ausztriai Fejedelmek temérdek seregekkel több ízben iparkodván, soha se' mehettek. Fogadásának tellyesítésére pedig megnyeré tizenegyedik *Innoczentziustól*, hogy Sz. Mihály Havának második napján *Buda*' megvételének emlékezetére az egész Anyaszentegyházban Sz. István első Királyunk' Tisztelete tartasson.

1687 E. A' Fő-Városnak megvétele utánn, ezer hatszáz nyóltzvanhetedikben derekasan lefizetődött a' költsön is a' Törököknek ama' siralmas Mohâts mezején; 's elüttetett kezekről *Fejérvár* is *Pétstsel*, *Eszékkel*, *Pétervdraddal*, 's több Erősségekkel együtt. Illy ditső győzedelmek' folyamatjában, ugyan ezen esztendőben Mindszent Havának tizennyóltzadik napjára Ország' Gyűlését hirdetett *Leopold Posonyba*. Megjelent maga is a' kirendeltt időre, 's a' Rendek' eleibe terjesztvén az ő Eleinek, az Ausztriai Fejedelmeknek, 's maga gondoskodását, fáradtságát, és költségeit Magyar Ország eránt, azt kérte vala; hogy a' Magyarok viszontag háladatosság' bizonyságáúl adnák által a' Királyi Koronát örökségűl az ő Férjfi maradékainak a' születés' elsősége szerént: ezeknek kifogytával pedig következne arra az Ausztriai Háznak azon Férjfi maradéka, a' melly Spanyol Országban uralkodik. A' Magyarok megesmérvén az emli-

tett jótéteményeket, tüstént készek valának *Leopold'* kérését elfogadni, olly feltétel alatt: hogy kifogyván az Ausztriai Háznak Férjfi maradéka, ismét viszszatérne a' Királyválasztás eránt való tellyes szabadsága a' Nemzetnek: a' kik pedig mostanában örökösen következnének a' Királyságra, kötelesek vólnának az ő megkoronáztatások' idején megesküdni az Ország' Szabadságának fenntartására, második *András* Király' Végzeménye szerént. Az elsőt könnyen helybehagyta *Leopold*: hanem a' másodikát úgy mérséklette; hogy az Esküvésnek formája némelly szókkal megvilágosíttatván, kihagyattasson onnét az említett Végzeménynek harmintzegyedik Tzikkelye. Ebben is megegyeztek a' Rendek, 's azon Tzikkelyt egyenlő akarattal eltörlötték: hogy annak roszsz értése meg ne zavarhatná többé a' Magyar Közönséget. Így végeződvén a' dolog, *Leopold* az Ország' Koronáját, melly a' polgári háborúban *Bétsbe* vitetett, 's állandóúl ott tartatott, *Posonyba* hozatta nagy pompával: 's azzal Karátson Havának negyedikén első *Jósefet* nagy örvendezések között koronázta vala meg *Szétsényi György*, az Országnak akkori nagy érdemű Primássa: tetézte pedig a' köz örömöt az; hogy a' Tsászár az Ország' Rendjeinek, és Fiának, mint megkoronázott Királynak kérésére, minden büntetést elengedvén, nem tsak kegyelmébe vette mind azokat, a' kik valaha ellene fegyvert fogtak; hanem még a' pártosok ellen felállított ama' nevezetes Eperjesi Ítélő-Széket is egészen eltörlötte légyen. Hozattak némelly különös Törvények is, a' mellyek szerént két Magyar Hazafiak vétettek fel a' Magyar Kantzelláriára; hogy a' Magyar dolgokban azok' tanátsával élne a'

Tsászár. Végre, elrendeltetett: minémű rend tartasson az ülésben az Ország' Gyűlésén. Mind ezekben már senki sem ellenkezett *Tökölin* kivűl, ki magát a' Király' és Haza' ellenségének nyilatkoztatván, bátorkodott a' Gyűlés' rendelései ellen kikelni, nevezetesen az Ausztriai Háznak bévett örökös következése, és az Arany-Végzemény' harmintzegyedik Tzikkelyének eltörlése ellen, 's gyalázatos könyveket botsátani széllyel az Országban; hogy a' háborúság' tengeréből kigázoltt Magyarságot ismét vérbe keverje.

Teleki Mihálynak, az Erdélyi Udvar' Fő-Tanátsosának eszközlése által meglévén azonban az egyesség az Erdélyiekkel is, annál szerentsésebben folyt a' dolog a' Törökök ellen, úgy hogy, kivévén *Temesvárt*, egész Magyar, és Horvát Országból kiűzettet-
1688.E. tek; 's végre, ezer hatszáz nyóltzvannyóltzadikban Kisasszszony Havának huszonhetedik napján *Belgrádnak* megvételével, Szerviából is kivettetvén, majd egész Bosniát, Albániát, 's Bolgár Országnak egy részét ide engedni kénszeríttettek *Leopold'* fegyvere által. Illy szörnyű tsapások köztt nem egyszer kért békességet a' Török Tsászár, a' többek közt azt is igérvén, hogy *Tökölit* bilintsben fogná ide általküldeni. De *Tökölivel* semmit se' tőrődvén *Leopold*, nem egyébként akart békességre lépni; hanemha a' Törökök mind azon Országokat, és Tartományokat viszszadnák, mellyek hajdan a' Magyar Koronától függöttek vala. Minthogy pedig az Európai Török Birodalom többnyire azon Tartományokból állana; nem akarván azoktól még ekkor megfosztatódni a' Fényes Porta, tetszett a' hadat tovább is folytatni.

A' Törökök tehát neki gubaodván, mindenen erejeket ezen hadra szánták; a' mellyre nem kevéssé gerjesztette őket tizennegyedik *Lajos* Frantzia Király, a' kinek akkor legtöbbet használt vala a' Török háborúnak újításával fogyasztani *Leopold* Tsászár' erejét, hogy annál szabadabban zavarna ő Belgyiömban, és Német Országban. A' Török Udvar *Kuperli* Vezérre, egy vitéz, és a' hadi mesterséget jól értő Férjfiúra bizta vólt a' hadnak kormányozását, annál jobb reménységgel, mivel az Albániai és Szerviai nép között pártütés támadott, azért; hogy a' Tsászári Ministerek nem tsak a' polgári dolgokban, hanem az adózásban is az Ausztriai módra akarták azt venni. Az Albániaiak, és Szerviaiak, kivévén azon tsekély adót, mellyet a' Törököknek adtak, mind eddig szabadon élvén magok' Törvényeikkel, és szokásaikkal, olly nagyon neheztellették ezen újítást; hogy inkább a' Török, mintsem az Ausztriai iga alatt kivánnának lenni. Tehát alattomban tanátskozván, Követeket küldének *Konstántzinápolyba*, kérvén a' Törököket, hogy helyheztessék őket viszsza előbbeni szabadságjokba, kinyilatkoztatván egyszersmind a' Tsászári seregek' erejét, 's a' szélbeli Várak' gyengeségét: mert a' szerentsében való bizakodásból é; vagy restelkedésből? nem igazították az Erősségek' bástyáit. Így tehát ezer hatszáz kilentzvenben a' Nagy-Vezér megindítván táborát, 's mindenütt hátrálván előtte a' Tsászáriak, *Niszszát*, *Bodont*, és *Belgrádot* tsak hamar megvette vólt. Szerentséjére a' Magyaroknak: a' Vezér ezen szép előmenetelén megörűlvén, hogy a' hadnak további folytatásával meg ne tsorbúlna nyertt ditsőssége, *Belgrádban* megállapodott. Ugyan ek- 1690. E.

kor öregebb *Apafi'* halála utánn, a' Török Udvartól Erdélyi Fejedelemmé tétetődvén *Tököli Imre*, tizenhat ezer Törökökkel rohant oda bé, 's nagy bajt okozott Badeni *Lajosnak*, az ott lévő Tsászári sereg' Vezérjének, valamíg szerentsésen ki nem hajtatott az egész Tartományból. Forgandó szerentsével folytattatott osztán hat esztendeig a' háború, mellyben ámbár több ízben meggyőzettettek légyen a' Törökök; mindazáltal *Nagyváradon* kivűl semmi se' jutott a' Magyarokhoz. A' miben legtöbben *Káprára* Vezért okozzák, a' ki mivel több esztendeig a' Pártosok ellen hadakozó Tsászári Sereg' Fő-Vezére vólt felső Magyar Országon, most *Fridrik Augustus* Szakszóniai Választó-Hertzegtől, kit az egész Keresztyén hadi sereg' Fő-Vezérjévé tett a' Tsászár, függeni gyalázatnak tartván, az azzal való ellenkezéssel haszontalanította a' Tsászár' reménységét, és a' hadra tett bőv költségeit.

Így tehát szerentsésíttetvén a' Törökök, vérszemet kaptak, reménylvén, hogy ismét megnyernék Magyar Országot; annál inkább, minthogy a' Frantzia háború miatt a' Tsászári seregek' nagyobb része Német Országban, 's Belgyiomban vólna. Már most azért semmit jobban nem óhajtott *Leopold*, mintsem a' békességnek a' Törökkel való megszerzését: melly hogy annál hasznosabb lenne néki, azonn iparkodott, hogy az eránt a' Török Udvar szóllítaná meg őtet. Az itt lévő középszámú seregét tehát *Eugénius* Hertzegre bízta, nyilván meghagyván nékie, hogy azzal *Pétervárad*nál alkalmatos helyen tartózkodna, 's éppen ne kelne formás ütközetre a' Törökök-
1697.E. kel. Azonban *Mustafa* Török Tsászár ezer hatszáz kilentzvenhétben számtalan sereggel

nyomúlt Szerviába, semmit se' kételkedvén Magyar Ország' viszszanyeréséről. Itten hadi tanátsot tart vala, mellyben a' Basák' külömbözése mellett, *Tököli* azt javaslotta a' Szultánnak, hogy a' Temesi Banátba vinné hadi seregét, 's azutánn általkelvén a' Maroson, *Nagyvárad'* ostromlására sietne. *Tökölinek* ezen tanátsa először megvetődött, 's a' Szultán általszállván seregével a' Tiszán, *Szeged'* ostromlására igyekezett: hanem látván, hogy erre *Eugénius* semmit se' mozdúlna az ő Pétervárади fekvéséből; Basáival ismét hadi tanátsot tartván, *Tököli'* tanátsára hajlott; 's elrendelvén *Nagyvárad'* ostromoltatását, és *Zentánál* hidat tsináltatván a' Tiszán, seregét a' Banáti partra kezdé általvinni. *Eugénius* egy Basától, ki a' Huszároktól elfogattatott vala, az ellenségnek minden szándékát kitanúlván, 's mind Magyar Országban a' helyek' fekvését, mind a' Törököknek hadakozásbeli szokását, melly nem eléggé vala a' hadi mesterséghez intézve, sok esztendei tapasztalásából jól esmérvén, válogatott Német, és Magyar Katonasággal hirtelen *Zentára* reppenik, 's már hanyatlóban lévén a' nap, Sz. Mihály Havának tizenegyedikén az említett esztendőben a' hidat, mellyet a' Tiszán állítottak a' Törökök, ágyúlövésekkel lerontván; a' Török gyalogságot, melly immár tsak maga maradott a' Zentai parton, mindenfelől nagy erővel megtámadja, 's olly tsapást tészen, hogy még napnyugot előtt majd egy lábig lekontzoltatnának a' Török Jantsárok. Maga a' Vezér is elesett ezen tsatában; a' lovasságnak is egy része, melly a' Tiszán által úsztatva igyekezett a' gyalogság' segítségére, vagy ellövetett, vagy elmerűlt. Ugy jegyeztetik; hogy harmintz e-

zer Törökök estek el ezen hartzban. *Mustafa* Szultán, ki a' túlsó pártról nézte ezen szörnyű mészárlást, féltében *Temesvárra* nyargalt három ezer lovasokkal: onnét pedig nagy sietséggel *Konstántzinápolyba* térvén, ezutánn inkább a' békességről, mintsem a' had' újításról kezde gondolkodni; 's annál inkább igyekeze arra, minthogy ezen esztendőben Sz. Mihály Havának huszadik napján tizenkettődik *Károly* Svéd Király' közbenjáróságával nyugodalomra hozódván Európa, *Leopold* is, következett Mindszent Havának harmintzadikán egyességre lépett a' Frantziákkal. Először *Eugéniustól* fegyvernyugvást kére *Mustafa*; azutánn pedig mind a' két Résznek biztosai öszvemenvén *Kárlovitzra*, huszonöt esztendőkre kötöttek békességet, nagyobbára ezen feltételek alatt: *Leopold*, valamit ezen háborúban elfoglalt, megtartaná: Erdély a' Töröktől semmit se' függvén, a' Tsászárnak, mint Magyar Királynak, hívségében maradna, az ő Fejedelmével, *Apafi* Mihállyal együtt: a' Töröknek a' Temesi Banát' hagyattatna, bizonyos határokkal elintézve. Ezen Békességkötés alólírattatott ezer hatszáz
1699. E. kilentzvenkilentzedikben Bóldogaszszony Havának huszonötödik napján. Más nap a' Lengyelek, és Velentzeiek is hasonlóképpen megbékéllettek a' Törökökkel.

Az alatt, mig az említett Békesség megkészűlt vólna, a' Magyarság' letsendesedésén felettébb örvendezvén *Leopold*, már nyájasabban mutatta vólt magát ahoz, több lovas, és gyalog seregeket állítván közzűle, mellyek osztán Spanyol Országban a' Frantziák ellen derekasan vitézkedtek *Károly* Fő-Hertzeg mellett. Nem is egyébről gondoskodott immár a' Tsászár a' Magyarok eránt, hanem

hogy állandós tsendességgel legyenek: 's e' végett több tanátskozásokat tartott az Udvari Ministerekkel; 's egynehány Fő-Magyarokkal; melly tanátskozások utánn abban állapodának meg; hogy kormányoztatna Magyar Ország az Ausztriai kormányozás szerént. Midőn ezt a' *Bétsbe* felhivott Magyar Ország' Nagyjainak jelentette vólna a' Császár: majd mindnyájan annyira elrémültek, hogy nem tudták, mit feleljenek. Hogy pedig egyszer magokhoz tértek; többnyire azt itélték, hogy hoszszabb idő kívántatna e' nagy dologhoz: azért annak megfontolására nehány napokat kértek magoknak. Megnyervén ezt, a' Kalotsai Érsek *Szétsényi Pál*, megjelent a' Tsászárnál, 's mind ezen hirtelen változás ellen való néhézségeket, mind az onnét következendő bajokat szóval, és írásban fontosan előadta, 's világosan kijelentette; hogy ezenn elhűlvén az egész Magyar Nemzet újonnan elidegenűlne a' Tsászártól: 's ha mindjárt a' *Bétsben* öszvegyűltt Ország' Elei reá állanának is az ő akaratjára; azt mindazáltal meg nem lehetne nyerni, hogy az Országban széllyel lévő annyi Nemesektől ezen újitás helybehagyattasson. Ezeket, és több e'féléket, mellyeket felhordott vala az Érsek, tsendes elmével megfontolván a' Tsászár, bátorságossá tette őtet az eránt, hogy nem vólna néki szándéka ezen akaratjára kénszeríteni az ott öszvegyűltt Fő-Embereket; hanem mivel bizonyosan tudná, hogy nem kevesen vólnának a' Magyarok közzűl, kik jóvá hagynák ezen újítást, azért terjesztette a' Gyűlekezet' eleibe. Ezen egyenes kinyilatkoztatását a' Tsásárnak minekutánna az ott lévő Hazájafiainak előadta vólna *Szétsényi Pál*: a' következett öszveülésben a' Felség' minden nehez-

tellése nélkűl az egész dolgot más időre halasztották.

Mindazáltal a' Német Katonaság, valamínő számmal lehetett, nem tsak Erdélyben, hanem Magyar Országban is széllyel osztódott: a' magános Uraságok' Várai, mellyek néha menedékhelyei valának a' *Tököli'* Embereinek, főldig lerontattak; némelly alkalmatos helyeken pedig újak építtettek; 's minden Erősségekbe Német Katonaság szállíttatott, mellynek tartására nem tsak állandó adót fizetni, hanem élést is adni köteleztettek az Ország' Lakosai. Annyira felindúltak ezenn némellyek, hogy már a' közelebb tartatott Posonyi Gyűlésben bévett örökös Királyi következésről is kezdenének panaszolkodni, olly vádolásokat tévén; hogy az Ország' Végezéseivel immár semmit se' gondolna *Leopold* Tsászár, 's tetszése szerént intézne maga mindeneket, és tsak parantsolatok által kormányozná a' Magyar Nemzetet. Ezek, 's egyebek felől tehát mindúntalan tanakodtak alattomban, és a' vígyázó Katona Tisztek' észre vétele nélkűl nyóltzvan Fő-Emberek esküdtek öszve felső Magyar Országon, biztatást vévén tizennegyedik *Lajos* Frantzia Királytól: az elintézett dolog' kormányozására pedig, 's eszközlésére legalkalmatosabbnak ítélték *Rákótzi Ferentzet*, ugyan *Rákótzi Ferentz'*, és *Zrínyi Ilona'* fiát, a' ki legtehetősebb vala akkor az egész Országban. Ezt az ő Nagy-Annya, *Báthori Sófia*, hogy a' szélvésztől megmentené, a' Tsászár' gondviselésébe ajánlotta vólt halálakor: kit a' Tsászár atyai indúlattal fogadván, Kárdinális *Kolonits'* gondjára bízta, a' kinek vígyázása alatt mind a' jó erkőltsben, mind a' tudományokban szépen neveltetvén, olly tökélletességet tündököltetett

magán, hogy a' Tsászár, *Kolonitstsal* együtt, a' Hazának hasznos fiát, 's a' Fejedelmi Udvarnak hiv Jótéteményest reménylene belőle. Ez öszveparosodván *Károly* Haszsziai Landgráf' Leányával, *Karolina Amáliával*, nagy nehezen nyere szabadságot *Leopold* Tsászártól az ő Magyar Országi jószágainak megtekintésére; úgy hogy gazdaságát rendbe szedvén, mindjárt viszszamenne *Bétsbe*: e'felett megparantsolta Ő Felsége az azon a' tájon tanyázó Német Katonaság nehány Vezéreinek is, hogy vigyázó szemmel lennének eránta, hogy meg ne rontasson a' gyanúságos társaság által. *Rákótzit* mindazáltal, a' kit várván vártak, tsak hamar magok' részére vonták az Öszveesküdtek: mert mihent Magyar Országba érkezett, azonnal hozzá járúltak a' vitéz indúlatú Fejedelemhez, bőven előadván nékie lerontását a' Magyar Nemzet' Szabadságának, mellyért hajdan öreg *Rákótzi György*, 's ennek fia ismét *György*, Erdélyi Fejedelmek olly szerentsésen hadakoztak az Ausztriai Tsászárok ellen. Őtet illeti az Erdélyi Fejedelemség, mellyet ifjabb *Apafi Mihály* tsak névvel; valósággal pedig a' Tsászár birna egész hatalommal. Annak nagyobb felgyúlasztására pedig, tsak mind azt nyesték; hogy a' *Rákótzi* Familiának még sok jószágai vólnának a' Fiskus' kezénél. Végre, azzal fejezték beszédjeket; hogy Őseitől hagyatott ő reá azon hivatal, és ditsősség, melly által a' Magyar Nemzet hajdani szabadságába helyheztetődjön: a' mint erre még távollétében választották egyező akarattal az Öszveesküdtek. Irtózott ezek' hallására először *Rákótzi*, megemlékezvén mind Kárdinális *Kolonitsnak* szép oktatásáról, mind a' Tsászárnak hozzá mutatott jó akaratjáról: hanem utóbb tsak ugyan

meggyőzte őtet a' sok beszéd; 's az egész Magyar Nemzet előtt lejendő ditsősségnek kívánásától elragadtatván, már tsak a' dolog' módja miatt tartózkodott. Úgy látszott akkor az Öszveesküdteknek, hogy igen könnyen lehetne erőt venni a' Tsászáron, 's őtet Magyar Országtól megfosztani: mert, úgy mondák, mihelyest a' minden itt elszórtt levelek által *Rákótzi* az Öszveesküdtek' Fejének kihirdettetik, tüstént hozzá tódúlnak mindnyájan a' Magyarok: Erdély pedig, mint örökös Fejedelmének, önként meghódol nékie. A' Frantziák' Királyja tizennegyedik *Lajos*, kész a' Magyarokat segíteni, megígérvén — a' mit eddig is tselekedett — hogy pénzt, Katona Insenéreket, és tudós Hadi-Vezéreket jó számmal fogna küldeni. Így a' Német Katonaságot mind Erdélyben, mind Magyar Országban könnyen meglehetne győzni, 's elkergetni; annál inkább, minthogy *Leopold* a' Frantziákkal úgy is háborúskodna Spanyol Országért. Illy okokkal tehát a' győzedelem' reménységére gerjesztetvén *Rákótzi*, Levelet írat az Öszveesküdtek' nevével tizennegyedik *Lajoshoz*, mellybe a' Tsászár ellen indíttandó háborúnak idejét, módját, és okát foglalván, kérte a' Királyt, hogy segítené pénzzel, és Hadi-Tisztekkel a' Magyarokat, mindnyájok' nevével biztatást tévén, hogy nem előbb, hanem tsak akkor, a' mikor néki tetszene, békéllenének meg a' Tsászárral. Ez meglévén,
1700.E. ezer hétszázadik esztendőben a' Levélnek *Párisba* való vivését *Langvevárra*, egy Lüttüch Tartományából származott Német Kapitányra bizták vólt, ki akkor éppen Hazájába útazott: mert ez mind *Rákótzi*, mind a' Főbb Öszveesküdttek' barátságába annyira bétudta magát fúrni, hogy azoknak minden titkait ki-

tanúlná. Midőn azonban már Ausztriában folytatná útját, szántszándékkal elfogattatta magát, 's az Öszveesküdtek' igyekezeteit tellyesen kinyilatkoztatta alattomban a' Tsászárnak. A' Felség ezen véletlen pártütést fűvében elakarván fojtani, *Langvevált* szabadon botsátotta *Párisba* a' reá bizott Levéllel; osztán pedig titkon parantsolatot küldött felsö Magyar Országra a' Katonaság' Tisztjeihez, hogy a' Főbb Öszveesküdtek elfogattassanak, 's vasra verettessenek. Sokan, *Bertsényivel* együtt, észre vévén a' Tsászári Katonaság' mozgásait, hirtelen általvették vólt magokat Lengyel Országba: sokan még is elfogattattak; a' kik köztt vala *Rákótzi Ferentz* is, *Sároson* az ő Várában éjtszaka meglepettetvén, 's maga hintójában a' Német-Újhelyi tömlötzbe vitettetvén. Hanem ezer hétszáz 1701.E.
egyben Sz. András Havának kilentzedik napján minden vélekedés ellen megszabadúlt a' fogságból: mert az őrizeten lévő *Lehman* Kapitány' tenyerét arannyal jól megkenvén, szabad útat nyere a' tömlötzből, és a' Felesége által rendeltt szekereken ő is Lengyel Országba lopódzott. Bétellyesedett azon kívánása, mellyet fogvavitettetésekor jelentett az Abdai hidon, a' hol néki a' Halászok egy derék pontyot ajándékoztak; ő pedig azt a' Rábtzába botsátotta, mondván: Így szabadúljon meg *Rákótzi* is. A' Kapitány ugyan kemény halállal adózott ezen hitetlensége miatt; hanem annak Rokonai harmintz ezer forintot kaptak osztán *Rákótzitól*: őtet pedig ezer hétszáz har- 1703.E.
madikban Sz. György Havának harmadik napján örökös gyalázatra, számkivetésre, 's minden jószágainak elvesztésére kárhoztatták a' Bétsi Itélőszékben. Ugyan ezen esztendőben

halt meg az ő Mostohája, *Tököli Imre*, az Aziai Török főldön *Nikomediában*.

Rákótzi pedig tökélletességre vivén a' frigyet tizennegyedik *Lajossal*, 's tőle mind pénzt, mind Hadi-Vezéreket nyervén segítségűl, azon esztendő nyári napjaiban béjöve Magyar Országba, 's ennek határain nehány ezer őtet váró fegyveres Lakosokra talála, kik nagyobb részént maga Jobbágyai valának; osztán pedig naponként temérdek sokaság tódúlt az ő Zászlója alá, kivált, minekutánna sértős írásával a' Tsászárt, 's annak kormányozását érdeklette, 's mindnyájokat a' Haza' szabadságának, és szokásainak védelmezésére maga' vezérlésével gerjesztette vólna. Sokan az Eperjesi Itélet által elvesztett Attyaikért, 's Rokonaikért boszszúállásra gerjedvén; mások a' prédálásból kívánván szaporítani javaikat; a' Protestánsok az ő Religyiójok' dolgát tekintvén, követték vala *Rákótzit:* sokan pedig kénszerítésből. Annakokáért rövid idő alatt annyira nevekedett az Öszveesküdtek' száma, hogy húsz ezerből állana *Rákótzi* Tábora. Azutánn kitsináltatván a' had' folytatás' módja, köz akarattal a' Szövetséges Rendek' Vezérjévé tétetett vala *Rákótzi;* a' ki, mivel a' szép szóra igen hajló, és szelíd természetű vólt, megesküdtetett, hogy a' szövetséges Tanáts' híre nélkűl, mellybe huszonnégyen választattak, sem a' Tsászárral semmibe nem ereszkedik, sem egyéb köz dologhoz nem fog; sőt minden leveleket, mellyek tőle, vagy hozzá küldődnek, előbb annak visgálása alá botsátja. *Rákótzi* utánn való Méltóságra *Bertsényi Miklós* emeltetett, egy tüzes természetű, de a' hadi mesterségben nem eléggé túdós Férjfiú, kinek vak vezérlésével gyakorta sárban maradtak a' Szövetségesek. Így elintéződvén a,

köz dolog, hihetetlen előmenetellel kezde folyni a' Kurutz háború, a' szegény Hazának megszerezhetetlen kárával. Nagy hirtelen nem tsak *Kassa*, a' Tiszának mind a' két kerűleteivel, hanem minden Bánya Városok is a' Szövetségesek' hatalmába jutottak, úgy hogy, kivévén a' Német őrizet alatt lévő kevés Várakat, majd egész felső Magyar Országon *Rákótzi* uralkodna, egész *Posonyig*.

Nagy szorongatásba hozódott ekkor *Leopold* Tsászár: mivel hadi seregének ereje a' Frantziák ellen hadakozott a' Spanyol Koronáért *Károly* Fő-Hertzeg' részére. Magyar Országban majd tsak azon Német Katonaság vala, melly az Erőssegek' őrizetére osztódott; az eddig hivségben maradott Magyarokban se' lehetett reménysége, minthogy *Rákótzi* széllyel küldvén seregeit, a' Nemességet erőnek erejével is maga Zászlója alá kénszerítette, vasra veretvén az ellenkezőket. Azért sokan jószágaikat elhagyván, *Bétsbe* vették magokat. Tsupán Horvát Ország vala pártütés nélkűl mind maga, mind a' Bánnak, Gróf *Pálffy Jánosnak* a' Koronás Fejedelemhez való példás hivsége szerént. *Bétsben* tehát gyakor tanátskozások tartattak az Öszveesküdtek ellen folytatandó had eránt; 's több rendelések tétettek: így *Rabutin* Vezér nagy sietséggel parantsoltatott Erdélybe új Katonasággal, hogy azonn Tartományt *Rákótzi* el ne foglalhassa: Magyar Országban pedig titkos parantsolatot vettek a' Német seregek' Vezérei, hogy az Erősségeket jó karban tartanák mind a' hadi készűletre, mind az élésre nézve, 's azokat a' *Rákótziak* ellen mind halálig óltalmaznák; és a' formás ütközetre tsak akkor ereszkednének, a' midőn bizonyos reménység vólna a' győzedelem eránt. Mert

ámbár tudná a' Tsászár, hogy a' *Rákótziak* mindenkor nagyobb számmal vólnának; bizott mindazáltal az ő régi Vezéreinek hadi erkőltseiben, 's Katonaságának vitézségében. Végre, meghagyta az ő Konstántzinápolyi Biztossának, hogy a' Kárlovitzi Békesség' megállásában igyekezne megtartani a' Török Udvart. Bizonyára mind Ausztriának, mind Magyar Országnak boldogságára is szolgált az, hogy ezen háborúban a' Törökök semmi ígérettel se' indíttathattak arra, hogy *Rákótzival* frigyet kötnének, azt mondogatván: Ama' szerentsétlen háborúnak is melly által Magyar Országot elvesztették, nem más lett vólna az oka, hanem hogy *Tököli Imre*' kedvéért feltörték a' Tsászárral kötött békességet; és így az Isteni boszszúállásra méltókká tették légyen magokat.

Illy készülettel lévén tehát ekkor a' Tsászár, eltökéllette magában mind addig erősen tartóztatni azon szélvészt, míg a' Frantziák' meggyőzettetésével véget vetne a' Spanyol háborúnak; és a' fiának megnyervén az ösi Koronát, minden győzedelmes seregeit Magyar Országba hozná, hogy az Öszveesküdteken győzedelmeskedvén, őket osztán örökös iga alá szorítaná. Onnét nagyobbúlt bizodalma; hogy Frigyeseitől — az Anglusoktól, és Hollandusoktól — vizen, és szárazon mind Spanyol, mind Olasz Országban hasznos segítséget reménylene. Vóltak azonban, kik a' tizennegyedik *Lajos* által az Ausztriai Ház ellen felingerlett Német Fejedelmek miatt nehezebbnek, 's tartósabbnak jövendőlnék a' Spanyol háborút, mintsem gondolná a' Tsászár: azért javaslották nékie, hogy kegyelmének ajánlásával, 's Felséges Jussának valami tsonkulásával is iparkodna a' Magyarokat békes-

ségre hozni. Illy tanátstsal vala *Eugénius* Herczeg is, ki a' Frantziák ellen Olasz Országban kormányozta a' hadat. Ez, levelet advan a' Tsászárhoz, azt tanátslotta néki, hogy békéllene meg a' Magyarokkal akármi betsűletes Feltétel alatt; 's keményen megparantsolná a' Német Katonaság' Vezereinek, hogy embertelenűl ne bánnának azon Magyarokkal, kiket talántán a' hadban elfognának: mert így még inkább nevelnék közöttök az Ország-emésztő tüzet. *Jósef* is, mint már megkoronázott Magyar Király, elgondolván az Ausztriai Háznak olly ártalmas, és annyi szélvésztől való szorongattatását mindenfelől, 's attól tartván, ne hogy halálakor az Attya inkább a' hadaknak, mintsem az Országoknak örökössévé hagyná; esedezett édes Attyánál, hogy fegyvernyugvás tétetődvén, szelídebb eszközök vevődnének elő a' békesség' megnyerésére. *Leopold* hajlott az ő fiának akaratjára, 's ezer hétszáz negyedikben Bóldogasszony Havának második napján adott Levele 1704. E. által a' Kalotsai Ersekre, *Szétsényi Pálra* bizta vólt a' dolgot, hogy a' békesség' helyreállítása eránt végezne *Rákótzival*; különösen adná értésére az Öszveesküdteknek: hogy azon boszszúságok, mellyekről panaszolkodtak a' hadi, és kamarabeli Tisztek ellen, az ő akaratja nélkül történtek légyen. Azért letévén minden bizodalmatlanságot, adnák elő a' következendő Gyűlésben azon panaszokat, mellyek az egész Nemzetet illetik: minden bizonnyal elég fog azok eránt tétetődni. Azt kívánta e'felett a' Tsászár, hogy *Jósefet* az ő első szülött fiát, a' megkoronáztatott Magyar Királyt, választanák e' dologban Köz-Birónak a' Magyarok. Ezen útasítással tehát az Ersek a' Rákótziakhoz méne; de reménység

felett való akadályokat talála: mert olly éktelen Feltételek alatt akartak azok békességet kötni, a' mellyekre nem állhatott a' Tsászár az ő Fejedelmi Méltósága' sértése nélkűl. Először is ellenkeztek ők abban, hogy *József* Király lenne a' Közbiró; hanem Európának nehány jelesebb Fejedelmeit kivánták arra, hogy azok' kezessége mellett bizonyosok lehetnének a' kiszabott dolognak végrehajtása eránt. Kivánták azutánn: még a' dolog' kezdete előtt nyilvánságos írással tétessen a' felől kinyilatkoztatás; hogy a' Magyar Nemzet szabad, és éppen nem köteles az Ausztriai Házhoz: tartassanak Ország - Gyűlései, mellyekben tellyes szabadsággal tanakodnának a' Rendek, 's végeznének a' Nemzet' dolgában, úgy hogy a' Tsászárnak nem vólna ottan egyéb köze, hanem magát a' végezések alá írni. A' többek köztt sürgették azt, hogy az utólsó Posonyi Gyűlésnek Rendelései semmibe vétetődvén, hirdettessen ki Magyar Országnak a' Királyválasztásban való tellyes szabadsága; 's mind Polgari, mind Katonai Tisztségekre egyedűl Magyarok emeltessenek, a' Német Katonaság örökre számkivettetvén Magyar Országból; Hertzeg *Eszterházi Pál'* helyébe, mivel az igen a' Tsászárhoz húzna, *Bertsényi Miklós* tétetődne Nádor-Ispánnyá. — —

Ezen szörnyű kívánságokról hogy letennének a' Rákótziak; külömbkülömbféle okokat hordott fel nékiek az Ersek, különösen: hogy a' Tsászár frigyet kötött a' Burkus Királyjal, első Fridrikkel; a' ki minden erejével kötelezte magát a' Magyarok ellen: azon kivűl abban dolgozna most a' Tsászár, hogy tizennegyedik *Lajossal*, 's annak Szövetségeseivel békességet tévén, minden erejét *Rákótzi*

hada ellen fordíthassa. Végre, azt fogja a' Török Udvarnál végbevinni, hogy a' Török seregek mindenütt lesben lévén az Ország' határain, a' Tsászári Vezéreknek segítségűl legyenek; ha úgy kívántatna. De mind ezen okokra se' indúltak meg semmit is a' Rákótziak, elbizván immár magokat dolgaik' szerentsés előmentén. Nem is tsuda: mert tizennegyedik *Lajos* megértvén *Leopold'* szándékát, 's tartván attól, ne hogy azonban azzal a' Magyarok egyességre menjenek, kevés napok előtt levéllel Követet külde *Rákótzikoz*, ígérvén, hogy rövid nap alatt bőv segítséget fogna néki szolgáltatni; 's intvén őtet, és Követőit, hogy az ő hire, és tanátsa nélkűl az egyezésnek semmi Feltételére reá ne állanának. *Leopold*, ámbár nehezlette azon kemény kívánságokat, különösen, az Ország' Rendjeitől bévett örökös Királyi Következésnek eltörlését; mindazáltal, hogy nyilvánságos jelét adná egész Európa előtt különös kegyelmességének, semmit el nem mulasztott, melly által letsendesítené a' Magyarokat: azért a' Felséges Angliai Királynéra, *Anndra*, és a' Frigyes Hollandiai Rendekre bizta a' Közbiróságot a' békesség' megszerzésére, maga, és a' Magyarok között. Megjelentek tehát a' Biztosok: *Stepnei György*, Anglus; és *Hamel Bruininex*, Hollandus, tellyes hatalommal felruháztatván a' végezésre, azon Tzikkelyeken kivűl, mellyeket az Ausztriai Ház éppen el nem fogadhatott. Ezek előtt sokáig folyt a' dolog a' Kalotsai Érsek, és a' Rákótziak között; több izben félbe is szakasztódott, 's megújúlt a' háború, majd mindenkor az Öszveesküdtek' szerentsétlenségével, kivált; *Nagy-*

szombatnál, és *Korontzónál* *) szörnyűképpen megverettettek ezen esztendőben. Tehát ismét fegyvernyugvást tévén, a' békesség' dolgához fogtak: de, mivel a' Szövetségesek egy körömnyit se' engednének feltételeikből, haszontalan húzódott a' dolog, egész a' Tsászár haláláig.

Illyen állapotban vala a' Magyar Birodalom, midőn *Leopold* a' vizi betegségben meg-
1705.E. halálozott ezer hétszáz ötödik esztendőben Pünköst Havának ötödik napján, életének hatvanötödik, Magyar Királyságának ötvenedik, Tseh Országlásának negyvenkilentzedik, Romai Tsászárságának negyvenhetedik esztendejében. Sok Magyar Városok néki köszönhetik hamvaikból való feléledéseket: valamint a' Magyar Katholika Anyaszentegyház az ő virágzását, minekutánna annak különös buzgósága, 's kegyessége által a' Püspökök, Káptalanjaikkal együtt, számkivetéssekből viszszahivattatván, hajdani Székeikbe, 's jussaikba helyheztetődtek. Hármas házasságából kevés Magzatokat hagyott. Első Feleségétől, *Margit Theresiától*, negyedik *Filep* Spanyol Király' Leányától született *Mária Antonia*, *Makszimilián* Baváriai Választó-Hertzeg' Párja. Második Hitvese *Klaudia Felicitás*, *Ferdinánd* Fő - Hertzegnek, 's Tirólis' Urának Leánya, minden Magzat nélkűl múlt ki e' Világból. Harmadik Házastársától pedig, *Eleonóra Magdolnától*, *Filep Vilhelm* Neoburgi Hertzeg' Leányától következendő Magzatjai vól-

*) Ezen Korontzai Helység valamint Győrtől, úgy az én születésem' helyétől is Csétsénytől egy mértföldnyire esik: innen gyermekségemben szüntelen ezen Korontzai hartzról hallottam beszélleni az öregeket, kik az ottan táborozott Kurutzok' Vezérjét, G. Forgátsot arról vádolták, hogy ez eladta légyen azokat a' Lobontzoknak.

tak: első *Jósef*, és hatodik *Károly* Tsászárok; *Mária Anna*, ötödik *János*, Luzitánia' Királyjának Felesége; *Mária Ersébet*, Belgyiomnak; 's *Mária Magdolna*, Tirolisnak Kormányozó Fejedelemaszszonya.

Azon rettenetes szélvészek között üle első *Jósef* a' Magyar Királyi-Székbe a' már ez előtt tizennyóltz esztendővel lett koronáztatásának erejével: holott *Rákótzi*, az Erősségeket, 's némelly kerített Városokat kivévén, az Országnak nagyobb részét maga hatalma alá hódította. Tehát némelly Titkos Tanátsossai azt javaslották *Jósefnek*, hogy Spanyol Ország' áltálengedésével békélljen meg a' Frantziákkal, 's fordítsa minden erejét a' Rákótziak ellen, és így Magyar Országot ejtse az Ausztriai Ház' örök birtokába. De egyéb Tanátsosok *Leopold'* testamentoma szerént azt sürgették, hogy *Károly* Fő - Hertzeget tellyes erővel kellene segíteni a' Spanyol Korona' megnyerésére: azért azt tanátslották *Jósef* Tsászárnak, hogy próbálna meg előbb mindeneket a' Magyarokkal, és az örökös Királyi Következésnek megerősítésével állana reá minden egyéb kívánságaikra; sokkal is könyebben lehetne most — úgy mondák — azokkal végezni, mint *Leopold* alatt, ki az egész Nemzetnél nagy gyűlölségbe keveredett vólt. E' szerént gondolkodtak: az Ország' Primássa, Kárdinális *Kolonits*; a' Nádor-Ispány, Hertzeg *Eszterházi Pál*; a' Püspökök, 's egyéb Fő-Emberek, kik az Ausztriai Házhoz mind eddig hűségesek maradtak; rajta is vóltak mindjárt, hogy *Jósef* Tsászárt békességre hoznák az Öszveesküdtekkel.

I Jósef. XLVII. Király. 1705.E.

Kész lévén erre a' Felség, megparantsolá a' Nádor-Ispánynak, hogy hirdetne Ország' Gyűlését *Posonyba* — a' mint Törvényes szo-

kás vólna az a' Magyaroknál az új Király' békőszöntésekor — 's mindnyájoknak kegyelmet ajánlván, ígérné meg az ő Nevével, hogy, a' miben eddig megsértődött a' Nemzet' szabadsága, és szokása, helyreállítódna, köz akarattal. De, mivel a' Nádor-Ispány' Levelének senki sem engedelmeskedett, a' Felség' parantsolatjára, a' Kalotsai Érsek, *Szétsényi Pál*, személyesen járúla *Rákótzihoz*, 's
1706.E. megnyeré azt, hogy ezer hétszáz hatodikban megszűnvén a' hadakozás, mind a' két Rész' Biztosai *Nagyszombatban* jönnének öszve a' békesség' kitsinálására, az Anglusok', és Hollandusok' Közbiróságával. *Jósef* Tsászár ezen kivűl is szorgoskodott magához hódítani *Rákótzit*, a' kit az Udvarnál létekor nagyon kedvellett vala: először is Feleségét, ki eddig tisztességes fogságban tartatott, viszszabotsátotta hozzá szabadon; osztán pedig testvér Hugát is, Gr. *Aspermont*' Hitvesét, eleresztette látogatására, a' békesség' dolgát tárgyázó Parantsolattal, ki is valóban egy okos Aszszony, 's a' Tsászárhoz különös hivséggel lévén, a' Nagyszombati Gyülekezet' egész idejében tellyes igyekezettel dolgozott, hogy Báttyát józanabb gondolatra vehesse, bátorságossá tévén őtet *Jósefnek* a'beli hozzá való hajlandóságáról, melly szerént kész néki mindeneket megadni, valamiket lehetne az ő Felsége', 's Méltósága' sértése nélkül: azt ugyan soha se' fogja megengedni, hogy Erdélyi Fejedelem legyen: e' helyett mindazáltal a' Romai Birodalomban fogna tőle nyerni szép jövedelmű Hertzegséget, örökös jussal és Birodalombeli vokssal; e'felett pedig a' Magyar Országi jószágai is megmaradnának néki, a' Tsászári Udvar' kegyelmével együtt, tsak térne viszsza igazán a' Tsászár' hűségére, 's

engedelmességére. A' Tsászár' nevével, majd ugyan ezeket ígérték néki az Anglus Közbenjáró, *Stepnei*, és Gr. *Wratisláv* Tsászári Biztos, hozzá lopódzván a' Nagyszombati Gyülekezetből. De ama' hijábanvaló ditsősség, hogy ő a' Magyar Szövetségesek' Fő-Vezére, 's Feje vólna, úgy elragadta vólt *Rákótzit*, hogy a' jövendőkről nem gondolkodván, azt izente légyen a' Tsászárnak: hogy a' Magyar Nemzet' ügyéről nem lehetne néki lemondani, sem a' Frantzia barátságtól elállani. Erre Gr. *Wratisláv* barátságosan intette *Rákótzit*, hogy ne hinne a' Frantziáknak, kikkel immár annyi Német Hertzegek szerentsétlenítették magokat; a' kik fényes ígéretekkel megvakittatván, minekutánna minden erejeket, 's kintseket a' Frantzia Ország' hasznát eszközlő hadra tékozlották vólna; a' Frantziák' tetszése szerént lett békességgel az ő károk' kipótolására semmit se' nyertek: ugyan ezt várhatja ő is, ki most megvetvén a' Tsászár' kegyelmét, a' tartós háborúval mindenét elvesztené, 's a' Frantziáktól elhagyattatván, Hazáján kivűl kénteleníttetne tőlteni életét, Hertzegi Méltósága' alatsonyításával. *Rákótzi* osztán gyakorta megemlékezett ezen szomorú jövendőlésről, midőn számkivettetésében a' Törököknél sorvadna. De még a' Nagyszombati Gyülekezetben se' mentek semmire is a' Tsászári Biztosok; 's az Anglus, és Hollandus Közbenjárók: sőt mindjárt a' kezdetén nagy lárma támadott az Öszveesküdtek között, mivel a' Tsászári Biztosoktól békételeneknek, 's a' Tsászár' engedetlen Jobbágyainak neveztettek: azért végre, a' Tsászár' megegyezésével, *Magyar Ország' Szövetséges Rendjeinek* kellett őket titulálni. Az ő kívánságaik is többnyire olly keményeк vóltak, hogy még a'

Közbirák se' reménylhették azok eránt a' Tsászár' helybehagyását. Azt kívánták tudniillik; hogy azon Végezéseket, mellyeket a' Tsászárral tejendenek, erősítsék meg, 's azok' megállásáról kezesek legyenek nem tsak az Anglusok, és Hollandusok, hanem a' Svéd, Burkus, és Lengyel — Királyok is, a' Velentzei Köztársasággal együtt. — Erdély az Ausztriai Ház' hatalmától megmenekedvén, mindenkor szabadon választhasson magának Fejedelmet. — A' Posonyi Végezések semmisíttetvén, mostanában végeztessen a' Királyi örökös Következésről, második *András'* Végzeményének tellyes megerősítésével. — Az idegen Katonaság kiparantsoltatván az Országból, egynehány Magyar Vezér-Kapitányok rendeltessenek; kik a' Katonai dolgokban fő-hatalommal legyenek, a' Király utánn. — Az Ország' Szent Koronája *Bétsből* haza hozattatván, ezentúl nem *Posonyban*, hanem a' Murányi Várban tartasson. — A' Jésuiták kiigazíttassanak az Országból, 's a' Rendek' akaratja nélkűl soha bé ne eresztessenek. — A' hajdani Tárnokság' helyreállításával, a' Kamarai jövedelmek régi mód szerént intéződjenek, 's az azokról való számadások mindenkor az Ország - Gyűlése' eleibe terjesztessenek. — A' Nádor-Ispánynak, Bánnak, 's az Ország' egyéb Zásziós Urainak; nem külömben, a' Magyar Kantzelláriának, Vármegyéknek, 's Királyi Városoknak törvényes hatalma épen megmaradjon; a' Királyi Tanáts pedig, mellynek négy Püspökből, nyóltz Fő-Fő-Emberekből, és az Ország' minden részeiből jól kiválasztott tizenkét Nemesekből kell állani, *Budán* legyen a' Tsászárral, mint Magyar Királyjal való tanátskozásra. — Az Ország' Nemesseinek, Kunoknak, 's Jászoknak sza-

badsága, és valami a' minden harmadik esztendőben tartandó Közönséges Gyűleseiben az Országnak végeződik, szentűl megtartasson. — *Rákótzi Ferentz*, és *Bertsényi Miklós* ellen hozatott Szententzia semminek, és törvénytelennek hirdettessen; 's e'felett megjutalmaztassanak az ő gondoskodásaik, és fáradtságok miatt. — Végre azt kívánták, hogy, minekutánna az általok feltett Tzikkelyek eránt megegyeznek a' Tsászárral; az Egyezés' jegyzeményét erősítsék meg Nevek' alólírásával az Anglus, és Hollandus Közbirák, és Kezesek; azutánn pedig azon Méltóságok, és Nemesek, kik eddig a' Tsászárral tartottak vólt, lemondjanak minden Hivataljaikról, 's a' szövetséges Rendek' szabadon tartandó Gyűlésében azok' helyébe mások választassanak: úgy légyen végre az Ország' jóbbítására hozattandó Törvények eránt tanátskozás. — — — Ezek, más többekkel együtt, minekutánna *Jósef* Tsászár' eleibe terjesztettek vólna; mindjárt általlátta az ő éles elméjével, hogy a' Szövetségesek a' Frantzia frigyben bizakodván, éppen nem vólnának igaz szándékkal a' békesség eránt, 's tsak az időt vontatnák, hogy azonban a' had' folytatásra elkészíthetnék azokat, mellyek nélkűl még szűkölködtek: mindazáltal a' tsendesség' megszerzése végett, minden Tzikkelyeikre felelt a' Szövetségeseknek, némellyeket helybehagyván, másokat az általa gyűjtendő Ország' Gyűlésére halasztván, többekről pedig megmutatván, hogy a' Királyi hatalom' megsértése nélkűl meg nem lehetne azokat engedni. Atyai módon intette ezen alkalmatossággal mind maga Követjei, mind a' Közbirák által a' Szövetségeseket, hogy vegyék szívekre igazán a' békesség' dolgát: tapasz-

talni fogják; melly kegyelmes, 's a' Magyar Nemzethez minő vonszódással lévő Fejedelmet nyertek ő benne: 's ennek megesmértetésére eddig is tsak az alkalmatosság nélkűl szűkölködött. De haszontalan vala minden törekedése.

Ugyan is mihelyt *Jósef* Császár' Feleletjeit vették a' Szövetségesek, megboszszankodván, hogy minden kívánságaik helybe nem hagyattattak; hatod nap múlva a' Közbirákhoz küldött levél által a' békesség' meg nem lehetésének okáúl a' Tsászárt állították: mindjárt is mind a' két Rész' Biztosai, a' Közbirákkal együtt széllyel oszlottak. Tüstént ropogott is mindenfelé a' hadi fegyver: *Bezerédi* Stájer Ország' szélén, a' hol Generális *Heissert* is körömre kerítette vólt; *Otskai* Morva felé diadalmaskodott vala; *Rákótzi* pedig *Bertsényivel* a' Tsászári Fő-Vezért *Rabutint* vették vólt űzőbe, *Kassa'* tájjékán. Hogy tehát annál előbb erőt vehetne a' Szövetségeseken *Jósef* Tsászár: két hadij sereget rendele Magyar
1707.E. Országban ezer hétszáz hetedik esztendőben; 's egyiket *Rabutinra*, 's *Pálffyra*; a' másikat *Stahrembergre* bízta. De még így se' bóldogúlhatott a' Szövetségesek ellen. Azért ezek azon esztendőben Sz. Jakab Havának első napjára Gyűlést hirdetének *Ónodra*: *Rákótzi* itten legelsőben is tizennegyedik *Lajos* Frantzia Király' Levelét olvastatta fel, mellyben az ő kérésekre a' frigy eránt úgy felelt; hogy azt tsak *Rákótzival*, mint Erdély Ország' örökös Fejedelmével akarná tartani. Azért sokan nem bizván a' Frantziákhoz, sürgették a' Fejedelemmel való egyességet, annál inkább; mivel nem vólna közöttök az a' rend, mellynél fogva jó végét reménylhetnék a' dolognak. Mások ellenben, kik nem annyira a' Haza' javát, mintsem magokét tekintették,

egyátallyában ellenzették a' Fejedelemmel való megbékéllést, azzal támogatván megátalkodássokat; hogy *Jósef* Császár' igéreteinek, ha mindjárt esküvéssel erősítené is azokat, nem lehetne hinni: mert noha most minden kívánságaikra reá áll is a' Szövetségeseknek; de a' békesség' helyreállása utánn ismét ellenkezni fog ő a' Magyar Nemzet' szabadságaival, 's azoknak eltörlésére igyekezni. Így tehát a' nagy lárma között még vérontásra is kerűlt a' dolog. *Bertsényi* az ő embereivel hatalmasabb lévén, még *Rákótzi* akaratja ellen is, ollyakat végeztek azon Gyűlésben, mellyek egészen elfojtották a' Haza' tsendessége eránt való reménységet. Magyar Országot tudniillik *szabad Társaságnak* hirdették, olly formán; hogy annak kormányozására egy Tanáts rendeltessen az Ország' Nagyjaiból, a' Vármegyék' és Királyi Városok' Küldöttjeiből: az Ágosta, és Helveta Vallásúak a' Katholikusokkal azon egy szabadsággal birjanak. Mivel pedig tudták azt, hogy a' Fő-Papok az Ország' Nagyjaival, és Nemesseivel, kik eddig az Ausztriai Háznak jussát állandó, 's bátorszívvel óltalmazták, ezen új Társaság' rendeléseinek ellent fognak állani: olly vakmerőségre vetemedtek, hogy a' Nádor-Ispányt, Hertzeg *Eszterházi Pált*, 's a' Horvát Országi Bánt, G. *Pálffy Jánost*, mind azokkal együtt, a' kik *Jósef* Császárral tartanának, számkivetésre kárhoztatták. Melly Onodi Végzemény midőn nyilván felolvastatott vólna: valamint a' Katholikus, úgy a' Protestáns Nemesek közzűl is sokan ellene mondottak, nevezetesen: *Rákoviszki Menyhért*, és *Okolitsányi Kristóf*; kik Nemes Turótz Vármegye' részéről nem tsak szóval, hanem írásba foglaltt nyomos okokkal is sürgették, hogy

végét szakasztván a' veszedelmes polgári háborúnak, térnének mindnyájan viszsza a' Törvényes Fejedelem' szárnya alá, ha bóldogúlását akarják a' Hazának. De ezek ellen úgy felpesdűltek némellyek, hogy azon helyben öszvevagdalták őket: amaz ugyan mindjárt szörnyű halállal halván; *Okolitsányi* pedig, sebeiből már úgy is kigyógyúlhatatlan, harmad nap múlva nyilvánságos helyen vesztette el fejét, a' Hóhér által. Sokan tömlötzre hányattattak: és így azutánn senki se' bátorkodott a' köz bóldogság mellett felállani. Vége lévén pedig az Onodi Gyűlésnek, arra kénszerítették *Rákótzit* az Öszveesküdtek, hogy venné hatalmába Erdélyt, mint annak választott Fejedelme. De ebben nem bóldogúlhatott: mert még azon esztendőben a' Német Katonaság, és a' Tsászárral tartó Erdélyiek által az egész Tartományból kiűzettetett.

Jósef Tsászár tudósíttatván az Onodi Gyűlés' Végezéseiről, írt az Országnak minden Vármegyéire, 's Magyar Országhoz való jussát derekasan óltalmazván, ama' Végezéseket semmivé tette vólt: ellenben a' Magyar Nemzethez való különös kegyelmességének új jelét adá, midőn a' következendő esztendő Böjtelő Havának huszonkilentzedikére Ország' Gyűlését hirdetvén *Posonyba*, arra az Öszveesküdteket mindnyájokat hivá, szentűl fogadván; hogy azon egyenetlenségnek, melly eddig az Alattvalókat a' Fejedelemtől elszakasztotta, kútfejét elfogná fojtani. A' Tsászár hivattatván *Posonyba* a' Gyűlés' nevével, maga' helyett két Biztosokat küldött, kik a' Nádor-Ispánnyal, *Eszterházy Pállal*, és az Ország' Rendjeivel több hónapok által haszontalan várták oda a' *Rákótziakat*; még végre Magyar Ország' több részeiben kajtorkodván

a' döghalál, kéntelenítette vólna a' Gyülést elosztani. Sok intézések tétettek még is ottan Magyar Ország' megromlott kormányozásának helyreállítására, és a' polgári hadnak elóltására. A' többek köztt nagyon kérték vólt a' Tsászárt az eránt; hogy Hadi-Vezérjeinek parantsolatot adván, keményen megtiltaná, hogy a' hadban elfogott Oszveesküdtek tömlötzre ne vettessenek, se' el ne vesztessenek; hanem úgy tartassanak, mint egyéb hadi foglyok. Ugyan ezt javaslotta a' Tsászárnak *Eugenius* is, egyszersmind tanátsolván, hogy azon Német Hadi-Vezéreket, a' kik valaha gorombáúl bántak a' Magyarokkal, a' miért ezektől gyülöltetnek, tüstént kimozdítaná Magyar Országból. A' midőn ezen jó tanátsot követte vólna *Jósef*: sokan hozzá hajoltak az Oszveesküdtek közzül. Ugyan ez segítette azon győzedelmet, melly ezer hétszáz nyóltzadikban Kisaszszony Havának harmadik napján történt vala *Trentsény* mellett az Oszveesküdteken: holott *Otskai*, már ez előtt Pálfitól reá beszélltetvén, az ő seregével a' Tsászáriakhoz kaptsolódott: ezenn elrémülvén *Bertsényi*, legottan futásnak eredett seregestől. Elég vitézül forgolódott itten *Rákótzi*, úgy hogy sebbe is esett; de megrettentt Kurutztzait a' tsata' helyén meg nem tartóztathatta. Megadózott ugyan ezért *Otskai*: mert elfogattatván a' Kurutzoktól, *Ujváratt* kegyetlenül ölettetett meg. Ennek dijára jutott ama' hires *Bezerédi* is *Patakon*; minthogy annak hivségét akarta követni az ő törvényes Királyjához való meghódolással. Ugyan ez idő tájban tudósíttatván tizenegyedik *Kelemen* Romai Pápa Magyar Ország' hanyatló állapotjáról, mellyet maga háborgásával okozna magának; következett ezer hétszáz kilentzedikben Kis- 1709. E.

aszszony Havának tizenhetedik napján Apostoli Levelét küldötte az Ország' Primássához, *Krisztián Augustushoz*, intvén ötet, hogy szorgalmatoskodna az Öszveesküdteket, kivált az Egyháziakat, és Szerzeteseket Koronás Királyjok' engedelmességére hozni, az engedetlenségben megátalkodtakat kirekesztvén az Anyaszentegyházból. Ezenn annyira megindúltak többnyire a' Katholikusok, hogy a' Főbbek, *Rákótzival* együtt, mindnyájan arról gondolkodnának; miként tehetnének a' Tsászárral jó egyességet.

Illy szándékkal lévén az Öszveesküdtek, annál inkább igyekezett *Jósef* Tsászár azoknak megnyerésén az ő kegyelme' ajánlásával. Hogy pedig tettében megmutatná az ő igaz hajlandóságát a' Magyar Nemzethez: a' Dalmaták és Horvátok' Bánjára, *Pálffy Jánosra* bizta vólt az egész dolgot, tellyes hatalmat adván nékie az egyesség' kitsinálására. *Pálffy*
1710.E. tehát ezer hétszáz tizedik' utólján egynehány hónapi fegyvernyugvást kötött az Öszveesküdtekkel: azutánn bátorságosítván egymást *Rákótzival*, magánosan öszvementek *Vája* Helységben, 's a' hoszszú köszöntések utánn egész éjtszakát a' beszélgetésben töltötték. *Pálffy* értésére adta vólt itten *Rákótzinak* mind alkalmatosságát mind szükségét az egyezésnek; melly ha megvettetne: a' Tsászár igaz boszszúságra gerjedvén, akármelly illendő Feltétel alatt békességet fogna kötni a' Frantzia Királyjal, hogy minden erejét az Öszveesküdttek' megtörésére fordíthassa; kiket eddig is az ő szeres Katonaságával annyiszor megnyomvasztott vala. Ha pedig egyszer a' Tsászári fegyver által meghódittatnának: már akkor oda lenne a' Magyar Nemzetnek minden szabadsága, mellynek meghagyá-

sára még most olly hajlandó vólna *Jósef* Tsászár ezen utólsó egyezés által. Fogadnák el tehát az Ausztriai Háznak az Ország' Gyűlése által már nyilván megerősített örökös Királyi Következését; a' mellytől éppen nem lehetne félteni a' törvényes szabadságot, mellyet a' Tsászár egészen kíván helyreállítani: hagynák helybe az Aranyvégzemény' harmintzegyedik Tzikkelyének eltörlését, a' melly annyi villongásokra adott immár alkalmatosságot, a' Hazának szörnyű romlásával; 's kívánkozzanak azon Törvények alatt élni, mellyek által mind a' Fejedelem' jussa, mind az egész Nemzet' bóldogsága erős lábon állana. Végre: jelentette *Rákótzinak*, hogy *Jósef* Tsászár még most hajlandó szívvel vólna hozzája, 's tőle — az Erdélyi Fejedelemségen kivűl — semmi Méltóságot meg nem tagadna; 's kezére juttatná a' *Rákótzi* Háznak minden jószágait, tsak azon egyet tselekedné meg: hogy alázatossággal 's bizodalommal tellyes levele által kérne a' jó szívű Tsászártól botsánatot. *Pálffinak* ezen beszédeire szívébe szállván *Rákótzi*, igazán megvallotta; hogy ő immár régen megútálta vólt ezen Öszveesküdtt Köztársaságot, mellyben mindenik parantsolni; 's engedelmeskedni senki se' akarna; és szabadon űzettetnének a' ragadozások, gyilkosságok, 's mindenféle szörnyű vétkek: — de mind eddig nem vala hatalmában végezni a' Tsászárral, mivel az Öszveesküdtt Tanátsnak tudta nélkül semmit se' tehetne; mindazáltal azonn fog dolgozni, hogy a' Tsászárnak ezen kegyelmét meg ne vetnék; 's azon éktelen kívánságokkal felhagyván, szabnának az egyességre olly Feltételeket, mellyeket a' Tsászár az ő Méltósága' megsértése nélkül helybehagyhatna.

Rákótzi a' beszéllgetés utánn viszszatérvén az Öszveesküdttekhez, számot ada mind azokról, valamellyekről *Pálffival* munkálódott; 's úgy alkalmaztatá minden beszédeit hozzájok, hogy őket a' Tsászár' kegyelme' elfogadására, 's békességkötés-e hozná. Hogy pedig hathatós szándékát hasznos példaadásával is megmutatná: azon Gyülekezetben az Erdélyi Követek előtt lemondott mind azon jusról, mellyel az Erdélyi Fejedelemségre nézve némellyek' választásából birni látszatott. De másképpen gondolkodtak amazok: sokan nem hivén *Jósef* Tsászár' ígéreteinek, külső Fejedelmek kezességét kívánták; mások tartván attól, hogy jószágaiktól, mellyeket igazságtalanúl elfoglalva birtak, a' békességben el kellene nékik állani, a' Törvény' kénszerítéséből; mások ismét, a' kik minden javaikat ezen Kurutz háborúra vesztegették, látván, hogy a' békességgel semmit se' nyernének, tovább is a' hadat sürgették, azt hánytorgatván: hogy tsúnya dolog vólna a' fegyvert előbb letenni, mintsem reá mentek vólna arra, a' miért kezekbe vették azt. Midőn pedig *Rákótzi*, 's egyéb józanon gondolkodók szem eleibe függesztenék a' rendeletlen hadakozásból származott károkat, 's nyilván jelentenék, hogy e' szerént hadakozván, soha se' reménylhetnének győzedelmet az Ausztriai Házon: némellyek azt álmodozták, hogy majd segítségűl jönnének az Oroszok: vagy ha pedig ezek idején meg nem jelennének is; sokkal ditsősségesebb vólna meghalni a' szabadságért, mintsem a' Tsászár' rabszolgáivá válni. *Rákótzi* tehát látván, hogy semmit se' végezhetne az Öszveesküdtt Rendekkel; mindnyájokat telelni botsátotta, olly rendeléssel, hogy mindjárt kikeletkor a' következendő eszten-

dőben *Husztan* öszvegyűljenek: maga pedig *Bertsényitől*, 's másoktól, kik őtet a' Tsászár' hűségétől, és a' *Pálffival* való minden tanátskozástól igyekeztek elvonni, reá beszéltetvén, *Skolára*, Lengyel Ország' Mezővárosába költözött.

Pálffy nagyon teprenkedett ezen eltávozásán *Rákótzinak*, mivel őtet *Jósef* Tsászár mind Követek, mind Parantsolatok által gyakorta sürgetné, hogy mentől előbb végét szakasztaná e' veszedelmes háborúnak. Minekokáért látván, hogy e'felett már nem dolgozhatna *Rákótzival*, a' telelő Kurutzságnak Fő-Kapitányát, *Károlyi Sándort* magához édesitvén, arra vette vólt, hogy ez, hitét adná az eránt: hogy tellyes igyekezettel fogna lenni a' békesség' siettetésén. A' ki tehát maga mellé vévén egynehányat az Öszveesküdttek' Fejei közzűl, minekutánna több ízben öszvejöttek vólna Gróf *Pálffival*; a' Tsászárral való Egyezés' módját bizonyos Tzikkelyekbe szedték, mellyekkel valamint az egész Magyar Nemzet' köz jussairól, úgy *Rákótzi'* javairól is elegendő bizonyosítás tétetett. Ezen Végezést *Károlyi*, fejével játszván, maga vitte Lengyel Országba *Rákótzihoz*, vátig könyörögvén, hogy, mivel a' békesség mind ő néki, mind az egész Magyar Hazának hasznos, és illendő vólna, erősítené meg azt Nevének alá írásával; bizonyára mindnyájan fogják az ő példáját követni. *Rákótzi*, noha semmi okos ellenvetést nem tehetne; mindazáltal sokáig a' reménység és félelem között függ vala, mivel *Bertsényi* gyanússá tette előtte a' Tsászár' ígéreteit, 's azt jövendőlte, hogy, ha annak engedelmességére térne, ismét elfogattatván, tömlötzre vettetne: sőt azt tanátslotta néki; hogy verettetné vasra *Károlyi Sán-*

dort, a' ki alattomban *Pálffival* tartana. De *Rákótzi* esmérvén *Károlyi Sándornak* jólelküségét, semmit se' tselekedett ellene; hanem szabadon viszszabotsátván Magyar Országba, általa azt izente vólt Gróf *Pálffinak*, hogy *Husztonn*, a' mint rendeltetett vala, meg fogná jelenni, 's ottan az egyességről köz akarattal végezni. *Pálffinak* éppen nem tetszett ezen új késletés, tartván a' dolognak roszsz kimenetelétől, ha a' Gyűles' lármái közzé vitetődne az. Illy aggódásában új parantsolatot veve a' Tsászárnétól, *Eleonórától*, a' békesség' siettetése eránt; minthogy *Jósef* Tsászár halálos betegségben vólna. Erre megindúlván Gróf *Pálffy*, azt javallotta *Károlyi Sándornak*; hogy mivel *Rákótzi*, és *Bertsényi* távollétében ő birna legfőbb hatalommal az Öszveesküdtek között, parantsolná azok' Fő-Embereit minden késedelem nélkűl öszvegyűlni, a' kikkel mentől előbb lehetne végezést tenni a' békességről. Engedett *Károlyi*, 's nem várván a' Huszti Gyűlés' idejét, *Nagy-Károlyba* gyülekeztette az Öszveesküdteket: ezek közzűl, *Károlyi*' ítélete szerént, kevesen választattak, a' kik *Szatmáratt* Gróf *Pálffival* egynehányszor tanátskozván, a' Tsászár' nevével ajánlott Feltételeket nagy készséggel
1711.E. elfogadták ezer hétszáz tizenegyedikben Sz. György Havának huszonkilentzedik napján. Azon Feltételeknek aláját írta akkor magát Gróf *Pálffy János*, mint Békesség' Közbenjárója; azutánn pedig *Eleonóra* Tsászárné, kit minden örökös Tartományainak Fő-Kormányozójává tett *Jósef* Tsászár az ő halálakor, és ugyan ennek Ötstse *Károly* akkor távol lévén, megerősítette azokat nyilvánságos Levelével. Így tehát az Anglus, Hollandus, és egyéb külső Fejedelmek' kezessége nélkűl,

Gróf *Pálffy János*, és *Károlyi Sándor*; azon időnek nevezetes-két Férjfiai' munkálkodása által vége szakadt a' veszedelmes Kurutz háborúnak; 's meglett a' Békesség a' Magyarok, és az Ausztriai Ház között, tellyes erősséggel.

Rákótzi Ferentz eránt úgy rendeltetett itten, hogy tizenöt nap alatt vagy maga, vagy Biztosa által; avagy ha nyomos okok miatt azt olly hamar nem tehetné; későbben azon Egyezés' Végzeményét alólírná, 's törvényes Királyjának hűségére nyilván megesküdne. Melly tselekedetével nem tsak magának, 's fiainak élete' kegyelmét; hanem előbbeni Méltóságát, és minden javait is viszszanyerné; úgy mindazáltal, hogy *Munkátsba*, *Sárosba*, 's más egynehány Váraiba Tsászári Katona őrizetet eresztene, melly a' Királyi Kintstárból kapná fizetését. Ha pedig vagy szégyenből, vagy helytelen félelemből viszszajönni Magyar Országba nem akarna: szabad lenne néki Lengyel Országban, vagy másutt az ő tetszése szerént állandó lakást venni, 's az ő jószágainak jövedelméből élni, tsak hitét a' Király, és Haza eránt igazán megtartsa. Még azon kegyelem' ajánlás is tétetett néki, hogy az ő két fiai *József*, és *György*, kik ez előtt egynehány esztendővel a' Tsászár hatalmába estek, viszszabotsáttatnának hozzája. A' többi Fő-Emberek, és Nemesek is, az ő életek' megkegyelmezése mellett bizonyosabbá tétettek még azon jószágaik' viszszanyerése eránt is, mellyek idegen kézre jutottak. Sőt úgy rendeltetett; hogy azon pártolás senkinek se' kárára, se' gyalázatjára ne légyen; még inkább az büntetődnék örökös gyalázattal, a' ki azon pártolást szemére vetné valakinek. Kötelezés tétetett az eránt is, hogy mind az

Egyházi, mind a' Polgári 's Katonai Méltóságokra születetett Hazafiak emeltetnek; 's valamint a' Magyaroknak, úgy az Erdélyieknek minden törvényes jussaik, és szabadságaik megtartatnak: a' fennmaradtt panaszszaiknak pedig elég fog tétetődni a' következendő Ország' Gyűlésén.

A' Tsászárnak illy kegyességén, 's egyenességén tsudálatos örömre gerjedvén a' szövetkezett Rendek, az említett esztendő Pünköst Havának első napján Gróf *Pálffitól* adott forma szerént, *Szatmáratt* hittel kötelezték magokat nem tsak *Jósef* Tsászárhoz, hanem annak Magyar Országban törvényes Következőjéhez is. Nem ok nélkűl említődött itten a' Következő. Mert *Jósef* már ez előtt tizenhárom nappal, úgymint Sz. György Havának tizenhetedik napján *Bétsben* meghálálozott, Ötstsét *Károlyt* hagyván Örököséűl az Ausztriai Tartományokban: mindazáltal a' Magyarok között tsak Gróf *Pálffy*, és *Károlyi* tudta annak halálát; minthogy szántszándékkal titkolnák azt, míg arról tudósítást nem venne *Károly* Spanyol Országban. Az egyezés' Levele Dalmátzia és Horvát Ország' Bánjának, Fő-Hadivezér Gróf *Pálffy Jánosnak*, mint Tsászári Biztosnak; és *Károlyi Sándornak*, 's az Öszveesküdttek' több Tanátsosainak neveikkel, és petsétjeikkel megerősíttetvén, mindjárt *Rákótzihoz* Lengyel Országba küldetett, sok Barátjainak leveleivel együtt, a' kik felettébb kérték vala őtet, hogy élne a' Tsászárnak megbetsűlhetetlen kegyelmével, 's ezen néki minden javait viszszaszerző alkalmatossággal. De ő el nem felejtvén azon veszedelmet, mellyben *Leopold* alatt forgott vala, éppen nem vevődhetett arra, hogy *Jósef'*, és az egész Tsászári Udvar' igazsága fe-

lől való helytelen gyanúságát letenné: és így *Bertsényi Miklósnak*, 's egyéb Tanátsosainak szavára hallgatván, nem írta nevét alája a' Békességnek; sőt annyira engedte magát vétetni, hogy ama' nagy ígéretek által, mellyeket a' Frantzia Király, tizennegyedik *Lajos* tett vala néki, tápláltatván, önként azutánn az ő Társaival először Frantzia Országba, onnan pedig Török Országba költözött: holott egy napra hol hatvan, hol hetven tallért kapván a' Török Udvartól, nagy ájtatossággal töltötte életét egész ezer hétszáz harmintzötödikig, melly esztendőben meghalálozván *Rodostóban*, *Konstántzinápolyban* temettetett el. *Pálffy* pedig a' Szatmári békességkötés utánn mindjárt ahoz látott, hogy a' Kurutzokat meghódítván, velek a' fegyvert letétesse, 's őket haza költöztesse: két Táborban majd ötven ezeren vóltak azok fegyverben, a' kik köztt tizenkét ezeren *Rákótzinak* válogatott Gyalogjai, igen kitetszettek mind fegyvereikre, mind katonai gyakorlottságokra nézve; azért tsupán a' Vezérek' tudatlanságának tulajdoníttathatik, hogy illy virágzó sereggel törekké nem tették a' Tsászár' kevesebb számú seregét. Gróf *Pálffy* tehát tartván attól, hogy *Jósef* Tsászár' halálának kihiresedésére, *Rákótzi*, és *Bertsényi* Magyar Országba viszszarugaszkodván, azon együtt lévő sereggel ismét új galibát ne okozzanak; úgy intézte a' dolgot, hogy azon seregből azok, a' kiknek kedve tartotta, a' Tsászári Zászlók alá állíttattak; a' többiek pedig haza botsáttattak.

Jósef Tsászár ezen óhajtott Békességnek, mellyre annyira törekedett vala, gyümöltsével nem élhetett, előbb meghalálozván, a' mint említettük vólt; a' ki a' Fejedelmi tudo-

mányon kivűl, olly tudós vala a' nyelvekben, hogy 18 esztendős korában Deákúl, Németűl, Magyarúl, Tsehűl, Olaszúl, Spanyolúl, Frantziáúl folyvást írna, és beszéllene: azért méltán megsirathatták ötet a' Magyarok, kik az ő halála utánn vették észre, melly nagy Fejedelmet vesztettek el ő benne. Hannoverai *Wilhelmina Amália* Feleségétől két Leányai vóltak; *Jozéfa* tudniillik, és *Mária Amália*: amaz második Augustusnak, a' Szakszóniai Választó-Hertzegnek, es Lengyel Királynak; emez pedig hetedik *Károly* Tsászárnak, és Baváriai Választó-Hertzegnek Hitvesévé lévén.

HARMADIK SZAKASZ.

Látjuk itten örömmel a' Magyar Égnek felderűlését, 's Nemzetünknek mindmind nagyobb virágzását III Károly; Mária Therésia; II Jósef; II Leopold; és I Ferentz Királyjai alatt.

Békességre hozódván a' Magyar Birodalom, ennek örökös Királyja harmadik *Károly* a' fennemlített esztendőben Sz. Mihály Havának tizenhatodikán Anglus hajón *Barcinóból* megindúlt, és Spanyol Országot, mellyért Andegavi *Fileppel*, tizennegyedik *Lajos'* unokájával szerentsétlenűl viaskodott vala, örökre oda hagyta, 's Genuán, Lombárdián, Tirolison által *Frankfurtba* érkezvén, Karátson' Böjtjén megkoronáztatott a' Tsászári
III Károly Koronával. Onnét következett ezer hétszáz
XLVIII Kir. tizenkettődikben Böjtelő Havának nyóltzadik
1712. E. napján *Bétsbe* jövén, minekutánna minden ö-

rökös Tartományainak Kormányát kezére vette; mindjárt oda fordítá gondolatjait, hogy a' háborgások által megszakadozott Magyar Birodalmat bóldog állapotra hozza. Azért Sz. György Havának harmadik napjára Ország' Gyűlését rendele *Posonyba*, hogy ottan a' bévett szokás szerént megkoronáztatván, egyszersmind idvességes Törvények hozattatnának. A' koronázás előtt öt Tzikkelyeket nyújtottak bé az örökös Királynak a' Magyar Rendek, esedezvén, hogy azoknak megtartása felől Királyi Levele által tenné őket bizonyosokká; úgymint: 1. Hogy a' Királyválasztásnak régi jussa elmúlván, 's az Aranyvégzeménynek harmintzegyedik Tzikkelye eltöröltetvén, a' többi Szabadságai, és Privilégyiomai a' Nemzetnek épen maradnának. 2. A' szent Korona két Mágnás' őrizete alatt Magyar Országban tartasson. 3. A' melly Tartományok hajdan Magyar Országhoz tartoztak, 's a' Tsászári fegyver ál al immár viszszavétettek, vagy ezutánn viszszavétetnek; mint Tagjai azon Országnak, ahoz viszszaragasztassanak, 's annak hatalma, és kormányozása alá adattassanak. 4. Ha Károly Férjfi magzat nélkül találna meghalni; szabad lenne a' Magyaroknak ismét hajdani jussok szerént Királyt válaszani. 5. Az örökös Királyok az ő megkoronáztatások' idején mind Királyi Levéllel, mind esküvéssel bizonyosokká tegyék az Ország' Rendjeit ezen Tzikkelyek' megtartása felől. — Ezeket midőn *Károly* helybehagyta vólna: Pünkösti Havának tizenkettődik napján az Ország' Rendjeinek nagy öröme között Kárdinális *Krisztián Augustus* Szakszóniai Hertzeg, 's Esztergomi Érsek által fényes pompával megkoronáztatott; két esztendő utánn pedig *Ersébet*, az ő

Felséges Hitvese: melly alkalmatossággal *Károly* Király azzal jutalmazta meg *Krisztián* Kárdinális' érdemeit; hogy a' Hertzegi Méltóság örökösen tzímerezné az Esztergomi Ersekeket: a' miért szép köszönetet tettek Ő Felségének az Ország' Rendjei.

Károly mindent helyre akart állítani azon Gyűlésen; hanem a' hirtelen támadott döghalál miatt félbe kellett azt szakasztani: de két esztendő múlva ismét beállván az, 's e-
1715.E. zer hétszáz tizenötödikben végeződvén, szép Törvényeket szabott a' Haza' bóldogságára. Különösen: minekutánna bóldogúltt Hertzeg *Eszterházi Pál'* helyébe Gróf Erdődi *Pálffy Miklós* emeltetett vólna a' Nádor-Ispányi Méltóságra: mind ennek, mind az Ország' Birájának, és a' Bánnak hatalma bizonyos törvények által megerősíttetett. A' Szatmári Kötés is helybehagyattatván, *Rákótzinak*, és *Bertsényinek* örökös gyalázat, és számkivetés rendeltetett, minden jószágaiknak elvesztése mellett. Hogy pedig ezutánn semmi alkalmatossága se' lenne a' pártütésnek, 's azon privilégyiommal, melly akárminő vétkű Nemes Embernek idéztetését megkívánta; a' gonosz emberek viszsza ne élhessenek: úgy intéztetett; hogy minden Pártütő, már az akár vádolás, akár béjelentés által nyilatkoztasson ki, tüstént elfogattasson, minden idézés nélkűl; és ítéltessen meg a' Törvény szerént akár az Országban, akár azon kivűl, a' Király által választott Birák által. — Mindenik Rendből nagy tudományú, 's tapasztalású Férjfiak választattak az egész Magyar Törvénynek megigazítására; kiknek munkája a' következendő Ország' Gyűlésén megvisgáltatván, Királyi helybehagyással állandó erőt venne. — Hasonlóképpen rendeltetett az Ország' Kato-

nai, Polgári, és Gazdaságbeli dolga eránt: hogy dolgozzanak ki ezekről is bizonyos Intézetet az arra választott bőlts Férjfiak. Mivel pedig tapasztaltatott, hogy tsupa Inszurrektzió által, mellyet ez alkalmatossággal is megígértek vólt a' Rendek, nem lenne elegendő bátorságban a' Haza; azért itten bizonyos számú Magyar és Német Katonaság vólna szükséges: ennek tartására tehát állandóúl fizettendő adó rendeltetett az Országban; különösen megtiltódván néki, hogy a' Nemes Házakba, Kastélyokba, Várakba, Plébániákba, Oskolákba bé ne szálljon. — Minthogy a' háborús időkben sok Familiák fosztattak meg ősi jószágaiktól: a' végett *Posonyban, Kassán, Zágrábban* Ítélőszékek rendeltettek; hollott a' kinek igaz keresete megesmértetett, úgy adódott nékie viszsza, hogy bizonyos summát fizetne a' Tsászári kintstárba, melly a' Török háború' folytában nem tsak megürűlt; hanem kőltsönnel is terheltetett. — A' testamentom' erejére elegendőnek állíttatott, az Örökösnek rendeltetése nélkűl is, ha azt öt Nemes, vagy a' szükség úgy hozván, más tisztességes Tanúk alólírnák, 's megpetsételnék, mindnyájan együtt lévén: nem tudván pedig írni a' Testamentomtsináló; akkor helyette a' hatodik Tanúnak alólírása megkívántatik. — A' gonosz uzsorának eltávoztatására megtíltatott az egész kiadott Summának elvesztése alatt, hat forintnál több interest venni. — Valamint a' Magyar Kantzelláriának, úgy a' Kamarának hatalma is megerősíttetett, hogy ezutánn ennek igazgatása alatt lenne a' Korona' jószága, 's minden Királyi jövedelem. Továbbá: minthogy az Öszveesküdtek nem egyszer sürgették azt; hogy az Udvari Magyar Kantzellárius változva len-

ne az Egyházi, és Világi Rendből; 's így rendeltetett a' Szatmári Békességkötésben is: ugyan ekkor legelső választatott ezen Méltóságra a' Világi Rendből Gróf *Illésházi Miklós*. Megerősíttettek a' Postaállások is; és az Útazóknak, 's leveleknek bátorságosabb vóltokért úgy intéződött; hogy a' Postahivatalokra birtokos Nemesek tétetnének.

Az Egyházi dolgokról, mellyek a' Török, és Kurutz háborúban igen megromlottak, különös gondoskodással vala *Károly*: a' a' mire kötelesnek esmérte magát azon Szentséges nevezetje szerént, mellyel *Sz. Istvántól* fogva minden Magyar Királyok ékeskednek, *Fő-Pátronussai* lévén ezen Apostoli Országban az Isten Egyházainak. Eltökéllette tehát magában mentől előbb tellyesíteni *Leopoldnak*, az ő édes Attyának Fogadását, mellyel kötelezte vólt magát a' Katholika Religyiót előbbeni Méltóságára hozni; a' Török' hatalmaskodása által elpusztúltt Templomokat helyreállítani; a' Plébánosoknak illendő élelmet szerezni. Annakokáért a' többek köztt azt végezte; hogy az Egyháziak, és Szerzetesek, tőle előbb engedelmet nyervén, az ő jószágaikat, mellyek a' mostoha időkben a' Fiskusra, vagy másokra szállottak, a' Törvény' útján viszszaszerezhetik: ezen szent szándéknak egyéb részeiben pedig a' Püspököket kívánta segítségűl lenni; kiket valamint az Egyházi Törvény, úgy ditsö Királyjaink' Rendelései is köteleznek a' Szentséges Hit mellett fáradhatatlanúl munkálkodni. — Mivel a' nevendék Papságnak, 's a' Nemes Ifjúságnak nevelőházaik jó számra nevekedtek a' háború' megszűnése utánn, leginkább a' Püspökök' adakozásából: *Károly*, mint Apostoli Király fenntartotta magának az azokra való vigyá-

zás' jussát. — Hogy az egyesség a' Hazafiak köztt épen megmaradna; a' Protestánsok' Religyiói szabadsága is újolag megerősíttetett. Ha abban sérelem történne: megtiltatott ugyan nékiek arról, mint köz ügyről, mindnyájok' nevével panaszolkodni; hanem, hogy kiki külön az ő panaszszát a' Fejedelemnek béadhassa, az megengedődött. E'felett minden bal gyanúságnak elhárítására, megtíltatott nékiek Gyülekezetet tartani, a' Fejedelem' engedelme nélkűl.

Magyar Országnak jobb karba való hozását tárgyázó gondját *Károlynak* félbe szakasztotta a' Török háború, melly a' Velentzeiek miatt származott; kiknek, mivel a' tengeri Török tolvajokat jól megijesztették, hadat izent harmadik *Akmet* Szultán, és Moreában több helyeket elfoglalt vala tőlök. Ezenn megdöbbenvén, más Keresztyén Fejedelmeken kivűl *Károly* Tsászárt is, mint Frigyesseket segítségűl hívták. Tizenegyedik *Kelemen* Pápa is Olasz Országnak, és az egész Keresztyénségnek javáról idején gondoskodván, a' Velentzeiek' dolgát felettébb ajánlotta vólt *Károly* Tsászárnak. Ez, a' mint illett, kívánván Frigyesseit óltalmazni, meghagyta az ő Konstántzinápolyi Biztosának, *Fleischmannak*, hogy emlékeztetné a' Török Tsászárt a' Kárlovitzi Békességkötésre, jelentvén egyszersmind, hogy ha a' Velentzeiek valami sérelmet okoztak a' Török Birodalomnak, az eránt eleget fogna tenni: ha pedig erre nem állana; a' Frigy szerént fegyverrel kénteleníttetne ellene kelni. A' Tsászári Biztosnak ezen jelentése, valamint véletlen, úgy bajos is vólt a' Török Udvarnak, mivel elvégezte immár magában, hogy tenkre teszi a' Velentzeieket. Azért ugyan a' fenn említett eszten-

dőben *Bétsbe* küldetett vala *Ibrahim* Aga, olly parantsolattal a' többek között, hogy a' Velentzei háborúnak okait előadván, iparkodna a' Bétsi Udvart mind a' tartós békességnek, mind egyéb hasznoknak ígéreteivel a' Velentzeiektől elvonni. De a' Tsászár leginkább *Eugénius* Hertzeg' szavára, minden ígéretek' megvetésével, nyilván kimondotta *Ibrahimnak*: hogy ő az Anglusokkal, és Hollandusokkal, Kezese a' Karlovitzi Kötésnek, mellybe a' Velentzeiek is bé vannak foglalva; azért az ő Közbiróságával végeződjön el a' per tsendesen: egyébképpen kéntelen ő minden erejét a' szorúltságban lévő Köztársaság' védelmezésére forditani. Ezen feleletre jelentette *Ibrahim*; hogy nem vólna néki hatalma a' Velentzeiekkel való pert *Bétsben* elvégezni, akarván még az eránt *Konstántzinápolyból* parantsolatot venni. Történetből az alatt valamelly elfogott levélből, és híradásból kitudódott, hogy a' Török Követ főképpen azon okból küldetett légyen *Bétsbe*, hogy a' Tsászár' erejét, 's hadi készületét kitanúlná: azért nagyobb vigyázat vólt osztán *Ibrahimra*, 's nem sokára viszszaútasíttatott. Azonban a' Törökök vakmerően megvetvén a' Tsászár' intéseit, és fenyegetéseit, mindenek' reménységén kivűl, vizen és szárazon hadakoztak a' Velentzeiek ellen, 's tőlök egész Móreát elfoglalták, semmit se' hajtván a' Kárlovitzi Békességre.

Ezenn megindúlván *Károly*, a' következett esztendőben Szent György Havának tizenharmadik napján új szövetséget kötött a' Velentzeiekkel. Ennek híre minekutánna *Konstántzinápolyba* hatott; olly keveset gondoltak azzal a' Törökök, hogy szokások szerént, tömlötzbe zárván a' Tsászári Követet, tüs-

1716.E.

tént ellenségeskedni kezdettek a' széleken, *Akmet* Szultánnak olly dühös fogadása mellett; hogy az egész Török Birodalomban le fogná kontzoltatni a' keresztyén rabokat, ha *Mahomet'* segedelmével győzedelmet vejénd a' Tsászáron, 's Velentzeieken. Midőn Napkeleten így folynának a' dolgok: *Károly* Tsászár is minden serénységgel megtévén a' hadi készűletet, annak folytatását egészen *Eugénius* Hertzegre bizta vólt; a'ki azon esztendőben a' tavasz' utólján *Futakra*, a' hová gyülekezteté a' seregeket, leérkezvén, a' Vezérektől, és Katonaságtól olly örömmel fogadtatott, mintha fogva vitte vólna magával a' hadi szerentsét azon Táborba. Itten megvisgálván az egész sereget, midőn értette vólna, hogy a' Törökség általkelvén a' Száván, *Pétervárадot* akarná ostromlani: ő is a' Dunán által oda szállította seregeit Kisaszszony Havának harmadik napján. Egynehány óra múlva ott termett a' Török Vezér is, és éjtszaka az ottani halmokat elfoglalván, kétszáz ezer emberből álló sereget telepített a' Város' és *Eugénius'* Tábora körűl, olly bizodalommal lévén a' győzedelem eránt, hogy dúzmasággal, és negédességgel tellyes levelet küldvén bé a' Városba, annak Kormányozójának, *Löffelholtznak* azt jelentené; hogy ha a' Török ágyúk' kidurrantása előtt fel nem adná a' Várost, a' bennt lévők mindnyájan életeket vesztenék. Ezen kevély izenet értésére esvén *Eugéniusnak*, azt izentette viszsza, hogy ő olly hangos feleletet fogna holnap adni, mellyet a' Konstántzinápolyiak is meghallanának. Nem is történt másképpen: mert Kisaszszony Havának ötödikén nap' felköltekor jel adódván, olly erővel rohantak a' Tsászári seregek H. *Würtemberg*, és G. *Pálffy Já-*

vos' vezérlése alatt a' Törökök ellen, hogy, mint a' menykő, úgy megszaggatván azoknak hadi rendjeit, sokaknak elejtése utánn, szörnyű futásra rettentették légyen azokat. A' Nagy-Vezér kétségbe esvén, minthogy a' futó Törököket se' fenyegetéssel, se' kéréssel meg nem állíthatná; paripájával a' miéinknek tömött sorai közzé ugratván, többeknek lenyeste utánn, hartzolva múlt ki ez életből. Ezen kivűl elesett ez nap' a' Jantsárok' Agája is tizenöt nevezetes Basákkal, és harmintz ezer Törökökkel egyetemben. A' sok Török hadi eszközöknek elnyerése mellett, temérdek Kávé, két ezer tevék, és több sereg bivalok jutottak a' Győzedelmesek' kezére. E' tsatának szerentsés végeződése utánn, *Eugénius* déltájban bémenvén a' Török Vezér' fényes sátorába, a' Tábori énekek, és ágyuk' bömbölései között buzgó hálákat ada a' győzedelem' osztogatójának, a' Mindenható Úr Istennek: és a' derék Hadi-Vezéreket megvendégelvén, különös ditséretekkel magasztalá. E' nagy győzedelmet követte Mindszent Havának tizenharmadikán *Temesvár*' megvétele; mellynek feladására kénszerítette a' Basát a' kormánya alatt lévő Törökség, minekutánna egy hónapig, és tizenkét napig kiállván az ostromot, semmi segítséget se' nyert vólna. A' benn vólt tizenkét ezer Török elbotsáttata, minden holmijével, ott hagyván fegyvereit, és egyéb hadi készűleteit; *Eugénius*' emberségéből ezer szekeret is nyere, mellyeken a' tisztességesebbek, és nyavalyások *Belgrádba* által vitettetnének. *Temesvár*' elnyertével a' Magyar Korona' birtokába viszszajutott az egész Temesi Banát is.

Ámbár az olly nagy szerentsével kezdődött hadnak bóldog kimenetelét lehetett re-

ményleni: *Eugénius* mindazáltal télre alkalmas helyekre szállítván a' sereget, hogy *Bétsbe* viszszaérkezett, mint gondos Vezér, az egész őszt, és telet az új Katonaszedésekre, 's egyéb hadi készületekre fordította. *Akmet* Szultán a' vett tsapáson megszeppenvén, hasonlóképpen először is azonn igyekezett, hogy a' Frantzia Követ által a' Párisi Udvart, elvonván a' békességtől, a' hadakozásra indítsa a' Tsászár ellen. Hanem, minekutánna a' Frantzia Követ jelentette vólna nékie, hogy már annyira vitte vólna a' békesség' dolgát a' Tsászárral, 's Anglussal, és Hollandussal, hogy azt félbe nem lehetne szakasztani az ő Királyjának betsűlete', és haszna' tsorbúlása nélkűl: ő is a' telet a' hadhoz való készűlésben töltötte, nem lévén reménysége, hogy a' Tsászár a' győzedelmek között olly Feltételek alatt állana a' békességre, mellyek mellett sértetlenűl maradna a' Török Birodalom. Tehát Áziából, Egyiptomból, Sziriából, Maczedoniából, 's egyéb szegleteiből azon roppant Birodalomnak kemény parantsolatok által szóllíttattak a' Katonák az ő Zászlóik alá; kifüggesztettek a' Lófarkak a' Konstántzinápolyi kapukon, annak jeléűl; hogy új Katonák szedessenek; a' Tartományokbeli Basáknak rendkivűl való adók parantsoltattak; *Belgrádba* harmintz ezer emberből álló őrizet tétetett, hatszáz ágyúkkal, 's egyéb készűletekkel egyetemben. Ezen mind a' két részről intézett hadi gondok között *Károly* Tsászár, mint jó Keresztyén Fejedelem, sem a' Vezérek' tudományában, és szerentséjében, sem a' seregek' sokaságában egyedűl nem bizakodván, minden Tartományaiban megparantsolta; hogy Alattvalói először a' Keresztyéni élet' jámborságával, azutánn

közönséges, és különös Könyörgésekkel kérnék az Isteni áldást a' hadakozó Tsárzári seregre: minekokáért keményen megtiltott minden tántzot, játékot, 's a' Keresztyén Törvénnyel ellenkező egyéb társalkodásokat. Végre; *Eugéniusnak*, a' midőn *Bétsből* útnak eredne, az Emberi Nemzet' Megváltójának a' Kereszten függő Aranyképét ajándékozta, olly intéssel: hogy annak vezérlése alatt hadakozna, győzne, diadalmaskodna. *Eugénius* mind az ajándékot, mind a' szerentse' jelentést nagy tisztelettel vette, felelvén: hogy ő eleget tejend mind kötelességének, mind a' reménységnek, tsak a' Mennyei Vezér segítse; a' Tsászár pedig kedvezésével, 's hatalmával gyámolítsa. Így mindenek' elrendeltetése utánn, *Eugénius Bétsből* ki költözvén, Pünköst Havának tizen-
1717. E. kilentzedik napján ezer hétszáz tizenhetedik esztendőben *Futakra* érkezett: holott együtt vala már a' Keresztyén szép hadi sereg. Száz ezer emberből állott a' Tábor; kik köztt ötvennél többen vóltak az Európai Fejedelmi Házakból származott Férjfiak, kiket *Eugéniusnak*, azon időbeli leghiresebb Hadi-Vezérnek neve serkentett az ő Zászlója' követésére. A' seregnek megvisgálása utánn, Sz. Iván Havának tizedikére határozódott a' hadi költözés; és a' ditsősségre vágyó Katonaság' kedve szerént, *Belgrád* rendeltetett az ostrom alá. Azért a' Tiszán, 's egyéb folyókon általszállván tsak hamar *Pántsovánal* termett a' Vitéz sereg: a' honnét *Eugénius* általküldött egy derék Tsoportot a' Dunán, 's az ott ellentálló Törököket elűzette; osztán az elkészűltt hidon Sz. Iván Havának tizenkilentzedikén az ellenség' szeme' láttára az egész sereget általvezette. *Belgrád'* fekvését jól kinézvén, más nap körűlvette azt, 's az egész helyet, melly a'

Dúna, és Száva között vagyon, elfoglalta Táborával; mellyet mindjárt mind a' két folyó partjáig vetett kettős sántztzal megerősített, úgy hogy egyik elől a' Várost kerítené; másik hátúl a' Város segítségére jövő Török sereg ellen óltalmazná a' Tábort. Arról gondoskodott azutánn *Eugénius*, hogy mind a' két folyót hatalmában tartaná; azért közel a' Városhoz hajóhidat húzatott, 's annak őrizetére sok más hajókat rendelt vala. A' Temesnek a' Dunába való szakadásánál Hajóssereget állított az ellenség' meggátolására, hogy hátúl a' hidnak ne árthasson. *Belgrádon* fellyűl még két gállyák rendeltettek; hajóhid készűlt a' Száván is, 's mind vizen, mind szárazon megerősíttetett az ellenség' rohanása ellen, hogy a' Tsászári seregnek ezenn is szabad útja lenne. Mind ezek gondosan, és bőltsen elvégeződvén, a' mindenfelől körűlvétetett Város' bástyái a' tábori Ágyúk által rettenetesen kezdettek érdekeltetni; 's még a' Városba is olly sűrűen hullottak a' golyóbisok, hogy házából alig bátorkodott kimenni valaki. Ezen nyomorúság mellett az éhség is kezdé ostromlani a' Belgrádiakat; 's tsak a' reménység táplálá, hogy az új Vezér, egy tüzes hadakozó Férjfiú, rövid nap alatt elérkezne az ő kiszabadításokra az ostrom alól.

Valóban Sz. Jakab Havának huszonnyóltzadikán szem eleibe is jöve a' kétszáz ezer emberből álló temerdek Török sereg; 's mind-mind közelítvén *Belgrádhoz*, harmad napra egészen körűlvevé *Eugénius*' Táborát; úgy hogy a' Keresztyén seregeket elől az őrizettel és kőfalakkal erős Város; óldálról a' Duna és Száva; hátúl végre a' Török seregnek tãméntalan sokasága környékezné: a' minek híre béfutván Európát, rettegésre hozta a'

Fejedelmeknek, 's Népeknek szívét; *Károly* Császárét pedig főképpen érdeklette. Tudván ezt *Eugénius*, Követek, 's levél által bizonyossá tette Ő Felségét a' Keresztyén sereg' bátorságos állapotja felől; úgy hogy, ha a' szerentse ellent fordúlna is, könnyen bátorságosabb helyre vonúlhatna a' sereg a' Dunán és Száván lévő hidakon, mellyek hatalmában vólnának. Nem vólt azonban a' dolog veszedelem nélkűl: mert látván a' Török Vezér, hogy semmi úton se' lehetne élést vinni az ostrom alatt lévőknek; úgy szándékozott, hogy elperkelje az útból a' miéinket: azért száz harmintz ágyúkból hullasztotta azokra a' golyóbisok' záporát, és sok derék Férjfiakat fosztott meg ez élettől. Midőn pedig igy se' foghatott ki a' mi bátor seregünkön; olly szándékkal vala, hogy bizonyos napon véletlenűl egyszerre megtámadja azokat mind maga hátúlról, mind a' Városbeliek elölről. Ezt midőn Gr. *Pálffy János* mind a' Vezérnek a' Belgrádi Basához írtt leveléből, mind az azt vivő Követnek, Magyar Hazáján segíteni kívánó *Vékony Jánosnak* beszédjéből kitanúlta, 's *Eugéniusnak* megjelentette vólna: Ez a' Törökök' megelőzésére, mind a' lejendő viadalt, mind egyéb dolgokat jól elintézvén, Kisasszony Havának tizenötödikén éjtszaká kiadá alattomban a' parantsolatot a' Hadi-Vezéreknek: *Viadart* és *Bronnt* a' sereg' egy részével a' táborban marasztván, *Kámusnak* a' Pattantyúsok' Vezérjének meghagyta, hogy az adott jelre, megsokasított ágyúkkal döngesse a' Várost szakadatlanúl, 's az ostromlottakat elijeszsze a' kirohanástól; a' Nagy-Vezér' táborát megtámadó sereget pedig úgy osztotta el, hogy a' Gyalogságot H. *Würtemberg*; a' Lovasságot pedig Gr. *Pálffy János* vezerlené. Az

első rendben a' jobb szárnyat *Stahremberg*; a' balt, *Harrach* vezetné; a' második rendet pedig H. *Beverán*. Osztán a' seregnek mind a' két szárnyára rendeltt Lovasságot, jobbról *Ebergényi*, *Mersi*, és *Batte*: balról *Nádasdi*, *Martigni*, és *Montekukuli* kormányozná. *Seckendorf* végre a' tartalékséreggel lassan nyomúlna utánnok; és a' hol hanyatlana a' hadi rend, annak segítségére lenne. Hogy pedig a' Katonaság valamennyire kipihenvén magát, annál képesebb légyen a' másnapi hartzra; 's ez is nagyobb titokban maradjon: szokott idő előtt nyugodalomra, 's aluvásra botsáttatott. Egy kis szenderedés utánn mind magokat, mind lovaikat jól tartván a' Katonák, nagy tsendességben felkészűlnek; 's mindenek jól elrendelődvén, 's közikbe lovagolván *Eugénius*, mind jelenlétével, mind egynehány Bajnok szavával, annyira felbuzdította mindnyájokat, hogy a' Katonát alig lehetne immár a' sántzban tartani: késedelem nélkűl tehát éjfélkor tsendesen felkerekedik az egész hadi sereg. Bizonyára, ha valaha, ekkor valóban kedvezett *Eugéniusnak* a' szerentse: mert mindenek a' parantsolat szerént tellyesíttetvén a' Vezérektől, és Katonáktól; először is a' táboron kivűl rendeltt Törököket véletlenűl meglepvén, nagy vérontással megszalasztották: hasonló tűzzel megvévén a' Török sántzot, 's annak közepén a' hartzot megújítván, 's azt öt óráig folytatván, midőn feltűnt a' nap, már derék győzedelmet vettenek a' Török ellenségen. A' Nagy - Vezér, noha mind Vitéznek, mind Kormányozónak kötelességét derekasan tellyesítené; a' mieink' erejét mindazáltal ki nem állhatván, maga is elugratott, minden kintseit, és tábori eszközeit a' Győzedelmesnek hagyván. Részszerént a'

tsata' helyén, részszerént a' futás közben harmintz ezer Törökök estek el, többnyire Jantsárok. A' Nagy-Vezérnek elűzte utánn a' diadalmas *Eugénius* mindjárt viszszatért az ő táborába, és egynehány Fő-Török Foglyokat béküldött a' Városba, kik az ottani Kormányozó Basának bizonyságot tennének a' szomorú tsapás eránt; a' mellyet az oda benn lévők nem tudhattak, mivel látássokat a' sűrű köd, és a' tüzelés' füstje; hallássokat pedig a' Város ellen folyvást menykövező Ágyúk' dörgései akadályoztatták vala. Midőn tehát a' velek történtt veszélynek szörnyűségét eleven színnel lefestették vólna azon Foglyok; egészen elrémültek a' Belgrádiak. Azért, minekutánna *Eugénius* a' Városba küldött Követje által a' magok' megadását parantsolta vólna nékiek: a' Basa, hogy maga' vonogatásával meg ne boszszontaná a' Győzedelmest; magának, 's övéinek szabad kimenetelt alkudván, tüstént általengedte a' Várost, a' Várral, 's minden hadi készülettel együtt, Kisaszszony Havának tizenhetedik napján. Kiköltöztek onnan, a' gyenge sokaságon kivűl, húsz ezer hadakozó Törökök, a' többiek elhullván a' nyavalyák, vagy a' Keresztyének' fegyvere által a' ki rohanásokban. Így a' Török Hóldnak szarva letörettetvén, *Belgrád'* megvétele utánn, *Eugénius* a' Katonaságot szállásokra botsátotta; maga pedig a' sok örvendetes idvezlések között viszszatért *Bétsbe* Mindszent Havának tizenkilentzedikén: kinek a' Tsászár a' Városon kivűl eleibe küldött Követje által örvendett, 's ajándékúl arannyal és gyémánttal ragyogó kardot adott; azutánn a' mint béérkezett hozzája, Fejedelmi Thronussából di-

tsérte meg őtet, mint a' Keresztyén Birodalom' Oltalmazóját, 's Megtartóját.

A' Török Tsászár, harmadik *Akmet*, egynehány derék hadi sereget, erős Várakat, a' Temesi Banátot, Szerviát, és több Tartományokat két esztendő alatt elvesztvén, hogy Birodalmának utólsó romlását idején meggátolná, békességet kezde kérni a' győzedelmes Romai Tsászártól. Külömbféleképpen gondolkodtak az eránt a' Bétsi Udvari Ministerek: minthogy ugyan ezen időben a' Spanyol Király ötödik *Filep* számos hajókat repítvén Olasz Országba, Nápolyt, és Sziczíliát kívánta elragadni hatodik *Károlytól*, mint részét a' Spanyol örökségnek, az ő Felesége Pármai *Ersébet'* ösztönözéséből; a' ki nem tudván elszívelni, hogy *Károly* inkább a' Braunsvájgi *Ersébetet*, mintsem őtet, vette légyen feleségül, azonn igyekezett, hogy az Ausztriai Háztól minden Olasz Tartományokat eltsipvén, maga' fiainak tulajdonítsa: a' mint ezt véghez is vitte azutánn. A' Romai Pápa, a' Frantzia Király, és több Európai Fejedelmek se' fordíthatták el *Filepet* az Ausztriai Ház ellen való háborútól: söt még az Anglusoknak, a' Tsászár' Szövetségeseinek, a' Nápolyi partokhoz omlott temérdek hajói se' változtathatták meg vele azon szándékát, mellyet Felesége' kedvéért végrehajtani törekedett. Illy környűlállásokban tehát azt javallotta *Eugénius*; hogy az Olasz Tartományoknak a' Spanyolok ellen való óltalmazása a' szövetséges Anglusokra, és Hollandusokra bizattasson; avagy békesség tétetődjön *Fileppel*, néhány Tartományoknak oda engesével: sürgette ellenben a' Törökök ellen való szerentsés hadat, kik elfogódván a' nagy félelemtől, szembe se' mernének immár állani; és így rö-

vid idő alatt *Konstántzinápolyban* lobognának a' Tsászár' diadalmas Zászlói, 's annak elfoglalásával az Ausztriai Házat legnagyobb fényességre hozná hatodik *Károly* Tsászár, a' napkeleti Birodalmat a' napnyugotival egygyé tévén. De ezen tanátstsal ellenkeztek a' Politikus Ministerek, kik a' napkeleti Birodalomnak bizonytalan elnyerésénél tanátsosabbnak állították Nápoly és Szicilia Országok mellett megmaradni: azért azt tanátslották, hogy a' Törökökkel jobb lészen békességet tenni; 's azutánn tellyes erővel a' Spanyol ellen menni. Ugyan ezt sugarlották az Anglus, és Hollandus Biztosok is, ne hogy a' Török had' folytatásával az Ausztriához tartozó Olasz Tartományok' óltalmázása egyedűl ő reájok szállana. Midőn tehát a' belső Tanátsban üzték fűzték vólna a' dolgot: maga a' Tsászár is a' Törökökkel való békességre hajlott, 's annak kitsinálását az Anglus, és Hollandus Követek' Közbiróságára bizta vólt. Melly végre *Paszszarovitz*, Szerviának a' Morava mellett, és a' Dunához közel lévő Mezővárosa rendeltetett; a' hová jöttek mind a' két Részről a' Biztosok. Hogy pedig annál inkább a' Tsászár' akaratja szerént menjen a' dolog: H. *Eugénius* Fő-Hadi-Vezér *Belgrádba* költözvén, olly szorgalmatosan kezdé a' készűleteket a' hadhoz tenni, mintha legnagyobb háború vólna előtte; söt néha Követet kűldvén a' Közbirókhoz megkérdeztette: Ha vólna é a' békességhez olly reménység, melly a' Győzedelmes Tsászárhoz illene; vagy sem? Hogy ő félbe szakasztván annak munkálódását, a' készen lévő seregeket azonnal *Konstántzinápoly* felé indíthassa. Azért a' Törökök majd mindenre is reá állottak valamit kívántak a' Tsászári Biztosok; és alól írták a' Bé-

kesség' kötést Sz. Jakab-Havának huszonegyedik napján ezer hétszáz tizennyóltzadikban: 1718.E.
mellynek summája így vala: a' Békesség huszonnégy esztendeig erősen megtartasson. — *Temesvár*, az egész Banáttal együtt; és *Belgrád* Szerviával; Oláh Ország' része az *Olt* vizéig; ismét Bosnia' része, a' ki rendeltt határok szerént, *Károlynak*, mint Magyar Ország' Királyjának engedődjön. — Két hónap alatt minden Rabok viszszaadattassanak. A' Császári Alattvalóknak szabad légyen a' kereskedés a' napkeleti Tartományokban; 's minden Keresztyéneknek a' Jerúsálemi Bútsújárás. — Viszszaadasson a' Velentzeieknek egész Peloponézus, avagy Mórea. — Végre: ezen Paszarovitzi Békesség *Bétsben*, *Konstántzinápolyban*, *Velentzében* harmintz nap alatt a' Fejedelmek' alólírásával megerősítessen.

Ezen Békesség' megszerzése utánn, arról gondolkodott a' jó Fejedelem, hogy Leányait — a' fia meghalálozván — *Therésiát*, és *Annát* az ő Koronáinak örökösseivé tévén, Birodalmának állandó bóldogságot eszközöljön. Azért, midőn testvér Báttyának, *Jósefnek*, Leányát, *Jozéfát*, ezer hétszáz tizenkilentzedikben a' Szakszóniai Választó - Hertzegnek, *Augustus Fridriknek*, adná férjhez; a' Házassági eljegyzés előtt azt kívánta mindenikétől; hogy nem tsak szóval, hanem írással is lemondjanak az Ausztriai Tartományokhoz való jusról: mellyért *Lestsinszki Sztanizló* ellen, ki a' Frantziák' segítségével viszszanyerte Lengyel Országot, sokáig segítette *Fridriket* azon Lengyel Koronának megnyerésére, magának kipótolhatatlan kárával: mert ezen alkalmatossággal a' Spanyolok Olasz Országba beütvén, 's a' Frantziákat is a' Lengyelek miatt a' Császár ellen serkentvén, Nápolytól, Sziczíliától, és Máj-

landnak egy részétől ötet megfosztották. Azonban az örökös Következést illy formán intézte el a' Tsászár: hogy, ha Ő Férjfi magzat nélkűl halna meg, az öregebbik Leánya, *Therésia;* ennek kifogytával *Anna:* 's ezeknek maradékai következnének a' Tartományokba, ezeknek minden felosztása nélkűl: ha pedig ezek történetből egészen kifogynának; akkor a' *Jósef'* Leányaira; azutánn *Leopold'* Leányaira szállana az Ausztriai Birodalomnak örökös jussa, mindenkor az első szülöttséget tekintvén. Midőn tehát ezen Aszszonyi Következésnek módját az Ausztriai Tartománybeliek nagy készséggel fogadták vólna: a' Magyarok is hasonló hivséggel, 's háladó
1722.E.szívűséggel lévén az Ausztriai Házhoz, ezer hétszáz huszonkettődikben Sz. Iván Havának huszonkettődik napján *Posonyban* az öszvegyűltt Rendek mindjárt először is azon Következést önként elfogadták, illy Feltétel alatt: hogy az első szülöttség jussával az, a' ki a' többi Ausztriai Tartományokban uralkodna, egyszersmind Magyar Országot is birná; azutánn: hogy az örökös Királyok a' Romai Katholika Hitet vallanák; 's a' szerént, valamint *Károly*, az ő országlások' kezdetével, megkoronáztatásokkor a' Magyar Nemzet' Szabadságának, és szokott Törvényének megtartására Királyi Levéllel, és esküvéssel kötelezného magokat. Végre: kihalván *Károlynak; Jósefnek,* és *Leopoldnak* minden Maradéka; ismét szabadon választhatnának magoknak Királyt a' Magyarok. —— Ebben egyező akarattal megállapodván a' Gyűlés, Biztosok küldettek vólt *Bétsbe* az Ország' nevével; kik ezen Magyar Királyi Következésnek a' Leány ágra való intézéséről tudósitanák *Károly* Tsászárt, 's töle annak elfogadását, 's

megerősítését kérnék. *Károly* vátig örvendezett, hogy a' Magyarok az ő gondos erányozását önként megelőzték: azért tellyes gyönyörűségét érzette, midőn azt a' Nemzet' kívánsága szerént megerősítette. Már tsak azonn forgatta elméjét: kit választana Férjül az ő első szülötte Leányának, *Mária Theresiának*. Az Európai Uralkodó Házakból többen tüntek elő: 's külömbözőképpen tanakodtak az Udvari Ministerek. Végre, azok vóltak a' nyertesek, kik azt javasolták, hogy a' Lotharingiai Háznak az Ausztriai Házhoz mutatott érdemeit kell tekintetbe venni: mert ezt a' szövetség szerént mindenkor derekasan segítette az, különösen a' Frantziák ellen, kik által semmiképpen nem vevődhetett arra, hogy elhagyván az Ausztriaikat, a' Párisi Udvarhoz adja magát. E'felett friss emlékezetben vala ama' győzhetetlen *Károly*, Lotharingiai Hertzeg, kinek különösen lehetett köszönni, hogy *Béts* a' Törökök' ostroma alól; Magyar Ország' a' majd kétszáz esztendei rabságtól megszabadúlt: és így az egész Ausztriai örökség részszerént viszszaszereztetett, részszerént megtartatott légyen. De még fényességére, 's régiségére nézve is méltónak állíttatott azon Lotharingiai Hertzegi Familia azon Házassághoz, mivel a' tizenegyedik század' közepétől fogva uralkodna Lotharingián, 's legnagyobb Tsászárokkal, és Európai Királyokkal vólna rokonságban. — — Ezeket tehát, 's egyebeket, mellyek az Ausztriai Ház' bóldogságára szolgálnának, tekintvén hatodik *Károly*, magához vette *Leopold* Lotharingiai Hertzeg' fiait *Ferentzet*, és *Károlyt*; hogy az ő útmutatása mellett tanúlnák meg azok a' Fejedelmi tudományokat.

O 2

Ugyan ezen Posonyi Gyűlésben jobbíttatott meg az Ország' kormányozása, Sz. *Istvánnak*, a' Magyar Birodalom' fundálójának Intézete szerént felállíttatván a' Királyi Helytartó Tanáts. Mert a' Mohátsi veszedelemtől fogva, ámbár gyakrabban öszvegyűlnének az Ország' Rendjei a' köz dolgok eránt való tanátskozásra; ez mindazáltal nem tarta állandóan: azért ezen szomorú idő közben tsak mind arról panaszolkodtak a' Magyarok; hogy velek soha se' tartanák tanátsokat a' Fejedelmek; 's az ő tudtok nélkűl adatnának a' Parantsolatok az Országra. Ezen panaszok majd minden Gyűlésen megújíttatván, meg nem szűntek, valamig ezen Királyi Tanáts az Ország' Rendjeinek, és a' Királyi Felségnek akaratjával örökös lábra nem állott vólna. Az vólt ugyan szándéka mindjárt *Károly* Királynak, hogy *Budán*, az Ország' közepén helyheztetődne az; de, mivel ottan még akkor nem vóltak alkalmatos épűletek annyi Méltóságos Személyeknek, addig is *Posonyban* marasztódott, mig azok elkészűlnének. Ennek Tagjaivá huszonkét Személyek választattak a' Püspökök, Fő-Emberek, és Nemesek közzűl Magyar Ország' minden részeiből; kik a' Nádor-Ispány', vagy Ország' Birája' elölűlése alatt az Ország' Kormányozásában segítségűl legyenek a' Királynak, olly képpen; hogy legalább tizenketten mindenkor jelen legyenek a' Tanátsban: kiknek tanátskozásai hogy a' dolognak és időnek környűlállásaihoz alkalmaztatva menjenek; a' Vármegyéknek és Királyi Városoknak nyilvánságos Törvény által megparantsoltatott, hogy hiv, és tökélletes tudósítást tegyenek bizonyos időkben minden dolgok eránt: minél fogva ezen Nagy Hazafiak idején korán gon-

doskodhassanak a' Közönségről, 's annak javát valóságosan előmozdíthassák. Ezen Fő-Szék' tekintete aránt pedig olly Végezés tétetett; hogy ez, egyedűl a' Királytól függvén, ennek írásban küldje meg maga Intézéseit; és hasonlóképpen írásban vegye a' Királyi Feleleteket is: a' mik egyszer a' Tanátsban több voksok által megállíttattak, senkinek se' szabad azokat megváltoztatni: az ő hivségére, 's egyenességére bizattatott a' Hazai Törvényeknek őrizete, és az Ország' Gyűlésein tett Rendeléseknek megtartatása az egész Országban; valamint a' Polgári dolgoknak kormányozása, úgy: hogy ez vólna a' derék tsatorna, mellyen a' parantsoló Fő az ő tagjainak erőt, és épséget közölne. Továbbá; minthogy az egész Országnak jó kormányozása a' minden részeknek tökélletes igazgatásától függ: a' Vármegyék' Tisztjeinek erányos Törvények szabattak, különösen; az ő reájok bizatott dolgoknak hiv folytatásáról, az egyenes rendnek, és fegyelemnek megtartásáról, kinekkinek bátorságos állapotja' és igazsága' eszközléséről, a' Köznépnek mindenek' nyomorgatása ellen való óltalmazásárol, a' Közönséges Gyűlések' módjáról, és ott tett Végezések' hathatóságáról; végre azon Tisztségekre választatandó Személyekről. Úgy tetszett ezen utólsóról rendelni; hogy a' régi szokás szerént, a' Vice-Ispányságra, Szolgabiróságra, 's egyéb Hivatalokra azok választassanak a' Nemesség közzűl, a' kik elmebeli tehetséggel, és tudománnyal jeleskednek, 's jószágokkal mások felett bővelkednek; hogy annál nagyobb szabadsággal megfeleljenek hivataljoknak, végrehajthassák a' Királyi Parantsolatokat, nagynak, és kitsinynek, minden reménység és félelem nélkűl, az igaz-

ságot egyaránt szolgáltathassák. Hogy pedig azok, mellyek a' Vármegyékre bizattattak, annál szorgalmatosabban, 's helyesebben végeztessenek: valamint Sz. *Istvántól* rendeltetett, és több századok által a' Magyaroktól megtartatott vala; újolag úgy intéződött, hogy a' Fő-Ispányok az ő Vármegyéikben lakjanak, 's azokat személyesen kormányozzák, ha tsak őket a' Király', vagy Ország' dolga el nem vonja. Hogy az onnan hazúl való tartós távollétel sokaknak kárára ne legyen: úgy végeztetett; hogy az Ország' Gyűlései két hónapnál tovább ne tartsanak, hanem ha a' dolgok' fontosságára nézve a' Fejedelem hoszszabb időre terjesztené. Ugyan ezen Gyűlésben a' Haza' gondos Attyai az Ifjúságról is, mellynek jó nevelésétől függ a' Nemzet' bóldogsága, 's ditsőssége, derekasan gondolkodtak, meghagyván a' Vármegyéknek, hogy szorgalmatosan vígyáznának: ha a' Tutorok az árvákat; a' Szülék az ő fiaikat illendőképpen nevelik é? A' Felség is, mint Apostoli Király, megkérettetett, hogy Atyai gondoskodása szerént visgáltatná meg az Ifjúság nevelésére fundáltt Helyeket; ha a' Fundátorok' szent intezésének megfelel é azokban a' tanítás? A' melly gond különösen a' Királyi Helytartó Tanátsra bizattatott vala. A' Méltóságok' fiainak pedig térmező nyittatott a' tanúlásra azzal, hogy megengedődött nékiek, meghiteztetések utánn, béjárni a' Királyi Tanátsba. A' Hazának állandó tsendességére óhajtották a' Hazafiak azt is; hogy, valamint régenten az Ország' Nagyjainak fiai a' Királyi Udvarban, a' Nemes Ifjak pedig azon Méltóságok' Házaiknál neveltettek a' Haza' bóldogságára; úgy vegyenek mostanában is tanúságot, és tapasztalást.

Az igazság' kiszolgáltatására pedig a' Vármegyék', és Városok' hatalma helybehagyódván, azon ügyek' megítélésére, mellyek az előtt az Ítélő-Mesterek előtt forogtak, négy Kerületbeli Székek rendeltettek; a' Királyi Tábla is megújíttatott, olly formán, hogy az ítélésre a' Perszonálison kivűl mindenkor megkívántatna kilentz Assessorok' jelenléte. Az Ország' legfőbb Ítélő-Széke pedig, a' hét Férjfiakból álló Tábla, még nyóltz Tábla-Birákkal neveltetett; úgymint: két Egyházival, két Mágnással, és négy Nemesekkel: 's úgy intéződött, hogy a' Nádor-Ispány', vagy Ország' Birája Elölülése alatt mindenkor tizenegy Birák ítélnének. Mind a' két Táblának helyéül pedig *Pest* Városa rendeltetett. Az ügyeknek annál hamarább való végeződése eránt is megparantsoltatott, hogy az Ügyészek eltávoztatván minden szószaporítást, rövideden, és a' Törvény' értelme szerént sürgetnék a' dolgot; 's három kifogásoknál többel nem élhetnének.

Itt szakadt vége ama' keserves panaszoknak is, mellyek, miólta az Ausztriai Ház a' Magyar Királyságra jutott, majd minden Ország' Gyűlésein megújíttattak a' Német Katonaság ellen, melly ellenségképpen hatalmaskodott a' Magyar földön; annak Tisztjei mind azon jövedelmeket, mellyeket Királyiaknak nevezünk, elfoglalván, úgymint: a' Tsapházakat, Mészárszékeket, *) Vámokat, és egyebeket: 's mind eddig haszontalan vala minden panasz a' hadi Tanátsnál; minthogy a' Kints-

*) Azon Mészárszékben pedig többnyire nem pénzen vett, hanem a' Gazdák' istállóikból erővel elhajtott marhákat vágattak: így tselekedtek egyéb élelemmel is.

tárnak szorúltsága miatt, azon nyereségek zsóld gyanánt szolgáltak azoknak. *Károly* akarván kinekkinek megadni az ő jussát, mind azon javadalmakat tüstént viszszaadatta a' tulajdonosoknak, 's még a' kárt is megtérítette. Azutánn olly Királyi Rendelést adott; hogy addig is, míg minden Vármegyében elkészűlnének a' Katonaházak, a' hadi Tisztek; akármelly tekintetűek legyenek, a' Vármegye által nékiek kirendeltt paraszt házakkal megelégedjenek; és szállásaikat ne merészeljék kények szerént változtatni; a' Nemesek' Kastélyjaikba, Kuriáikba, Plébánia, és Oskolaházakba éppen bé ne szálljanak. Hogy pedig a' kiszabott adóból a' Katonai zsóldoknak bészedése, és kifizetése jól essen: az Ország' négy része szerént annyi Biztosok, Provinciális Komiszszáriusok, rendeltettek, 's az Ország' Nagyjai közzűl egy Igazgató (Director) adódott nékiek. Végre: mivel a' Nemesek, és a' nemesi szabadsággal élő egyéb Magyarok menttek minden adótól; a' mint ezen Gyűlésben is megerősítette azt a' Királyi Felség: a' Fejedelemhez, és a' Hazához vonszó velek született szeretetből örökös Törvényűl kivánták azt rendelni;. hogy azok' óltalmazására mindenkor készek vólnának a' Törvény szerént fegyverre kelni, valamikor szükségesnek ítélné azt a' Fejedelem.

Az Ország' jövedelme eránt is jól gondoskodtak ezen Gyűlés' bölts Tagjai. Sok Helységek oda hagyattatván a' lakosoktól a' Kurutz, és Török háborúban, szomorú pusztúlásra jutottanak: most szerentsésen helyreállván a' Békesség, midőn azok viszszatérnének lakásaikra; némelly Földes-Urak, a' kik immár magok' hasznokra fordították azon kipusztúltt Helységek' földjeit, éppen nem akar-

ták azokat többé viszszavenni: minthogy pedig ez által nem kevés fogyatkozása vólna a' közönséges Kintstárnak; Törvény hozattatott, hogy azon Jobbágyok előbbeni helyeikre viszszabotsáttassanak; 's meghagyatott a' Vármegyéknek, hogy vígyázzanak, ne hogy azok, és egyéb Alattvalók az Úrdolgával felyűl terheltessenek Uraik által. Mivel pedig a' Töröknek itteni uralkodása alatt esztendőnként sok ezer Magyar gyermekek hordattak Török Országba, és a' majd kétszáz esztendeig folyó háború által is igen megfogyott a' Magyarság, úgy hogy majd két napi járó földön is alig lehetne egy falut találni: az Országnak illy nagy puszta részeit tehát megakarván a' Rendek népesíteni, úgy végeztek, hogy új Lakosok hivattassanak az Országba, kivált a' Német Birodalom' tartományaiból: a' mit annyira helybehagyott a' Felség, hogy azon új Lakosokat hat esztendeig az adózástól is felszabadította légyen. Így gondoskodtak a' Polgári társaságnak hasznos mesterségek eránt is a' Haza' Attyai: a' miben annyira megegyezett velek a' Fejedelem, hogy a' külföldről ide jövő Mesterembereket tizenöt esztendeig való szabadsággal ajándékozta meg, olly módon, hogy azoknak semmi veteményes föld se' adódjon, ne hogy ennek mívelése által elvonattassanak a' mesterség' űzésétől. A' kereskedésről is, melly által leginkább gyarapodik egy Közönség, és erősödik, szépen gondolkodtak az Ország' Rendjei, tanakodván a' nagyobb folyóknak egymásba való vételéről, a' külső portékáknak, a' millyenek bőven találtatnak itthon is, megtiltásáról, 's egyebekről: de, mivel az ezekről való intézet több időt kívánna, a' Királyi Helytartó Tanátsra bizattatott annak ki-

tsinálása. *Károlynak* ugyan szívén leginkább feküdt a' Kereskedés' dolga, melly nélkül mind eddig szűkölködött az Ausztriai Birodalom: mert mind Őseinek, mind magának hoszszú tapasztalásából tudta, hogy a' Haza' jövedelme soha se' vólt elegendő a' háború folytatására, úgy hogy, ha tovább tartottak azok, mindjárt új meg új adósságba keveredett a' Birodalom. Azért, mihelyt birásába vette Spanyol Belgyiomot, mindjárt fel akarta állítani a' tengeri kereskedést az Osztendai kikötő partról: de ebben a' Hollandus, Anglus, Spanyol, és Frantzia által meggátoltatott. Hanem a' Trieszti parttal szerentsésebb vala, semmit se' hajtván a' Velentzeiek' törekedéseire; 's Következőinek útat nyitott nagyobbakra; mellyek által a' derék fegyveres népen kivül, pénzből is elég erejek lenne a' háború' folytatására.

Ezek köztt a' Szent Hitről, 's Isteni Tiszteletről is illendőképpen gondoskodtak a' Rendek: 's e' végett világos Törvény által megparantsoltatott a' Püspököknek, és egyéb javadalmas Papoknak, hogy az ő Megyéjekben, és Egyházoknál lakjanak állandóúl, ha tsak Királyi, vagy Országos hivatal által nem akadályoztatnak; hogy így szent kötelességeknek megfelelvén, az erköltsteleneket ugyan szóval, és példával jóra hozni; a' jókat pedig a' Keresztyén erköltsök' gyakorlására hathatosan serkenteni iparkodjanak. Valamint pedig a' Püspököknek azon hatalmok megerősíttetett, hogy Kánonokokat tehessenek; úgy a' magános Uraságoknál a' nyertt Patrónusi jus meghagyatott, olly formán, hogy érdemes Személyeket nevezzenek az üresen maradott Egyházi Hivatalokra. A' Plébánosok' illendő tartássokra nézve pedig köteleztetett

a' Püspök, és a' Pátrónus mind azokat, valamellyekre kötelesek a' Plébániabeliek, igazán, és híven velek megadattatni: e' végett megerősíttetett az is, hogy a' Dézmának tizenhatod, vagy nyóltzad része, a' hol eddig szokás vólt, megadattasson a' Plébánosoknak. A' Törököknek az Országból szerentsésen lett kiűzetése utánn, viszszatérvén a' Püspökök az ő Megyéikbe, nem kevés terhek vala a' lerongáltt Szentegyházakat helyre állítani: melly végre megkérettetett a' Királyi Felség, hogy az abban el nem járókat eltiltani a' jövedelem' birásától, 's azt a' Szentegyházak' megújítására fordítani méltóztasson. Meghagyatott az Esztergomi Fő-Káptalannak is, hogy *Nagyszombatból* viszszakőltözzön az ő hajdani helyére *Esztergomba*. Tudván azt is az Ország buzgó Attyai, hogy minden tökélletes jó onnan felyűl vagyon a' Világosság' Attyától; azért olly Törvényt szabtanak, hogy esztendőnként minden Szerzetes tizenkét Mise áldozatját szolgáljon a' Magyar Királynak, 's az Apostoli Országnak bóldogságáért; az Apátzák pedig ugyan annyit szolgáltassanak.

Ezen nevezetes Gyűlés elvégeződvén Sz. Iván Havának tizenkilentzedik napján ezer hétszáz huszonharmadik esztendőben, mihent annak bölts Rendelései gyakorlásba kezdettenek jönni; mindjárt egészen megújúlni látszatott Magyar Ország: megszűntek a' régi gyűlölködések; a' Fejedelem és Alattvalók között uralkodott a' bizodalom: 's a' Magyarok bátorságosok lévén dolgaik eránt, azonn vóltak, hogy mennél nagyobb ditsősséget szerezzenek édes Hazájoknak az ő buzgó törekedéseik által. Mindmind inkább betsűlte pedig őket *Károly* Király, tapasztalván azoknak

1723. E.

elmebeli tehetségét, és igazszívűségét a' Közönséghez, és Fejedelemhez: a' mit azzal kívánt megbizonyítani, hogy G. *Pálffy Miklós* Nádor-Ispány' halála utánn, *Ferentz* Lotharingiai Hertzeget, mint már eljegyzett Vejét
1732.E. rendelte közikbe Helytartójának ezer hétszáz harmintzkettődikben.

Azonban az Olasz háborúnak is vége szakadott a' Bétsi Békesség által ezer hétszáz harmintznyóltzadik esztendőben Sz. András Havának tizennyóltzadik napján, az Ausztriai Háznak tetemes kárával: holott Nápoly és Sziczilia a' Spanyolnak tellyességgel általadatott; Párma, Placzentzia ide engedődött, A' Lotharingiai, és Bári Hertzegség a' Lengyelek' számkivetett Királyának, *Lestsinszki Sztanizlónak* hagyatott, úgy hogy ennek hóltta utánn a' Frantzia Birodalomhoz jusson, olly móddal, hogy e' helyett a' Lotharingiai Hertzegek a' Hetruriai Hertzegséget nyernék örökségűl, az ottani utólsó Hertzegnek, *Gazton Jánosnak* halálával: a' minthogy *Ferentz* az akkori Magyar Királyi Helytartó, és Lotharingiai Hertzeg nyilván lemondván *Posonyban* azon Hertzegségről, Hetruriának, ama' Nagy-Hertzegségnek Urává lett.

1738.E. Még el sem aludt az Olasz háborúnak tüze; már ismét fellobbant a' Török háború. *Anna* Orosz Tsászárné indította ezt a' Törökök ellen, mivel a' Krimiai Tatárok, és a' Török Birodalomtól függő egyéb Áziai népek szörnyű pusztítást tettek az Orosz Birodalomban. Először ugyan semmit se' féltek a' a' Törökök: hanem, minekutánna a' Frantzia Követtől megértették vólna, hogy a' Párisi, és Bétsi Udvarok között minden orán megkészűlne a' békesség; már azonn aggódtak, hogy miként tehessenek ők is egyességet az

Orosz Udvarral; ne hogy két tűz közzé szorittassanak. Közbiróúl tehát *Károly* Tsászárt kérték vólt; a' ki örömest elfogadta azt, 's erre tellyes hatalmat adott az ő Konstántzinápolyi Követjének B. *Thalmannak*. Hanem az Orosz Biztosokra négy hónapig várakozván a' Török Ministerek, nagyon megnehezteltettek; 's úgy vélekedtek, hogy az Orosz Tsászárnénak nem vólna igaz szándéka a' békességre; de még *Károly* Tsászárról is kezdettek gyanakodni, tudtokra esvén, hogy ama' ditső Hadi-Vezér, G. *Pálffy János*, Dalmátziának, és Horvát Országnak Bánja, derék Tsászári sereggel vólna lesben, *Futaknál*. Ugyan tsak kinyilatkoztatta a' Törököknek *Károly* Tsászár, hogy Ő is hadat indítana ellenek, ha nem akarnák tellyesíteni az Orosz Udvar' akaratját. Lengyel Ország' *Nemiroú* Mezővárosában jöttek öszve tehát az Orosz és Török Ministerek a' Tsászári Biztosok elött tanátskozásra; de, mivel a' hadakozó Felek legkissebbet sem akartak elengedni kívánságaikból, félbe szakadt a' tanakodás a' nélkűl, hogy valamit végeztek vólna. Innen látta *Károly*, hogy immár elkerűlhetetlen vólna néki a' Török háború; annál inkább, mivel *Seckendorf*, a' ki az öregség miatt elerőtlenűltt G. *Pálffy János*' helyébe következett a' Fő-Vezérségre, a' széleken az ellenségeskedéshez hozzá is fogott: ellenben jól általlátta azt is, hogy az ő annyi esztendei hadakozások által elgyengűltt hadi ereje nem vólna képes annak hoszszas folytatására; megkérte azért Biztosa által *Anna* Orosz Tsászárnét, hogy szállítana erős sereget Oláh Országon keresztűl Magyar Országba. De *Münich* Orosz Fő-Vezér azon gyűlölségből, mellyel a' Bétsi Udvarhoz viseltetett, mind ellenkezőleg intézte

a' dolgot, úgy hogy semmi Orosz segítség se' érkezne.

Ez ugyan nehezen esett *Károlynak*; de még nehezebben az, hogy a' szerentse is mindenkor ellenkezne vele a' hadakozásban; mellyet a' Hadi-Vezéreknek több változtatása által se' vonhatott maga részére *Vállis Olivér*
1739.E. pedig a' Grotzkai ütközettel ezer hétszáz harmintz kilentzedikben Sz. Jakab Havának huszonharmadikán egészen dugába döntötte a' dolgot, tiz ezer embert hagyván a' tsata' helyén, 's ijedttében a' Száván által egész *Szalankemenig* szalada megmaradtt embereivel; holott *Belgrád* mellett az *Eugénius*' sántzaiban batorságosan megmaradhatott vólna. Béférkezvén tehát ide a' Török Vezér az ő seregeivel, reménységén kivűl kezdette *Belgrádot* ostrom alá venni. *Szukóv*, az ottani Komendáns elijedvén, azt írja Nagyaszszony' napján *Vállis* Fő-Vezérhez, hogy ő már elégtelen vólna a' Város' óltalmazására: az még inkább elrémülvén, legottan Követet küldött a' Török Vezérhez a' békesség' ajánlásával, azon Feltételek alatt, mellyeket az akkori Fő-Minister, Gróf *Szinzendorf*, idétlenül gondolt vala: hogy tudniillik *Belgrád*, bástyáinak lerontása utánn, egész Szerviával, és Oláh Országgal a' Törököknek engedődjön. Midőn pedig *Vállisnak* azt felelte vólna a' Török Vezér: hogy ő addig belé sem kap a' békességről való alkudozásba, míg néki által nem adattatnának *Belgrád* Városának, 's Várának kúltsai: már akkor a' Bétsi Udvar is kezde rettegni, 's a' nagyobb veszélynek eltávoztatására Gróf *Neupergnek* tellyes hatalmat ada, hogy Közbiróúl vévén a' Frantzia Követet, mentől elöbb végre hajtsa a' békesség' dolgát, egyedűl arra vigyázván, hogy olly Feltétel-

be ne elegyedne, melly az Orosz Udvarral való szövetséget megrontaná. Végre is hajtotta azt Gróf *Neuperg* nagyobb sietséggel, mint okossággal. *Schmetav*, ama' félénk *Szukóv*' helyébe lett Belgrádi Kommendáns, nagyon fájlalta ezen derék Erősségnek általadását, melly még legjobb védelmezhető állapotban vala; fájlalták az Ausztriai Birodalomnak minden Népei is; de leginkább a' Magyarok, mivel az ő Szentegyházaiknak temérdek kintsei által nagyobbíttatott, erősíttetett, 's ékesíttetett azon Város, a' mellynek óltalmazására készek lettek vólna ők fejenként fegyverre kelni. — De találkoztak még akkor ollyanok, kik a' múltt Kurutz háborúkról álmadozván, azt állították; hogy nem vólna tanátsos a' Magyarok' kezeibe fegyvert adni: hanem ezeknek helytelen gyanakodását derekasan megtzáfolták utóbb a' Magyarok az ő Királyokért tett szép vitézkedéssek által, a' mellyre elbamúlt vólt egész Európa.

A' Belgrádi Tzikkelyek *Bétsbe* küldettetvén, még a' Tsászár is nagyon megboszszankodott azokon; mivel azok nem tsak az ő hasznával, hanem tekintetével is ellenkeznének: melly boszszonkodása még inkább nevekedett azzal, hogy az Orosz Tábortól is akkor érkezett hozzá a' Követ azon hiradással; hogy az Oroszok derekasan megverték Moldvában a' Törököket, 's *Kotzimot* elfoglalták. A' békesség' siettetésén tehát sajnakodván, *Belgrád* elvesztését már nem tsak *Vállisnak*, és *Neupergnek*, hanem Gróf *Szinzendorf* Fő-Minister' hirtelenkedésének is tulajdonította; a' ki osztán ki is esett a' Tsászári kegyelemből. A' midőn a' Belgrádi békességről sopánkod-

na hatodik *Károly*; halálos ágyba esett, 's naponként nehezedvén, magához hivatta Gróf *Pálffy Jánost*, Dalmátziának, és Horvát Országnak ama' nagy Nevű Bánját, 's ennek hivségébe, 's tehetőségébe, mellyel vólt az ő Magyar Nemzeténél, ajánlotta Örökössét, *Mária Therésidt*, a' ki ellen keletkezendő szörnyű fergetegeket előre ellátta vólt. Végre, testamentomának elkészítése, 's a' Szentségeknek Keresztyén Katholika buzgósággal lett vétele utánn, az örök életre költözött Mindszent Havának huszadik napján, ezer hétszáz negyvenedikben, Tsászárságának, 's Magyar, és Tseh Királyságának tizenkilentzedik; Spanyol Királyságának, vagy Királyi Titulussának pedig harmintzötödik esztendejében, nem tsak a' Tsászári Udvarnak, hanem a' Magyaroknak is kimondhatatlan szomorúságára; a' kik *Károlyban* azon jó Attyokat vesztették vólt el, ki őket a' Török igától megszabadítván, a' hajdani kormányozásnak szép rendbe lett hozásával békességes, és bátorságos állapotba helyheztette: a' mellyért a' Magyar szívekben a' Rézoszlopnál tartóssabb jeleleményét nyerte a' hálaadó emlékezetnek harmadik *Károly* Király: így *Bétsben* Sz. Boromeus *Károly*' Temploma; *Pesten* a' megromlott Katonák Háza örökösíti annak ditső emlékezetét.

Mária Therésia. XLIX. K. Alig foglalta el édes Attyának Királyi Székét *Mária Therésia*: már májd egész Európa' ege kezdett ellene villámlani. Hogy tehát bátorságba helyheztesse magát; először is a' Törökökkel valo békességet tökélletességre vitte, eligazítván minden hátra maradott kérdéseket. Az ellene támadtak közzűl első vala *Károly*, Bavariai Választó Hertzeg, első *Jósef*' Leányának, *Mária Amáliának* Fér-

je, azt vitatván; hogy minden Ausztriai Tartományok, Magyar Országgal együtt, őtet illetnék: osztán mind a' Rajnai Palatinus, mind a' Szakszóniai Hertzeg részt kívánt venni az Ausztriai Örökségből. A' Spanyol Király is, *Filep*, Feleségének Pármai Ersébetnek únszolására Pármát, és Placentziát az ő harmadik szülöttjének akarta ejteni. A' Párisi Udvar is azonn igyekezett, hogy megnyerettetné a' Bavarus Hertzeggel a' Tsászári, 's Tseh Királyi Méltóságot. *Fridrik* Burkus Király pedig Sziléziába szállítván hadi seregét, annak nagyobb részét magának kívánta adattatni. Végre; *Károly* Nápolyi Király, 's a' Modenai Hertzeg is azonn törekedtek, hogy ők is gyarapítsák javaikat azon közönséges ragadozásban. Ennyi ellenség' mozgására, már nem vólt elég az ügynek igazságát szóval, 's írással óltalmazni; hanem fegyver, és hadi sereg kívántatott. *Mária Therésia* tehát mindenek előtt azonn iparkodott, hogy a' Nemes Magyarság' szívét egészen megnyervén, annak hívsége, bátorsága, 's vitézsége által annál bizodalmasabban védelmezhesse maga' ügyét. Azért, mihelyest szerentsésen elszűlte az ő első Magzatját *Jósefet*; mindjárt Ország' Gyűlését hirdetett *Posonyba* ezer hétszáz negyvenegyedikben Pünköst Havának huszon- 1741. E.
negyedik napjára. Megjelentek a' Hazafiak nagy sokasággal és fényességgel, óhajtván mentől előbb megkoronázni örökös Királynéjokat: a' melly kívánságjokat tellyesítették is nagy örömmel és vigassággal Sz. Iván Havának huszonötödik napján, Országló Társúl rendelődvén néki az ő Felséges Férje *Ferentz*, Lotharingiai Hertzeg, úgy hogy ezen új Méltóságnak tehetsége törvényesen meghatároztatott; minekutánna a' Rendek' tellyes

megegyezésével Nádor-Ispánnyá választatott ama' sok diadalmi Koszorúval ékesűlt Hadi-Vezér, Gróf *Pálffy János*. Fő gondja vala a' Magyarságnak itten, hogy örökös Fejedelem-aszszonyát megszabaditsa a' minden felől ellene rohanó veszedelmek közzűl; kivált midőn ezeket *Mária Therésia*, karján tartván az ő szép Magzatját, *Jósefet*, Deákúl igen érzékenyen előadta vólna: a' vitézség' tüze mindnyájokban feléleszt̃ődvén, egyezőleg felkiáltottak; hogy: készek életeket, 's véreket feláldozni Ő Felségéért: 's e' végett Generális Inszurrektziót, avagy fejenként való fegyverre kelést rendeltek az Ország' Rendjei.

Hozzá is fogtak tüstént a' Hadfogadáshoz minden Vármegyékben, 's tsak hamar felfegyverkeztettek huszonegy ezer hatszáz huszonkét Gyalogkatonákat, ezen Vezér-Kapitányok: B. *Andrási*, G. *Bethlen*, G. *Forgáts*, B. *Haller*, B. *Újvári*, és *Szirmai Tamás* alatt, hat Regementekre: kik télen által a' hadi dolgokban gyakoroltatván, tavaszszal a' hartz' mezejére sereglettek. A' Nemes Lovasság szinte vágtatott az ő Zászlóihoz, 's nagy tűzzel nyomúlt az ellenség ellen, Hadi-Vezérjei lévén: G. *Eszterházi Ferentz*, és H. *Eszterházi Antal*. Fő-Kapitányjai: G. *Eszterházi Miklós*, G. *Forgáts Ferentz*, és *Benyovszki Pál*: az egész Felkeltt katonaság' Fő-Vezérjei pedig, vagy Feld-Marsalljai, az Ország' Birája, G. *Eszterházi Jósef*; G. *Károlyi Sándor*; és G. *Csáki György*. E'felett új Huszár Regementeket állitottak H. *Eszterházi Antal*, G. *Kálnoki*, és *Beleznai*: Azonban a' tsajkások is Esztergomtól, Komáromtól, 's egyéb helyekről a' Dunán felhajóztak felső Ausztriába; mellyet, *Lintz*' meg vétele utánn pedig; alsó Ausztriának is egy részét ellepvén az ellenség, már a' Bi-

rodalom' Fő-Városa, *Béts* ellen verte a' készülőt. Így midőn innen a' Burkusok, amonnan a' Frantziák, és Bavarusok tódúlnának, mindnyájokat elfogta a' félelem; úgy hogy *Bétsből* szinte omlottak ki az Emberek, 's minden útak tömve vóltak Költözőkkel. Így lévén az Ausztriaiak' dolga, hallják, hogy fegyverre keltek a' Magyarok, 's feléjek lobogtatják Zászlóikat; mindjárt megszűnt az ő rettegések, 's nyilván mondották: hogy nem merne már az ellenség *Bétshez* jönni. Nem is tsalatkoztak meg: mert az ellenségeskedők' Kémjeik által megértvén a' Magyarok' táborozását, ne hogy ezektől hátúl elnyomattassanak, elfordúltak *Bétstől*; és nagyobb részént Tseh Országba nyomakodtak *Prága'* elfoglalására: a' hová, a' Szászokkal megszaporodván, Sz. András Havának huszonötödikén bé is hatottak; 's ottan *Károlyt*, a' Bavariai Választó-Hertzeget, Karátson Havának tizenkilentzedik napján a' Tseh Koronával megkoronázták.

Elmúlván a' Bétsi félelem, ezer hétszáz negyvenkettődikben azon Város' őriző Katonaságát az alattomban kihivott Olasz Országiakkal egybekaptsolta Grof *Khevenhüller* Fő-Vezér, 's három részre osztotta az egész hadi sereget, egy részt magának tartván; másikat *Merczire*; harmadikat G. *Pálffy Károlyra* bízván. Midőn ezen Magyar Bajnok szemmel tartaná az ellenséget az *Ens* vize mellett: *Khevenhüller* szerentsésen általkőltözött azonn a' sereggel, úgy hogy tsak tizenhárom Huszárok vesztek abba, a' kik először ugratván belé, a' setétség miatt eltévesztették annak tsekélyjét. Minekutánna az egész Tábor a' vizen túl hadi rendbe állott vólna: olly annyira megfélemlett az ellenség, hogy egyszerre sza- 1742. E.

ladásnak eredvén, *Lintzbe* osontott. A' Huszárok azonban, és a' Dragonyosok mindenütt sarkába lévén, sokat levágtak belőle, többet pedig elfogván, a' táborba hozták vala: *Lintzből* is tsak hamar kiugratták azt ugyan Bóldogaszszony Havának huszonnegyedikén, a' melly napon *Károly* Bavarus Hertzeg Tsászárrá választatott *Frankfurtban*; azutánn *Paszszaut*, és egyéb Helyeit is Bavariának elfoglalván, folyvást kergették az ellenséget. Hanem hogy a' miéinknek nagyobb része Tseh Országba parantsoltatott a' Frantziák ellen: a' Bavarusok ismét mindent viszszafoglaltak. A' Burkusok is öszvefogódván a' Szászokkal, *Olmutzot* hatalmokba ejtették, 's a' Morván általkelvén, Magyar Ország' határain futkároztak, és Böjtmás Havának tizenkettődikén *Szakoltzát* megnyomorították; azutánn Tseh Országnak fordúlván, a' prédán kapdosó Ausztriaiakon győzedelmeskedtek *Kotwitznál* Pünköst Havának tizenhetedikén. Nagy szerentséjére mindazáltal az Ausztriai Háznak, a' Burkus megboszszonkodván a' hartzolni nem akaró Frantziákra, Szent Jakab Havának huszonnyóltzadikán *Braszlóban* megbékélle *Mária Therésiával*, magának tartván alsó Sziléziát, és Glatz Grófságot. Ismét megerősödvén a' miéink Tseh Országban, *Prágát* körűl vették vólt. Generális *Festetits Jósef* úgy elfoglalt minden útakat, hogy a' benn lévő Frantziák és Bavarusok semmit se' kaphattak kivűlről; valahányszor pedig kitsaptak, mindannyiszor nagy tsapást vettek a' Magyaroktól, 's kénteleníttettek viszszatérni. *Szirmainak* nyóltzszáz új Katonái valóban olly vitézűl rohantak két ezer ellenségre, hogy álmélkodásra hozták a' próbáltt Vitézeket is. Minekutánna pedig megértette vólna azon Őri-

zet, hogy *Pizekből*, és *Pilzenből*, 's egyéb Városokból kiűzték légyen a' Frantziákat, és Bavarusokat Generális *Baranyai János*, és *Nádasdi Ferentz*; sőt a' segítségre sietö sereget is viszszaverte Lotharingiai *Károly*: hová tovább nagyobb félelem szorongatta az ö szíveket. Végtére, élésből megfogyatkozván, 's a' nyavalya is elhatalmazván közöttök, Karátson Havának tizenhetedikén éjtszaka nagy tsendesen elkutallottak *Prágából* a' Frantziák, négy ezer ötszáz betegeket hagyván a' Városban. Észre vévén ezt a' Magyarok, *Festetics'* vezérlése alatt rajtok hajtottak, 's harmintzhatszor támadván megőket, olly vérontást tettek közöttök, hogy *Prágától Egerig* minden útak terítve vóltak hóltt testekkel.

Bétsben ezer hétszáz negyvenharmadik esztendőnek második napján Háláadó Isteni Tisztelet tartatott; hogy az ellenség kiűzettetett Tseh Országból: azutánn a' had' folytatásról gondoskodván, általlátták Vezéreink, hogy ismét könnyen fognának diadalmaskodni, ha előbb fognának a' hadhoz, mintsem a' Bavarusok öszvekaptsolódnának a' Frantziákkal. Mihent tehát a' télnek komorsága távozott; mindjárt a' sikra szállottak seregeink, és szerentsésen kezdettek tsatázni. *Minutius*, a' Bavarusok' Fő-Vezére, nyóltz ezer válogatott Katonáival erősen bésántzolta ugyan magát: de ama' nevezetes Magyar Bajnok, Gróf *Nádasdi Ferentz*, Pünköst Havának kilentzedik napján olly vitézűl tsapott ellene *Braunaunál*, hogy négy ezer embereinek lenyeste utánn, magát *Minutiust* is elfogta légyen, ezer hatszáz katonáival együtt: Ő pedig kétszázat se' vesztett Vitézei közzűl. Illy jeles győzedelemnek hiradása annál nagyobb örömöt okoza *Mária Therésiának*, minthogy 1743. E.

Prágában az ő pompás megkoronáztatása' alkalmatosságával vévé azt. Jelen vala itten az Ország' Birája Gróf *Eszterházi Jósef* a' Magyar Nemeseknek fényes seregével, kiket nyilván az ő Országjok' Óltalmazóinak hirdettek a' Tsehek. Az említett győzedelem után olly szerentséssé lett *Mária Therésia*, hogy tsak hamar egész Bavária fejet hajtana nékie. Azonban a' Frantzia Király, a' ki eddig tsak a' Bavarusnak ada segítséget, e-
1744. Ezer hétszáz negyvennegyedik esztendőben Sz. György Havának utólján nyilván hadat izent az Ausztriai Ház ellen; azonnal bé is vezette személyesen maga hadi seregét Belgyiomba. Azért *Mária Therésia* is Pünköst Havának hatodikán viszontag hadat izent a' Frantziák ellen, a egész Világgal bizonyítván: hogy ő semmi okot sem adott a' háborúra. *Károly*, Lotharingiai Hertzeg, a' ki ezen időben lépett házasságra *Mária Therésia*' testvérjével, *Annával*, készen vala mindjárt a' hadnak kormányozására; 's először is Gróf *Nádasdi Ferentznek*, kit a' veszedelmek között bátornak, és szerentsésnek tapasztalt, ada parantsolatot a' Rajnán való általköltözésre: a' ki is magához vévén az *Eszterházy*' és *Forgáts*' Regementjeit, 's a' folyón hidat vettetvén, éjtszaka Sz Jakab Havának másodikán olly szerentsésen általköltözött, hogy egy se' maradott el Vitézei közzűl. Ezen általkelés kezdete vala az új győzedelmeknek: mert az ottan szembe szálló Frantziákat úgy megverte *Nádasdi*, hogy azzal egész rettegésbe hozván őket, *Vormatziát*, *Spirát*, sőt még a' Lauterburgi erős sántzot is tsak hamar oda hagyatta velek, ezer hétszázat ejtvén közzűlök rabságba; 's egy húzomban *Lauterburgot*, és *Vajszenburgot* is megvette, a' hol két Frantzia Regementet

majd egészen öszvekontzoltatott, a' többiek részént *Straszburgba*, részént *Sletstádba*, részént *Landauba* suhanván; de még ezeket is mindenütt sarkallotta *Nádasdi*, 's *Hagenodnál* sokakat megfosztott lovaiktól; azutánn *Hagenoát*, és *Fort-Loist* elfoglalta, hatszáz Frantziát levágván, sokat pedig elfogván; azutánn szinte *Zábernnál* támadta meg az ellenséget, 's megverte; és a' hegyen lévő azon nagy erősségű Várat elfoglalta, sok éléssel együtt: 's e' szerént Lotharingiai *Károlynak* útat nyitott az ellenség' űzésére, *Straszburgon* túl. Ezen szép győzedelmek' hirűl adására *Gilányi'* Regementjebeli derék Oberster, *Mórotz*, küldetett követségben *Bétsbe* Királyné Ő Felségéhez; ez pedig az Ország' Nádor-Ispánnyához, Gróf *Pálffy Jánoshoz* küldötte őtet nagy örömét jelentő Levelével, mellyel a' Magyarok' vitézségéről megtzáfolhatatlan bizonyságot tészen Ő Felsége illy formán; — Kedves Nádor-Ispányom! Abból, a' mit a' közönséges hirekből értettetek a' Rajnán való általköltözésről, kétség kivűl tudtotokra lészen, melly jelesen, és vitézűl viselték légyen magokat a' Magyar seregek. Ama' szerentsés kezdetet még szerentsésebb előmenetel követte. Mert Lauterburgnak mintegy győzhetetlen bástyái megvétettek: maga is a' Város elfoglaltatott: az ellenségek, kik azon Tartományokban vóltak, széllyel verettettek: Zászlóik és dobjaik elvétettek. Mind ezeket a' Mindenható' segedelme utánn, egyedűl tsak a' fennnevezett seregek' vitézségének, képességének, és okosságának kell tulajdonítani; mint ezt itten az én kedves Rokonomnak, *Károly* Hertzegnek Leveléből bővebben megfogjátok érteni. Azért el nem mulathatom, hogy azon nagy örömet, mellyet felettébb érzek, néktek ki ne nyilatkoztas-

sam. Tudjátok ugyan, melly nagy hajlandóságom, és bizodalmam vólt minden időben az énnékem olly kedves Nemzethez; 's elfogjátok magatokkal hitetni, hogy ahoz naponként nevekedik mind hajlandóságom, mind bizodalmam, mivel napról napra nagyobb jeleit is látom, hogy abban tett reménységemben semmit meg nem tsalatkoztam. Nints tehát semmi, a' mit a' Magyarok' tehetségében, és hivségében ne ígérjek magamnak minden alkalmatosságban: nints is semmi, a' mit az Ország' javára örömmel, és jó szivvel tselekedni kész ne legyek. — — —

A' mint ezen Királyi Levélben, úgy egész Európában minden felé magasztaltatott a' Magyarok' hadi erkőltse; különösen emlegették mindenek *Nádasdi* Hadi-Vezérnek ditső Nevét. Annál jobban néki gyúladt Hertzeg *Lobkovitz* is az ő Magyar és Német Taborával Olasz Országban, és derekasan győzedelmeskedett a' Spanyolok ellen, 's egészen békergette vólt őket Nápoly Országba. Irígyelvén ezt a' Burkus, egybeszövetkezett a' mi Udvarunk ellen a' Bavarus, Haszszus, és Palatinátusi Hertzegekkel. A' Felséges Királyné megértvén a' veszedelmet, nagy sietséggel jöve *Posonyba;* 's ide szóllítván az Ország' Eleit, panaszolkodott az új törvénytelenségről, 's ennek elűzésére ismét a' Magyarok' hivségéhez folyamodott; és húsz ezer emberből álló sereget nyert vala. Az alatt a' Burkus Király béütött Tseh Országba mintegy száz ezer embereivel, 's negyed nap múlva *Prágát* megszállotta, és az ottani Kommendáns' hamar feladása mellett el is foglalta. De nem soká birhatta: mert, minekutánna egybekaptsolták magokát az Ausztriai seregek, 's elérkezett a' Szászok' segítsége, és az újon-

nan felfegyverkezett Magyarokat. Szileziába vitte az Ország' Birája, *Eszterházi Jósef*; nem tsak *Prágát*, hanem egész Tseh Országot kénteleníttetett oda hagyni, jól megnyesettetvén Tábora az utánna szaguldó Magyar Huszároktól. Az alatt alkalmatosságot kapott ugyan a' Bavarus béjutni maga Országába Bavariába: de tsak hamar végét szakasztotta a' halál az ő Birodalmának. Ekkor térvén oda Gróf *Batthyáni* az ő seregével, *Vilshófot* fegyveres kézzel megvette, két ezer Haszszust ejtvén ottan rabságba; azutánn a' Bavarusokat, kik minden módon igyekeztek ellentállani, vitézűl ellódította; a' Frantziákat is, a' Palatinátusiakkal együtt, magyarosan megverte: és így egész Bavariát ismét, 's már harmadszor *Mária Therésia*' hatalmába ejtette. Hanem, minthogy a' meghóltt *Károlynak* fia, *Makszimilián*, magát megalázta, minden jussait helybehagyván *Mária Therésidnak*: Ez is néki Bavariát viszszaengedte. Belgyiomban az alatt mindenfelé győzedelmeskedtek a' Frantziák. Hogy pedig *Frankfurtban Ferentz*, *Mária Therésiának* Hitvese, Tsászárrá választatott: annál tüzesebben fogott a' háborúhoz *Fridrik*, Burkus Király, ki a' Palatinátusi Hertzeggel ellenzette vólt azon választást. *Trutnóvnál* vala a' nagy ütközet, mellyet mind a' két Rész nagy megátalkodással folytatott; és *Nádasdi* maga mellé vévén nehány Magyarokat, béhatott a' Király' táborába, 's minden kintsét felprédálta: mindazáltal a' Burkusé lett a' győzedelem. Midőn Tseh Országban illy tűzzel folyna a' háború: *Ferentz* Lotharingiai Hertzeg az ő Felséges Hitvesének, *Mária Therésiának* jelenlétében Sz. *Ferentznek* az ő Pátrónussának napján, Mindszent Havának negyedikén a' Birodalom' Koronájával megko-

1745. E.

ronáztatott a' Moguntziai Érsek által. *Fridrik* helybe nem hagyta azt addig, mig *Drezdánál* ismét győzedelmeskedvén, *Drezdát*, Mizniával, 's Luzátziával együtt el nem foglalta. Ekkor osztán a' Szászok' segítségére jövő Oroszoktól megdöbbenvén, békességre kivánt állani: 's meg is tette azt Ausztriával, az Anglus Király' ösztönözésére, éppen Karátson' napján, magának tartván alsó Sziléziát, és Glatz Tartományát ; 's a' Tsászári választást jóvá hagyta.

Így vége lett ugyan ezen a' részen a' háborúnak: de Olasz Országban annál inkább kiütötte vólt magát; 's a' Frantziák a' Spanyolokkal, és Genuaiakkal annyira hatottak, hogy a' Pármai, Modenai, és Majlandi Her-
1746.E. tzegségeket mind elfoglalták légyen. Hanem a' Burkussal tett békesség utánn, tüzesen rajtok hajtottak a' miéink, 's tsak hamar megtérítették őket; és egész *Genuáig* kénszerítették szaladni, 's féltekben még azt is oda hagyták, minthogy mindenütt sarkokban vala *Nádasdi*, a' ki azon Várost tüstént el is foglalta. De az ottan hagyatott kevés katonaság keményen bánván a' Polgárokkal, ezek által kiüzettetett. Így az egész hadi seregünk' szerentséje is balra fordúlt, minekutánna Frantzia Országnak Provincia nevű Tartományába bérontott vólna.

Mária Therésia mindazáltal nem tsak el nem hagyta magát; hanem még nagyobb szivűségét mutatta azon Bétsi Nemes Nevelőháznak, melly az ő Nevéről *Therésiánumnak* neveződött, illy szörnyű háborús időben tett
1747.E. epíttetésével; mellyben már ezer hétszáz negyvenhetedik esztendőben neveltettek is minden örökös Tartománybeli Nemes Ifjak. Így a' nagy Lelkű Fejedelem midőn kivűl hadat

folytatna, 's a' Katonaságot temérdek költséggel tartaná a' táborban; itthon semmit se' kíméllette pénzét azon hasznos Háztól, mellyben igaz Keresztyének, jó Hazafiak, és derék Vitézek nevekednének. Béköszöntött azonban kies Olajfaággal az ezer hétszáz negyvennyóltzadik esztendő, 's végét szakasztotta ama' rettenetes háborúnak; és minden uralkodó Fejedelmek megesmérték *Mária Thérésia'* jussait, helybehagyván, 's megerősítvén a' Pragmatika Végzeményt.

Mindjárt is oda fordítá gondját Felséges Aszszonyunk, hogy megesmértesse a' Magyarokkal: melly igen szívén hordozza azon Nemes hivségjeket, mellyel az ő óltalmazására kikeltek a' legveszedelmesebb ellenségek ellen, 's Koronájának ditsősségét fenntartották. Azért *Budán* ama' hires Magyar Királyi Palotának, mellyet hajdan Nagy *Lajos* építtetett, '*Sigmond* ékesíttetett, Hunyadi *Mátyás* pedig hihetetlen szépségre emelt vala, helyreállításához az ő Születése' napján Pünköst Havának tizenharmadikán ezer hétszáz negyvenki- 1749. E. lentzedik esztendőben nagy pompával fogatott, a' Magyarság' oda gyűltt Szinének örvendezései között. Következett esztendőben megerősíttetett az Apostoli Széktől azon Társaság, mellyet Gróf *Balassa Pál* szerzett *Posonyban* Sz. *István* Király' tiszteletére, olly buzgó intézéssel, hogy az abban lévő Társak' adakozása által segíttessenek azok, kik megtérnek a' Katholika Hitre: 's ugyan e' szent Társaságba béiratta magát Felséges Aszszonyunk is, az ő Ferjével, *Ferentz* Tsászárral, és fiával, *Jósef* Fő-Hertzeggel együtt.

Ezer hétszáz ötvenegyedikben Ország' 1751. E. Gyűlését hirdetett Ő Felsége Sz. György Havának tizennyóltzadikára *Posonyba*; a' hol

ama' nevezetes Gróf *Pálffy János'* helyébe, ki ezen esztendőben Böjt-más Havának huszonnegyedik napján tserélte fel nyóltzvannyóltz esztendeig ditsősségesen folytatott életét az örök ditsősséggel. Gróf *Batthyáni Lajost* választották a' Rendek a' Nádor-Ispányi Méltóságra, mellyre őtet mind születésének fényességére, mind a' Fejedelemnek, 's az Országnak észszel és fegyverrel tett érdemeire nézve leginkább méltónak esmérték, és kiáltották; a' Felség pedig örömmel megerősítette vólt. Osztán Sz. Iván Havának harmintzadikán az Esztergomi Székre emelte Gróf *Csáki Miklóst*: ennek helyébe pedig a' Kalotsai Érsekségre Báró *Klobusitzki Ferentzet*. Így az Ország' főbb Hivatalait a' legjobb Hazafiakra osztván, következett esztendőben a' Tudományi dolgokra terjesztette Királyi gondoskodását; hogy az Oskolákból kiírtván a' haszontalan tanúlmányokat, a' józanabb Tudományok taníttatnának azokban. Tsak hamar annyira is mentek a' Magyarok, hogy az ő tanúltságok esméretes vólna egész Európa előtt. Nem keveset szolgált erre ama' Nagyszombati Nevelő-Ház, mellyet Kárdinális *Pázmány Péter* állított vala fel; az ő romlottságából pedig, mellyre
1755. E. hanyatlott a' háborús időkben, ezer hétszáz ötvenötödikben e' Nagy-Fejedelemaszszony helyreállította, olly fényességgel, hogy akármelly Városába is béillene Európának.

Midőn *Mária Therésia* illy nagy Anyai szorgalommal eszközlené a' Magyarok' bóldogságát: harmadik *Fridrik*, Burkus Király ismét ellene támadott ezer hétszáz ötvenhatodik esztendőben. Hogy tehát ennek hatalma ellen, mellyet már két ízben nagyon megérzett vala, magát annál inkább megerősítse: *Ersébet* Muszka Tsászárnén kivűl, a' ki-

vel már ez előtt tíz esztendővel öszveszövetkezett, a' Frantziák Királyjával tizenötödik *Lajossal* is szövetséget kötött, a' költsönös segítségre. Értvén azonban, hogy a' Burkus nagy erővel nyomúlna ellene, ő is öszveszedte hadi seregeit, 's azoknak vezérlését Tseh Országban *Braunnak*; Morvában pedig *Pikolomininak* adta által az említett esztendő 1756.E.
Kisaszszony Havában. E' veszedelmes hábo- rúnak hire mihelyt a' Magyarok közzé hatott: legottan ama' fényes Battyáni, Eszterházi, Pálffy Familiák, 's az Országnak egyéb Fő-Emberei és Nemessei, az ő tehetségek szerént, nagy számú Katonaságot állítottak minden készülettel, 's e'felett temérdek pénzzel, és gabonával is segítették vólt Ő Felségét. *Ferentz* Tsászár új Huszár Regementet állított; valamint a' Nádor-Ispány is, *Battyáni Lajos*, merő válogatott Jászokból, az ellenség rettentésére. De *Fridrik* megelőzte mind ezen igyekezeteket, és Sz. Mihály Havának kezdetén, egész Szakszóniát eltöltötte seregeivel, 's azon Hónap' negyedikén győzedelmi pompával ment vala bé a' Tartomány' Fő-Városába, *Drezdába*: azutánn a' mintegy húsz ezer emberből álló szász Armádiát éhséggel maga' hatalmába kerítette, 's vele a' fegyvert önnön Fejedelme ellen fordíttatta: ki azonban az ő fiával együtt, Lengyel Ország' Városába, *Varsóba* sudamla. Hitvese, *Mária Jozéfa*, őnként megmaradott ugyan *Drezdában*: az ő tekintetével mindazáltal megnem akadályoztathatta a' Királyi kintsnek, 's írásoknak felprédálását. *Fridrik* azutánn a' Szász Ifjúságot maga seregei közzé vévén, berontott Tseh Országba, 's Mindszent Havának első napján keményen megütközött az Ausztriaiakkal *Lobositznál*. Nyóltz óráig tar-

tott a' hartzolás, mind a' két részről nagy veszteséggel: a' Burkusok kénteleníttettek mindazáltal Tseh Országot oda hagyni, és Szakszoniába vonúlni. Ugyan ezen tüzes kezdet megmutatta, melly véres fogna lenni ezen háború.

Fridrik a' télnek elmúltával ismét Tseh Országra rohant, és az ő Vezérjeinek seregeit öszvehúzván, a' mi hadi seregünket, mellynek kormányozását *Károly* Lotharingiai Hertzeg, nagy sietséggel küldetvén *Bétsből*, már általvette vólt, Pünköst Havának hatodikán
1757.E. ezer hétszáz ötvenhetedikben *Prágánál* megtámadta. Ezen hartz, melly Tseh Országért tétetett, olly tüzes vala, hogy nem látták annak mássát sok századok. Minekutánna egész ütközetre kelt a' dolog: a' miéinknek jobb szárnya olly erővel viaskodott, hogy az ellenségnek bal szarnyát, mellyet *Sverin* kormányozott vala, már helyéből kimozdította légyen, magáénak tartván a' győzedelmet; melly mindazáltal elhanyatlott a' Burkus Királynak oda rohanásával. Mert ez magán szorítván egy részét a' mi felettébb tüzeskedő Népünknek, *Károly* Hertzeg, és *Braun*, a' ki nagyon meg vala sebesítve a' lábán, negyvennyóltz ezer emberrel *Prágába* húzták magokat. Midőn pedig jobb szárnya a' miéinknek az ellenség közzűl kifejtődzött; *Benesauba* szaladott; 's mintegy tizenhét ezeren magokat öszveszedvén, *Daunnal*, a' ki késön járt vala, *Csaszlaunál* egybekaptsolódtak. E' véres hartz utánn, melly az ellenség közzűl, *Sverinnel*, és más Vezérekkel együtt, többet emésztett meg, mint a' miéink közzűl, Fridrik szorosan körűl vette vólt *Prágát*, 's a' sok lövöldözései által egy hónap alatt olly nyomorúságba hozta, hogy egy tsirkét alig lehetett kapni egy

forinton. Hanem ezen élésbeli szükségtől megszabadította a' Prágaiakat ama' nevezetes ütközet, mellyet Sz. Ivány Havának tizennyóltzadikán Hadi-Vezér Gróf *Daun Leopold* tett a' Burkus Királlyal *Plánidnál*, *) *Prágához* nem meszsze. Ezen hartzban, melly déli két órától fogva estvéli nyóltz óráig tartott, a' Burkusok hétszer újították meg a' viadalt, 's annyiszor vitézűl viszszaverettettek a' miéinktől; végre letsepűltetvén, futásnak eredtek, 's húsz ezer embereik' fogytával, kik részént elestek, részént megsebesedtek, részént pedig hozzánk illantottak, az Ausztriai Mársnak engedték a' ditső diadalmat. Melly nagy eszköze vólt légyen ennek ama' sok győzedelmekkel híresedett Gróf *Nádasdi Ferentz*: a' hadi seregnek Fő-Vezére *Daun*, nyilván bizonyította a' Felséghez adott levele által. E' győzedelemnek, melly öt ezer embereinkbe került, gyümöltse vala még az is, hogy másod nap *Prága* is felszabadúla az ostrom alól; mivel *Kájth*, a' ki már tovább egy hónapnál ágyúztatta ezen Várost, megértvén Ármádiájok' veszedelmét, öszveszedte minden hadi szerszámát, 's nagy rettegéssel, és sietséggel viszkalódott el onnét; de nem kevés veszteséggel: mert *Károly* Hertzeg az ő seregével kiomolván *Prágából*, utánna esett, és sok Burkusait lekaszabolta. Ezen ditsősséges hadi történetnek emlékezetére rendelte ugyan ekkor *Mária Therésia* ama' Ditső Vitézek' **)

*) Kolin is ott vagyon: azért Kolini ütközetnek is mondatik ezen nagy hartz.

**) Tudni való, hogy ezen *Therésia Rendjében* vannak Nagy-Keresztesek, Kommendátorok, és Kis-Keresztesek: 's e' szerént vagyon azoknak esztendőbeli pénz jutalmok is. Erre pedig szabad útja vagyon a'

Rendjét, melly az ő nagy Nevéről *Therésia Rendjének* neveztetik, 's a' jeles vitézség' tette által magokat megkülömböztetett derék Hadi-Férjfiak ezzel tzimereztetnek: 's ezen Ditsősség' Méltóságára legelőször *Károly* Hertzeget; *Daun* és *Nádasdi* Vezéreket méltóztatta Ő Felsége. A' Burkus Királyt azonban egész Tseh Országból kinyomták a' miéink, 's Luzátziában *Tzitaut*, minden őrizetével együtt elfoglalták. Sziléziában is *Landshutnál* nem kevés tsapást kapott az ellenség; ismét Luzátziában még nagyobbat *Görlitznél* ama derék két Generálistól: *Kolorédótól*, és *Hadiktól*. Ezen utólsó pedig; *Károly* Hertzeg' ráhagyásával bérontott Brandeburgiába ezer ötszáz Magyar, és Horvát Vitézekkel, 's *Berlint*, a' Burkus Király' Lakhelyét Mindszent Havának tizenhatodikán hirtelen meglepte, 's nyóltzszáz őrizö Katonákat levágván, négyszáznál többet elfogott; és a' Várost háromszáz ezer tallérral megsartzolván, hat Katona zászlókkal szerentsésen viszszajött az Ármádiához: a' minn elbámúlt egész Európa. De még ama' Nagy-Bajnok, Gróf *Nádasdi* is tsudáltatta ám magát mindenekkel számos diadalmai által: a' ki Luzátziában *Moys* Helységnél megvervén a' Burkusokat, az ő erős sántzaikból mellyeket a' nagy hegyeken tsináltak vólt, szerentsésen kiűzte, 's két Generálist elfogván, sokak' elejtésével, magát *Vinterfeldet* is, a' Királynak legkedvesebb Hadi-Vezérjét lenyeste a' hartzban Sz. Mihály Havának hetedikén. Nem sokára osztán, Felségesaszszo-

Különös vitézség által minden Fő-Tisztnek; és ha eddig Nemes nem vólt, azonnal megnemesittetik; söt ha úgy tetszik néki, megnyeri mindjárt a' Diplomát ingyen a' Bárószágra.

nyunk' rendeléséből, megszállotta *Svajdnitzot*, Sziléziának l[illegible]erősebb Városát; a' melly valamint [illegible]ok hadi emberrel, és eszközzel, úgy mindenféle éléssel is rakva vólt: minekokáért annak megvételétől éppen semmit se' tartott az ellenség. De *Nádasdinak* Vezéri okossága, 's vitézsége hamar más gondolatra hozta azt; mivel tizenhat napi ostromlása által *Mária Therésia'* hatalmába ejtette azon erős Várost Sz. András Havának tizenkettődikén, minden készületeivel együtt. Onnét *Brezlaúnak* inditotta diadalmas seregét: holott a' Burkusokat hármas sántzból; 's erős táborból kiverte; sokakat, *Kläjszt*, és *Söndjk* Generálisokkal együtt leöldösött; két nap múlva, a' Burkus hadi seregnek Fő-Vezérjét, Hertzeg *Bevernt* elfogta; más nap pedig *Breszlaút*, Sziléziának Fő-Városát elfoglalta. Azonban az Orosz segítő seregek is, az Ausztriával kötött frigy szerént, Burkus Országot megtámadják, 's annak több Erősségeit megveszik, és *Velávia* Városánál szerentsésen megütköznek a' Burkusokkal, 's azokat gyalázatos futásra rettentik. Hanem ezen ditső tetteik utánn, a' győzedelem' folytában, *Memelián* kivűl, minden elfoglaltt helyeket oda hagytak egyszerre, 's magokat Burkus Ország' szélére vonták vala. Ezért az ő Vezérjek vasra verettetvén, *Pétersburgba* vitetett. Eleinten a' Frantzia szövetséges sereg is szerentsésen hadakozott, és egész az *Elbe* vize mellé *Stáde* Városáig nyomta a' Hannovereket: hanem ezek itten a' Dánus Király' közbevetése által fegyvernyugvást nyervén a' Frantziáktól, 's azt megszegvén, egész a' Rajnáig űzték a' Frantziákat: a' Tsászári seregbez vetemedtteknek pedig elejét vevé *Fridrik*, 's győzedelmesen viszszatérité; és azonnal Sziléziába,

hol az övéit roszsz karban lenni értette, szállítá Táborát. Itt Karátson Havának ötödikén a' miéinken is győzedelmeskedett, *Liszszánál*, Táborunknak színét részszerént lekaszabolván, részszerént elfogván; 's még azon hónap huszadikán *Brezlaút* is, sok ezer őrizö Katonákkal együtt, maga' hatalmába ejtette. A' szerentsének illy mostohaságában seregeink' egy része Szilézia' széleire, más része pedig egészen bé Tseh Országba hátrált vala, tsupán *Svajdnitzot* tartván meghatalmában.

1758.E. De azt is ezer hétszáz ötvennyóltzadikban mind addig ostromlotta a' Burkus, míg fel nem adta magát Sz. György Havának tizenhatodikán *Thierheim* Kommendánsa által, kit, az őrizettel együtt hadi fogollyá tévén, Pünköst Havában erős sereggel nyomúla bé Morvába, 's annak nevezetes Városát, *Olmutzot*, harmintzhárom nap szörnyen ostromlá; de az őrizet is vitézűl viselte vólt magát, úgy annyira, hogy már szükséget szenvedne az ostromló ellenség. A' midőn pedig a' Király a' szükséges dolgokkal terheltt négy ezer szekeret nagy sietséggel küldené oda Sziléziából: ama' derék Generális *Laudon*, és *Siskovits*, lest vetvén a' Morvai határon, azon szekerek mellé rendeltt tíz ezer Katonákat részént lekontzolták; részént elfogták, úgy hogy a' megsebesíttetett Vezérjekkel kevesen szaladhattak el: a' Győzedelmesek pedig az elnyertt mindenféle keteputából tizenkét ágyut magokhoz vévén, a' többeket, tűzzel, 's egyébképpen emésztették, és haszontalanították. *Daun* is kevés napok előtt alattomban egész a' Burkus Király' Táborához közelített: a' mit ő, a' hír adás utánn, kivánván maga szemeivel tapasztalni, egy kevessé a' miéink felé léptetett; a' kiktől hirtelen környűl vé-

tettetvén, olly veszedelembe került, hogy mellőle több Katonái levagdaltatván, tsupán gyors paripájának köszönhette, hogy fogságba nem esett. Így osztán Sz. Jakab Havának második napját megelőző éjtszakán *Olmutz* alól is sietté elvinni seregeit: a' miéink mindazáltal derekasan megszabdalták azokat. *Mária Therésia* az Olmutziakat az ő hivségekért, 's allandóságokért nem tsak megditsérte, hanem meg is jutalmazta több kegyelmekkel. Azonban a' Burkus *Gradetzbe* takarodott az ő seregeivel; onnét, két élésházakat feldúlván, Szent Jakab Havának huszonhatodikán a' Glatzi Tartományba húzta vólt magát; azutánn mindenütt hátán lévén az Ausztriaiak, az Oroszok ellen sietett: mert már azok *Fermer* Hadi-Vezérjek alatt *Kenigszberget*, *Pillaut*, 's egyéb Burkus Városokat elfoglaltak; és Pomeránián keresztül berontván Brandeburgiába, 's *Landszberget* fegyverrel megvévén, az Odera mellyéki *Frankfurt* ellen nyomakodtak. De *Fridrik* útjokat állván *Tzorndorfnál* válogatott seregeivel, Kisaszszony Havának huszonötödikén keményen megütközött velek. Nagy megátalkodással folytatódott a' véres hartz; míg azt a' setét éjtszaka félbe nem szakasztotta, mind a' két részről húsz ezer ember' veszteséggel; 's mindenik győzedelmesnek tartotta magát: az Oroszok ugyan, ámbár többen hullottak el, a' hartz' mezejéről ki nem keltek. A' másik Orosz sereg pedig *Braun'* vezérlése alatt Sziléziába szállván, *Breszlaú* Városával semmire se' mehetett: valamint a' miéink is *Niszszdval.* Hanem Generális *Hadik* szerentsésebb vala Mizniában, a' ki *Pirnét*, *Sonnenstein* erős Várral együtt Sz. Mihály Havának ötödikén vitézül megvette vólt.

Ezek között tizenharmadik *Kelemen* Romai Pápa, a' ki Pünköst Havának harmadikán el hunytt tizennegyedik *Benedeknek* helyébe Sz. Jakab Havának hatodikán következett az Apostoli Székre, *Mária Therésiához* Kisaszszony Havának tizenkilentzedikén botsátott Formás-levele által újolag megerősítette azon Felséges Nevezetet, mellyel *Apostoli Királyoknak* neveztetnek a' Magyar Koronás Fejedelmek: holott valamint a' Királyi Felségnek; úgy a' Magyar Nemzetnek tzimeres ditséreteit szembetűnőképpen lerajzolja Ő Szentsége; különösen ezen kifejezése által: — Mindeneknél tudva vagyon; melly sok, és melly jeles tselekedeteket vitt vala véghez a' Nemes Magyar Nemzet a' mi Urunk Jésus Kristus' Religyiójának óltalmazására, 's gyarapítására; melly gyakorta meghartzolt a' legdühösebb ellenségekkél, és azoknak útját, midőn a' Keresztyénység' veszedelmére rohantak, maga' mejjével meggátolta, 's temérdek, és hihetetlen diadalmakat vett vala rajtok. Ezek ugyan mindenek' hirével, és tudtával magasztaltatnak, 's nyilvánságos írásbeli Jelelményekkel hirdettetnek; de itt éppen el nem hallgathatjuk *Istvánt*, a' Magyarságnak ama' nagy szentségű, 's vitézségű Fejedelmét, kinek emlékezetét mennyei ditsősséggel magasztalva, és a' Szentek' számába helyheztetve méltán tiszteljük; az ő erköltsének, szentségének, és vitézségének nyomdokai pedig meg vannak ezen helyeken a' Magyar Névnek örök ditséretére. — —

Pápa Ő Szentsége' ezen Levelébõl vett nagy vigságát Apostoli Királynénknak új örömmel akarván nevelni Gróf *Daun Leopold*, az Ausztriaiak' Fábiussa, a' ki böltsen húzván az időt, a' majd egészen dugába dűltt

dolgokat helyreállította. Mindszent Havának tizenharmadikán tudniillik olly hírt tétetett a' Táborban, hogy ő más nap a' seregeket öszve fogná vonni Felséges Királyné Neve' Napjának tiszteléséhez. Ezen hír elszéledvén a' Táborban, a' szomszéd Burkusokhoz is elhatott: ezek tehát bátorságosan vélvén magokat lenni, vigyázatlanabbúl vóltak az őrizeteken. *Daun* azonban éjfélkor, hogy semmit észre ne vegyen az ellenség, küldötte a' Vezérekhez a' titkos rendeléseket, mellyek által parantsoltatott nékiek, hogy alattomban úgy elintéznének mindeneket, hogy mihelyest hajnalodik, mindjárt meglepjék a' Burkusokat. *Daun* erre marsnak indítván éjjel a' seregeket. Mindszent Hava' tizennegyedik napján virradóra Luzátziában *Hokkirkennél*, Budiszsza táján; *Fridrik* Királynak, a' midőn ez meg se' gondolná, erős Táborát egyszerre megtámadta, 's annyira megnyomvasztotta, hogy majd tiz ezer embert, *Kájth* Vezérrel, és *Ferentz* Braunsvajgi Hertzeggel együtt, leszegdelvén, harmadfél ezeret pedig száz ágyúkkal, és harmintz hadi Zászlókkal elfogván, 's majd az egész tábori és Királyi készületet, 's vagyont, a' Katona sátorokkal együtt elfoglalván, végre az egész Burkus hadi sereget, Királyjával együtt gyalázatos futásra rettentette. Generális Anhalth *Móritz* a' futásban megsebesíttetvén, 's egy Magyar Huszártól elfogattatván, nagy summa pénzzel váltotta vólt meg életét. Illy nevezetes győzedelem, melly mintegy négy ezer emberünk' vesztével mene véghez, könnyen útat nyita osztán bé Szakszóniába a' mi Seregeinknek. Ellenben a' Frantziáknak, kik velünk frigyesek vóltak, igen ellenek fordúlt a' szerentse, kiket a' Vézer folyótól egész a' Ménusig *Frank-*

furthoz szorított vala az ellenség. Muszka frigyeseink pedig *Szoltikóv'* vezérlése alatt két izben igen keményen megütköztek a' Burkusokkal; először *Krosznándl*; másodszor *Kunersdorfnál*, az Odera mellyéki *Frankfurtnak* által-
1759.E. ellenében ezer hétszáz ötvenkilentzedik esztendőben. Itt maga a' Burkus Király Kisaszszony Havának tizenkettődik napján nagy tűzzel nyomúlt a' Muszkák ellen, 's már két helyről nyomta vala ki őket, midőn *Laudon* óldalról ellenek rohanván a' Burkusoknak, először bódúlást, azutánn rettegést, végre temérdek öldöklést tett közöttök. Ezt észre vévén a' Muszkák, fellobbant bennek a' vitézség' tüze, 's megújítván a' hartzot; olly mészárlást tettek a' Burkusokon, a' millyent ezen egész háborúban nem szenvedtek; úgy hogy két mértföldnyire mindenütt terítve vóltak az útak hólt testekkel: a' prédára jutott majd kétszáz ágyú eléggé megesmérteti ezen győzedelemnek, 's nyereségnek nagy vóltát. Azonban a' Tsászári tábor is, a' *Dauntól* küldetett seregekkel nevekedvén, *Drezdát* szorosabban környékezte, 's az erősségnek rontásával útat készített magának a' Városba, mellybe Sz. Mihály Havának negyedikén bé is hatott, 's viszszaszerezte a' Választó-Fejedelemnek az ő Székét, mellytől ez előtt három esztendővel megfosztotta vólt ötet az ellenség. Nagyon fájlalta ezt *Fridrik*: azért keményen rajta hajtott a' miéinken az említett hónap' tizenkilentzedikén; de vitézűl viszszalódíttatott. Ezen tsapást pedig még nagyobbal tetézte Sz. András Havának huszadik napja, mellyen a' Makszemi ütközet' alkalmatosságával egészen letsepűltettek a' Burkus seregek, 's olly szorúltságba hozattak; hogy a' miéinktől körűlvétettetvén, egy tapodást se' mehet-

tek: minekokáért letévén fegyvereiket, mindnyájan a' Győzedelmesek' kegyességéhez folyamodtak. Mintegy tizenhárom ezeren fogattattak el itten a' Burkusok, kilentz Generálissaikkal, 's temérdek sok ágyúkkal, és egyéb hadi eszközökkel.

Fridrik' serege tehát annyi szörnyű tsapások utánn, jobbnak állította, ha tsak a' sántzok, 's erősségek között tartózkodnék: azért ezer hétszáz hatvanban Sziléziában *Landshutnál* ama' hét bértzekre osztott hegyre takarodott, 's még ott is eszteróval, 's rőzsékkel fedezte vólt magát. De *Laudon'* vitézsége oda is elhatott, a' ki Sz. Iván Havának tizenharmadik napján azon hegynek meredek óldalain felmenvén annak tetejére, ki perselte fészkéből az ellenséget; 's a' mi abból a' tűztől, és fegyvertől megmenekedvén életben maradott, mind rabságba ejtette *Fuket* Vezérrel együtt: a' következett hónapban pedig *Glatz* is *Mária Therésia'* hatalmába esett vala. *Laudon* azutánn valamelly jeles dolgot akarván tellyesíteni, 's azt elöbb *Daunnal* közölvén, *Fridriket* Kisaszszony Havának tizennegyedikén megtámadta közel *Lignitzhez*, *Panthen* Helység mellett; 's a' Királyi Tábort derekasan nyomván, 's rettegtetvén, már kezében vólt a' győzedelem; hanem kitsúszott az onnét, minthogy *Daun'* segedelme a' rendeltt időre meg nem jelent: mert a' számosabb ellenségtől mind elöl, mind óldalról szörnyen szorongattatott vala; 's ámbár azt helyén intézte légyen, ne hogy az egész Tsoport eltöröltetnék, vagy elfogattatnék; mindazáltal, hogy semmi sérelmet ne szenvedne, azt éppen nem tselekedhette, nagy ditséretet nyervén azzal, hogy maga' seregét jó rendben, és kevés kárral vonta viszsza: a' miért még *Frid-*

1760. E.

rik Burkus Király is tsudálva magasztalta, mondván: *Laudontól* lehet megtanúlni; mint kellessék hátravonni, és az egész meggyőzettetéstől megszabadítani magát valamelly seregnek. A' Torgaui ütközetben is valaminő szerentsések eleinten; végre olly szerentsétlenek vóltak seregeink. *Daun*, a' ki itten mind Vezéri okosságát, mind Katonai vitézségét kimutatván, sebet kapott a' lábán, már a' győzedelemről tudósítást küldött vala *Bétsbe*; magát pedig gyógyítás végett *Torgaúba* vitette: azonban midőn Táborunk immár egész bátorságban vélné magát lenni; a' Burkus Lovasság' Generálissa hirtelen reá tsapván Lovassaival, zavarodásba hozta azt. *Fridrik* erről tudósíttatván, futásából viszsaafordúlt, 's magáévá tette a' győzedelmet.

Mária Therésia mennyire betsűlné az ő Magyarjait, noha egyébkor is több izben kimutatta; de leginkább ezen esztendőben világosan kinyilatkoztatta az egész Világnak, azokból állítván azon Nemes fényes sereget, mellynek őrizetére bízta vólt magát, 's egész Felséges Udvarát. A' melly deli sereg Hazánknak minden részeiből választott száz húsz Nemes Ifjakból szerkeztetett öszve Gróf *Pálffy Leopold'* Kapitánysága alatt, 's *Posonyban* Sz. Mihály Havának huszonnyóltzadikán feleskettetett a' Király' Személye, 's az Ország' Fő-Kantzelláriussa Gróf *Pálffy Miklós* előtt, az ezen pompára oda gyűltt sok Magyar Uraságok között; 's annak Zászlóit, és Dobjait a' Pétsi Püspök, Nagy Méltóságú *Klimó György*, nyilvánságos Keresztyéni szertartással megszentelte, *Bétsbe* költözött azutánn ezen ékes Gárda, 's Mindszent Havának hatodikán *Jósef* Fő-Hertzeg' menyegzőjének, mellyet a' Pármai Hertzeg-Kisaszszonnyal *Mária Ersébettel*

tartott vala, fényes pompáját nem kevęssé nevelte, az egész Latványságnak szemeit magára vonván. A' Felség' kegyelméből mindenféle tudományokban oktattatván e' szép Nemes Ifjúság, mind a' Katonasághoz, mind az Ország' Hivataljaihoz jeles Férjfiakat származtat maga közzűl.

A' következett esztendőt nevezetessé tet- 1761.E.
te *Laudon'* vitézségę, a' ki amaz erős *Svajdnitzot* minden ostromi készűlet nélkűl négy óra alatt megvette, bérohanván abba lajtorjákon Sz. Mihály Havának harmîntzadik napján. Derék szaguldozásokat tettek az ellenség földén Báró *Vétsei*, és *Luzinszki* Generálisok is. Leggazdagabb préda vólt pedig az, mellyet Generalis *Ötvös* tett *Magdeburgnak* egy rohanással való elfoglalásával. Szerentsésen hadakoztak a' Szövetségesek is a' Burkusok ellen, kiket keményebb tűzzel is emésztettek. Hanem nagy változást okozott az ezer hétszáz 1762.E.
hatvankettődik esztendő, mellyben Bőjt-elő Havának ötödik napján az Orosz Tsászárné, *Ersébet* meghalálozván, annak Fejedelmi Székébe következett harmadik *Péter* nem tsak békességet kötött a' Burkusok' Királyjával; hanem hadi seregének egy részét segítségűl is adta vólt nékie. A' Muszkák tehát, kik eddig mellettünk hadakoztak, ellenünk fordúltak. Hanem *Péter* az ő Tsászárságának öt hónapja utánn fogságba tétettetvén, 's tsak hamar el is emésztettvén, második *Katalin*, annak Felesége lépett a' Kormányra, a' ki a' Burkussal szerzett békességet helybehagyta ugyan; de az Orosz Katonaságot a' Burkus Ármádiától elválasztván, maga Birodalmába szállította. Majd ezen időben tettek szövetséget a' Burkusokkal a' Svédek is. A' Frantziák a' Hannoverekkel, és Anglusokkal először fegyver-

nyugvást, azutánn békességet kötöttek. A' Burkus pedig, midőn már kilentz hétig ostromlotta *Svajdnitzot*, annak kőfalait a' sok ágyúzások által nagy részént lerontván, a' Kommendánst a' Város' feladására kénszerítette. Végtére a' miéink is, minekutánna a' Burkusokat Sz. Mihály Havának tizenötödikén megverték *Frajbergnél*; és Sz. András Havának huszonkilentzedikén azoktól hasonló tsapást szenvedtek vólna; velek a' télre fegyvernyugvást kötöttek: mellyből osztán a' kí-
1763.E. vántt békesség származott. Ez pedig ezer hétszáz hatvanharmadikban Bőjt-elő Havának tizenötödik napján *Hubertsburgban* úgy készűlt meg, hogy mind a' két részről, a' mi ezen háború' alkalmatosságával elfoglaltatott, viszszaadattatnék: 's így le vége ezen rettenetes véres háborúnak.

Erre Magyar Országot olly szörnyű földindúlás ostromlotta, a' millyenről senki sem emlékezett: Sz. Iván Havának huszonnyóltzadikán reggel támadott az, és a' Duna mellett iszonyú károkat okozott, főképpen *Komáromban*; hol annyira ingott, hánykódott, 's vergődött a' föld, hogy helyéből kimenni a' Város, 's egészen öszveomlani gondoltatnék; minthogy mindenfelé a' házak, kémények, tornyok, Templomok nagy harsogással düledeznének, sok emberek' veszedelmével: kik közzűl némellyek a' leomlott kövektől emésztettek el; mások a' lezuhantt tornyok' részétől elboríttatván, sokáig sanyarogtak az alatt; másoknak feje, válla, lába megzuzattatván, az élet, és halál között sinlődtek; sokan a' nagy ijjedés miatt mintegy megtébolyodván, házaikból kiszaladtak, és a' Városon fel 's alá remegve futkostak: a' jók mindnyájan imádsággal, 's könyörgéssel fo-

lyamodtak a' Mindenhatóhoz a' veszedelem' eltávoztatása végett. Illy rettenetes eseten nagy szánakodásra indúlván Felségbs Apostoli Királynénk, hogy e' megromlott Várost helyrehozza; gabonabeli segítségén kivűl, öt esztendőre minden adótól felszabadította.

Minekutánna pedig reá ment arra, hogy az ő elsö szülötte *Jósef* Romai Királlyá választatván, ezer hétszáz hatvannegyedikben Sz. 1764. E.
György Havának harmadik napján az ő Felséges Attyának jelenlétében *Frankfurtban* megkoronáztatnék: ugyan azon esztendőben Ország-Gyűlést hirdetett *Posonyba*, Sz. Iván Havának tizenhetedik napjára; melly a' következett esztendőnek Bőjt-más Haváig tartott vala. Az itten hozott bölts Rendelések között különös emlékezetre méltó az, hogy a' Magyar Gárda' Kapitánya az Ország' Zászlós Urai közzé emeltetett légyen. A' Magyar Névnek nem kevesebb ditsősségével állította fel emez Apostoli Felség mindjárt ezen Gyűlés' kezdetével Sz. *István* Apostoli Király' Vitézi Rendjét: a' melly ditső Rendnek fő-tzélja az; hogy a' Közönséghez mutatott jeles érdemek ezen fényes Méltósággal jutalmaztatnának. E' Vitéz Rend' Nagy Mestere pedig maga a' Király; Kantzelláriussa ismét az, a' ki az Országé. A' Rend' Innepére, Sz. *István* Király' napjára minden Vitéz tartozik formaruhássan *Bétsben* megjelenni: hol a' Nagy Keresztes Vitézek, kik Királyi Rokonoknak is neveztetnek, a' Királyi Felséggel, mint Nagy Mesterrel, egy asztalnál ebédelnek: a' Kommendátorok, és Kiskeresztesek pedik ugyan az Udvarban a' Királyi Asztalnokok' Mesterével. Ezek köztt mennél örvendetesebben folyt ezen esztendő: a' következett ezer hétszáz hatvanötödik an- 1765. E.
nál nagyobb szomorúságot hozott, Kisasz-

szony Havának tizennyóltzadikán *Inspruk ban* kedves fiának, *Leopold* Fő-Hertzegnek lakodalma' alkalmatosságával hirtelen elragadván ez életből Felséges *Ferentz* Tsászárt nem tsak Hitvesének, *Mária Therésia* Apostoli Királynénknak, hanem az egész Birodalomnak kimondhatatlan keserűségével. Ugyan ezen esztendő ragadta el Országunknak is két Fő-Oszlopát: a' Primást, *Barkótzi Ferentzet;* és a' Nádor-Ispányt, *Batthyáni Lajost:* amazt Sz. Iván Havának tizennyóltzadikán; emezt Mindszent Havának huszonhatodikán: mind kettőjöknek *Posonyban* a' Sz. *Márton'* Templomában lett temetésén valaminő temérdek sokasággal, olly szomorúsággal tisztelkedtek az Ország' Fő-Emberei. Az Özvegy Királyné azonban Uralkodó Társúl maga mellé vévén *Jósefet*, 's ezer hétszáz hatvanhatodikban Királyi Helytartói Méltóságra emelvén Magyar Országban az ő Vejét *Albert* Királyi Hertzeget, az Apostoli Koronához tartozó tengeri Környékeket újolag a' Magyar Birodalomhoz ragasztotta; Erdélyt pedig Nagy Fejedelemséggé tette va-
1767.E. la. Eléggé tapasztaltatta azt az ezer hétszáz hatvanhetedik esztendő; melly tetszetősen kormányozná *Mária Therésia* az ő Birodalmát: mert, hogy azon súlyos nyavalyából, mellyet ekkor a' himlő okozott vala nékie, kigyógyúlna; mindenek fohászkodtak az Úr Istenhez, 's a' Könyörgőknek imádságával hangzottak az útszák, és Templomok. Könyörűlt is az Úr az ő Népén, meggyógyítván a' jó Fejedelemaszszonyt. Kiütvén a' Lengyel háború, 's az Oroszok, és Törökök köztt abból fegyverre kelvén a' dolog, ebbe ugyan nem avatta magát *Mária Therésia;* a' Sepességet mindazáltal tüstént elfoglalta hadi serege által. Szinte úgy tselekedett ezer hétszáz het-

venedikben a' Szándeni Kerülettel, mellyben kétszáz hetvenöt Helységek, és számos Sóaknák vagynak. Ezer hétszáz hetvenkettődik- 1772. E. ben pedig Fő - Hadi - Vezér, Gróf *Hadik András* béhyomúlván Lengyel Országba, Lodoméríát, és Gallitziát, mint a' Magyar Korona' sajátját, szép tsendesen elfoglalta. E'képpen a' következett ezer hétszáz hetvenharmadikban tizennegyedik *Kelemen* Romai Pápa a' Jésuitáknak ama' hires Rendjét egyszerre eltörlötte. A' tudományokat melly foganattal tanitották ezek: eléggé kitetszett az Egyházi Renden lévő Tanitványaikban, kik azok' helyett legottan készen vóltak a' Felsőoskolák' tanitására; és azon Tanitói hivataljoknak ditsőségesen megfeleltek. A' Magyaroknál még nagyobb virágzásra akarván pedig hozni a' bölts Királyi Felség a' tudományokat, ezeknek Mindenségét az Ország' közepére, *Buda* Fő-Városába a' Királyi Palotába helyheztette ezer hétszáz hetvenhetedikben, 's Királyi Le- 1777. E. velével nyilván megerősitette: valamint számos Gymnáziomokon kivűl, a' Nagyszombati, Kassai, Győri, Váradi, és Zágrábi Akademiákat. Tapasztalta is nagy örömmel, hogy az ő Magyarjai, valamint a' vitézségre, úgy mindenféle tudományokra reá termettek légyen.

Makszimilián Baváriai Választó - Hertzegnek az emlitett esztendő utólsó napján férjfi maradék nélkűl történtt halála utánn, *Mária Therésia* Bavárianak némelly Tartományaihoz jussát tartotta, 's vele az új Hertzeg meg is egyezett: hanem a' Tzájbrükkeni Hertzeg ellentmondott, és segitségűl a' Berlini Udvart kérte; a' ki, minekutánna szóval meg nem nyerhette [azt az Ausztriai Udvartól, hogy Bavária osztatlan maradjon; fegyverrel; akar-

ta azt véghezvinni. *Henrik* tehát, a' Burkus Király' Testvérötstse, nyóltzvan ezer emberrel szállott ki a' Márs' mezejére: *Laudon* Feldmarsal ellenben hatvan ezerrel. Egész Európa e' két nagy Vitézre függesztette gondolatját, 's nagy szemfülességgel várta: mellyik venne a' másikon győzedelmet. Mindenfelé repült azonban ditső híre a' Magyar Huszároknak, kiket az ellenség ellen annyira gyúlaszta *Jósef* Tsászár' jelenléte, hogy őket tartóztatni inkább, mintsem biztatni, kelletett; 's egy Svadron egész Batalionkarét is öszverontott. Generális *Wurmzer* megvévén *Habelszendát*, a' Glatzi Tartományt egészen elfoglalta. *Laudon* is mind addig forgatta az Ármádiát, hogy *Henriket* egészen közbe vette. De kimentette ezen Burkus Hertzeget, és se-
1779.E. reget az akkor, úgymint ezer hétszáz hetvenkilentzedikben Pünköst Havának tizenharmadik napján megkészültt Tessini Békesség: melly által az Ausztriai Ház Baváriában nyóltz Uradalmakat nyere, *Braunaú*, és *Sardingen* Fő-Városokkal. Ugyan ezen esztendőben Biztosokúl rendelte vólt *Mária Therésia* Királyné Aszszonyunk M. *Nitzki Kristóf*, és *Zichi Ferentz* Grófokat; hogy a' Banátnak szélső részét a' Határőrző Katonaságnál hagyván, a' többit Vármegyékre osztanák, 's Magyar Országgal tökélletesen egybekaptsolnák. A' *Temesvár*, *Torontál*, és *Krassó* — Vármegyékre tett osztássokkal szerentsésen végre is hajtottak, nem kevés hasznokra Hazánkfiainak.

1780.E. Utólsó esztendejében is, ezer hétszáz nyóltzvanadikban, leginkább a' Magyarok' javáról gondoskodott a' Kegyes Felség, nagy pompával tartatván a' Budai Mindenségnek megerősitését, mellyet emlékeztető pénzek' kiosztásával is kivánt örökösiteni. Ugyan ezen

esztendőben a' Magyar Litteratúrának fundamentomát is megvetette, szabadságot engedvén a' nyomtatott Magyar hirlelő Levelek' kiadására *Posonyban*; mellyekkel mindjárt szép hangot ada a' Tudományos Hazafiaknak ama' Tudós született Győri Hazánkfia, *Ráth Mátyás*. A' mi Nagy Fejedelemaszszonyunkra azonban *Bétsben* Sz. András Hava olly nyavalyát hozott, mellyet halálosnak érezvén, az örök életre buzgóan készítette magát a' Penitentzia, 's Oltári, és Utólsókenet' Szentségei által; 's az említett hónap' huszonkilentzedikén a' Keresztyén állandóságnak, 's buzgóságnak jeles példájával által is költözött az Úrnak örömébe, minekutánna az ő szűntelen körülötte foglalatoskodó Fiának *József* Tsászárnak szép szóllásai mellett utólsó szándékát nyilatkoztatta vólna, életének hatvannegyedik, országlásának negyvenedik esztendejében; 's a' Kapuczinusokhoz temettetett az ő Férjének *Ferentz* Tsászárnak Tetemeihez. Hogy *Mária Thérésiában* az ő édes Annyokat vesztették el a' Magyarok: megmutatták az ő halálából vett szomorúságjokkal, mellyet a' Nemesség az ő gyászruháival is szembe tüntetett. Ennek uralkodása alatt valóban bóldog is vala édes Hazánk, mellyet, a' mint látnuk, teljes igyekezettel ápolgatott, 's bóldogságának fenntartására azon szélbeli Katonaságon kivűl, mellyet a' Romaiak' példájára, az Adriai tengertől fogva egész Moldváig rendele, sok új erősségekkel együtt, több Magyar gyalog, és lovas Regementeket is állított, a' mellyekkel akármelly Hatalmassággal kitehetett. De még inkább jelesítette az ő Királyi Méltóságát azzal, hogy legnagyobb örömét a' Katholika Hitnek gyarapításában találta: a' mivel szembetűnőképpen megmutatta, hogy igazán meg-

felelt légyen Apostoli Királyi Nevezetének. Nyilván bizonyságot tesznek erről, a' számtalan Templomok' épittetésén kivűl, az újonnan felállitott Püspökségek; úgymint: Besztertzei, Fejérvári, Szepesi, Rosnyai, Szombathelyi: a' Görög Katholikusokra nézve pedig: Kőrösi, Munkátsi, Nagyváradi.

Ferentz Tsászártól az ő kedves Férjétől szép Magzatjai lettek; 's maga utánn életben hagyta *Jósef* Tsászárt; *Péter Leopold* Tsászárt, *Ferdinánd* Fő-Hertzeget; *Makszimilián* Koloniai Érseket és Választó-Fejedelmet, 's a' Német Rend' Nagy Mesterét. Ismét Leányait: *Mária Annát*; *Mária Kristinát* Albert Hertzeg' Hitvesét; *Mária Ersébetet*, az Inspruki Nemes Dámák' Fejedelemaszszonyát; *Mária Amáliát*, a' Pármai Hertzegnét; *Mária Karolinát* negyedik *Ferdinándnak*, mind a' két Sziczilia Királyjának Feleségét; *Mária Antoniát*, a' szerentsétlen tizenhatodik *Lajos* Frantzia Királynak szerentsétlen Párját.

II Jósef. L. Király. 1780. E. Második *Jósef* tehát a' Magyar Nemzet' Törvénye szerént mindjárt az ő édes Annya' halála utánn kezére vette a' Magyar Birodalom' Kormányát, Királyi Levelét botsátván ez eránt az Ország' Rendjeihez. A' koronázásra időt nem szabott: minthogy ezen Birodalmat más formába akarta önteni. Melly szándékát a' *Keresztyén Türedelemmel* kezdette vólt, és a' Szerzetesek' számának leszállításával. Nagy sibongás lett innét az egész Birodalomban, a' Tsászárnak azon tselekedetét ezek jóra; amazok roszszra magyarázván, úgy hogy egész bódúlásba hozódnának, midőn a' Szentegyházakat Világi hajlékokká látnák változtatódni. A' roszsz Keresztyének pedig tsúfolódtak még az Anyaszentegyház' Feje ellen

1782. E. is. Azonban ezer hétszáz nyóltzvan kettődik-

ben útnak indúl *Béts* felé hatodik *Pius* Pápa Böjt-elő Havának tizenhetedik napján minden felséges pompa nélkűl, egyedűl Egyházi együgyűségben: de a' Nép, valamerre ment Ő Szentsége, mindenütt temérdek sokasággal sereglett tiszteletére, kivánván tőle, mint Keresztyénség' Fejétől, 's Kristus' Helytartójától áldást venni. *Jósef* Tsászár is, minekelőtte kiérne Egyházi Birodalmából, megtisztelte Ötet Fejedelmi Levelével, mellynek vivője, egy Nemes Magyar Királyi Testőrző, *Ferrara* Városában adta vólt azt által Ő Szentségének, arra kérvén abban a' Felséges Tsászár, hogy *Bétsben* ő hozzá szállana; *Görtzben* pedig Gróf *Kobentzel* Udvari Vitze-Kántzellá-riustól készen várattatott, hogy onnan egész *Bétsig* méltó tisztelettel kisérné. Sőt maga *Jósef* Tsászár is az ő Testvér ötstsével, *Makszimiliánnal*, három mértföldnyire ment eleibe, 's a' táméntalan Népség előtt tisztelte meg ötet; és Tsászári Hintajába vévén, együtt mentek bé a' Fő-Városba, 's a' Fejedelmi Palotába Böjt-más Havának huszonkettődik napján. Számtalan sokaság tódúlt azonnal ide nem tsak Német, hanem Magyar Országból is az Apostoli áldás' megnyerése végett. Ő Szentsége különösen megtisztelte a' Magyar Nemzetet, midőn annak Primássát, az Esztergomi Érseket, Hertzeg *Battyáni Jósefet* Kárdinálissá nevezvén, a' Tsászár' jelenlétében azon Méltóság' fényes jegyeivel felékesitette. *Bétsben* egy hónapig folytatván Apostoli foglalatosságát a' Szentséges Atya, 's a' Tsászári Felséggel nagy dolgokról végezvén, Bavárián által *Agosta* Városának vette vólt útját, és ottan azon Templomban, mellyben ezer ötszáz harmintzadikban ötödik *Károly* Tsászárnak, 's az ő ötstsének *Ferdinánd* Király-

nak, és *János* Szakszóniai Választó - Hertzeg-nek, 's egyebeknek jelenlétében, *Melánkton'* egybefoglalása szerént, *Luther'* Vallása kihirdettetett, Apostoli áldását adá az öszvesereglett Népre. Innét nagy vigasztalással tért vala Romába.

Jósef Tsászár is, valamint példájával, úgy Királyi Parantsolatjával, mellyet ezen esztendőben Pünköst Havának huszonnegyedik napján adott vala ki, megmutatta; melly igaz tisztelője vólna a' Katholika Religyiónak: holott emlékezetesek ezen kifejezései: — Valamiképpen tudniillik, az igaz, és egyedűl idvezítő Romai Katholika Vallásnak fenntartására, és terjesztésére, a' melly egyedűl a' tanítás, és a' szívnek minden szinmutatás nélkül való meggyőzettetése által mehet legbátorságosabban véghez, mindenkor legfőbb gondunk vólt; úgy Mi, Királyi Méltóságunknak kötelessége, és azon Atyai gondoskodásunk szerént, a' mellyel minden Uralkodásaink alatt való Népekhez viseltetünk, szivesen óhajtanánk, hogy mindnyájan azok az igaz Romai Katholika Vallást, de annak igazsága felől való tsak szabados meggyőzettetésből, követnék, és ezen a' legbátorságosabb úton Lelkek' idvességét megnyerhetnék. — —

1783.E. — A' következett ezer hétszáz nyóltzvanharmadik esztendőben előre megdöbbentő földindúlás utánn, két Nagy Oszlopától fosztotta meg a' halál Magyar Hazánkat; tudniillik: ama' hires Fő-Vitéztől, a' Horvát Országi Bántól, 's *Mária Therésia'* Rendjének Nagy-Keresztes Vitézzétől, 's Feldmarsaltól, Gróf *Nádasdi Ferentztől*; és ama' nagy buzgóságú Győri Püspöktől, 's Fő-Ispánytól, és Sz. *István* Apostoli Király' Rendjének Nagy-Ke-

resztes Vitézzétől, Gróf *Zichy Ferentztől* ugyan itt Sz. *Miklóson*, *) a' hol ezeket irom.

Tsászár Ő Felsége pedig ezer hétszáz 1784. E. nyóltzvannegyedikben Sz. György Havának tizenharmadik napján Apostoli Koronánkat *Posonyból Bétsbe* vitette a' Magyar Gárdából kiválasztott Királyi Testőrzők által, kiknek a' Dunán való általköltözését nagyon érzékenyítette az Egnek egyszerre lett megdördűlése, és iszonyú tsattogása. A' Posonyi Várból azutánn, és a' Pesti Klastromából a' Paulinusoknak, kiket ezer hétszáz nyóltzvanhatodikban Ország szerte eltörlött a' Felség, a' Benediktinusokkal együtt, Papi Nevelő-Házak lettek a' Magyar Korona alá tartozó Püspöki Megyék' részére; úgy hogy ottan elvégezvén Oskoláikat az Egyházi Nevendékek, még otthon a' Püspökségbeli Szemináriumban, már mint felszenteltt Papok, esztendeig gyakorlanák magokat az Egyházi foglalatosságokban. Bár ezen Fejedelmi fényes Intézetet meg ne homályosították vólna az ő negédesen tett tanítások által nehány magok' meghitt Tanítók! Ezeknek Tanítványai is magokat megvilágosodtaknak hirdették, szűkölködvén az alázatosság' erköltse nélkül, mellyre főképpen tanít bennünket az Idvezítő. Azért

R a

*) Ezen Sz. *Miklós* Mosony Vármegyében Győr Vármegye' szélénél fekszik, melly e' bóldogúltt Nagy Méltóságnak ősi Jószága vólt, és igen kedves helye, mellyet fel is ékesített szép Templommal, a' mellyet 1775. felszenteltetett az ő Szuffrágáneussa, M. *Szily János* által, a' ki osztán első Püspöke lett a' Szombathelyi új Diaecesisnek: itt nyugszik az ő szive, 's más belsője; egyébb holtt Teste pedig a' Győri Püspöki Templomban, mellyet tsudálatos fénnyességre hozott második Primitziájára, mellyre a' Királyi Felség is Személyében az Ország' Biráját küldötte 1774.

Jósef Tsászár is, az emberségnek Példája, a' Posonyi Szemináriumot meglátogatván, azt jelentette az Ifjúságnak: hogy ő egyedűl az Evangyéliomi világosodást akarja. Valamint pedig az Egyházi, úgy a' Világi Rendet is egygyes útra kívánván vezetni, tsupán Udvari Parantsolatok által igazgatta a' Közönséget; 's nem vólt semmi, a' miről Rendelést nem tett vólna. Megszámaztatván a' Városi, és Falusi házakat az egész Birodalomban, a' Fő-Ispányok' helyébe tiz Királyi Biztosokat rendele, egynek egynek több Vármegyéket adván kormányozása alá, hogy annál tökélletesebben tellyesítődnének Királyi Parantsolatjai, mellyek egymást érték, úgy hogy szűntelen jönnének mennének az emberek a' Tsászári Parantsolatokkal; mellyekben különösök vóltak: hogy minden főldek, rétek, erdők, kertek, tavak megmérettetnének a' Jobbágyok, és más idegen emberek által, a' Birtokosok' kőltségével; a' Deák Nyelv helyett Német vétetődnék fel, minden Itélőszékeknél; az Oskolai Tanúlók oskalaadót fizetnének; a' Hazasság' ügye Világi Birák által ítéltetnék, kivévén annak Szentségi méltóságát, mellynek megítélése az Egyházi Felsőbbséghez tartozni jelentetett.

Belgyiom azonban dúlt fúlt a' Tsászár ellen az új változtatások miatt: hová, midőn Krimeából, mellyet a' Muszka Tzárnéval együtt meglátogatott, viszszaútazna, rendelt is mindjárt derék hadi sereget Lovasság' Generálissa, G. *Eszterházi Imre'* vezérlése alatt. De, mivel a' Török Udvar hadat izent a' Muszka ellen, ennek Konstántzinápolyi Követjét a' hét tornyú épűletbe záratván; inkább az ellen fordította azon fel felé költöző Katonaságot is, a' többivel együtt; azt gondol-

ván, hogy a' Belgák, mint okos Polgárok, szépséggel is letsendesednének. Készült tehát a' Török háború nagy szorgalommal Magyar Országban, a' nélkül, hogy a' munkába vett Hazai dolgok félbe szakadnának. Minekutánna az üresen lévő Püspöki Székekre új Püspököket nevezett *Jósef* Tsászár, és a' Törökkel való határokon Katona lántzot (Kordont) vonatott vólna: úgy intézte jeles Ármádiáját, hogy annak közép seregét *Belgrádnál*, G. *Lascival*, maga vezérlené. Azért ezer hétszáz 1788.E.
nyóltzvannyóltzadikban Böjt-elő Havának kilentzedik napján hadat izent a' Török Udvar ellen. Mihent a' Katonaság' fülébe hatott ez; mindjárt felgyúladván benne a' vitézség' tüze, alig várta, hogy a' Törökkel öszvetsaphasson: a' miben elsők vóltak a' Vitéz Horvátok, elfoglalván *Dreznik* Várát, egész vidékjével egyetemben. Hanem osztán *Dubitzdnál* vérszemet kaptak a' Törökök, 's a' miéink közzűl sokakat kivégeztek: de mindjárt tikkadni kezdettek, mihelyest Hertzeg *Lichtenstein*' helyébe Hadi Tármester, Báró *Devins* állott Vitézeink' kormányozására, *Laudon* Fő-Vezérnek oda érkezése utánn pedig egészen megadták magokat. *Jósef* Tsászár is azon intézettel vala, hogy a' Belgrádi Törökökre ijjeszszen, 's tőlök viszszavegye azon hires erősséget, mellyet olly gonoszúl elidegenítettek vólt a' Magyar Koronától. Erre nézve szükségesnek itélte előbb megvenni *Szabátsot*: mellyet Sz. György Havának huszonegyedikén körűl is szállván, három részről hullasztatta reá a' golyóbisok' záporát, 's a' Gyalogsággal egyszerre elfoglaltatta, hadi foglyokká tévén az azt őrizö Törököket; az aszszonyokat, és gyermekeket pedig szabadon botsátotta, söt *Zvornikig* el is kisértette. Az

alatt a' Belgrádi Törökök olly dühösséggel rohantak a' Besánia töltés felé, hogy az ott lévő *Kinszki*, és *Lobkovitz'* Ulánussai elrémülvén, tüstént hátat fordítottak. Ezt látván távolabbról a' *D' Altonton* Gyalogjai, ők is szaladásra vették a' dolgot; de az Ulánusságtól leszoríttatván a' hidról, nagy számmal hullottak a' posványba; 's annyira megfélemlettek, hogy még védelmezni se' merték magokat a' kegyetlenkedő Törökök ellen, kik Péterkéseikkel nagy katzagva szedték fejeiket. Innen annyira nevekedett bennek azon rettenetes bátorság, hogy, ha észre vették, hogy az előttök lévő Katonák harisnyások, kiket Tsarapároknak neveztek, akármint tűzeltek légyen is ezek, minden tartózás nélkül rohanván ellenek, szörnyű öldökléseket tettek közöttök. Valamint ellenben, ha hoszszú nadrágosokat sajdítottak körülöttök, hamar megfutamodtak: a' mint ezen alkalmatossággal is tapasztalván Gróf *Gyulai Sámuel'* tenyeres talpas Magyarjainak a' bajónéttal tett erős ökleldezését, félbe hagyták a' *D' Alton'* embereinek kegyetlen mészárlását — kiknek védelmezésére jöttek azok — és nagy sebességgel ugrálván hajóikba, viszszasuhantak, jól megritkúlva, 's vérezve. Hogy *Szabátsnál* maga a' Fejedelem már sok izben kimutatott bátor szivűségének, 's vitézségének remekjét egész Európa' várása szerént kevés idő alatt megtette: nem vólt semmi kétség is eránta, hogy mindjárt azon hevenyében egyenesen *Belgrádnak* ne vigye győzedelmes seregét, 's maga Személyében ne kezdje annak vivását, mellyet már három hires Török Császárok ostromlottak vólt. *Jósef* Császár oda is nyomúlt diadalmas Táborával. Pünköst Havának közepén temérdek ágyuk takaríttattak

Zimonba; készen állottak szám nélkűl a' sántzkosarak; hid is vólt felállítva a' Száva vizén. Azonban egyszerre olly Parantsolat botsátódott, melly szerént felszedték a' hidat, 's az ostromágyukat viszszahordották. Így tehát még mind tovább halasztódott *Nandor - Fejérvárnak* ostroma. A' teméntelen fegyveres Nép kéntelenittetett magát egy, háromszáz ágyukkal megrakott, igen sok munkába, 's költségbe kerűlt töltésen belől, *Zimontól* fogva *Pétervára* felé, két mértföldnyi szélességű, és hoszszaságú táborában tartóztatni, 's az egész nyarat sűrű sohajtások köztt tőlteni: hogy bár tsak már egyszer az ellenséggel szembe szállhatna. Melly sohajtásra fakadni, természete ugyan a' jó Katonának; de itten a' számtalan tsipő bogaraknak, 's otsmány férgeknek éjjeli, és nappali alkalmatlankodásával együtt, a' szörnyű, 's majd tsak nem eltűrhetetlen hévség is serkentette. Olly keményen sütött a' nap szintén felköltétől fogva lenyugtáig, hogy a' fegyvergyakorlás közben által melegedett puskatső a' Katonaság' markáról, mint valamelly megtűzesített vas, a' bőrt úgy levitte. Azonban — a' mi felette különös dolog — a' nappali rekkenő melegséghez képpest sok éjtszakák igen hidegek vóltak. Mellyre nézve, nem tsuda, hogy még a' legerősebb természetűek is embereink közzűl elbádjadtak; közel húsz ezeren pedig Ispotályra is szorúltak.

Midőn illy alkalmatlanságokkal tusakodna *Zimonnál* hadi seregünk: *Orsovánál,* és *Suppaneknél* béütvén Banátba a' Török Vezér az ő seregével, az ottani Oláhok' útmutatása utánn, Kisaszszony Havának nyóltzadik napján rútúl dühösködött vala. Tsászár Ő Felségének értésére esvén ez, *Zimon* alól a' fő-seregnek nagy részével azonnal felkerekedett,

's az említett hónap' közepén által is ment Szurdoknál a' Dunán, hogy a' dühösködő Törökséget meghőkölje. De Karánsebesnél még ezen fő-seregnek nagyobb részét is olly zűrzavarba hozta vólt az, hogy szaladása közben egyik Tsoport a' másikát ellenség gyanánt lövöldözvén a' setétségben, önnön magában nem kevés kárt okozott légyen. Hanem osztán, hogy észre jött: olly rendbe szedte magát, hogy tovább nem mérészlett ellene nyomúlni a' Törökség; sőt azonn teprenkedett, miként vonhassa magát viszsza a' veszedelem elől: minthogy már derekasan nyesetett vala vitéz Húszáraink által. Ugyan tsak *Orsova* felé nyomúlt; télre pedig a' Dunán áltał húzta magát *Jussuf* Nagy-Vezér. A' Belgrádi Törökök is Sz. Mihály Havának nyóltzadikán minden erejeket megvetették, hogy *Zimont* megvévén; erről a' részről is bérontsanak Hazánkba; már két Zimoni háznak a' tetejét bé is szakasztották ágyú golyóbissaik: hanem olly vitézűl reájok ijesztettek a' miéink, főképpen a' Wurmzer Huszárok, hogy eszek nélkűl szaladtak légyen viszsza. Mindszent Havának huszadik napján viszsza érkezett ide Ő Felsége is, és a' fő-seregnek elvitt nagyobb része is kezdett a' Banátból viszszatakarodni. Intézés tevődött a' téli szállás eránt, 's az itt telelők' számára nagy faszínek állíttattak fel a' télnek viszontagságai ellen. A' Törökök azonban Sz. András Havának tizenegyedikén ismét általrohantak nagy tüzességgel a' miéink ellen: de ezek vitézűl nekik esvén, tsak hamar viszszaugratták őket. Erre ide érkezett a' Horvát Országi győzedelmes Fő-Vezér *Laudon*, 's az említett hónap' tizenötödikén a' *Therésia*' Rendjének gyűlése tartatott, és az érdemesebbek, kik köztt vól-

tak *Liptai* Oberstlajtenant, *Vukásovits* Major, és *Szokolovits* Kapitány is, a' kissebb Kereszttel megtiszteltettek. Huszadikán pedig egyességre léptek részünkről a' Belgrádi Basával, hogy ezen túl mind a' két Rész fogná magát tartóztatni az ellenségeskedéstől: a' minthogy az eránt a' szükséges parantsolatok mind nálunk, mind a' Töröknél, az említett napon ki is adattak. E' megkészülvén, téli szállásra oszlott a' sereg, Szeremen kivül, Tót, és majd egész Magyar Országban; sőt némelly része Morvába, és Ausztriába is, egész *Lintzig*. Maga Ő Felsége már huszonhetedikén *Budán* vólt; Karátson Havának ötödikén pedig megérkezett *Bétsbe*, a' honnét ez előtt kilentz hónappal indúlt vala ki. A' tél azonban rettenetes hideggel béköszöntvén, 's állandóan tartván, fellette megszenvedtette a' szállásra siető Katonaságot: kinek keze, kinek lába, kinek orra, 's füle fagyott el; sokan elkénszeredvén, az útból ki dűltek; ritka vólt pedig átallyában a' legerősebb természetűek közzűl is, a' kinek változása ne következett vólna: mind ezeket szomorúan lehetett tapasztalni azokon, a' kik ezenn feltakarodtak vala *Béts* felé. De még is tsak könnyebben vólt osztán ezeknek dolga, hogy egyszer helybe verekedhettek: hanem bezzeg ugyan kijutott a' *Zimon* alatt teleltt Népnek az egész tél is, valamint a' nyár. Ezen Népnek egy része kivűl a' mezőn tartózkodott egész télen a' faszínekben, mellyek, tsak ellehet gondolni, minő hangosok lehettek azokban a' farkas ordító hidegekben, mellyekben az őrizetre kirendeltettek állóhelyekben úgy öszvefagytak, mint a' tsont: mivel sem a' béfagyott Dunán, sem a' szárazon, sok helyeken a' majd két ölnyi magasságra nevekedett hó, 's a' szerte-

len hideg miá, fát oda tellyességgel nem lehetett szállítani. De még a' Törökök is meghúzták ám magokat ezen tsikorgó hidegben: mert, hogy a' kötés meg nem tartóztatta vólna őket a' garázdálkodástól, ha az idő engedte vólna; megmutatták Bőjt-elő Havá-
1789.E. nak kilentzedikén, mellyen tavaly a' háború tőlünk megizentetett; három tsajkákon által jövén a' Száván, keményen tüzeltek az őrizeten álló Katonáinkra; 's még ezeknek segítségek nem érkezett, viszsza se' tértek. Az Oroszok pedig a' legmérgesebb hidegben is folytatták a' hadakozást, és ama' hires *Otzakóv* Városát *Potemkin'* vezérlése alatt megvették.

Bétsben is, hogy foganatosabban hartzoljanak seregeink a' Törökök ellen, más formába vétetődött a' had' folytatásnak sora; 's annak kormányozására maga' helyébe a' Felséges Tsászár ama' nagy tapasztalású, 's okosságú Fő-Vezért, Gróf *Hadik Andrást* állította. Ezen kívánatós hirnek hallására kiváltképpen eltölt a' jó Magyar sziv örömmel mindenfelé, 's ugyan tusakodott egész felbuzdúlással: miképpen adhassa egy hetvenhét esztendős Magyar Hérosnak, ez időkben is érdemei szerént lett megtiszteltetéséből származott belső érzékenységeinek szembe tűnőbb jelenségeit. Ezek köztt Isten' segítségével, a' mellyért nyújtotta ő hozzá buzgó könyörgését a' Templomban, *Bétsből* lett kiindúlása' napján, Sz. György Havának huszonhetedikén, minden embereivel együtt, ezer hétszáz nyóltzvankilentzedik esztendőben, Pünköst Havának hetedikén már *Futakra*, a' maga jószágába érkezett: a' honnan parantsolatot is adott, hogy a' Nép mindenünnen *Opovához* takarodjon; innen pedig *Fejértemplom* alá; a'

mint ezen hónap' végén már táborba is szállott a' kirendeltt helyen, 's hozzája érkezett ditső Fő-Vezérjét örvendetes szívből származott *vivát* kiáltassal tisztelte vala. Mindjárt megvisgálta ő mind a' környűl lévő helyeket, mind az egész Katonaságot, oktatván ezt az eránt: miként kellene hartzolni a' Törökökkel. Ugyan tsak a' sok, még pedig nagy melegben tett lovaglás okozta azutánn a' Fő-Vezérnek forró betegségbe való esését, mellytől tsak a' gyakor érvágás által menekedhetett meg. De mindjárt el nem hagyhatta az ágyat azon veszedelmes sebje miá, mellyet a' lábán kapott a' Dunán a' hajók körűl való visgalódása' alkalmatosságával. Tsak ugyan helyre állott mindenképpen Sz. Jakab Havának kilentzedik napjára, 's magát legottan megmutatta a' seregnek: melly látásból kiváltképpen való öröme származott annak, elhitetvén magával, hogy már most rendeleg fogná aratni a' diadalmakat a' had' mezején *Hadik* Fő-Vezér alatt: valamint jobbról Horvát Országban *Laudon* Fő-Vezérnek; balról *Mehádiánál* Báró *Vétsei'*; a' Bozzai járásnál Hertzeg *Hohenloe'*; *Foksánnál* H. *Koburg'* vezérlése alatt aratták ekkor vitéz Pajtássaik: melly három véres tsatákban igen vitézűl viselte magát az egész Katonaság; de a' Húszárság az ő természeti tűzrőlpattantságához képpest főképpen különös vitézséggel hartzolt vala. Az említett Foksáni tsatában pedig *Mehemet* Szerázkiér táborával szállott szembe Hertzeg *Koburg*, segítségére lévén nékie *Szuvarov* Orosz Generális; 's a' fenntnevezett hónap' harmintzegyedikén derekasan megviselték a' Törökséget: a' melly győzedelméért H. *Koburg* a' *Therésia'* Rendjének Nagy-Keresztjével tiszteltetett meg a' Felség által: kinek tett jelentésé-

ben *Szuvarov* utánn, F. M. L. Báro *Splényit* úgy magasztalja, hogy nagy eszköz vólt, a' hartz' szerentsésen lett folytatásának, 's béfejezésének, mind gyorsaságával az ő Osztályjának szállításában, mind bátorságával az ő igazgatására bizott Katonaságnak az ellenség ellen való bölts rendelésében. Magasztalta osztán a' Tsászár Huszár Regementjének Obersterét B. *Mészárost*, 's a' Barkó Huszárok' Obersterét, *Képirót*, és ugyan ezen Huszárok' Fő-Strázsa-Mesterét, Báró *Kienmayert*. Egy szóval: az egész seregét, *Szuvaróv* Orosz seregével együtt úgy magasztalta H. *Koburg*, hogy kiki közzűlök méltónak látszassék a' jutalomra. Oberster *Karajtzay* Úrnak érdemeit pedig; úgy mond: akármelly válogatott szókkal is inkább nem magasztalhatná, mintha azt említi, hogy az Orosz Generális Úr, a' győzedelmes tsata' megkészűlésével, mindjárt ő utánna, az Oberster Urat ölelte meg, azzal a' ki fejezéssel nyilatkoztatván ki eránta való belső érzékenységeit, hogy egyedűl néki köszönheti részéről, a' viadalnak olly jól, 's szerentsésen lehetett kimenetelét. Meg is jutalmaztatott Tsászár Ő Felségétől, Generálisi Méltóságra emeltetvén, Báró *Mészárossal* együtt.

Fő-Vezér Gróf *Hadik* midőn e' Hadi ditsősségnek mezejére akarta a' nagy sereget szállítani, 's *Nandorfejérvárat*, melly körűl ez előtt ötven esztendővel Kapitány fővel vitézkedett vala, a' Magyar Koronához viszszanyerni: akkor érkezett hozzá *Bétsből* a' viszszahivó Levél. Utánna *Laudon* vette által a' fő-sereg' kormányozását, mellynek kedves Tiszti Társánál való maradását sokkal inkább óhajtotta vólna ez a' valósággal nagy; azért nem is irigy Héros: a' ki Horvát Országban

győzedelmeskedett seregével *Belgrád* felé nyomúlván, Kisaszszony Havának tizennegyedikén már *Zimonban* vólt; a' honnan, minekutánna mindent megvisgált, 's elrendelt vólna, tizenhetedikén *Futakra* ment, vele egyenlő idejű, 's vitézségű jó Barátjának, Fő-Vezér Gróf *Hadiknak* látogatására. Innen *Fejértemplomba* útazott; a' hol gondos figyelmetességgel széllyel nézvén, a' fő-igazgatást általvette. Ezen hónap' hnszonhatodikán felmondotta *Laudon* Fő-Vezér a' Belgrádi Basának, a' Törökök' részéről eddig sem a' legszentebbűl tartott fegyvernyugvást, 's azt az egész seregnek mindenfelé ki is hirdettette. Mindjárt az izenet' vételével kezdett a' Dunán lévő egész Török hajós sereg mozgolódni, 's a' Duna' bal ágán tsak hamar *Zimon* felé is repült: de látván a' miéinket tüzes szemmel ellentállani, viszszasudamlott. Más nap újra hozzá fogtak a' Belgrádiak az ágyúzáshoz, és jó darab ideig folytatták azt, még pedig olly erőben, hogy a' mi eddig meg nem történt egynehány golyobisok által is hatottak *Zimonhoz*. Ugyan ezen a' napon szép győzedelmet vettek Banáti seregeink a' Törökségen, midőn *Jussuf* Basa helyre akarta betsűletét hozni, mellyet a' múltt esztendőben, mint Nagy-Vezér, elvesztett vala; de most még nagyobb szégyent vallott, a' nálánál sokkal kissebb erő előtt szaladván által a' Dunán. Azon öt réz ágyúkon kivűl, mellyek az *Erdődi* Huszár Oberster *Kosztolányi*, és Kapitány *Szarvasi'* vitézsége által kezünkre birtak, nyertünk harmintz két puskaporos szekereket, és nyóltz zászlót. Az egész sereg ditséretesen forgatta magát; kiváltképpen pedig az *Erdődi* Regementje. Még a' Feleségeik is a' Huszároknak szembe mer-

tek szállani az ellenséggel; 's egy közzűlök öszve is vágott egy Jantsárt.

Laudon megértvén a' Törököknek szerentsésen lett kiverettetését az egész Banátból, *Clerfé* hadi Tármester által; megindítá *Fejértemplomból* a' nagy Ármádiát Szerembe, a' hová most újolag, darab időtől fogva, szakadatlanúl szállították *Péterváradról*, és *Eszékről* az ostromhoz megkívántató sok ezer meg ezer egymást; 's oda érkezett a' Horvát Országi seregnek is nagyobb része. Innen pedig, és a' Banátból, mint a' menykövekkel terhes felhő, úgy nyomúlt által Szerviába az egész Tábor, 's Sz. Mihály Havának tizennegyedikén egészen körűlvette *Nandorfejérvárat*: a' honnan keményen tüzelt ugyan kifelé a' Törökség; de *Laudon*' tüze sokkal foganatosabban szállott oda bé éjjel nappal. Azon hónap' harmintzadikán pedig négy tsapatokban olly bátran rohant az ellen vitéz Népünk, hogy rövid idő alatt kezére birt az egész külső Város, egy mozsárral, tizenegy hoszszú ágyúval, és sok zászlókkal együtt, halomra vagdalván a' Törököket 's egynehány százat elfogván, magának kevés vesztesége mellett.

Moldvában is *Martinestinél* derekasan ment ez idő alatt a' dolog H. *Koburg* és *Szuvarov* Orosz Generálissal, kik az Erdély ellen agyarkodó Nagy-Vezér' Táborán olly móddal győzedelmeskedtek, hogy Sz. Mihály Havának huszonkettődikén virradóra, midőn már nem meszsze lett vólna az ellenség, néki biztatván, 's még jobban rendbe szedvén seregét a' Hertzeg, *Szuvarov* Generálissal együtt egyenesen nyomúlt a' Kimniki térségen tanyázó ellenség eránnyában előbb, úgy hogy az tsak alig tehetett valami lövést is, már nyakán termettek a' miéink. A' Lovasság vitézi

módon közébe vágott, a' Gyalogság bajónétjával egész tűzzel néki esett; 's megviselte két óra alatt húsz ezer főnél többől nem állott vitéz Népünk a' majd száz ezerig való roppant seregét a' Nagy-Vezérnek, hogy az, mint a' júhnyáj a' farkas előtt, úgy futott mindenfelé, többet hagyván négy ezernél az ütközet' helyén. A' tábornak nagyobb része győzedelmes seregünk' kezére jutott. Nyilván megmutatták itten a' Német Gyalogok is, hogy bennek is lángol a' vitézségnek tüze; 's torkokra forrasztották a' Törököknek a' *Tsoropár* nevezetet. A' Felséghez adott tudósításában ezen szép győzedelemről, különös ditsérettel emlékezik H. *Koburg* mindjárt először Báró *Karajtzai* Generálisról, és *Fischer* Obersterről: a' melly két érdemmel tellyes Urakkal osztja mások felett a' reá hárámlott győzedelem' ditsősségét. Generális *Karajtzait* nevezi vigyázó, bőlts, és fáradhatatlan vitézségű Férjfiúnak; kinek új érdemeit a' Fejedelem azzal jutalmazta meg, hogy egy könnyű Lovas Regement' Fejévé tette légyen. Oberster *Fischer*, a' Hertzeg első Adjutántja magát megkülömböztetve dolgozott mind az ütközet' folytatása' módjának előre való kitsinálásában, mind annak osztán tökélletességre való hajtásában is. A' sereg' bal szárnyát vitte F. M. L. *Levehnér*; a' jobbat pedig Generál *Jordis*: kiket, a' Brigadéros Generálisokkal együtt, a' bátorító példaadásokon kivűl, arról ditsért a' Hertzeg, hogy nem tsak a' reájok bizott dolgokat vitték véghez méjj előre való látással egyesített serénységgel: hanem tulajdon magoktól is igen bőlts, és hasznos rendeléseket tettek a' bátor, és engedelmes Nép között, midőn maga más részét kormányozta a' seregnek. Ditsérő beszédjét különösen fordítván

amaz igaz magyar vérű, 's vitézségű Generális *Mészárosra*, azt vallá róla, hogy azon hónapnak tizenkilentzedikén esett tsata' alkalmatosságával, a' vitézségnek tsuda remekjét adta légyen tulajdon Személyében; 's a' rajta megtörténhető veszélyekre semmit nem ügyelvén, maga ment elől mindenkor, hogy az ellenség' mozdúlásait szemmel tarthassa. Jelen vólt az egész verekedésben is mindenütt, és nevezetesen a' Lovasságnak a' Jantsárok' megtámadása' alkalmatosságával, olly alkalmatos segítségére lett, minden parantsolatot megelőzve, a' Tsászár Huszárokkal együtt, hogy okosan intézett érkezése a' győzedelem' megkészűlésére igen sokat tett, mivel több Lovassainknak már akkor igen feles számú ellenséggel kellett küszködniek. A' Tsászár Huszárjaihoz hasonló szívvel hartzolt a' Barkó Regementje *Képiró* nagy vitéz Oberstere' kormányozása alatt. Bizonyára mintegy maga szerént vonódik itten tollam azon valódi Bizonyság' leírására, mellyet ezen Mártinesti győzedelem utánn való napon adott a' Tsapiatzon az említett Regement' egyik Osztályjának *Szuvarov Sándor* Orosz Generális, illy formán: — Nagy indúlattal bizonyítom, hogy azon Barkó Huszár Regementbeli Osztály, mellyet Ő Hertzegsége, Komandírozó Szakszen Koburgi Hertzeg az én seregemhez adott vólt, derék, 's vitéz Kormányozójának Oberstl. B. *Gráfen* Urnak igazgatása alatt ezen folyó hónapnak huszonkettődikén, tulajdon a' Fő-Vezérrel lett nagy ütközetben magát különös ditsérettel viselte, 's öt rendbeli igen kemény tsatákban oroszlányi bátorsággal viaskodott; nevezetesen igen nagy gyönyörűséggel szemléltem, minémű buzgósággal törekedtek, ditsérettel említett Oberstl. B. *Grá-*

fen Úr' tüzes vezérlése alatt, Osztálybeli minden Tiszt Urak, úgymint: *Eperjesy*, és *Rábaközy* Kapitányok; *Poroszkay*, *Jobbágy*, B. *Gráfen*, és *Kiss* Fő-Hadnagyok; nem külömben *Verner*; *Zachár*, *Bednárovits*, *Szentpály*, és *Bellasits* Allhadnagyok magokat megkülömböztetni azon egynehány ezer felette vakmerő Spáhiknak viszszaverésében, a' kik két ízben egymás utánn az én gyalogjaimnak négy formájú szakaszszaihoz tódúltak, midőn én a' Buseói Törököknek első Táborát *Tirgul-Kukulinál* elnyertem; hogy igyekeztek átaljában a' megnevezett Tiszt-Urak egynehány izbeli tűz adása által az egész Osztálynak, a' Spáhik' bolond vakmerőségeket meggátolni, és azutánn jól megmarkoltt szablyákkal őket viszszaverni: melly alkalmatossággal Kapitány *Eperjesy* Úr a' tsetepaté közben egy lándsával meg is sebesíttetett. Kiváltképpen köteles vagyok az erdőnél esett negyedik, 's legtüzesebb tsatának említésére, a' midőn én ezen Osztályjal a' szaladó Jantsárokat kergettem, és a' hol a' fellyebb említett Tiszt-Urak' igazgatása alatt több lekaszabolódott kétszáz ötvennél az ellenség közzűl. A' Ribna patakja, 's a' motsár köztt lévő Török nagy Tábornak elnyerésében is igen hasznos szolgálatokat tett ezen Osztály; végre a' Törökök' ágyuinak kezre keríthetésében is nagy segítséggel vólt. Ezen minden kívántt esetekben megmutatott nagy szívű magok' viselése Oberstl. B. *Gráfen* Urnak, 's minden alatta lévő érdemes, 's derék Tiszteknek, arra indit engemet, hogy valóságos érdemeiket belső megelégedéssel magasztaljam. — — Oberstl. Báro *Kienmayer*' Osztállya Generális *Karajtzai*' Brigádája köztt hartzolt: hétszer verte viszsza a' megnevezett Oberstlájtenánt az ellen-

ségnek feles számú tsoportjait; legelőször ugratott lovával a' sántzon belől lévő Jantsárok közzé, 's tőlök tulajdon kezeivel egy Pattantyús Zászlót el is vett. Székely Huszár Regementbeli Oberstl. *Lajosról* pedig azt irta Ő Felségének H. *Koburg*; hogy azt az Urat nem ditsérheti meg eléggé, Osztályjával egygyütt. Már ezen hónap' tizenkilentzedikén *Lajos* Úr verte viszsza a' Tsászár' Huszárjait szorongató nagy számú Törököket; *Lajos* Úr védelmezte az ütközet alatt diadalmasan Gen. *Karajtzai* Úr' Brigádája' bal szárnyát is; ennek az Urnak lehet egyiknek köszönni a' Jantsárokon vett győzedelmet is. Ugyan az első Székely Regement is példásan vitézkedett, Oberster *Horváth* Urnak jó vezérlése alatt, kit is Ő Felsége mind előbbeni, mind most közelebb megújitott érdemeire nézve Generálisságra emelt vala.

Ezen győzedelemből származott örvendező kiáltozások' hangzását még nagyobbra vitte a' nyomba következett más diadalom, melly által *Laudon* a' Török iga alatt ötven esztendeig nyögött hires *Nandorfejérvárat* nagy dítsősséggel viszszanyerte, 's Mindszent Havának kilentzedikén kiköltöztette vólt belőle a' megaláztatott Törökséget. Az egész Ausztriai Birodalom zengett ugyan ezért az Isteni háláadó énekléssel; de leginkább megjegyzésre méltó az, melly *Bétsben* az említett Hónap' tizennegyedikén tartatott a' Sz. *István*' Templomában; a' hol Ő Felsége is egész Fejedelmi pompával megjelent. Nagy vólt az öröme ezen sokképpen megvigasztaltatott Fejedelemnek, midőn akármelly felé tekintett drága készűletű szekeréből; látta az örvendező sokaságot; 's nem hallott egyebet a' vivát kiáltásoknál: *Vivát Josephus II.* — *Vivát*

Laudon! — Ez így vólt az Udvarba lett viszszamenetele' alkalmatosságával is. Nevelte valóban ezen pompát a' Nemes Magyar Királyi Testőrzőknek, Kapitányjokkal Nagy Méltóságú Gróf *Károlyi Antal* Ő Excellentziájával együtt, a' Tsászári szekér utánn való lovaglása. Hazája disze', 's Nemzete' betsülete' nevelésééert olly gazdag Magyar köntösbe vólt felöltözve az említett diszes Magyar Gróf Úr, hogy mindenek' szemeit maga utánn vonta. Rengett a' Város a' Templom előtt rendben álló Granátéros Batalionnak az Isteni szolgálat alatt három izben tett lövésére; annál inkább a' bástyákról harmintzhat tizenkét fontos golyóbisú ágyuknak ugyan annyiszori kisütögetésére. A' bekövetkezett éjtszakát is nappallá változtatta a' Népnek buzgó öröme, égö gyertyákat rakván minden ablakokba. — Rendre foglalták osztán Vitézeink Szerviában a' Török Várakat, 's ama' derék Hazánkfia Generális *Fábry*' vezérlése alatt egész Bulgáriáig hatottak vala, úgy hogy tsak *Nagodinnál* mertek velek szembe szállani a' Törökök; de tsak hamar hátot fordítottak. Szabad seregeink is mindenütt diadalmaskodtak a' Török földön, 's temérdek nyereséget hajtottak.

Azonban, midőn *Jósef* Tsászár' hadi serege illy vitézül forgatná magát a' Törökök ellen: az ő Birodalmában mindenfelé a' zúgolódások hallatódtak, mellyek egész pártütésre fakadtak vólt Belgyiomban. A' Burkus is kezde a' Törökhöz szitani. Ezen környűlállások annál terhesebbek voltak *Jósef* Tsászárnak, mennél inkább érzené a' táborozásban nyertt nyavalyáját súlyosodni. Azért, valamint jól tudta, hogy mindjárt születése utánn, leginkább a' Magyarok törekedtek az ő Fejedelmi Méltósága mellett: úgy most is

ezeknek kedvét kívánta legelöször is megnyer-ni, megígérvén nékiek; hogy a' had' múlttával, Ország-Gyűlését fogna tartani, 's Törvényes kívánságaikat tellyesíteni. Melly ígéretéből hogy annál jobban kitessék a' Magyar Nemzethez való Atyai szeretete: Magyar nyelven méltóztatott azt vele közleni. Látván pedig türhetetlenkedését a' Magyaroknak, hogy mentől előbb viszszanyerjék Koronájokat, 's Törvényeket: olly kedvezőleg írt visz-
1790.E. sza nékiek ezer hétszáz kilentzvenedikben Bóldogaszszony Havának huszonnyóltzadik napján, hogy az Országot illető, 's törvényes dolgoknak közönséges kiszolgáltatását ezen esztendőben Pünköst Havának első napjától fogva tökélletesen abba az állapotba helyhezteti ismét, a' mellyben találta vólt azokat az ő országlásának kezdetekor; esztendő múlva pedig maga' megkoronáztatása, 's egyébb köz dolgoknak elintézése végett Ország' Gyűlését tart; megesmérvén, hogy a' Törvénytévő hatalom az Országnak fundamentomos Törvényei által, a' Fejedelem, és a' Rendek között egyformán vagyon felosztva. Nem is késett fogadásának tellyesítésében: mert Böjt-elő Havának tizenegyedikén megtette a' rendeléseket Sz. Koronánk' leküldése eránt; hogy egész pompával szállíttassék le *Buddra*. Annakokáért az említett hónap' tizenhetedikén öszvehivatta az Ország' Fő-Kántzelláriussa, Gróf *Pálffy Károly*, az akkor *Bétsben* mulatozó Hazánk' Zászlós Urait, 's ezekkel dél utánn a' Császári 's Királyi Kintstartó Házba ment: itt mindnyájok' szemek' láttára a' Magyar Koronát, Királyi Páltzát, Keresztes Aranyalmát; a' Sz *István*' Palástját, és Kardját, a' *Mária Therésia*' megkoronáztatásának alkalmatosságára készíttetett drága köves Karddal együtt, azon üveg ajtajú

almáriomból, mellyben állottak vólt mind azok, kivétette, és régi tartó ládájokba bérakatta; a' Ládát mind a' három kúltsával bézáratta, és zárva a' Kintstartó Házban hagyta.

Más nap, reggeli nyóltz órára a' Kintstartó Ház előtt termettek három igen szép aranyos Hintói Ő Felségének, mellyeknek mindegyikébe hat hat posta ló vólt fogva. E-zen kívűl egy négy lovas Hintó. A' Postakotsisok is ékesen vóltak öltözve. A' legszebb Hintó a' Korona' vitelére rendeltetett, mellybe két Udvari szolgáló Legények hozták azt le a' maga veres bársonnyal béborított Ládájában: e' mellett két felöl, két Magyar Nemes Testőrzők is kardot rántottak, 's a' Korona' Hintójához helyhették magokat: a' melly Hintónak belső két ülésére deszkák vóltak nyújtva, 's azokra helyheztetődött, és tsatolódott a' Láda. E' meglévén, indúltak elől, az egyik hat lovas Hintón, *Soki* Májor, és *Dótzi* Kapitány, két Hadnagy Nemes Magyar Testőrzőkkel együtt; azutánn a' Korona' Hintója, mellynek tsupán az első ülésén kivűlről ült egy diszes öltözetű Udvari Tseléd mellette lovaglott maga Vitézi öltözetében, két Nemes Magyar Testőrző. A' harmadik Hintón ültek a' két Korona-Őrzők: Gróf *Keglevits Jósef*, és Gróf *Nádasdy Mihály*; 's két Udvari Titoknok: Gróf *Pálffy Jósef*, és *Neveri*. Utól ment a' négy lovas hintó a' Korona' Őrző két Gróf Uraknak Házi Tisztjeikkel. Temérdek Nép gyülekezett fel az Udvarba, illy ritka pompának szemlélésére, süveg véve tolakodván a' Korona' Hintója felé. Hertzeg *Eszterházy Antal*, Gróf *Eszterházy Ferentz*, és más ottan lévő Magyar Méltóságok is elkisérték ló háton a' Városon kivűl a' szent Ko-

ronát. A' Bétsiek közzűl pedig sokan egész Magyar Ország' széléig jöttek utánna, kívánván látni; minő pompával fogadnák azt a' Magyarok. Láttak is *Farkasfalvánál* olly Nemes pompát, mellyen nem győztek eleget álmélkodni; kiváltképpen az ottan tisztelkedő Hazánk' Dámáinak Nemzeti öltözetjén: 's tsudálták, hogy miként kissebbíthették eddig ezen szépségjeket a' Frantzia öltözettel. Durrogtak azonban mindenfelé az ágyúk, 's örömhangot adtak *Posony* Városának minden harangjai a' szentséges Koronának elérkezésére; mellyet, minekutánna Báró *Prényi* Esztergomi Kánonok fontos Magyar Beszédet mondott vólna, a' Méltóságok Gróf *Forgáts Miklós* Ő Excellentziája' vezérlése alatt; a' Posony Vármegyei Nemesség pedig Vice-Ispány *Makripodáry'* kormányozása alatt, kísérték lovagolva *Köptsényig*: a' hol a' Kastélyba vitettetvén, egész éjtszaka nagy tisztelettel őriztetett. Innen más nap *Eöttevényig* a' Mosony Vármegyei vitézlő sereg, Fő-Biró *Nozdrovitzki Miklós'* Kapitánysága alatt tette a' kisérő tiszteletet; mellyet ottan Tábla-Biró *Humkár Mihály'* Vezérsége alatt Győr Vármegyének Nemes Vitézei általvévén, diszes pompával folytatták egészen bé a' Városba: a' hol talpon vólt az egész Népség, és fegyverben a' Polgárságnak két Osztályja; az Egyházi-Rend pedig Papi öltözetben tisztelkedett Szent Koronánknak, melly egyenesen a' Püspöki Várba vitettetett, harangszó, és ágyú harsogások között; de a' Nemesség' kívánságára kitétetődött az öreg Templomban, holott Fő-Tiszteletű *Hollósi Mihály* Káptalanbeli Úr ékes, 's Hazafiúi érzéssel tellyes Magyar Beszédet tartott: a' Város azutánn megvilágosíttatván, örömben ment el az egész éjt-

szaka. Illy örvendetes vólt annak elkisérése is következett napon. *Komárom* Városa is kiállította fegyveres szép seregét az Országútra a' szent Korona' tiszteléségre; valamint azon Vármegye' Nemes Rendje megtette azt az ő vitézlő Dandárjával, mellyet Tábla - Biró *Tajnay János* igen pompásan vezetett vala. Hasonló tisztelésre vidúlt *Esztergom* Városa, és Vármegyéje: különös vala itten az, hogy midőn a' Városba érkeze szent Koronánk; ennek Hintója mellett két felől háromszáz, egy forma Magyar fejér öltözetben rózsa szín pántlikákkal ékesített hajjal diszeskedő; kezekben pedig égő viaszgyertyákat tartó Szűzek mentek egész a' Káptalan' Házáig, mellynek Királyi módra felékesített szobájába T. T. *Sissay Károly*, és *Majtényi* László Vice-Ispány Urak vitték fel a' Korona' Ládáját a' Hintóból, 's letették egy drága borítékokkal bévontt asztalra, nagy örvendezéssel. Még nagyobbra gerjesztette pedig azon örömöt mindnyájokban Fő - Tiszteletre méltó *Konde Miklós*, Érseki Helytartó Úr' (most Nagyváradi Püspök) szép magyarsággal tartott Beszédje, 's az öregebbik Koronaőrzőnek az arra tett gyönyörű Felelete. Azutánn kivétetett Ládájából a' szent Korona, 's mindnyájok' szemlélésének tárgyáva tétetett. Más nap' hasonló pompával kisérődött *Buda* felé; hanem hogy a' háromszáz ékes Magyar Szűzek az égő gyertyák' helyett, tzifra fátskákat vittek kezeikben.

Esztergom Vármegye' szélénél az innen való Nemességet felváltotta a' Pest Vármegyei Nemesség a' Korona' Udvarlásában, melly mindmind többre szaporodván, *Buda* várán keresztűl e' szerént tisztelkedett vala. Elől mentek azok, kik a' Koronát általvették a'

Vármegye' szélénél; utánnak a' többiek illy renddel: A' Szentendrei, 's O-Budai Lovasság; a' Kunok, Jászok, és Ketskemétiek; *Buda* Városa' Lovassai; a' Pesti Tanáts kotsikban; más kotsik, mellyek eleibe mentek vólt a' Koronának; a' második Vice-Ispány, vele lévő hat formaruhás Nemesekkel; a' Vármegye' Deputátussai kotsikon; a' nem formaruhás lovas Nemesek; egy hat lovas Tsászári 's Királyi Hintó; a' Korona' Hintója, melly mellett hat Nemes Magyar Testőrzők lovagloltak; Báró *Ortzi László* Ő Excellentziája' vezérlése alatt a' Nádor-Ispányi Zászlóallya; a' Korona' Őrzők' Hintója; a' kisérő Nemesség. Azonban tizennyóltz ágyúk durrogtak a' bástyákról, 's szólltak minden harangok. A' Királyi Palotához érvén, hat kirendeltt Nemesek vitték fel a' Korona' Ládáját a' Palota' nagy Szálljába, 's helyheztették egy, három grádits magasságnyira keszített, veres damasttal bévontt alkotványra. Itt egy szép rövid Beszéde után az Ország' Birájának, G. *Zichy Károly* Ő Excellentziájának, felnyittatott a' Korona' Őrzők által a' Láda, 's belőle a' Korona kivétettetvén, a' Palota' folyosójáról megmutattatott az öszvesereglett Sokaságnak. Onnan viszszavitetődvén, a' Dikasztériomoknak, 's mind a' két Nembeli Méltóságoknak, és a' Varmegyék' Deputátussainak jelenlétében bézárattatott, 's a' Szálban hagyatott, hármas őrizet alatt; a' belsőt a' Nádor-Ispányi Zászlóallyabeli Nemesek; a' külsőt a' Budai és Pesti Polgárság; a' legkülsőt a' szeres Katonaság tévén. Más nap, úgymint az említett hónap' huszonkettődikén, minden kigondolható pompával, 's öröm' jelentésével énekelte el a' *Te Deumot* maga a' Primás, Kárdinális Hertzeg *Battyáni*. Ezenn,

és a' következett két napon ki vólt téve a' Korona, hármas őrizet alatt, dél előtti kilentz órától fogva, estvéli hat óráig a' Királyi Udvar' Templomában a' végre: hogy kiki tulajdon szemeivel láthassa ezen drága Kintset, mellynek olly régólta való birásától, sok izben lett megszomoríttatásai utánn is, ugyan tsak mind ez ideig meg nem fosztatódhatott végképpen kedves Hazánk. Eltelvén a' három napok, ugyan Böjt-elő Havának huszonnegyedike' estvéjén minden Dikasztériomoknak, és a' Nemességnek jelenlétében elzárattatott a' Korona, az Ország' több Drágaságaival, úgymint: az Aranyalmával, a' Királyi Páltzával, a' Sz. *István'* Palástjával, Kesztyűivel, és Kárdjával együtt, 's a' számára készített Hajlékba vitettetett, a' kirendeltt őrizet alatt: a' mellyre a' Nemes Vármegyéknek fényes Bandériomai szemeket bájoló pompával következtek egymás utánn mind addig, valamig a' békövetkezett Országgyűlésével a' Király' és a' Rendek' intézéséből a' Törvényes Katonai őrizet fel nem állott. Meg nem lehet elegendőképpen magyarázni: millyen örömre tágúlt légyen Hazánk' Fiainak, 's Leányainak Nemes szive, e' szent Koronájoknak haza érkezésével: valamerre intéződött ennek vitele; mindenütt ellepte az örvendező Népség az Országútjának mellyékeit.

Bóldog Isten! Midőn a' Magyarság olly örvendetes Innepléseket tartana haza tértt Szent Koronájának; akkor múlik ki Második *Jósef* ez árnyék Világból, mellyben a' mindenek' Ura olly nagy hatalomra méltóztatta őtet; 's nem érhette meg azt, hogy ezen ditső Sz. Koronával megkoronáztatván, az ő Magyarjaival ezen Apostoli Országnak. ból-

dogságára óhajtott Törvényeket hozhatott vólna. Így kettős gyászba borúlt a' Bétsi Udvar: mert még H. *Ersébet* Aszszonynak, mostani kegyesen uralkodó *Ferentz* Királyunk' szerette Hitvesének, ki ezen hónap' tizennyóltzadikán szűnt meg élni, hóltt Teste se' temettetett el; már huszadikán reggeli hat órakor Második *Jósef* is hólttan feküdtt azon Fejedelmi Udvarban. Amaz ugyan ezen napnak estvéjén; *Jósef* pedig huszonkettődikén tétetett a' sirba Tsászári pompával a' Kapucinusok' Templomában. Példásan reá készűlt eloszlására, egy héttel előbb igaz Keresztyéni buzgósággal meggyónván, 's áldozván számtalan Méltóságok' jelenlétében, kik közzűl a' Titkos Tanátsos Urak égő gyertyákat tartottak kezeikben, 's így kisérték a' Szentséget mind ide, mind viszsza az Udvari Kápólnába. Foglalatos vólt Második *Jósef* mind halálig. Minekutánna saját kívánságára felfedezték vólna már az Orvosok, hogy nints többé reménység élete' megtarthatása felől; maga is érzette vólna hová tovább való nehezedését: még akkor sem szűnt meg a' Státusról gondoskodni: egyszersmind pedig bútsúzgatott, kiktől személyesen, kiktől írásban. Így személyesen vette vég bútsúját Gróf *Hadik*, és Báró *Laudon* Fő Hadi-Vezérektől. Írásban bútsúzott ama' hires Udvari Fő-Ministertől, Hertzeg *Kaunitztól*, 's másoktól. Tsendesen ülve múla ki e' Világból; minekutánna könyörgött, 's generális Abszolútziót kért vólna a' maga gyontató Papjától, Sz. Ágoston' Rendén lévő Szerzetes Atyától. Emlékezetessé tették ezen Nagy Fejedelemnek idejét: a' sok Klastromoknak eltörlése, 's ezek helyett számtalan Plébániáknak, 's Káplánságoknak felállítása, mellyel mintegy ösz-

tőnt látszatott adni Nemzetünknek, Anyai nyelve' betsűlésére. Úgy is lett: mert Tudósaink seregenként fogtak Magyar tollaikhoz, olly serénységgel, mint a' Vitézek fognak fegyvereikhez, midőn látják ellenek rohanni az ellenséget. Meg is mutatták szép Nyelvünk' alkalmatos vóltát minden Tudományok' folytatására; megmutatta azt Második *Jósef* is, hogy a' kormányozás is szinte úgy mehet Magyarúl, valamint más Európai nyelven: midőn utólsó Végzeményét, mellyel Nemzetünket előbbeni állapotjába viszszaállította, az Udvarin, és a' Magyar nyelven egyaránt adta vólt ki. Miként óhajtotta légyen édes Hazánk' bóldogságát: bizonyságot tesznek az iránt a' Tőle eszközöltetett Ország' útjai; mellyek nélkűl az előtt, mihent az őszi essők elérkeztek, nagy kín vólt üres kotsival is útazni.

Második *Jósef* semmi Magzatot se' hagyván, az ő Testvérötstse, Toskánai Nagy-Hertzeg *Leopold* következett a' Királyi hatalomra; 's mindjárt irt az Ország' Fő-Kantzelláriussához Gróf *Pálffy Károlyhoz*, jelentvén, hogy, a' mellyeket bóldogúltt *II Jósef* megígért, mind azokat szentűl tellyesíteni, és Sz. Iván Havában Országgyűlést tartani, 's magát megkoronáztatni kívánja. *Florentziából* meg is indúlván Bőjt-más Havának első napján, már azon hónap' tizenkettődikén, mellyen ottan meghalálozott ama' ditső Hazánkfia, Gróf *Hadik András*, *Bétsbe* érkezett vala. A' legelső per, mellyet eligazított az új Király, vólt a' Magyar és Német Testőrzők között az elsőség iránt származott nemes vetélkedés. Tudniillik a' Nemes Magyar Testőrzők eddig a' Német Testőrzők utánn, a' második őrizetet tették, úgymint a' kiknél

egy foggal alább is vagynak a' rangban: mert a' Németek Fő-, a' Magyarok ellenben Alhadnagyok. Ezek tehát megszóllították a' Német Testőrzőket, hogy engednék által nékiek az első őrizetet ezen méltó okon: mivel a' Német Testőrzők, mint Tsászári Testőrzők, elsők ugyan; de most az Uralkodó nem lévén Tsászár, hanem Király, még pedig az első Méltósága a' Magyar Országi Királyság; ők azért, mint Magyar Király' Testőrzöi, első helyet érdemlenek. A' dolog a' Király eleibe ment, a' ki, egyenessége szerént, a' Magyar Nemes Testőrzőknek ítélte az elsőséget. Serényen tanátskozott az Ország' Eleivel is a' Magyar Közönség eránt; 's még ezen hónapban kihirdette az Ország' Gyűlését *Buddra*, Sz. Iván Havának hatodik napjára: mellyre annál nagyobb örömmel lett a' készület, minthogy Sz. György Havának tizenhatodikán *Új-Orsova* is megadta magát a' Magyar Koronának; minekutánna szinte fél esztendei ostromot valóban példás bátorsággal kiállott vólna. *Leopold* is azonn vólt, hogy mennél szembe tünőbbé tegye a' Magyar Nemzethez vonszó hajlandóságát: azért jó eleve megkészíttette magának Fejedelmi Magyar öltözetjét, mellyben *Budán* az ő kedves Magyarjai között megjelenvén, 's azoktól az Ország' szent Koronájával törvényesen megkoronáztatván, Királyi Hatalmának tellyes vóltára méltóztatódjék. Annál nagyobb vidámsággal készítették tehát ehez magokat a' Nemes Vármegyék; 's törvényes Székújításokat tartván, és azokat, kik törvénytelenűl tsúsztak oda bé, vagy a' Haza' Nemes Szertartásainak ellenségeivé váltak, kipenderítvén, helyettek igaz Törvényes Hazafiakat emeltek a' Tisztségekre, 's választottak a' Budai Gyűlésre Követeknek.

Budán öszvegyűlvén a' Rendek, egynehány napi különös gyülekezetek utánn, Sz. Iván Havának tizedikén ültek öszve először az Ország' Házában: a' Prélátusok ugyan, és Mágnások a' kissebb Palotában; a' nagyobbikban pedig a' Vármegyék', és Királyi Városok' Küldöttjei. Minekutánna amott az Ország' Primássa, Kárdinális *Batthyáni Jósef* Ő Eminentziája, és az Ország' Bírája, Gróf *Zichy Károly* Ő Excellentziája: itt pedig a' Királyi Személyes Jelenlételnek Helytartója, M. *Ürményi Jósef* Ő Excellentziája fontos Magyar Beszédeket tartottak; 's a' Nagy-Tábla általküldötte a' Kis-Táblának az Előlülők eránt a' különös gyülekezetekben hozott Végezését; 's erre onnan Követség által Feleletet kapott vólna: a' Templomba indúlt mind a' két Tábla a' Polgári Katonaság' sorai között igen fényes pompával, a' Sz. Lélek' segítségűl való hivására. Két óldalról lovagoltak a' Nemes Zászlóallyak: ezeket követte a' Polgári Lovasság. Más napi ülésben a' Rendek' egyezéséből kiválasztattak némellyek, kik a' Gyűlés' határozásait naponként írásba vegyék Magyar nyelven, 's a' következő Gyűlésben felolvasván, kinyomtattassák; úgy mindazáltal, hogy Horvát Országra nézve a' Gyűlés' megvisgálása, 's jóváhagyása mellett, Deákúl is kiadják. Azutánn a' Királyi Hitlevél' kitsinálásához fogtak a' Haza' Attyai.

Nem jó szél fújt azonban Oláh Ország felől: mert a' Törökök azon Vitéz Népünkön, melly eddig szűntelen diadalmaskodott rajtok, *Fekete-Gyergyónál* kifogtak, 's belőle százanként hullasztván, a' Várost vitézűl megtartották. De tsak hamar kellett nékiek tapasztalni, hogy nem szegődött hozzájok a'

hadi szerentse: mert *Kalafátnál* derekasan megkalapálták őket Vitézeink, 's egész Kis-Oláh Országból kikergették, *Klerfé* vezérlése alatt. Szinte olly ditsősségesen hartzoltak Horvát Országban ama' derék Vezér, Báró *Devins'* kormányozása alatt, 's erő hatalommal megvették vólt *Tzettin* erős Várát. De ugyan azon hónapban, úgymint Sz. Jakab Havának tizennegyedikén ama' számtalan győzedelmek' koszorújával tzimerezett *Laudonon* is erőt vett a' mérges halál a' Morva Országi seregnek, mellyel a' Burkus ellen vala rendelve, Fő-Kvártélyjában, *Neutitscheinban*, életének hetvenötödik esztendejében. Hanem már ekkor jó formán megkészűlt vólt a' békesség *Reichenbachban* Ausztria és Pruszszia között: a' honnét a' Törökkel is előbb fegyvernyugvás; azutánn pedig békesség származott.

Ő Felségétől az alatt intést vévén a' Budai Gyűlés, úgy intézte a' dolgot, hogy *Bétsbe* ötvenkét Követeket küldött légyen, kik megjelenvén fényes pompával Kisaszszony Havának huszadikán azon buzgó kinyilatkoztatást tették a' drága kárpittal fedett Thrónuson álló Királyi Felséghez; hogy Magyar Ország, hozzá tartozó Részeivel együtt minden tisztelettel kéri *Budára* Ő Felségét, a' Diplóma eránt hamarább lejendő egyezés, és a' megkoronáztatás végett. Ezt hoszszasan adta vólt elő deákúl a' Kalotsai Érsek Gróf *Kolonits László* Ő Excellentziája a' fél hóld' formában álló Követ-Társai mellett; kik, valahányszor ezen Szók: *Szentséges Felség*: mondódtak, mind annyiszor meghajtották magokat. Ugyan ezt tselekedte a' Király, valahányszor ezen nevezetek fordúltak elő: *Magyar Ország' Státusai, és Rendjei:* 's rövid Feleletének ide megy ki az értelme: *Háladatos*

szívvel vettem T. Magyar Országnak Deputátzióját: azonn leszek, hogy a' környűlállásokhoz intézett, 's rendszerént való választ nyerjen az Ország. A' Királytól a' Királyné' Palotájába botsáttattak; ki is, valamint a' Király, nehány gráditsú Thrónusról fogadta el az Érseknek hozzája intézett rövid Deák Beszédjét, Deák Felelettel. Innen *Ferentz* Fő-Hertzeghez vezettettek; ki is nagy indúlattal vette a' Státusok, és Rendek által lett hivattatását. Ettől *Ferdinánd*; *Károly*; *Leopold*; *Jósef*; *Antal*; 's *János*, egy Palotában lévő Fő-Hertzegekhez mentek; innét pedig *Anna*; *Klementina*; és *Amália* Fő-Hertzegnék' udvarlására: 's mind amazoktól; mind ezektől szép Feleletet vettenek, Deák nyelven. Más nap, úgymint szombaton reggel ebédre hivogattattak Vasárnapra minden Követek a' Királyi Udvarba. *Bétsben* ezen Vasárnapon tartatott ditső Sz. István első Királyunk' Innepe; mellynek egész pompával lehető szentelésére az Olasz Templomot kérte ki az ottani Nemes Magyar Nemzet' Részének érdemes Lelki-Tanítója. Megjelent itten az egész Magyar Kantzellária; megjelentek a' Követ Urak is, kiket oda a' Kalotsai Érsek vezetett, a' maga szállásáról. A' Nép olly teméntelen sokasággal tódult a' Templom felé, hogy, ha az ajtók, 's azon kivűl még a' székek is meg nem lettek vólna jól strásákkal rakva: talán magokat is kiszorították vólna a' Követ Urakat. Délutánn egy órakor az Udvarba gyülekezvén, két órakor az úgy nevezett aranyos Palotában a' Királyi ebédhez ültek. Három óra tajban megjelentek látogatássokra *Ferentz*; *Ferdinánd*; *Károly*; és *Jósef* Fő-Hertzegek; és akkorban ott múlató *Antal* Szakszóniai Hertzeg, Hitvesével *Mária Therésiával*; 's ennek Testvérjeivel, *Anna*; *Klemen-*

tina; és *Amália* Fő - Hertzegaszszonyokkal együtt. Négy óra tájban vége lett az ebédnek: a' midőn legottan Ő Felségéhez a' Királynéhoz (a' Király már szombaton elútazott vala *Fiuméba* a' Nápolyi Király eleibe) indúltak a' Követ Urak; hogy hozzájok, és Személyekben az egész Magyar Nemzethez bizonyított Királyi kegyességét meghálálhassák. Ő Felsége nagyon kedvesen vette ezen tiszteletet; 's ígérte mind azoknak eszközlésére való készségét, valamellyek a' Nemzet' bóldogságát, 's ditsősségét tárgyázzák. E' meglévén, szállásaikra oszlottak a' Magyar Uraságok. Budára lett viszszaérkezésekkel Kisaszszony Havának huszonnyóltzadikán Közönséges Gyűlés tartatott, mellyben felolvastattak a' Követeknek kötelességekben lett eljárásáról való Jelentéstételek; és Ő Felsége' Levele, illy foglalattal: Ő Felsége örömmel vette a' hivatalt; a' Diplomára nézve eltökéllette magát, hogy tsupán annak fogja magát alája irni, mellynek *Károly*, és *Mária Therésia* irták vólt alája magokat. Ha ezen meghatározásában való megnyugvások eránt jókor fogja venni a' Rendek' válaszszokat: még úgy megelőzheti a' Magyar Koronázás a' Frankfurtit. — De tsak ugyan előbb meglett ez: mert Sz. Mihály Havának harmintzadikán *Leopold*, Magyar és Tseh Király kikiáltatván Romai Tsászárnak *Frankfurtban*, Mindszent Havának kilentzedikén meg is koronáztatott, nagy pompával. A' Budai Gyűlés is többféleképpen készített, 's felküldött Diplomáknak el nem fogadtatása utánn, megegyezett abban, hogy *III Károlyé* formájára elkészítvén a' Királyi Diplómát, jó Királyjának kivánsága szerent *Posonyba* felköltözzön, 's ottan a' Nádor-Ispány' választása, és a' Ki-

rályi koronáztatás meglévén, annál foganatosabban munkálkodhasson az Ország' bóldogságára.

Országunk' szent Koronája, a' hozzá tartozó más Drágaságokkal együtt Mindszent Havának harmintzadikán érkezett *Posonyhoz*: hová *Budától* fogva, a' Koronaőrző Méltóságokon kivül, pompásan kisérték hat Nádor-Ispányi Nemes Zászlóallybeliek. Féltő Kintsünket sok Méltóságok várták immár a' Duna' partján, a' Posony Vármegyei Nemes Zászlóallyal, a' Magyar Polgárokból álló elöljáró sereggel, a' Polgár-Stutztzosokkal, négy formaruhás Polgár-Kompaniákkal, és néhány Vasasokkal együtt: azonnal megszóllaltak minden harangok, 's durrogtak a' mozsarak, és zengedeztek a' tábori musikák. A' Sz. *Márton*' Templománál, a' hová lett a' menetel, állottak a' Káptalanbeli Urak papi ékességeikben felöltözve; Posony és más Nemes Vármegyék' Küldöttjei; 's a' Városi Tanáts. Hat Nemesek emelték le a' Hintóból azon öröm Ládát, melly szent Koronánkat, 's a' többi Drágaságokat foglalta magában; 's béhelyheztették az említett Templom' bal óldalán lévő Alamisnás Sz. *János*' Kápolnájába. Ennek vasrostélyját egyik a' Koronaőrző Méltóságok közzűl bézárta, 's a' kúltsokat a' Káptalan Prépostjának altaladta. A' bézártt vasrostélynál két Nemes Zászlóallyabeli Vitézek állottak; a' Templom' két belső ajtajait két Polgár-Katonák strázsállták; a' kivűlről való őrizetet pedig a' rendes Katonaság tette vólt. Sz. András Havának tizedikén maga is oda költözött a' Királyi Felség, magyarosan felöltözve, 's a' Magyar Nemes Testőrzőktől kisértetve: a' Primás' Kertjénél várták már a' Nápolyi Király, 's Királyné;

Kristina Fő-Hertzegaszszony, Férjestől; *Ferentz* Fő-Hertzeg, Feleségestől; 's *Ferdinánd*; *Károly*; *Leopold*, és *József* Fő-Hertzegek, mindnyájan drága Magyar köntösökben; továbbá, a' Papi-Rend; a' Mágnások; és a' Nemesség. A' kert' Palotája előtt állottak a' lovas Nemesek, 's a' sok Hintók. Primás Ő Hertzegsége' köszöntő Beszédjét kegyességgel, 's a' Magyar Nemzethez vonszó szeretettel fogadván a' Királyi Felség, béülе gálaszekerébe, 's nagy pompával tevődött a' Városba való menetel, megvonattatván minden harangok, 's elsütögettetvén a' Vár' bástyáira kiszegezett ágyúk. A' Király bészállván a' Primás' Palotájába, egyenesen az abban lévő Kápolnába ment, mellynek gráditsánál várta már az előre indúlt, 's ekkorra a' maga Papi ékességébe felöltözött Egyházi-Rend Ő Felségét: holott Primás Ő Eminentziája elénekelte a' *Te Deumot*. — Estve az egész Város megvólt világosítva. Más nap Királyi pompával felmenvén a' Várba, 's az Udvari Kápolnában a' Primás által tartatott *Veni Sancte*, és nagy Mise utánn, az ottani Palotában egybegyülekezett Rendek között megjelent a' Királyi Felség az ő Magyar Huszár Regementje formaruhájában, 's rövid Deák Beszédje által igen elevenen kinyilatkoztatta a' Magyar Nemzethez való szeretetét; 's az ő Királyi Feltételeit általadta az Ország' Primássának: ki is az egész Nemzet' nevében egy magasztaló Beszéddel tisztelte meg Ő Felségét. Következett napon pedig, úgymint Sz. András Havának tizenkettődikén öszvegyülvén a' Rendek, 's közöttök megjelenvén a' Ts. Királyi Fő-Udvarmester Hertzeg *Stahremberg*, és az Ország' Kantzelláriussa Gróf *Pálffy Károly*, 's ennek szép Beszédjére felelvén a' Primás, általvette Hertzeg *Stahrembergtől* azon petsétes Levelet,

mellyben a' Nádor - Ispánységra választathatandó Személyek' Nevei valának feljegyezve Ő Felsége által. Ezen Királyi Biztos Uraknak eltávozása utánn az Ország' Birája Gróf *Zichy Károly* Ő Nagy Méltósága szóllott a' Rendekhez, megemlékezvén a' jelenvaló örvendetes Környűlállásról, midőn Ő Felségének jeles igazság szeretete, 's a' Törvények' tellyesítésében egyenes igyekezete, és készsége, az Ország' Rendjeinek ősi szabadságai szerént, alkalmatosságot nyújt a Nádor-Ispány' választásában: valamint örvendező, és háláadó szívvel kötelesek az Ország' Rendjei Ő Felségének ezen példás igazság' szeretetét, 's a' Törvények' tellyesítését tisztelni; szintén úgy szükségesnek állítván, hogy Ő Felségének esméretes igazság' szeretetében helyheztetett bizodalmokat minden alkalmatossággal neveljék, és nyilvánságossá tenni igyekezzenek, annyival inkább, minthogy a' Fejedelem, és az Ország között szükséges bizodalom' fogyatkozásának, ámbár helytelenűl, híre terjedett. Most tehát szerentsés alkalmatosság adván elő magát azon bal híreknek megtzáfolására, 's a' Fejedelemmel való egyesűlésnek állandó felépítésére, eleibe terjesztette az Ország' Rendjeinek Fő-Hertzeg *Sándor Leopoldnak*, Ő Felsége' negyedik Szülöttjének tündöklő tulajdonságait, mellyekkel a' Nádor-Ispányi Méltóságra magát legérdemesebbnek esmértetné; azért a' Haza' köz bóldogságának fenntartására, 's gyarapítására legbizodalmasabb útnak ítélte, ha az Ország' Rendjei ezen alkalmatossággal Nádor-Ispányi Méltóságra, a' petsétes Levélnek felbontása előtt, fellyebb említett *Sándor Leopoldot* szabad voksokkal választván, Ő Felségétől kérnék; így bizonyosan reménylhetnék

az Ország' Rendjei, hogy a' Fejedelemmel való szorosabb egyesűlést, 's a' Nemzet' hivségében helyheztetendő Királyi Bizodalmat, és szeretetet lábra állítják, 's állandóan megerősítik: ama' roszsz híreknek Támasztói pedig megszégyeníttetnek. Továbbá: hogy a' nevezett Fő-Hertzeg természetes tulajdonságával is birván a' Fejedelemnek, az Ország' hasznát, és ditsősségét foganatosabban előmozdíthatná; 's a' Nádor-Ispányi Méltóságnak is idő jártával bétsúszott tsonkulásainak törvényes helyreállítását sikeresebben munkálná. — —

Erre az Ország' Rendjei egy szóval felkiáltottak: Éljen *Sándor Leopold*, Magyar Ország' Nádor-Ispányja! Ugyan ezen választásnak a' Királynál való béjelentésére, 's egyszersmind bizonyos órának, mellyben az Ország' Rendjei Ő Felsége előtt megjelenhessenek, kikérésére M. Ország' Birája, és Personális Urak rendeltettek Követségűl, olly útasítás mellett; hogy ezen szabad választásból az ez eránt szólló Törvényeknek sértődésére következés ne származzon; hogy Ő Hertzegsége, a' Rendek' tellyes bizodalma szerént, az Ország' Törvényeit, Szabadságait, és Hivatal-jának törvényes Hatalmát, hittel kötelezendő kötelessége mellett óltalmazni fogja; hogy az Országban a' Fő-Hadi Kormányozás a' Törvények' értelme szerént, a' Nádor-Ispányi Hatalomhoz viszszaadattatik; hogy az Országban lévő Dikasztériomok ezen okból az Ország' közepéről ki nem mozdíttatnak, hanem inkább Ő Hertzegsége is lakását oda venni, és a' Magyar Nyelvet még bővebben gyakorolni fogja; végre, hogy az Ország' Rendjei esedeznének Ő Felségének, hogy, mivel Ő Hertzegsége mellett némelly Tanátsosok szük-

ségesek vólnának, ezeket született Magyarok közzűl ollyanokat méltóztatna nevezni, a' kikben a' Haza tellyes bizodalmát méltán helyheztethesse. Ohajtott Felelettel is tértek viszsza a' Felségtől azon derék Méltóságok. Délutánn pedig a' kirendeltt órán az Ország' Rendjei közönségesen mind általmentek a' Királyi Szállásra, 's a' Primás Ő Hertzegsége' Szálájában egybegyülekeztek: a' hol az Ő Felsége' számára készitett Királyi Széktől fogva az ajtóig a' Testőrző Magyar Nemes sereg két rendben sort fogott, 's az Ő Felsége' számára a' Szála' közepén illendő tágasságú menetelt hagyott. Megjelent a' felyűl lévő karban a' Felséges Királyi Familia, úgymint: Felséges Nápolyi Király, Királyné, 's a' Királyi Hertzegek, és Hertzegaszszonyok, kiket az egybegyűltt Rendek hármas kiáltással tiszteltek; azutánn a' Tsászári, 's Királyi Felség is bémenvén, Királyi Székében helyet fogott, körűlötte jobb óldalon Hertzeg *Grassalkovits Antal*, Királyi Fő-Lovászmester, kivontt karddal, és Hertzeg *Stahremberg* a' Tsászári Udvarnak Fő-Mestere; bal óldalon pedig Hertzeg *Rosenberg* Tsászári Fő-Kamarás, és ugyan onnét, a' graditsnak első fokán az Udvari Magyar Kantzellárius állván: ekkor Primás Ő Hertzegsége a' Királyi Szék előtt megállapodván, az Ország' Rendjeinek nevében e' napon történtt Választás' tellyesítésére, Királyi Hertzeg *Sándor Leopoldot* az Ország' Nádor-Ispányságára Ő Felségétől megkérte. Ő Felsége kegyelmesen megértvén az Ország' Rendjeinek kívánságát, Felséges Királyi, 's Atyai megegyezését igen érzékenyen nyilatkoztatta ki. Békisértetvén azutánn az újonnan választott Nádor-Ispány Ts. Királyi Hertzeg *Sándor Leopold*, 's a' Királyi Szék előtt meg-

állván, Ő Felségének választatása eránt kinyilatkoztatott megegyezését mély tisztelettel köszönte, és Tisztének hiv tellyesítésére magát kötelezvén, az Ország' Rendjeit, 's az egész Magyar Hazát Ő Felségének Királyi Kegyelmébe ajánlotta. Ugyan erről bizonyossá is tette ötet Ő Felsége, Atyai, 's Fejedelmi szóval kötelezvén a' Királyi Jusoknak hiv őrzésével együtt, az Ország' Rendjeinek Törvényes Szabadságainak védelmezésére. Más nap a' Köz-Ülésben kineveztetett Követek által az új Nádor-Ispány örvendező kiáltások között oda bévezettetett; ki, minekutánna Székébe ült vólna, újított örvendező kiáltások között, háromszor Székével együtt négy Méltóságok által felemeltetett: azutánn ezen fényes Hivatalra lett választását valamint szívrehatóképpen köszönte a' Rendeknek; úgy kérte, hogy annak szentűl viselésében néki tanátsúl lenni Hazafiúi kötelességeknek tartanák, 's vele együtt a' Hazának örök bóldogságot szerezni igyekeznének. — A' Rendek' nevében felelt Personális Ő Méltósága, jelentvén: melly megmagyarázhatatlan örömre tágúlt légyen Mindnyajok' szíve azonn, hogy Ő Királyi Hertzegségét vagyon szerentséjek tisztelni az Ország' legfőbb Hivataljában, a' Nádor-Ispányi Méltóságban: azért, valamint tellyes bizodalommal reménylik, hogy virágozni fog a' Haza Ő Királyi Hertzegsége' óltalma alatt; úgy magokat kegyelmébe, 's hajlandóságába mély tisztelettel ajánlván, nékie hoszszú életet, 's minden bóldogságot egyenlő szívvel kívánnak. Következett napon szintén olly egyezéssel mene véghez a' Koronaőrzők' választatása, meghagyattatván, kik eddig a' Fejedelemtől valának rendelve, Gróf *Keglevits Jósef*, és Gróf

Nádasdy Mihály, mind érdemekkel, 's Hazafiúi buzgósággal jeleskedő Méltóságok.

Azokban foglalatoskodott osztán a' Gyűlés, mellyek a' Királyi Koronázásra megkívántatnak; 's annak pompája Sz. András Havának tizenötödikén tartatott, olly fényességgel, hogy az Idegeneket is maga' tiszteléséte hódította légyen. Azután a' megkoronázott Királyjal szép Törvényeket szabtak az Ország' Rendjei; különösen: hogy semmi Országos dologban az idegen nyelv bé ne hozattasson: az Anyai Magyar Nyelv' gyarapodására, és tsinosodására pedig az Oskolákban különös Tanító légyen, hogy osztán azonn folynának a' dolgok a' Dikasztériomoknál is, mellyeknél még most deák nyelven folytatódnának. Nevezetes ismét azon Törvény, melly által az Ország' Sz. Koronájának helyéűl, az ő Drágaságaival együtt, Buda Vára rendeltetett, úgy hogy azt, a' Rendeknek az Ország' Gyűlésében kinyilatkoztatott akaratja nélkűl el nem lehetne onnét vinni; meghagyattatván mindazáltal a' véletlen, és nyilvánságos veszedelemre nézve tett előbbeni Rendelés. Hazánknak ugyan e' Sz. Koronája, Második *Leopold* Királyunknak azzal meglett ditső koronáztatása utánn, Sz. András Havának huszonhetedikén el is költöztetődött egész pompával két Őrzői által, *Posony* Városából *Buda* Várába. Következett ezer hétszáz kilentzvenegyedikben Bőjtmás Havának tizenharmadik napján szakada vége ezen emlékezetes Ország' Gyűlésének a' Primás' Palotájában; a' hol minekutánna Ő Felsége tulajdon Lovas Magyar Regementjének öltözetében megjelenvén, Királyi Székébe béhelyheztette magát: Udvari Magyar Kantzellárius Gróf *Pálffy Károly* így szóllott az Ország' Rend-

II Leopold. LI. Király. 1790. E.

1791. E.

jeihez: — Ezen Ország' Gyűlésének folyamatja számos Bizonyságait terjesztette a' Haza eleibe Felséges Urunk' mind azon Kegyes Indúlatjainak, mellyekkel Országlásának kezdetétől fogva Nemzetünket bóldogítani méltóztatott. Ezen Nemzeti Gyűlésen szerzett Törvények fogják Második *Leopold'* Nevét még a' legkésőbb Maradékainknál is áldásban tartani. Ezekből vehetnek Unokáink példákat mind a' Fejedelem eránt tartozó Hűségre, mind pedig a' Hazához való feddhetetlen Buzgóságra, és ezen két Kötelességnek öszvekaptsolásával, a' Közjóra törekedő Iparkodásra. Felséges Urunk örömmel látta a' Státusoknak, és Rendeknek ezen Közbóldogságra vezető Tusakodásait, 's ezentúl is fogja mindenkor ezen Nemes Igyekezeteit Királyi Hatalmával támogatni. — Ezen Beszéd utánn maga Ő Felsége Deák nyelven szóllott az Ország' Rendjeihez, 's egyszersmind ezen Ország' Gyűlésén szerzett, és már Királyi megegyezéssel megerősített Törvény-Tzikkelyeket Nádor-Ispány Ő Királyi Hertzegségének általadta. Azon Atyai Kegyelemmel bővelkedő Beszéd alatt nem tartóztathatták az Ország' Rendjei magokat, hogy több izben is örvendetes felkiáltásokkal ne nyilatkoztatták vólna belső érzékenységeiket. Végre, Primás Ő Eminentziája az Ország' Rendjeinek nevében Ő Felségének a' Hazához mutatott Felséges gondoskodását, 's ezen hiv Magyar Nemzet eránt kinyilatkoztatott Atyai szeretetét méltóképpen magasztalván, 's egyszersmind a' Nemzetnek hiv buzgóságát Felséges szolgálatjára, 's a' Hazának magasztalására tovabb is feláldozván, a' Hazát Királyi óltalmába, és Kegyelmébe ajánlotta. Ezek utánn, Ő Felsége kikelvén Thrónussából, előbbeni renddel kiméne, az

egész Palota zengedezven az Ország' Rendjeinek többször megújított örvendező kiáltásaival.

Ha tsak egy kevéssé tekinti is meg valaki ezen Nemzeti Gyűlésnek Végezéseit, meg kell nékie vallani, hogy az abban bőltsen tanátskozott Ország' Rendjeit a' Hazafiúi Lélek vezérlette. Nemes érzékenységgel magasztalták magok a' Rendek azon Végezéseknek Fő Eszközlőit: Kárdinális *Battyáni Jósef* Esztergomi Érseket; Gróf *Zichy Károly* Ország' Biráját; *Ürményi Jósef* Királyi Személyes Jelenlétel' Helytartóját. De még M. *Somogyi János*, *Kornis Jósef*, *Németh János*, *Aczél István* Itélő-Mestereknek bőltsességéről sem lehet ám megfelejtkeznünk, kik ezen Ország' Gyűlésének naponként való Jegyzéseit olly szép magyarsággal rajzolták, hogy még az írigységnek is pirúlva kell megvallani: hogy képes a' Magyar Nyelv a' legmélyebb, 's fontosobb dolgoknak kifejezésére is. Megesmértették pedig egész Európával ezen Ország' Gyűlésének Tagjai; melly Nemes szívvel birjanak: midőn annak örökös fennmarasztására, hogy a' Felséges Nápolyi Király a' Koronázás' pompáját Fejedelmi Személyjének jelenlétével fényesítvén, a' Magyar Nemzethez nem tsak különös hajlandóságot mutatni méltóztatott légyen; hanem ditsősségére a' Nemzetnek Magyar öltözetet is vett, és Ő Felsége' Koronáztatásának Innepét abban ékesítette: emlékeztető Pénzeket verettek aranyból, és ezüstből, mellyeknek készíttetésére, 's általadására valamint a' Nápolyi Udvarhoz, úgy több Fejedelmekhez is ama' nagy Hazafit Gróf *Szétsényi Ferentzet* rendelték vala: a' ki azt maga', és az egész Magyar Haza' ditsősségére tökélletesen is tellyesítette.

Oláh Országban *Szisztóvban* meglett ezen esztendőben Kisaszszony Havának negyedik napján a' Tsászári 's Királyi, és a' Török tellyes hatalmú Ministerek között is a' Békességkötés, a' Nagy-Britanniai, 's Pruszsziai Királyi Udvaroknak, és a' Hollandiai Státusoknak közbenjárása által; 's mindjárt akkor alólírattatott egy különös Megegyezés, melly szerént a' Török Udvar általengedte *Ó-Orsovát* a' Czerna vizéig terjedő Kerülettel egygyütt, és az Unnamellyéki kerűletnek egy részét, *Tzettin*, és *Dreznik* Váraival egyetemben, a' Tsászári és Királyi Udvarnak. Látjuk itten, hogy nem tsak *Belgrádtól*; hanem egész Szervia, Oláh, és Moldva Országoktól is, mellyeket olly ditsősségesen elfoglaltak Vitéz seregeink, meg kellett válni a' Magyar Koronának, a' Burkus' fortélyoskodása által. Ezen Szisztóvi Békességkötésnek aláírta vólt magát Gróf *Eszterházy Ferentz* is, mint Magyar Ország' Követje. Örökre fennmarad mindazáltal azon ditsősség, mellyet újonnan szerzett magának ezen háborúban a' vitézkedő Magyarság: láthatja ezt a' késő Maradék is azon gyönyörű Rajzolaton, mellyet a' Hazai szeretet készíttetett ama' szép, 's az egész Nemzetet elevenítő Magyarságú Íróink, *Görög* és *Kerekes* által: holott igen illendően énekeltetik *Mársſal* amaz ékes Verselőnknek *Faludi Ferentznek* ezen Verseit: *Ti bátor seregek, Bellona' igaz magzati, jol vitézkedtetek.* *)

*) Második *Jósef* Tsászár ugyan ezen Török háborúban 1789. E. rendelte vólt azon arany, és ezüst medályokat, mellyekkel az Altisztek', és Közemberek' jeles vitézsége jutalmaztatik meg, úgy hogy az ezüst medályos Vitéz más fél; az arany medályos Vitéz pedig kettős zsóldot kapjon. Magában az ezüst medály két forintot; az arany medály négy aranyat ér.

De még itthon is ditsősségesen folytak ám Hazánknak dolgai mind a' Tudományokra, mind az Országos Hivatalokra nézve. Kisaszszony Havában fényes tzeremoniával, 's örvendetes, és igen gazdag pompával tartaték Hertzeg *Eszterházy Antalnak* Fő-Ispányi Béiktatása. Azon hónap' másodikán déltájban indúltak ki *Bétsből Ferentz*, *Károly*, és *Leopold* Fő-Hertzegek *Eszterházára*: — Soprony Vármegye' szélén *Vimpászszingon* várták immár a' Nemes Vármegye' hat Követjei Ő Királyi Hertzegségeket; 's készen tartották a' hintók eleibe való lovakat: a' honnan Ő Fő-Hertzegségek előtt két Vármegye' Katonái nyargaltak *Nagy-Héflánig*; innét ismét *Sopronyig*. Ezen Királyi Városnak Polgárjai pedig fegyverbe öltözve, 's az útszán szép rendekben elnyúlva, Zászlók alatt várták a' Fő-Útazókat sok óráig, 's délutánni hat órakor ágyúk durrogásai között fogadták. — Midőn a' Széplaki erdőtskéhez közelgettek vólna a' Fő-Hertzegek: tiszteletekre vóltak maga Fő-Ispány Ő Hertzegsége, 's Ifjú Hertzeg *Eszterházy Miklós*, és Gróf *Festetits Ignátz* azon Vármegyebeli szép Bandériommal, 's egyéb Lovas Nemességgel; 's *Eszterházára* ágyuk dörgései között gyönyörű renddel bévezették: a' hol osztán mindenféle mulatságok tartattak. Ki vólt az egész roppant Kastély világosítva, 's a' Kertnek egy nagy része, mellyben bámulásra hozták a' Nézőket a' két nagy vizomlásoknak külömbkülömbféle szinnel lett tsillámlásai. Más nap, úgymint az említett hónap' harmadikán délelötti tiz óra tájban, midőn már nagy részént megtelt vólna a' Képes Palota Uraságokkal, sorba állván a' Kastély előtt az egész Nemesi sereg Gróf *Festetits Ignátz* Fő-Vezérlése alatt, musikája zengedez-

tetésével, 's trombitái, és más fúvó szerei harsogtatásával, úgy nem különben fegyverével, 's mozgásaival szép tiszteleteket tett vala. Ezen Nemes Lovásságot gyalog követte egy tsoport Kapuvári Jobbágyság, dob-, 's Tzigány musikaszóval. Azonban a' Rendek Követeket küldvén a' Fő-Hertzeghez, azokat magok közzé lekérették. A' Követség viszszatérvén, annak Vezetője, Gróf *Szétsényi Ferentz*, kellemetes kifejezésű Magyar Beszéddel jelentette; hogy Ő Királyi Fő-Hertzegségek kedvesen vették légyen a' hivatalt; 's azonnal megfognának jelenni: a' mint nem sokára meg is jelentek. Mindenek előtt Nádor-Ispány Ő Királyi Fő-Hertzegsége szóllalt meg, mint Béiktató Királyi Biztos, a' tellyes számú Gyűlésben, 's egy fontos rövidségű gyönyörű Deák Beszédet mondott. Ennek végeződésével felolvastattak azon Királyi Írások, mellyekben a' Nádor-Ispány Királyi Biztossá; *Eszterházy Antal* Ő Hertzegsége pedig bóldogúltt Attya, néhai Hertzeg *Eszterházy Miklós*' helyébe, Nemes Soprony Vármegye' Fő-Ispányjává rendeltetett. Ezek utánn, felkelt a' Primás maga ülőhelyéből, 's felszóval olvasta az esküvés' formáját, mellyet a' Fő-Ispány hasonlóképpen állva, 's hallatós szóval mondott utánna. Követték az esküvést a' Fő-Ispányságba béiktatott Ő Hertzegségének, 's az első Vitze-Ispány *Nagy Sándor* Urnak Deák Beszédjeik: ezeket pedig egy Parantsolatnak felolvasása, mellyet a' Királyi Helytartó Tanáts botsátott a' Vármegyéhez; 's ezzel a' Gyűlésnek vége lett, mellynek érdemes Tagjait, közel nyóltzszázig, Fejedelmi módon megvendégelte a' Fő-Ispány Ő Hertzegsége, 's mindenféle gyönyörködtető mulatságokkal örvendeztette.

Buda felé vették osztán útjokat a' Királyi Hertzegek, 's Kisaszszony Havának hatodikán délutánni két órakor érkeztek bé oda *Ferentz*, és *Károly* Fő-Hertzegek, 's a' Fejérvári kapun vitettek a' Várba nagy sebességgel; 's onnét Hertzeg *Eszterházy*' házához mentek, hogy láthassák a' Nádor-Ispány' bévezettetése' pompáját, a' ki is délutánni három óra tájban érkezett a' Vármegye' széléhez *Veresvárhoz*: a' hol várták már Ő Királyi Fő-Hertzegségét a' Nemes Vármegye' Követjei, kik közzűl Fő-Tiszteletű *Bodonyi Sándor* Vátzi Káptalanbeli Úr köszöntötte Nemes Pest Vármegye' nevében a' Nádor-Ispányt; a' ki röviden, 's kegyesen felelt. Veresvárról megindúlván, elől mentek a' Követek' hintajaik; hátúl más Uraságokéi; közben pedig a' Nádor-Ispányé, Nemes Magyar Testőrzőktől körűlvétetve. Az Ó-Budai határszélen készen állott Ő Királyi Fő-Hertzegsége' tiszteletére Báró *Orczy László* Ő Kegyelmessége a' Vármegyei, Kunsági, Jászsági, 's Budai, és Pesti lovas sereggel, mellyeket diszes renddel megindított a' hintók előtt *Buda* Városa felé. A' melly fényes menetel körűl kivántak tisztelkedni külömbkülömbféle Tzigány Bandák is, kik hegedűkkel a' szőlőhegyek allján lévő bokrokból kisuhanván, víg nótákat zengedeztettek az óhajtott Felséges Vendég' fűleibe. *Máriatzelen* alól egy gazdag, és ragyogó győzedelmi Kaput állított fel az Ó-Budai 'Sidóság: tizennyóltz egeket tartottak itt kiterjesztve ékes öltözetű ifjak; két felől állottak a' nép' Vénjei; a' Gyermekek, és leánykák pedig virágokkal, 's koszorúkkal hintették az útakat. A' Rábbi egy rövid Beszéddel idvezlette a' Nádor-Ispányt; az egész 'Sidó nép pedig Vivátot kiáltott. Hat óra vólt,

midőn béért a' Bétsi kapun Nádor-Ispány Ö Királyi Fő-Hertzegsége *Buda* Várába, hangzottak a' harangok minden felé, dörgöttek a' Vár' bástyáiról az ágyúk, és az öszvetsoportozott sokaság' szájából sűrűen hatott fel az Ég felé az *Eljen!* kiáltozás. A' Parádépiatzon készűltt győzedelmi Kapunál Buda Városa' Notáriussa köszöntötte a' Város' nevében Ö Királyi Fő-Hertzegségét. Tiszteleteket tett a' Vár' Udvarán mind a' rendes, mind a' szabadakarat szerént fegyverbe öltözött Polgárság is; és azzal eloszlott. Ejtszakára mind a' két Város ki vólt világosítva, 's mind a' Pesti, mind a' Budai Város Házak előtt álló, 's tsillogó győzedelmi kapukról fejér, és veres bor folyt. Minekutánna megnézegették vólna *Budán* Ö Királyi Fő-Hertzegségek, sok Méltóságokkal együtt, a' Parádépiatz' elein, és a' Város' Háza előtt lévő győzedelmi Kaput: általmentek estvéli tíz óra tájban *Pestre*, 's ottan hasonlóképpen eljárták a' nevezetesebb világosításokat. Hetedikén a' Nádor-Ispánynak Pest' Vármegyébe való béiktatása' pompájára kűldött Követeik a' körűlbelől lévő Vármegyéknek, személyes tiszteleteket tették Ö Királyi Fő-Hertzegségeiknél. Nyóltzadikán általvette a' Nádor-Ispány a' Felséges Helytartó Tanátsnál való Elölülést, 's a' Királyi Palota' kissebb Szálájában tartatta a' Gyűlést. Délutánn kilovaglottak a' Fő-Hertzegek, és minden közönséges épűleteket megvisgáltak; 's felmentek a' *Sz. Gellért'* hegyére is, mellynek tetejéről széllyel néztek a' Ketskeméti térségekre. Innen *Pestre* mentek által, 's minekutánna a' *II Jósef* által készíttetett nagy épűletet megszemlélték vólna: a' hid mellett lévő sétálóhelyet nézegették meg. Estvére álortzás bál lett *Budán*; a' hol mind a'

hárman megjelentek a' Fő-Hertzegek, 's jó kedveket mutatták. Kilentzedikén délelőtti kilentz-órára felgyűltek az Ország' Házának nagyobbik Szálájába a' Státusok: a' honnét azonnal Követek küldettek a' Fő-Hertzegségekhez további parantsolatjok' kikérése' végett; 's olly válaszszal tértek viszsza, hogy szívesen fogják venni Ő Királyi Fő-Hertzegségek, ha a' Királyi Palotának nagy Szálájába gyűlnek a' Státusok. A' Státusok előtt ment a' két Városi, 's a' Kun, és Jász lovas sereg; utánnok pedig a' Nádor-Ispányi Zászlóally. A' Státusok' elérkezése utánn, tsak hamar a' *Budán*, és *Pesten* lévő egész Generálissággal együtt megjelentek a' Fő-Hertzegek is, 's leültek a' Státusok' Táblája eleibe helyheztetett veres borítékú asztalokhoz: *Ferentz* Fő-Hertzeg jobb; *Károly* Fő-Hertzeg bal felől; középben pedig a' Nádor-Ispány. *Ferentz* Fő-Hertzeg, mint Királyi béiktató Biztos, egy szép Deák beszédet mondott, mellynek végeződését belől a' Szálában háromszori *Éljen!* kiáltás követte; kivűl pedig puskák', 's ágyúk' ropogásai váltották fel. Ekkor osztán felolvastatta *Ferentz* Fő-Hertzeg a' Fő-Ispányi Méltóságról szólló Királyi Végzeményt. Azutánn megszóllalt a' Nádor-Ispány; ki is hogy elvégezte Magyar szívűséggel tellyes Beszédjét, ősi szokásunk szerént négy Fő-Szolga-Birák által háromszor egymás utánn felemeltetett: melly idő közben nem vólt szűnete az örvendetes *Éljen!* kiáltásoknak. Ugyan akkor másodszor adatott szálvé, 's durrogtak az ágyúk. Követte Nádor-Ispány Ő Királyi Fő-Hertzegségét Primás Ő Eminentziája, ki oldalvást űlt *Ferentz* Fő-Hertzeg' erányában egy kis asztalnál. Szóllott azutánn Vitze-Ispány *Szily József* Úr, ki is a' Vármegye' Petsétjét, 's Le-

velesház' Kultsát oda ajánlotta a' Nádor-Ispánynak; mellyeket Ő Királyi Fő-Hertzegsége tsupán megilletvén, azoknak megtartására szép kifejezéssel nyilatkoztatta érdemesnek lenni a' Vitze-Ispány Urat. Végre: egy jeles Beszédet tartott még a' Kalotsai Érsek, Gróf *Kolonits László* Ő Kegyelmessége is; a' midőn harmadszor lövettek ki a' puskák; és az ágyúk: 's erre két Királyi parantsolatnak felolvasása utánn vége lett a' Gyűlésnek. — Ebédre a' Primás' Pesti kertjébe lett az általmenetel következendő pompával: elől indúltak a' gyalog Polgárok; utánnok a' lovasok; tovább mintegy hetvenig való hintók; azutánn a' Jász, 's Kun sereg: ezt követte a' három Fő-Hertzegek' hintója, melly mellett gyalogoltak két felől a' Nádor-Ispány' tselédjei; utánna pedig a' Nemes Magyar Testőrzők lovagoltak. Béfejezte a' menetelt a' Pest Vármegyei Nemes Zászlóally. Minden tisztességes Magyar bébotsáttatott tzédula nélkűl is az asztalhoz. Ebéd utánn mindnyájan az állatok' viaskodását nézni indúltak a' Fő-Hertzegekkel együtt: meg vólt világosítva a' Nézőhely, 's egész estyéli kilentz óráig tartott a' viaskodás. Innen a' megvilágosíttatott épűletek', 's győzedelmi Kapuk' szemlélésére lett a' menetel; azutánn a' Primáshoz bálba, melly a' kertben készűltt faszálában tartatott; 's az egész kert meg vólt igen felségesen világosítva. Kinekkinek adták tellyes kívánsága szerént az enni, 's inni valót. Az Udvaron is musika tartatott a' köznép' számára; úgy szintén a' Ház előtt az útszán is, holott bormérő sátorokat vonatott a' Primás. — A' Fő-Hertzegek vígan mulatták magokat, 's kedvekre tántzoltak egész egy óráig éjfél utánn.

Ezen két Fő-Ispányi Béiktatásnak pompájából nem tsak a' Magyar Nemzetnek született vitézi tulajdonsága, 's a' Fejedelmi Házhoz való tisztelete; hanem ezen Felséges Udvarnak Nemzetünkhöz vonszó szeretete is szépen kitetszett. Következett osztán Sz. Mihály Havának hatodikán jó Királyunknak második *Leopoldnak* a' Tseh Koronával való megkoronáztatása *Prágában*, szokott pompával; mellyet jelenlétekkel ékesítettek a' Fő-Hertzegek is, több Magyar Méltóságokkal, és a' Királyi Magyar Testőrzőkkel együtt. Így tovább tsak oda függesztette Fejedelmi böltsességét, hogy mennél bóldogabbá tehesse széles Birodalmát. Kivévén Belgyiomot, melly nem kevéssé nyughatatlankodtatta, vigasztalására is vóltak nékie minden Tartományai. Azért ezer hétszáz kilentzvenkettődikben Fejedelmi pompával inneplette meg Új-Esztendő' napját, mellyen kilentz órától fogva tizenegyig szűnetlen takarodott a' sok fényes hintó az Udvarba, az azokban űltt ragyogó öltözetű Méltóságokkal, 's ezeknek számos inassaival együtt. Melly villogó látomány bámulásra hozta a' számos nézőket: de leginkább magára vonta ezeknek szemeit a' Magyar Királyi Testőrző sereg, vezettetvén az ő Kapitányja Hertzeg *Eszterházy Antal* által, ki előtt mentek: egy Hertzegi Kapus, négy Kengyelfutók nagy ezüst gombos botokkal, hat inasok, egy vadász, 's egy szép házi Huszár ezüstös világos kék bársony öltözetben. Továbbá, három Lovászok, kik három szép Török fajta paripákat vezettek, mellyek közzűl a' két elsőn ezüst, a' harmadikon pedig aranyos gazdag készűletek tündöklöttek. Követte ezeket a' Nemes seregnek első része. Itt érkezett már Kapitány Ő Hertzegsége egy 1792. E.

almás szőrű paripán, melly játszó lépéssel kevélykedvén, valahányszor megmozdította a' fejét, mind annyiszor megpendűltek az azt ékesítő arany, és ezüst boglárok. A' Hertzeg' kalpagját drága vitézkötés, 's a' kótsagtoll bokréta mellett lebegő gyémántos forgó ragyogtatta; nyusztos veres mentéjét drága kivarrások ékesítették. A' mentekötője szintén harmintz ezer forintot érő briliántokkal vala kirakva. Ez alatt tsüngött az Arany-gyapjas Rendtzimer, gyémántkövekkel körűl véve. Kezében villogott mezítelen kardja, mellynek markolatja, 's hüvelye smaragd, zafir, rubint, 's más drága kövekkel vólt kirakva. Mellette lovaglott Ő Hertzegségének a' második Kapitány Báró *Splényi* Generális. Utánnok pedig a' Testőrző Urak széles sorokban, kiknek fejeket kótsagtollas, és ezüst forgós magas kalpag; vállaikat pedig ezüst körmű párdutzbőr ékesítette. Köztük lovaglott egy nagy fejér lóvon a' Dobos, kinek két nagy réz dob függött két felől a' nyeregkápája mellett; körűlötte vóltak a' Trombitások. A' menetel közben szakadatlanúl hallatott a' trombita, 's dobszó. A' fényes sereg utánn lovaglott magánosan Hertzeg *Eszterházy Miklós* Oberstlajtenánt, Kapitány Ő Hertzegsége' Fia, egy derék Török paripán: kisérték két házi Huszárjai, 's több Tselédjei gyalog. — Tizenegy órakor Sz. Misére indúlt a' Ts. Királyi Familia, a' Fő-Méltóságokkal együtt az Udvari Kápolnába. Vége lévén az Isteni Tiszteletnek, viszszatért az egész Felséges Gyülekezet a' Ts. Királyi belső Szálákba; a' honnan tsak hamar az arany szálába mentek által. Itt a' Tsászár, és Tsászárné Ő Felségek; *Ferentz*, és *Jósef* Fő-Hertzegek; Mária *Klementina*, és Mária *Anna* Fő-Hertzegaszszo-

nyok; egy gazdag Thrónus alatt asztalhoz ültek, mellyen a' tálak, tányérok, kanalak, úgy nem külömben a' kések' és villák' nyelei is mind tiszta aranyból vóltak. Körűlvették a' Ts. Királyi Asztalt minden Méltóságok; 's nem tsak a' Gavallérok, hanem a' Dámák is állva udvaroltak. Mindjárt az ebédlő Felségek megett állottak a' Fő-Udvármesterek; Tsászárné Ő Felsége megett pedig az Udvari Fő-Mesteraszszony is Hertzeg *Battyániné.* Udvaroltak *Antal*, és *János* Fő-Hertzegek is, *Amália* Fő-Hertzegaszszonykával: de ezek tsak hamar magokat meghajtván, más szobába mentek. Az étkeket az Udvarnokok hordták fel az asztalra; az italt pedig a' Nemes Ifjak: vólt azonban nagy musika, és gyönyörű ének. Minekutánna ivott vólna Tsászárné Ő Felsége: fellépett hozzája az asztal' gráditsán Hertzeg *Battyániné*; 's kérte a' régi szokás szerént Ő Felségét, hogy szabadítaná fel a' Dámákat az állástól. Kérésére kegyes választ nyert a' Hertzegné Ő Felségétől; 's ezzel a' Dámák mind eloszlottak az arany szálából; és tsak a' Férjfiak udvaroltak egész végezetéig; 's akkor eloszlott a' fényes Gyülekezet.

A' midőn jó Királyunk második *Leopold* így örvendeze Hivei között: ugyan akkor nyilatkoztatta Nemzetünkben való örömét a' Nápolyi Udvar, víg kedvvel fogadván Bóldogaszszony Havának huszonkettődikén Hazánk' Küldöttjét, Gróf *Szétsényi Ferentzet*, kit, minekutánna felgyülekeztek a' Király' rendeléséből a' Ministerek, Hertzegek, Grófok, 's más belső, és külső Országi Gavallérok pompás öltözetben a' Király' Palotájába; valamint a' Dámák is a' Királynéhoz; Hertzeg *Rinario*, és Nemes *Macedonio* következendő pom-

pával vitték fel az Udvarhoz: elől lovaglott egy osztály lovas katonaság a' Nápolyi őrizet közzűl; ezutánn gyalogoltak H. *Riario'*, és Nemes *Macedonio'* Tselédjei; továbbá a' Gróf *Szétsényi'* Inassai, és Huszárjai; osztán a' Nápolyi Udvarnál Tsászári Királyi Követ Hertzeg *Ruspoli'* Tselédjei; végre az Udvari libériás Tselédek. Itt jött már a' hat lovas pompás Udvari hintó, mellyben Gróf *Szétsényi Ferentz* Ő Excellentziája ült Nemes Soprony Vármegye' Formaruhájában, Hertzeg *Riario* Királyi Kamarás, és Nemes *Macedonio* azon héten szolgálatot tett a' Fő-Udvarmester Urakkal együtt. Két felől a' hintó mellett egynehány Udvari Lokajok gyalogoltak: kiket két Strázsamesterek követtek lovon kivontt karddal. A' második hat lovas Udvari hintóban ült az ifjú Gróf *Szétsényi Lajos'* Nevelője *Tibolt*, érdemes Hazánkfia, mint Titoknok, 's az említett pénzeket két kis módos ládátskákban magánál tartotta: vele ült egy Gavallér, *di Campo della Corte*. Harmadik húzomban érkezett H. *Ruspoli*, Tsászári Királyi Követ' hat lovas hintója, mellyben egy Nemes ült. Követték még ezen hintót Hertzeg *Riario*, és Nemes *Macedonio*; 's több más Gavallérok' gála hintójaik. Béfejezte ezen fényes sort ismét egy osztály lovas katonaság. A' pompás menetel lett *Vittoria* nevű útszán, és *Chiaja* nevű piatzon keresztűl, mellyek rakva vóltak temérdek sok szemlélőkkel, kik tellyes örömöket jelentgették. A' Királyi Palota előtt való piatzon a' kapu' jobb része felől állott egy osztály gyalogság; bal része felől ismét más osztály Albániai Katonaság Magyar köntösben; által ellenben pedig a' kapuval egy svadron lovasság tisztelkedett. Ezek katonai musikával, 's egyéb tiszteléttételekkel fogad-

ták Gróf *Szétsényi* Ö Excellentziáját, a' ki midőn a' Királyi Palota' első Szálájába ért vólna; eleibe jött *Principe di Mignano*, Gárdalajtenánt. A' második Szálában pedig a' szolgálaton lévő Kamarás Úr fogadta, ki is az említett Gárdalajtenánttal együtt elkísérte Ö Kegyelmességét egész a' nagy Galleriáig, hol vólt a' Király a' Nápolyi Fő Gavallérok' seregében. Béérvén ide Országunk' Küldöttje, háromszori maga' meghajtása utánn megállott egy lépésnyire a' Király előtt, 's Olasz nyelven tartott rövid Beszédjében előadta a' maga Küldöttsége' okát; lefestette eleven színekkel a' Magyar Nemzetnek Ö Felsége eránt viseltető mély tiszteletét, és szeretetét; 's Nemzetünket kegyességébe ajánlotta Ö Felségének. Erre a' Király igen kegyesen válaszolt. Ekkor általadta Országunk' Küldöttje a' Tsászár', 's Magyar Király', és a' Nádor-Ispány' Ajánlóleveleiket. Azonban *Tibolt* Úr, ki eddig más Követség' Titoknokjainak hasonlatossága szerént, a' Galleria' ajtajánál állott vala, oda vitte a' pénzes ládátskát, melly is általadatott a' Királynak. Ezzel meghajtván háromszor magokat az Ország' Küldöttje, és a' Titoknokja, kimentek az elől. Innen a' Felséges Királynéhoz vezettetett a' Gróf Úr; 's minekutánna ezen Felségnek Anyai nyelvén, az az, németűl egy szép Beszédetskét tartott; 's erre Királyné Ö Felsége kegyesen válaszólt vólna; ugyan tsak német nyelven; általadatott a' pénzes ládátska a' Királynénak hasonló tzeremoniával, mint már a' másik ládátska adatott vólt a' Királynak. Ezen költsönös megtiszteltetéseket a' Nápolyi Felségeknek, 's édes Nemzetünknek, örvendezve szemlélték mind a' Király' Palotájába öszvesereglett Gavallérok, mind a' Király-

néval vóltt Korona' Örököse; Királyi Hertzegaszszonykák, és más Fő-Dámák. Szállására lett viszszavitele Országunk' Küldöttjének, a' fenn megírtt pompával mene végbe. Alig ért Ő Excellentziája a' maga szállására: már ottan vólt egy Királyi Követség, melly által barátságos beszéllgetésre hivattatott a' Gróf Úr Ő Felségéhez. Még együtt vala Király Ő Felsége a' Fő-Gavallérokkal, midőn megjelent nála Országunk' Küldöttje, kinek is egy két lépésnyire eleibe jövén a' Király, sok szép kifejezések között újra megköszönte a' Magyaroknak róla való szives megemlékezéseket: az emlékeztető pénzeket felette nagyra betsűlte; 's készíttetésekben mind a' gondolatot, mind a' munkát igen helyesnek itélte. Botsánatot kért végre, hogy az nap Magyar ruhában nem lehetett. Országunk' Küldöttjét több ízben méltóztatta osztán Fejedelmi ebédjéhez Ő Királyi Felsége, a' Magyar Nemzetnek örökös ditsősségére. Bőjtelő Havának ötödik napján adott ebéd különös vala a' többek köztt: holott a' Királyjal, és Királynéval Gróf *Szétsényi*, 's kedves Hitvese, és ennek testvérje *Festetits Mária* Gróf Kisaszszony, 's többek, mind a' Tsászári Királyi Birodalomból valók, ebédeltek. Estve a' játék nézőhelyben magyarosan öltözködve jelentek meg a' Királyi Hertzeg, és Hertzegaszszonyok. A' Királyi Hertzeg, 's Korona Örököse kurta mentében, feltévén katonásan kótsagtollal ékes kalpagját, így sóllott Országunk' Küldöttjéhez: Ímé ez nyilván való jele annak, melly nagyra betsűljem én a' Magyarokat. De még emlékezetesebb ama' Magyar vatsora, melly az említett hónapnak huszonegyedikén vala *Nápoly* Városában. Hogy a' nép is szemlélhesse ezen ritka vendégséget:

az úgy neveztetett *Károly' Teátromában*, melly legnagyobb egész Európában, a' maga téres lózséjában adta azt a' Király. Az egész Teátrom pompásan ki vólt világosítva, 's zengett a' szép musika egész vatsora felett. Bérkezvén a' Király Nemes Soprony Vármegye' formaruhájában, kalpagosan, és tarsolyosan, víg köszöntésével egész elragadtatásba hozta az örvendező sokaságot. A' vatsoráló Személyek vóltak: a' Király, és Királyné; Gróf *Szétsényi Ferentz* Ő Excellentziája, Hitvesével, és Gróf *Festetits Mária* Kisasszonnyal, Gróf *Eszterházy Ferentz* Mosony Vármegye' Fő-Ispányja, szerette Párjával; Gróf *Zichy István*, kedves Grófnéjával; és Generális *Clerfait* fogadott Magyar Hazafi, mindnyájan fényes Magyar öltözetben. A' vatsora alatt ivott először a' Nápolyi Király a' Magyarok' Királyjának, 's Királynéjának, Ferentz Fő-Hertzegnek, 's Fő-Hertzegnének, és az egész Magyar Királyi Familiának egésségéért: másodszor az egész Magyar Nemzet' életéért, 's virágzásáért: harmadszor különösen a' Nádor-Ispány'; a' Primás'; Kantzellárius Gróf *Pálffy*, 's az Ország' Birája Gróf *Zichy Károly'* egésségéért; melly két utól nevezett Fő-Méltóságot a' Magyar Királyi koronáztatás' idejekor nem tsak *Posonyban*, hanem ezen kivűl is megtisztelte, látogatásával, amazt *Malatzkán*, a' hol kedvére vadászott vala; emezt pedig *Oroszvárott*. Azon három rendbeli Magyaros jó kívánásokat ugyan annyi jó kívánásokkal viszontagolta Hazánk' Küldöttje Gróf *Szétsényi Ferentz* Ő Kegyelmessége, a' jelenlévő több Magyar Vendégekkel együtt, Magyar Ország' nevében. Elsőben ivott a' Király', és Királyné' egésségéért: má-

sodszor az egész Királyi Udvarért: harmadszor pedig a' Nápolyi Nemzetért.

A' midőn olly meszsze földről ama' ditső Nápolyi Udvarnak édes Nemzetünkhöz mutatott tiszteletéből öröm' árjai omolnak kedves Hazánkra: akkor tsapódik erre azon szomorúságnak fellege is, melly keletkezett a' mi jó Királyunknak második *Leopoldnak* hirtelen történtt halálából, mellyet a' bélgyuladás okozott nékie Böjtmás Havának első napján, országlásának második, életének pedig negyvenötödik esztendejében. *Ludovika* Spanyol Királyi Hertzegaszszonnyal kötött szerentsés Házasságából tizenhét Magzatjai lettek; 's tizennégyet hagyott életben, úgymint: *Ferentzet*, utánna következett Tsászárt, és Királyt; *Ferdinánd* Toskánai Nagy Hertzeget; *Károly* nevezetes Fő-Hadi-Vezért; Országunk' akkori Nádor-Ispányját *Sándor Leopoldot*; *Jósef* mostani Nádor-Ispányunkat; *Antal*; *János*; *Renát*; és *Rudolf* Fő-Hertzegeket. Ismét: *Mária Therésiát*, *Antal* Szakszóniai Fejedelem' Hitvesét; Mária *Annát*, Hradsini Apátzák' Fejedelemaszszonyát; *Klementinát*, *Ferentz* Nápolyi Korona' Örökösének Párját; és Mária *Amália* Fő-Hertzegaszszonyt. — A' bóldogúltt Ts. 's Királyi Felség' szívét az Augusztiniánusok' Templomába; az agyvelőjét pedig egyébb belső részeivel együtt a' Sz. István' Templomába vitték szép pompával; 's mind a' két Szentegyházban szokott ájtatosságok között tette bé a' gyászos edényeket a' Papi-Rend a' Kriptába az említett hónap' ötödikén. Más nap osztán lett a' Testnek a' Kaputzinusokhoz való vitettetése, 's ottan eltakaríttatása.

Ferentzre szállott tehát Törvény szerént mindjárt az Ország' Kormányja, mellynek

igazgatásában hogy semmi fogyatkozás se' légyen: első gondja vólt magát megkoronáztatni, és az ő szerette Magyarjait megörvendeztetni. Azonban hadat izent ellene a' Frantzia Nemzet; ide hagyta pedig őtet édes Annya, e' világból lett bóldog kimúlása által, kinek Felséges Anyai gondoskodását tökélletes fiúi tisztelettel igyekezett meghálálni. Illy szomorú környűlállások köztt siet közinkbe ezen nagy szívű Királyunk; hogy a' Törvénynek egyenes útján fogna kegyes uralkodásához. Pünköst Havának utólsó napján, mint a' már *Budán* egybegyűltt Rendektől jeles Követség által megkéretett vólt az eránt, le is indúlt *Bétsből* Magyar Országra kedves Hitvesével, 's két Testvérjeivel: *Ferdinánd* Toskánai Nagy Hertzeggel, és *Jósef* Fő-Hertzeggel, mindnyájan gyászban, de Magyarosan öltözködve; 's ez nap' éjtszakáján *Győrött* a' Püspöki Palotában háltak. Más nap, úgymint Sz. Iván Havának első napján idején *Esztergomba* érkeztek: hol Ő Felségeket személyesen megtisztelte a' Nádor-Ispány. A' következett napon pedig délelőtti kilentz órakor már *Veresvárott* vóltak a' Királyi Felségek, 's az ottani Postaháznál ebédeltek: itt hatvan egynehány személyekből álló fényes Követség tette meg az Ország' részéről Ő Felségeknek az első tiszteletet, kinyilatkoztatván Felséges Királyunk, 's Királynénk' szerentsés érkezésekből származott örömét. Kezdett is mindjárt délutánn kitakarodni a' Papi, és Nemesi Rend *Budáról*, és *Pestről*, részszerént drága készűletű paripákon, részszerént pompás hintókon, a' Királyi Felségeknek elfogadása, 's *Budára* való bévezetése végett. *Ó-Buda* végénél a' szőlős kertek alatt, *Kis-Máriatzel*, és a' *Kerék* vendégfogadó között, az útfélen vonatott egy

Ferentz LII. Kir. 1792. E.

zöld szinű Udvari sátor egy más kissebb sátorral együtt: itt várta a' temérdek sokaság Ő Felségeket. A' sátor' bal óldalánál állott a' Pest Vármegyei Bandériom lobogó zászlójával: közel ide más sorokat formáltak a' Kunok, és Jászok derék paripákon, drága ruhákban, zászlók alatt, sok más száz meg száz lovas Nemesekkel, 's Vármegyei, és magános Uraságoknál lévő házi Huszárokkal együtt. A' sátornak jobb óldala felől állottak: Májlándi *Ferdinánd* Fő-Hertzeg' vasas Regementjének egy osztályja; *Antal* Fő-Hertzeg' Magyar gyalog Regementjének egy Batalionja; 's a' maga új innepi ruhájában diszeskedő Magyar Királyi Testőrző Nemes sereg. Hátúlról a' két sátorok megett vóltak a' sok hintók. Délutánni hat, és hét óra között meghozták a' hirét nehány sebesen nyargaló Nemesek, hogy közel vagynak már Ő Felségek; a' minthogy tsak hamar azutánn el is érkeztek; előttök vágtatván sok Postamesterek, 's legények lóháton, és a' Fő-Postamester hintón; követvén pedig egynehány Magyar Testőrzők, 's Udvari hintók. Kiszállván Ő Felségek a' hintóból, olly sűrű Eljen! kiáltásokkal fogadtattak, a' millyeneket érdemel egy olly Magyar Király, ki az Ország' Konstitutziójának szorgalmatos megőrizését önként fogadta a' Státusok' és Rendek' tisztes Küldöttjei előtt; 's azt a' szabad vallást tette a' Magyar Nemzet' nemes természeti tulajdonságáról: hogy tsak egyedűl ahoz lehet bizodalommal a' Fejedelem. — A' zöld sátor alatt egy fekete boritékú asztal mellé két székek vóltak helyheztetve: ezek előtt jobb felől állapodott meg a' Királyi Felség, feltett kalpaggal. Primás Ő Eminentziája szép Deák Beszédet mondott a' két Felségekhez, emlékezetből, nagy

hathatóssággal: mellyre a' Király röviden, 's fontosan felelt. E' meglévén, hintókra ült a' Papi-Rend, 's bément előre a' Királyi Palotába igen szép renddel. Elől indúlt Primás Ő Eminentziája drága készűletű hat lovas hintóban; utánna a' Kalotsai Érsek; azutánn a' Püspökök nagy részént hat lovas hintókban. Követték az Egyházi Rendet némelly Világi Uraságok is.

Minekutánna elhaladtak valamennyire ezen hintók: megindúlt az Ő Felségek előtt lovagló fényes sor is, a' mellynél kellemetesebbet majd gondolni se' lehet. Legelől lovaglottak két Udvari Lovasok feltartott páltzákkal; utánnok száz kilentzvennégy főből álló Házi, 's Vármegyei Huszárok; továbbá kilentz Huszárok, drága tzafrangos lovakat vezetvén: követték ezeket két Királyi Lovászmesterek hét Lovászlegények, 's Dobos, és négy Trombitások fekete ruhákban. Itt érkezett már a' Nemesi Rend, nagy számát deli tekintettel jelesítvén: elől mentek két Magyar Trombitások; ezek utánn harmintznégy formaruhás Kunok és Jászok, kivontt karddal, 's lobogó Zászlóval; ezekutánn a' Pest Vármegyei Zászlóally, Dobossával, 's két Trombitássával; osztán több Uri Személyek, részszerént Bandéristák, részszerént Követek, Bárók, Grófok, és Hertzegek. Béfejezte ezen ditső sort maga a' Királyi Fő-Hertzeg Nádor-Ispány, szép holló színű paripán. Ki utánn lovaglott a' Királyi Kabinét' Igazgatója, *Koloredó Ferentz:* ezt követték a' gyalog Inasok hajadon fővel. Itt jött immár egy, fekete posztóval bévontt, fekete szerszámú hat lovas hintó, mellyben ült jobb kéz felől, feltett kalpaggal a' Felséges Király; bal felől Királyné Ő Felsége, kellemetes Magyar főkötőben. A' mint haladt a' hin-

tő: mindenkor megújúltak az örvendetes *Éljen* kiáltások is, mellyeket fő meghajtással fogadtak a' kegyes hajlandóságú Felségek. A' Királyi Hintó mellett lovaglott jobb felől, Gárda-Kapitány H. *Eszterházy Antal;* a' hintó utánn pedik a' legöregebb Kamarás Gróf *Keglevits Jósef;* és a' Királyné Fő-Udvarmestere, Gróf *Schaffgots.* Ezen Gróf Urak utánn pedig léptetett ama' tündöklő Magyar Királyi Testőrző sereg. Ezutánn ment még egy hat lovas hintó, mellyben a' Fő-Udvar-Mesteraszszony, és két Udvari Dámák, úgymint: Hertzeg *Eszterházy Antalné*, és Gróf *Eszterházy Jánosné* ültek; két más hintók pedig üressen. Azutánn nehány Postalegények, és a' Nemes Testőrző sereg' Lovászlegényjei; végre a' Vasas Katonaság. — Ezen gyönyörű hoszszú menetelnek látását hová tovább kívánatossabbá tették a' hanyatló nap' sugárainak a' tsillámló kalpagokon, ragyogó Magyar vitézi mentéken, 's egyéb fénylő készületeken való játszadozásai. — *Ó-Buda'* szélén nagy tiszteletet tett Ő Felségeknek a' Zsidóság, melly egy ollyatén hármas nyilású nagy győzedelmi Kaput készíttetett, mellynek kétszáz lépés vólt a' hoszsza: 's ezen alkotvány mellett állottak a' Zsidó gyermekek hoszszú sorban; a' Vének pedig fekete ruhában nyóltz Ég alatt tartották a' *Mózes'* tíz parantsolatját, 's azzal köszöntötték a' Kapun általmenő Felségeket. A' Város útszáin való menetel közben ropogtak az ágyuk, 's a' harangok' zengésével egyesűlt a' vig sip-, dob-, trombitaszó. A' Vár' hegyóldalátol fogva, bé a' Királyi Palotáig, sorokat formált két felől a' Budai, 's Pesti Magyar és Német formaruhás Polgárság. A' Vár' kapujához érvén a' Királyi Hintó, megállapodott; 's egy Generális

a' Várbeli Katonaőrizetnek Fejei közzűl, fejér selyem párnátskán oda nyújtotta Ő Felségeknek a' Vár' kúltsait, mellyeket minekutánna megilletett kezével a' Felség, újra folytatta menetelét; hasonlóképpen várakozott, míg a' Budai Magistrátus megtette a' maga tiszteletét: melly az ő idvezlő Beszédjére adott Fejedelmi Válasz utánn, hajadon fővel kisérte Ő Felségeket. A' Vár' főbb útszáját egészen által fogta az a' győzedelmi kapu, mellyet *Buda* Városa keszíttetett; 's ezen kapunak felső része meg vólt rakva Musikusokkal, kik szépen musikáltak, míg általment az alatt a' pompás sor. — Közel a' Királyi Palotához Katonai tiszteletet tettek az *Antal* Fő - Hertzeg' Regementjebeli Batalionok az előttök elment Felségeknek. A' Palota' gráditsánál Papi ékességekben fogadta Ő Felségeket az Egyházi Rend, 's egyenesen az Udvari Kápolnába vezette: holott a' Felséges Király és Királyné két párnákra letérdepeltek; 's minekutánna a' Primás által nyújtott Keresztet megtsókolták vólna, szenteltt vizzel megáldattak, és az Isteni tisztelet végeződésével, a' számokra készített lakó szobákba kisértettek.

Minekutánna az említett hónap' harmadikán a' Szent Lélek Úr Istenhez nyújtották vólna könyörgésseket a' Királyi Felségek, 's az Ország' Rendjei: a' Nagy - Mise utánn az Egvisgáló torony alatt lévő Királyi nagy szálába gyülekeztek a' Rendek; 's mindjárt megjelent közöttök a' Felséges Király is, és szép Deák Beszédet tartott hozzájok, feltett kalpaggal, fekete Thrónus alatt: azutánn pedig jeles Magyar Beszédet mondott a' Kantzellárius Úr, Gróf *Pálffy Károly*; mellynek végeződésével általadta Ő Felsége egy bépetsételtt írásban a' Királyi Feltételeket Primás Ő Emi-

nentziájának, ki az Ország' nevében ható Deák Beszéddel válaszolt. Más nap öszve ültek a' Rendek dél előtt az első Tábla' Palotájában Nádor-Ispány Ő Királyi Fő-Hertzegségének Elölülése alatt; 's egyik Itélő-Mester Úr felolvasta az Ő Felsége' Királyi Kötéslevelét, melly, minthogy egészen bétöltötte az Ország' Gyűlésének kívánságát, olly örömre serkentette azt, hogy azonnal a' Királyi Palotába indúlt légyen a' Felséghez vonszó háláadó szívének kinyilatkoztatására: a' honnét olly édes öröm áradott a' Felséges Király' nagy szívére, hogy azt szóval eléggé elő nem adhatta, mondván: Kedvességes Úri Karok! nintsenek szavaim, mellyekkel örömömet kifejezzem: fogom ezt írásban előterjeszteni. Bizonyára bóldognak érzem én most magamat, midőn látom a' jó Magyarok' szíveiktől magamat környűlvétetve. — Illy örömét 's hajlandóságát tapasztaltatta az Ország' Rendjeivel Királyné Ő Felsége is, ez ekkori megtiszteltetésnek alkalmatosságával.

A' Magyar Fejedelmi Háznak, 's a' Nemzetnek illy forró örvendezései között tünt elő Sz. Iván Havának hatodikán ama' vigasságnak napja, a' ditső Koronázás' Innepe, melly látszatott viszszahozni *Budának* hajdani ditsősségét, mellyel *Nagy-Lajos*, és *Mátyás* Király' idétt diszeskedett vala. Azért igen méltó az, hogy róla környűlállásosan emlékezzünk, mind azon Inneplés' Részesseinek új örömére, mind egyebeknek örvendeztető tanúlására. Az említett napon tehát reggel nyóltz órakor a' Királyi Palotából a' Sz. *János'* Templomába, hová már előtte való nap pompásan elvitettetett vólt a' Sz. Korona, következendő fényes szertartással lett a' menetel harangszó alatt, és Katona sorok között. Egy tso-

mó lovas Katonaság utánn, mindjárt elől lovaglottak a' Királyi botos szolgák, és Udvari Furirok: követték ezeket gyalog a' Házi Huszárok; az Uraságok', és az Udvar' Inassai; 's az úgy neveztetett Udvari Nemes Ifjak. Ezek utánn lovaglottak: a' Jász és Kun sereg; a' Pest Vármegyei Zászlóally; 's más Nemesek, Mágnások, Kamarás Urak, Titkos Tanátsosok, Ministerek, a' Sz. *István* és *M. Therésia* Rendjeinek Vitézei, kik köztt diszeskedett ama' nevezetes Fő-Vezér is, Hertzeg *Koburg*. Annakutánna: a' Magyar Herold; a' Magyar Udvarmester, fekete páltzával; a' Nádor-Ispány; a' Fő-Lovászmester, hajadon fővel, 's kezében mezítelen pallost tartva; *Ferdinánd*, és *József* Fő-Hertzegek; és maga a' Királyi Felség, gazdagon kivarrott gyönyörű matériából készültt Magyar ruhában, 's kalpagosan, ki is mindeneknek szemeit magára vonta. Mellette lovaglott a' Magyar Gárda' Kapitányja; körűlötte gyaloglottak, mellesleg, és hátúlról, tizenkét Nemes Testőrzők, 's a' Budai Tanáts hajadon fővel. Ő Felsége utánn lovaglott a' Magyar Fő-Kamarás, és a' Királyi Nemes Testőrző sereg. Béfejezte ezen pompás sort gyalog, és lovas Katonaság.

Az Érsekek, és Püspökök drága Vetsernyés ruhákban, 's feltett Püspöki süvegekkel várták Ő Felségek' érkezését a' Templomban: ennek első ajtajánál a' Kalotsai Érsek által fogadtatott Ő Felsége; a' Templomba menő egynehány léptsők' végénél pedig a' Primás által, ki is, minekutánna oda nyújtotta vólna tsókolni a' kis Keresztet a' Királynak, megáldotta Ő Felségét szenteltt vizzel. Ezutánn a' Primás, a' körűlötte lévő Püspökökkel együtt, a' nagy Oltár' eleibe ment, 's felvet-

te magára a' Mise mondó ruhát; a' Király pedig a' Templom' bémeneteléncl lévő, 's bal kéz felől fekvő kis Kápolnába tért, és ott várakozott addig, míg az Ő Felségét vezető sor, a' bévett szokás szerént, rendbe szedte magát. E' meglévén, kezdődött az indúlás a' nagy Oltár előtt készűltt Thrónus felé: elől mentek azon Méltóságok, kik a' Király előtt lovagoltak a' jövetelben; követték ezeket a' Magyar Koronához tartozó Országoknak Zászlóit vivő Grófok, és Nemesek. A' Zászlók különböző színű damastból készűltek; nevezetesen Magyar Országé, fejér színűből. Egyik óldalokon a' Zászlóknak szemléltettek különkülön ezen Országok' Tzimerei, úgymint: Bolgár, Kumánia, Szervia, Lodoméria, Gallitzia, Slavónia, Ráma, Dálmátzia, Horvát, és Magyar Országoké. A' másik óldalára pedig minden Zászlónak e' vólt irva Deákúl: *Ferentz Magyar Ország' Királyjává koronáztatott Budán Sz. Iván Havának hatodikán* 1792. — A' Zászlót vivők utánn következett a' Magyar Herold, kinek mejjét, és hátát az Ország' Tzimerei; fejét pedig bokros Strutztollakkal ékesíttetett kalpag fedték; kezében egy megaranyozott rövid páltzát tartott, mellyen fellyűlről egy kifaragott fenn álló kéz-fő, és egy Vár-torony szemléltetett. Továbbá: az Ország' Zászlós Urai vitték a' Királyi Jegyeket aranyos vánkosokon, úgymint; a' Fő-Kamarás egy jó forma nagyságú Pátriárkai Keresztet; a' Fő-Pohárnok a' Sz. István' Kardját; a' Tárnokmester a' kissebb Keresztet; Horvát Ország' Bánja az Aranyalmát; az Ország' Biraja a' Királyi Páltzát; a' Nádor-Ispány a' Magyar Koronát. — A' Fő-Lovászmester mezitelen pallost tartott a' kezében; az Udvarmester pe-

dig egy hoszszú fekete páltzát. Ezek utánn mentek *Ferdinánd*, és *Jósef* Fő-Hertzegek drága Magyar ruhákban. Mindjárt utánnok, 's Ő Felsége előtt az Apostoli kettős nagy Keresztet vitte *Keglevits* Püspök. Jobb felől ment Ő Felsége mellett a' Kalotsai Érsek; bal felől pedig az Egri Püspök: kik az egész Tzeremónia alatt mellette maradtak Ő Felségének. Jobb felől ment a' Király mellett a' Gárda-Kapitány is: a' magasabb Testőrzők által pedig mind óldalaslag, mind hátúl körűl vala vevődve Ő Felsége. — Dob, 's trombita szó alatt mene végbe ez a' rövid menetel, veres, zőld, és fejér színű posztón, mellyel bé vólt vonva a' Templom' pádimentoma. Elérvén Ő Felsége a' Thrónushoz, beült abba. Eleibe a' Királyi Jegyek vivői; mellé a' Kalotsai Érsek, és az Egri Püspök; háta megé pedig a' Fő-Kamarás, az Udvarmesterek, és a' Testőrzők' Kapitányja állottak. Tsak hamar azutánn Ő Felsége kiszállott a' Thrónusból, 's a' nagy Oltárhoz járúlván, meghajtotta magát az Oltár előtt ülő Primásnak; azzal maga is leült egy székre az Oltár eleibe. Ekkor megkérte a' Kalotsai Érsek a' Primást felszóval a' Koronázás eránt, mellynek szertartásához azzal kezdett Primás Ő Eminentziája, hogy az úgy nevezett *Pontificale* Könyvből a' Királyhoz szólló Intést elmondotta. Azutánn az Oltár' felső léptsőjén egy párnára letérdepelt a' Királyi Felség, 's vallást tett a' Katholika Hitről: 's ezzel a' Primás' kezében lévő kis Keresztet megtsókolta, 's lejővén a' gráditson, az azon alól terített szőnyegre, és aranyos párnákra leborúlt; 's mind addig leborúlva maradt, míg a' Mindenszentek' Litániáját el nem mondta a' Primás a' Püspökökkel; és még két Imádságot reá nem

mondott a' Királyra. Ennek végeződésével, a' nagy Oltár megé vezettetett Ő Felsége: a' hol levonatott tsizmája, és mentéje; a' dolmányja pedig hátúlról a' vállainál kifűződött, hogy megkenettethetne jobb válla szent olajjal. Így elkészítve letérdepelt Ő Felsége az Oltár' felsőbb gráditsára, és a' Primás által megkenettetett, némelly Imádságok között. Ennek utánna ismét az Oltár megé vezettetett a' Felség, 's megtörölgettetett a' szent Olajtól, mellytől a' Primás is megmosta ujjait. Ugyan az Oltár megett felhúzta Ő Felsége a' Sz. István' hoszszú medgy színű harisnyáját, és sárga topányjait; 's így tsak dolmányosan viszszatért a' Thrónusba, letérdepelt, 's reá adták a' Sz. István' Palástját: ezenn felyűl nyakába függesztettek Ő Felségének a' Sz. István, és az Aranygyapjas Vitézek' Rendjeiknek Tzimerei.

Elkezdődvén a' nagy Mise, lerakták a' Zászlós Urak a' Koronát, Királyi Páltzát, Aranyalmát, és Kardot a' nagy Oltárra. Az *Epistola*' olvasása utánn kiindúlt ismét a' Király a' Thrónusból, 's letérdepelt a' nagy Oltár' gráditsára, egy léptsővel fellyebb, mint a' megkenetés' alkalmatosságával; 's fejét a' Primás felé hajtotta. Ez, levévén a' Sz. István' Kardját az Oltárról, kivonta azt veres bársony hüvelyéből, 's a' Király' kezébe adta; és egy Imádságot mondott. Az Imádság utánn, viszszavette Ő Felsége' kezéből a' mezítelen Kardot, 's bétévén hüvelyébe, felkötötte a' Felség' óldalára. Ekkor a' felsőbb gráditsra állván a' Király, a' Nép felé fordúlt, 's kihúzván hüvelyéből a' villogó Kardot, három felé vágott vele keresztbe, annak jelentésére: hogy kész a' Katholika Hitnek védelmezéséért fegyvert is rántani. Bétévén hüvelyébe a' Kardot, le-

térdepelt: ekkor a' Nádor-Ispány, és a' Primás fejébe tették a' Koronát; a' Primás áldást mondván reá, a' Királyi Páltzát a' jobb kezébe adta; a' balba pedig az Aranyalmát: a' Kardot ellenben levette az óldaláról. Már most Ő Felsége ezen eredetes Magyar Királyi ékességben a' nagyobbik Thrónusba vezettetett, 's kisértetett a' Zászlós Uraktól, és Püspököktől: melly nagyobb Thrónus, a' nagy Oltártól nézve, jobb felől való óldalában készült a' Templomnak, 's mintegy két lépésnyi meszszeségre vólt a' nagy Oltártól; ugyan annyira a' kissebb Thrónustól is. Minekutánna beült vólna Ő Felsége az említett Thrónusba: háromszor kiáltotta a' Nádor-Ispány: Eljen! Utánna pedig az egész Gyülekezet; 's kivűl megvonattattak minden harangok, és kisütögettettek az ágyúk. Azonban elénekeltetett a' *Te Deum Laudamus*. Ő Felsége leült, 's a' Primás mellette imádkozott. Ezutánn, az Evangyéliom' végezetével, általadta Ő Felsége a' Királyi Páltzát, 's Almát a' fennnevezett Méltóságoknak; hanem a' Koronát megtartotta a' fején, 's megtsókolta az éneklett Evangyéliomot. A' *Credo* elmondása alatt ült Ő Felsége. Az *Offertoriumkor* a' nagy Oltárhoz ment, letérdepelt, a' Primás' kezében lévő tányért megtsókolta, és egy ötven aranyat nyomó arany pénzt tett arra. Ezzel viszszatért a' Thrónusba. A' *Sanctuskor* levette Ő Felsége' fejéről a' Koronát a' Kalotsai Érsek, 's Nádor-Ispánynál lévő párnátskára helyheztette. Úr' mutatáskor mindnyájan letérdepelvén, a' mezítelen Kard' és tíz Zászlók' felső végeiket letartották a' főld felé, tisztelet végett. A' *Communióra* az Oltárhoz ment Ő Felsége, letérdepelt, 's a' Primás' kezéből magához vette a' Szentséget: a' midőn ismét

tisztelet tétetett a' Kardnak, és a' tíz Zászlóknak a' föld felé való letartásokkal. Viszszatérvén Ő Felsége a' Thrónusba, fejébe tették a' Koronát a' Nádor - Ispány, és a' Kalotsai Érsek.

A' Szent Mise utánn a' Szekrestyébe ment Ő Felsége Királyi Méltóságát jelentő őltözetében, 's felestekemelt: hogy könnyebben elgyőzze az ezentúl sok ideig tartó Tzeremóniákat. Azutánn a' Plébánia' Templomába ment az egész fényes Gyülekezet, veres, fejér, és zöld posztóval bévontt deszkával kirakott úton, gyalog; tsak az Udvari páltzás szolgák lovagolván. A' Sz. István' Kardján kivűl, mind nála, és rajta vóltak Ő Felségén a' többi Királyi Jegyek. Az útszákon, mellyeken ment ez a' pompás sor, rendeket formált két felől a' gyalog Katonaság, és Budai, 's Pesti formaruhás Polgárság. A' sor utánn lovaglott a' Magyar Kamara' Prézese, 's nagyobb, és kissebb arany, 's ezüst pénzeket hányt a' Népnek: mellyeknek egyik felén szemléltetik a' koronás Oroszlán, illy körűl írással: *Lege, et Fide.* Az az: Törvénnyel, és Hivséggel: a' másik felén olvastatik a' Király' Neve, a' Koronáztatás' idejével. A' Plébánia' Templomába érvén, felült Ő Felsége az ott készűltt Thrónusba, 's óldalára köttetett a' Sz. István' Kardja; és ezt kivonván hüvelyéből Ő Felsége, megillette azzal háromszor azon Úri Személyeknek jobb vállait, a' kik Aranysarkantyús Vitézeknek neveztettek ki előre Ő Felségétől, 's most a' Kantzellárius, és az Ország' Bírája által szóllongattattak elő. A' Plébánia' Templomából a' Vízi Városban lévő Kaputzinusok' Templomáig lóhátonn lett a' menetel. A' Püspökök magok Püspöki süvegeikben, 's vetsernyés ruháikban ültek paripáikon. Az

említett Kaputzinusok' Templománál egy alkotvány állott már készen, melly veres, zöld, és fejér posztóval vólt bévonva, és Katonaság által körûlvétetve: ezen alkotványra felmentek a' Király, a' Primás, a' Nádor-Ispány, a' Kalotsai Érsek, a' Fő-Lovászmester, a' kettős Keresztet vivő Püspök, a' Kantzellárius, az Ország' Birája, a' Fő-Kamarás, és a' Nemes Testőrzők' Kapitányja; a' többi Uraságok pedig mind lovon maradtak az alkotvány körül. A' Király három jobb ujját fel felé, a' bal kezében pedig egy kis Keresztet tartván úgy mondotta a' Primás utánn azon Esküvés' formáját, mellyel az Ország' Törvényeinek, és Szabadságának fenntartására köteleztetik. Mind a' piatzon, mind a' házak' ablakaiból temérdek nézői vóltak ezen nagy erejű, 's valóban szent Tzeremóniának. Alig szállott le Ő Felsége az alkotványról: már kezdték arról tépni a' posztót; és mivel mindenik akart abból kapni örök emlékezet' okáért valamelly darabotskát: sok nevetséges dolgok történtek, a' mellyeken maga is édesdeden mosolygott Ő Felsége. Innét a' Királyhegyhez lett a' menetel, már ebből kimaradván az Egyházi Méltóságok. Hogy a' Hegyhez érkezett a' Király a' vizi, és az új Város között: arra sebes vágtatva felnyargalt Ő Felsége, 's kirántván hüvelyéből a' Sz. *István*' Kardját, keresztbe négy felé vágott azzal, igen derekasan; melly jeles tselekedetét Ő Felségének nagy *Eljen!* kiáltás követte.

A' Királyhegytől a' Várba vette viszsza útját a' pompás sor, a' Bétsi kapun. Ő Felsége felérkezvén a' Királyi Palotába, az Ország' drága Jegyei lerakattak; a' tíz zászlókat pedig megtartották magoknak az azokat

vitt Méltóságok. Minekutánnna felhordták vólna az étkeket a' Királyi asztalra a' Mágnások, és Udvarnokok: hirül adatott Ő Felségének, ki is ezen jelentésre megjelent koronás fővel, és palástosan az ebédlő szobában, 's megmosdott, a' vizet a' Nádor-Ispány töltvén a kezére; a' törülköző kendőt pedig a' Primás nyújtván nékie. Ezzel leült az asztalhoz, 's melléje a' Királyné. Az asztal' jobb felén ültek *Ferdinánd* és *Jósef* Fő-Hertzegek, 's a' Primás; bal felén pedig a' Nádor-Ispány, és nem meszsze tőle a' Kalotsai Ersek. Minekelőtte hozzá fogtak vólna az ebédléshez: levétetett az Ő Felsége' fejéről a' Korona, 's a' mellesleg való asztalra tétetett. Midőn először ivott vólna Ő Felsége a' Fő-Asztalnok által néki nyújtott pohárból: megszóllaltak az ágyúk. Valahányszor még ezentúl is iváshoz fogott Ő Felsége: mindenkor felállottak a' Nádor-Ispány, és a' két Ersekek, 's mind addig le sem ültek, míg viszsza nem adta Ő Felsége a' poharat a' Fő-Asztalnoknak. Ha pedig a' Fő-Hertzegek ittak: akkor tsak a' két Ersek állott fel. A' Koronázás Innepi szokás szerént, egy megaranyozott szarvú ökör nyárson egészen megsüttetvén, a' Királyi asztalra abból is egy darab petsenye felvitetett; több része pedig darabokra vagdaltatván, elszóratott, kenyérrel együtt a' népnek, mellynek számára veres, és fejér bor is folyatott egy alkotványról. Vége lévén az ebédnek, ismét megmosdott Ő Felsége, 's koronás fővel viszszatért a' maga szobájába. A' Rendeknek Királyi ebédje pedig még mind egyre tartott; kiket is meglátogatott Ő Felsége, 's ivott azoknak egésségéért a' Királynéval együtt.

Sz. Iván Havának tizedikén innepeltetett a' Felséges Királyné Koronázásának napja, mellyen délelőtti tizedfél órakor indúltak meg Ő Felségek a' Sz. János' Templomába, a' hová hasonló pompával vitetett vólt előtte való napon a' Korona, mint a' minémüvel a' Király' megkoronáztatása előtt valón; a' fényes menetel is többnyire tsak ezekben különbözött: a' kettős keresztet lóháton vivő Püspök utánn lovaglott maga Király Ő Felsége, aranyos Magyar dolmányban, övesen, és kalpagosan, 's rövid mentéje vitézi módra palástúl lévén fél vállra vetve. Ő Felsége utánn lovaglottak: a' Gárdakapitány, és a' Fő-Udvarmester. Itt érkezett már a' Királyné drága Magyar köntösben, 's ragyogó kövekkel igen gazdagon felékesíttetett fő el, és mejjel, egy hat lovas letűrtt fedelű hintóban. A' Fő-Udvarmester-Aszszony pedig két Udvari Dámákkal együtt hat lovas Udvari hintón kísérték Ő Felségét. A' Templom' ajtajához érvén Ő Felségek, mély tisztelettel fogadtattak az Érsekektől, és Püspököktől: 's Király Ő Felsége az ajtó mellett jobb kéz felől lévő Kápolnátskába vezettetett; a' Felséges Királyné pedig a' bal felől valóba: 's amott a' Király magára vévén a' Sz. István' palástját, fejére tétetett a' Magyar Korona; emitt a' Királyné letévén drága Magyar főkötőjét, a' Házi Korona illettetett vala fejére. Azutánn következendő renddel mentek végig a' Templomon a' nagy Oltárhoz: elől indúltak a' Nemes Ifjak; követték ezeket Nemesek, Mágnások, Ministerek, a' Hérold, az Udvarmester, a' két Koronaőrzők, a' Királyi tzímerek' vivői, a' Lovászmester mezítelen karddal; a' kettős Keresztet vivő Püspök; ezutánn pedig Ő Felségek, előbb a' Király

koronás fővel, 's a' Sz. István' palástjában, két Püspöktől körülvétetve; utánna a' Királyné hasonlóképpen koronás fővel, fejér ruhában, a' mellynek hoszszan nyuló, és széles aranypaszomántokkal ékesített szélét a' Fő-Udvarmester-Aszszony tartotta, nyóltz Dámák' kíséréseében. Az Oltárhoz jutván, külön váltak egymástól Ő Felségek: a' Király beülvén a' fal mellett készültt Thrónusba; a' Királyné pedig közel ehez, a' nagy Oltár előtt állíttatott Thrónusba. Annakutánna mindjárt kezdődött a' Szent Mise. Az *Epistola* utánn az Oltár eleibe vezették a' Királynét, ki, midőn elment a' Király' Thrónusa előtt, meghajtotta magát: és ezt mind annyiszor tselekedte, valahányszor az Oltárhoz ment; vagy onnét viszszatért a' Thrónusba. A' Nádor-Ispány ekkor felszóval megkérte a' Primást a' Koronázás végett; 's levétetődvén a' Házi Korona a' Királyné' fejéről, aranyos párnákra leborúlt Ö Felsége az Oltár' grádítsánál, 's úgy maradt, míg a' Minden Szentek' Litániáját el nem imádkozták. Azonban leemelvén a' Király' fejéről a' Nádor-Ispány, és a' Kantzellárius a' Magyar Koronát, az Oltárra tették. Vége lévén a' Litániának, a' Királyné térdre állott, 's jobb karját, és vállaköz ét megkente a' Primás szent olajjal; mellytől az Oltár megett megtörölgettetvén, ismét letérdepelt az Oltár előtt, 's a' Házi Koronát fejébe tette Ö Felségének a' Veszprémi Püspök; a' Primás pedig, és a' Nádor-Ispány a' Magyar Koronát jobb vállára helyhették; azutánn a' Királyi Páltza jobb kezébe, az alma pedig bal kezébe adatott. A' Magyar Korona osztán levétetvén a' Királyné' válláról, ismét viszszatétetett a' Király' fejébe; a' Királyné pedig koronás fővel, 's

kezeiben a' Királyi páltzát, 's almát tartván, viszszavezettetett a' Thrónusba. Ekkor megrendült a' Templom a' sok Éljen kiáltásoktól; kivűl zengettek a' harangok, 's dörgöttek az ágyúk. Az alatt elénekeltetett a' *Te Deum*; azutánn pedig az Evangyéliom, mellyekhez minekelőtte hozzá fogtak vólna, elvétetett a' Királyné' kezéből a' Királyi Páltza, és Alma; 's vége lévén az Evangyéliomnak, megtsókolta azt Ő Felsége, a' mint eleibe vitte a' Kalotsai Érsek. Az *Offertoriumkor* az Oltár' grádítsára térdepelt a' Királyné, 's a' megtsókoltt arany tányérra tett egy arany-pénzt, mellyet, nem lévén Nádor-Ispányné, kihez rendszerént tartozik ezen pompás szolgálat, egy négy szegeletű ezüst tátzán adott vólt oda Ő Felségének az Ország' Bírája' Hitvese, a' ki a' Fő-Udvarmester-Aszszonnyal, és más Udvari Dámákkal együtt az egész szent tzeremónia alatt mellette udvarlott, és szolgált Ő Felségének. A' *Sanctus* utánn mind a' két Felség' fejéről levétettek a' Koronák. Az *Agnus Deikor* egy kis Kereszt nyújtatott a' tsókolás végett Ő Felségeknek, és szenteltt vízzel megáldattak; 's azonnal az Oltárhoz járúlt a' Királyné, 's megáldozott. Azutánn a' Koronák újra feltétettek a' Felségek' fejeikre. A' Szent Mise utánn a' fenn említett két Kápolnátskákba tértek viszsza Ő Felségek; 's elkészítették magokat a' viszszaindúláshoz, mellyben a' Templomba lett jövetel' pompájától azon külömbséget lehetett tsak látni, hogy a' Királyné hintója utánn egy hat lovas hintóban a' Magyar Korona vitetett légyen. Az ebédlés pedig, és a' Rendeknek négy asztalokon lett megvendégeltetése egészen megegyezett a' Királyi Koronáztatás' napival.

Következett napon, úgymint Sz. Iván Havának tizenegyedikén olly nevezetes ülése vala az Ország' Gyűlésének, a' millyenről nem emlékezhettek még eddig Kronikáink. Először is Gróf *Szétsényi Ferentz* Ő Kegyelmessége számot adott a' maga Követségéről, mellyet az Ország' képében viselt a' Nápolyi, Romai, Florentziai, Médiolánomi, és Turini Udvaroknál, az ő szép Beszédjét sok *Éljen* kiáltások váltották fel. Azutánn felolvastatott a' Királynak azon szívreható Írása, mellyben azon hónap' negyedikén tett nemes ígéretjekre emlékeztette Ő Felsége a' Rendeket; melly szerént egy szívvel szájjal felajánlották életeket, 's vagyonjokat jó Királyjokért, 's ezen ígéretre nézve, a' mostani környűlállásokhoz képpest, hadfolytatásra megkívántató segedelmet kért. Példa nélkül való kifejezései valának ezek a' többek köztt Ő Felségének: hogy Őtet, úgy mond, ne annyira Királyjának, 's Fejének, mint jó szívű Barátjának nézze a' Magyar Nemzet. De ugyan megmutatták ám a' Rendek is, hogy nemes szóllásokkal megegyez tselekedetjek: mert sűrű kiáltások között lekötelezték magokat a' segedelem adásra; 's e'képpen nemes lelkűségek' rágalmazóinak szájokat örökre bédugták. Meghatározták azt is, hogy Király Ő Felségének ötven ezer, a' Felséges Királynénak pedig huszonöt ezer aranyak adassanak tiszteletűl: 's ezen utólsó summát, mellyet az Ország' nagy örömére mindjárt letett az Esztergomi Érsek, Kárdinális *Battyáni Jósef* Ő Eminentziája, kész lévén azzal elvárni az Országot, míg bészedődne, ugyan ezen a' napon különös Deputátzió által egy veres bársonnyal borított iskatulyában béajánlották Királyné Ő Felségének. A' tizennyóltzadik na-

pi Ülésben az egész Magyar Nemzetnek díszes virágzására ügyelvén a' második Tábla, azt vette fel végezése' tárgyáúl; hogy Magyar nyelven folyjon a' dolog a' Törvényszékeken: minthogy egyébképpen lehetetlen vólna valamelly nyelvnek virágozni; e' nélkűl pedig nem lehet állandó virágzású fennmaradása a' Nemzetnek. Ez mindazáltal határozatlan maradott: mivel az első Tábla meg nem egygyezett ez eránt; noha itt is sürgették ezt Gróf *Eszterházy Ferentz* Mosony Vármegye' Fő-Ispánya, Gróf *Illéshdzy*, Gróf *Szétsényi*, Gróf *Teleky Jósef*, 's mások. Hanem, hogy e' Házai nyelv rendszerént taníttasson az Oskolákban; törvénybe iktatódott; hogy azutánn annál jelesebb folyamatja lehessen annak minden törvényes állapotokban. Ezen Szent Iván Havának huszonhatodikán vettek bútsút egymástól a' Felséges Királyi Udvar, és az Ország' Rendjei, illy móddal: hogy délutánni ötödfél órakor a' Királyi Palotába gyűltek a' Rendek, 's körűl állották a' Thrónust, melly ezen Hónap' eleitől fogva emeltetett ottan fel: 's tsak hamar béült abba a' Királyi Felség kalpagosan, ki a' Kantzellárius' szép Magyar Beszédje utánn megszóllalt deákúl, 's szívreható kifejezései között, a' már általa megerősített Törvénytzikkelyeket általadta a' Nádor-Ispánynak, és a' Rendektől igen barátságosan elbútsúzott; a' Primás' fontos rövidségű feleletje utánn pedig viszszatért a' maga' szobájába sok *Eljen* kiáltások között. A' Királyné mene fel osztán a' Thrónusba, 's a' Primás' Beszédjét rövid, de hathatós Beszéddel viszontaglá; mellyet sok sűrű örömkiáltások követtek.

A' Királyi Palotából az Ország' Házába térvén a' Rendek, a' második Tábla' Szálá-

jába, a' mi nem történt még eddig, sereglettek. Rakva vólt ebben a' folyosó, mind a' két nemen lévő Hallgatókkal: annak közepe tájján egy Királyi nézőhely vala, a' hol hallgatódzott a' Felséges Királyné *Ferdinánd* Fő-Hertzeggel együtt. Leülvén a' Rendek, felmetszette a' Nádor-Ispány azon bépetsételtt Írást, mellyet a' Királyi Felségtől veve által, 's az abban lévő Királyi Végezést, és Törvénytzikkelyeket felolvastatta az egyik Ítélő-Mester által, 's ezen felolvasás utánn tellyes erejű Törvényekké váltak. Szép Beszédeket tartottak osztán a' Nádor-Ispány; Primás; Perszonális; 's az Ország' Birája: és ezzel vége lett ezen nevezetes Budai Gyűlésnek, sok örömkiáltások között; a' mellynek több jeles Tagjait ugyan ott *Budán* diszes ajándékokkal méltóztatta a' jó Fejedelem, különösé; ; a' ket Érseket, Kárdinális *Battyáni Jósefet*, és Gróf *Kolonits Lászlót* drága nagy Keresztekkel; az Ország' Biráját Gróf *Zichy Károlyt* Sz. István' Rendjének nagy Keresztjével; *Végh Péter* Tárnokmester, és *Ürményi József* Personális Urakat ugyan azon Rendnek Kommendátori Méltóságával.

A' midőn a' Magyar Nemzet, és annak Fejedelme között illy szép egyesség uralkodna, 's egyik sem akarna a' másiknak engedni a' nemes szívűségnek egymáshoz való nagyobb kimutatásában: akkor dühödött neki a' Frantzia Nemzet úgy annyira; hogy több Felekezetekre oszolván, legnagyobb kedvét egymás' üldözésében mutatná; a' miben főképpen megerősödött azon Felekezet, melly Jakobinusnak neveződött, 's olly istentelenségre vetemedett, hogy a' Fejedelmek ellen való gyűlölséget akarván béóltani mindenek' szívébe, a' Királyi Koronák lerontására fúj-

ná a' követ. A' mint az említett hónap' huszadikán meg is támadták igen haramiásan ezen Jakobinusok a' magok' Királyját önnön Királyi Palotájában ágyúkkal, fejszékkel 's egyéb fegyverekkel; a' következett esztendőnek huszonegyedik napján pedig fejét is vették Istenfélő Királyjoknak tizenhatodik *Lajosnak* tsak azért; hogy velek együtt istentelenkedni nem akart; iparkodván épségben megtartani a' szent Religiót. Még tsúfosabban bántak a' Királynéval *Mária Antoniával*, Mária Therésia nagy Királynénknak kedves Leányával, kit sanyarú tömlötzöztetése utánn hasonlóképpen a' Párisi piatzon a' hóhér által lenyakaztattak ugyan azon esztendőnek Mindszent Havában. — Illy gonosz szándékkal támadták meg a' mi jó Királyunkat is, a' ki mellett annál inkább törekedett azokon győzedelmeskedni vitézkedő seregünk. A' Romai Német Birodalom is *Ferentz* Királyunkhoz ragaszkodott, 's őtet maga Fejévé választván, Sz. Jakab Havának tizennegyedik napján a' Tsászári Koronával meg is koronázta *Frankfurt* városában. Nevelte Felséges Urunk' örömét azon koronázás' alkalmatosságával több Magyar Gavallérok' tisztelkedése: mert miként vonszon szíve a' Magyarokhoz; oda való útazásában is szép bizonyságát adta vólt annak *Virtzburg* Városában, a' hol tiszteletére megjelentt Méltóságok közzül szóba állott különösen *Hohenloe* Hertzegnével, született Báró *Revitzky* Aszszonnyal, a' kit Német Országban ezen Hertzegi Méltóságra, ide haza első Férje' *Beöthi* Úr' halála utánn emelt az Isteni Gondviselés. A' Püspöki Palotában vóltt fényes Gyülekezet egyedűl a' Hertzegaszszonyra függesztette szemeit, 's nagy figyelmetességgel hallgatta: melly édes-

deden beszéllgettek vele Ő Felségek a' Király és Királyné, a' Magyar Nemzetnek nagy nemes jószívűségéről. Ezen beszéllgetés közben a' Hertzegné mellett állottak kedves Magzatjai, kiket minekutánna figyelmetesen megnézett vólna a' Király; azt kérdi tőle: ha vallyon Magyar vér vólna é azokban is? Melly nyájas kérdésre, azt felelé hevenyében a' Hertzegi édes Anya: Felséges Uram! bizony több ezekben a' Magyar vér, mint a' Német; egyéberánt a' mi az Atyjok' véréből vagyon is bennek, az is, mivel *Hohenlóe* vér, szinte olly hív, valamint a' Magyar. — Ezen Amazoni, 's egyszersmind igen elmés válaszra elmosolyodott Ő Felsége. De még abban is megmutatta ám ezen derék Hertzegaszszony az ő valódi Magyar létét; hogy anyai kötelességének egészen megfelelt légyen, saját tejével táplálván kedves Magzatjait, kiket méhében önnön vérével nevelt vala.

Egyik ditsősség utánn a' másik érte Felséges Urunkat. *Prágában* a' Tseh Korona is fejére tétetett vólt szokott pompával Kisaszszony Havának kilentzedikén. Azonban H. *Brunszvik*' vezérlése alatt az egyesűltt seregek is bényomúltak Frantzia Országba, 's Kámpániában, közel ama' régi Magyar hartzról nevezetes Katalauni mezőhöz *Grándpré* Várositnál úgy neki estek egy Frantzia seregnek, hogy azt megszalasztván, egész rémülésbe hozták légyen. Ugyan azért vártuk immár minden órán azon örvendetes hírt, hogy *Párist*, a' Frantziák' Fő-Városát is elfoglalta diadalmas seregünk. De megfordúlván a' szerentse, nagy bajjal kellett neki viszszatérni Frantzia Országból. Belgyiomba *Monshoz* érkezvén, Generális *Klerfé* vezérlése alatt úgy törekedett, hogy ottan meggátolja a' Fran-

tziak' rohanását: de, ámbár igen vitézûl nékik szegezte is magát, tsak ugyan ki nem állhatta azoknak nagyobb tüzelését, a' miéinknél temérdekebb ágyúik lévén, mellyekből egynehány ezer lépésre szórták népünkre a' Kartátsok' záporát; 's így tsak hamar elborították Belgyiomot, mivel magok a' Belgák is azokhoz húztak vala. A' Rajna mellett hasonlóképpen omlottak' Alzátziából, 's Hertzeg *Eszterházy Antal* seregét félre nyomván, egész *Moguntzidig* hatottak, mellynek elfoglalása utánn, általjövén a' Rajnán, *Frankfurtot* is Vidékjével együtt Sartz alá szorították vólt. A' másik Tsapatja pedig seregünknek Hertzeg *Hohenloe'* vezérlése alatt *Triérnél* az ötet üző Frantziaságot derekasan meghőkölte: holott Vurmzer' Huszárjai leginkább kitettek magokért. A' Burkus Király azonban *Moguntziához* vonta magát, 's annak ostromához fogott.

Következett ezer hétszáz kilentzvenharmadikban négy Armádiát rendele Felséges Urunk a' Hittől szakadott Frantziák ellen, úgymint: egyet Olasz Országban Hadi Tárnokmester B. *Devins'* vezérlése alatt; hármat pedig a' Német földön Hertzeg *Koburg* Fő-Kormányozása alatt, mellyeknek egyikét maga személyesen vezérlette; másikát H. *Hohenloe*; harmadikát Gróf *Vurmzer*. A' melly seregek' tartására nem tsak gabonát, hanem pénzt is hallatlan készséggel ajánlottak mind a' Németek, mind a' Magyarok Ő Felségének. Szerentsésen is kezdődött ez idei hadakozás; úgy hogy Hertzeg *Koburg* Böjt-más Havának első napján *Akennél* megtámadván a' Frantziákat, annyira diadalmaskodott rajtok, hogy Sz. György Havának tizedikén már Frantzia Országban *Valencinnes'* vidékén lobogtatta lé-

1793. E.

gyen diadalmas Zászlóit; G. *Vurmzer* pedig *Landau'* környékén. Ki győzné itten előszámlálni ezen Fő - Vezérekkel vóltt Fő - Hertzeg *Károly*, *Feraris*, *Klerfé*, *Koloredó*, *Alvintzi*, *Benyovszki*, *Splényi*, *Sztáray*, *Keglevits*, *Kray*, *Ottó*, *Fábry*, *Mészáros*, *Dávidovits*, *Boros*, *Gruber*, *Mikovinyi* Generálisoknak vitéz tetteiket? De megérdemlenék ám ezen táborozásban vitézkedett egyéb Tisztjeink; sőt Katonáink is egyes egyig, ha lehetne név szerént való magasztaltatássokat tsak *Masztricht*, és *Tirlemont* Város körűl tett nagy ütközetjek miatt is, holott legtöbb Frantzia vért ontottak vala; kik közt *Dévay* Obersterjek' vezérlése alatt az *Eszterházy'* Huszárjai törték meg a' jeget. *Valencinnes'* táján erősen bésántzolta vólt magát a' Frantzia Tábor: de innét is elugratta azt diadalmas seregünk az Anglus, 's Hannoveránus, és Hollandus sereggel egyesűlve, minekutánna a' Ronelle patak' mentében hánytt főldvárait megvették vólna a' Magyar Granatérosok, fegyveres kézzel. Ezen ditső Famarsi győzedelemnek, melly Pünkőst Havának huszonharmadikán esett, hirét am' nagyra termett Hazánkfia, *Stipsits* Fő - Strásamester hozta meg a' Királyi Udvarnak, eljárván pompás lován hat szüntelen tsergető, és sipoló Postalegényekkel *Béts* Városának nevezetesebb útszáit, és piatzait. Azutánn megvévén *Konde* Várát, szerentsésen megvették ama' hires Erősséget is *Valencinnest* Hadi-Tárnokmester *Feraris'* vezérlése alatt derék Vitézeink. Úgy Gróf *Vurmzer* is majd egész Alzátziát elfoglalta; valamint a' Burkus Király a' Tsászáriakkal vegyitett Katonáival *Moguntzia* Városát. Hanem ismét egészen megfordúlt a' szerentse a' mint lehetett látni a' Burkus' fúvallásából, 's a' Rajnai seregün-

ket Álzátziából kinyomták a' Frantziák ezen esztendő végén. A' nagy Ármádia ugyan mind eddig úgy vitézkedett, hogy Pikárdia' szélein villogtatná diadalmas fegyvereit; hanem a' következett ezer hétszáz kilentzvennegyedik esztendőben ennek is viszsza kelle fordúlni az erőssebb Frantzia sereg előtt. 1794.E.

Már ekkor arra határozta vólt magát Ő Felsége, hogy maga kormányozná ezen nagy Ármádiát; és így fellobbantván Vitézeink' tüzét, ismét diadalmakat nyeretne azokkal. Minekokáért Sz. György Havának kilentzedikén már *Brukszel* Városában vala, a' hol igen nagy örvendezéssel fogadtatott: innét pedig az Ármádiához rándúlván, azonnal látta annak szép győzedelmét az ellenségen *Landreci* mellett. Minél fogva még inkább gerjedtek a' Brabántziai Rendek ezen jó Fejedelemnek tiszteletére, 's *Brukszelben* az említett Hónap' huszonharmadikán tzimeres pompával iktatták bé Hertzegi Méltóságába, örvendezve kiáltozván a' forró sokaság: Eljen a' Tsászár! Eljen a' mi Felséges Fejedelmünk! Forrott azonban a' Frantziákban a' méreg,'s minden igyekezettel tűzzel vassal rontottak seregeink ellen; a' kik közzé hogy oda érkezett ismét Ő Felsége, még annál tüzesebben ellene szegezték magokat az ellenségnek, 's meg is hőkölték nem egy izben: de végre a' nagyobb erő előtt meg nem állhatván, kénteleníttettek viszszavonúlni. Ő Felsége a' nagyobb jónak okáért ha a tért a' Táborból: hadi serege pedig szűntelen viaskodva vonúlt keresztűl Belgyiomon, és a' Belgáknak ismét a' Frantziákhoz való szítása mellett is olly vitézűl tartotta magát G. *Klerfé* vezérlése alatt, hogy esztendeig kellett a' Frantziáknak mesterkedni, 's hartzolni, míg azt a' Rajnán által szoríthatták. De már

akkor a' Tsászári Királyi sereggel egyesűltt
1795.E. seregek mind elállottak vólt attól. Mert ezer hétszáz kilentzvenötödik esztendő Sz. György Havában a' Burkus békességre lépett a' Frantziákkal: következett Pünköst Havában pedig a' Hollandusok nem tsak megbékéllettek azokkal, hanem velek öszve is szövetkezvén, együtt fogták azokkal a' dolgot a' Tsászári és Királyi Ármádia ellen. Az Anglus sereg is haza költözött.

Édes Hazánkat megszökte az alatt a' Frantzia mirigy; hanem hálá Istennek! tsak ugyan nem kaphatott lábra: mert az attól megszédíttetett Pártosok hamar tőrbe kerűlve *Budán* az említett Pünköst Havában Hohér' pallosa által kivégeztettek e' Világból. Ezeknek szörnyű vétkét eléggé megesmérteti a' Királyi Táblától reájok mondott, 's a' Felséges Szeptemvirátustól helybehagyott ezen értelmű Szententzia: — *Martinovits Ignátz Jósef*, a' Felséges Tsászárnak, 's Apostoli Királyjunknak vóltt Tanátsossa, és Sasvári Apátur, elfelejtkezvén Ő Felségének bőven reá méretett sok kegyelmeiről, a' múltt esztendőben *Pesten*, születése' helyén, iszonyú, 's embertelen öszveesküvést kezdett, és pártütő szövetséget kötött. Feltett gonosz szándékának véghez vitelére, maga igazgatása alatt lejendő Fő-Vigyázókat választott, úgymint: A' Felséges Udvari Magyar Kamarának akkori Titoknokját *Hajnótzi Jósefet; Greven* Huszár Regementnél vóltt Kapitányt *Laszkovits Jánost; Szent-Marjai Ferentzet*; 's a' Kőszegi Distriktuális Táblának számon felyűl lévő Aszszeszszorát Gróf *Sigray Jakabot*: kiket, minekutánna a' Pártütők' fejévé emelte vólna magát, mint munkálódó Társait arra kötelezett, hogy egybe vetett vállal, 's erővel istentelen szán-

dékjokat tovább terjesztvén, az Országnak szegletköveit, a' Törvényeket felforgassák; a' Királyi Méltóságot és hatalmat eltöröljék; az egész Községnek életét, jószágát kotzkára vessék; a' bévett Isteni tiszteletnek, 's Polgári Rendtartásnak szép Alkotmányját feldúlják, és semmivé tegyék. Ezekről mind tulajdon vallások, mind más tzáfolhatatlan próbák által meggyőzettetvén, a' megsértett Felség és Ország ellen mérészlett, 's elkövetett gonoszságaik miatt a' most említett Fejedelem és Ország ellen Támadók, az Országnak Törvénye szerént halálra ítéltettek; és, hogy szörnyű Példájokkal mások jóra intessenek, 's a' gonosztól elidegenedjenek: érdemlett büntetésűl Hóhér' pallosa által az Élők' számából kivégeztetnek. —— Az ezektől eltsábíttatottak pedig külömbkülömbféle fogságra ítéltettek, ifjú *Szolártsik Sándoron*, és *Öz Pál* Prókátoron kivűl, kiknek is Tsábitóik utánn kelle menniek az ő megátalkodtságok miatt. — Ezen elfajúltt fiainak vesztével megmenekedvén édes Hazánk a' reá intézett veszedelemtől, nem kevés örömre vidúlt vala: de tsak hamar ismét keserves jajszózatra fakadott kedves Nádor-Ispányjának hirtelen történtt halálával: *) a' mit érzékenyebben elő nem lehet itt hozni, mint a' *Magyar Hírmondónak* ezen, minden jó Magyar szívet általjáró szavaival: Királyi Fő-Hertzeg *Sándor Leopold* Kedves Nádor-Ispányunk, Nemzetünk' ditsősségének, és javának hathatós E őmozdítója, nints többé! Sz. Jakab Havának

*) Midőn tüzi játékot tsinált a' Felséges Tsászárné örömére: a' körűlötte lévő puskapor meggyúladván, mind öszveégette; és így kinos halált okozott nékie.

tizenkettődikén a' fennemlitett esztendőben *Laxemburgban* kimúlt e' Világból mindeneknek szomorúságára. Halála előtt elbútsúzott Tsászár Ő Felségétől; kinek, illy állapotban se' mulatta el különösen ajánlani az előtte igen nagy kedvességben vólt Magyar Nemzetet. Más nap reggel *Bétsbe* hozatott bé a' holtt test, 's minekutánna felöltöztetett Magyar ruhába, kitétetett az Udvari Kápolna' közepére; sok égő viaszgyertyák' sorai közzé; mellyneknek látására temérdek sokaság járt. Délutánni három, 's négy óra között a' hóltt testből kivétetett szív az e' végre készíttetett edényben az Augusztiniánusok' Templomába; egyéb belső részek pedig a' Sz. István Templomába vitettek. — A' test estvéli hét, és nyóltz óra között temettetett el a' Kapucinusoknál lévő Kriptájába a' Felséges Familiának, nagy pompával. — Mély bánatba merült az egész Felséges Udvar; különösen a' Felséges Tsászárné; valamint Tsászár Ő Felsége, a' ki néhai *Sándor Leopold* Fő-Hertzegben nem tsak igen kedves Testvérjétől; hanem hiv Barátjától, 's jó Tanátsossától is fosztatott meg. Úgy a' Magyar Nemzet is egyenes szívű Közbenjárójától, 's igaz Betsülőjétől, és Bóldogitójától; a' Szegénység nagylelkű Jóltévőjétől; a' Magyar Litterátúra igen erős, és áldott Pártfogójától. — —

Hazánk' szomorúságát azzal enyhítette Felséges Urunk, hogy elhunytt jó Testvérje' helyebe kedves Ötsisét *Jósef* Fő-Hertzeget állította a' Királyi Helytartóságba, kit a'
1796.E. következett ezer hétszáz kilentzvenhatodik esztendőben egyező akarattal Ország' Nádor-Ispányjává választottak a' Rendek a Posonyi Gyűlésben: hol a' Frantzia erő ellen ötven ezer Katonát igért az Ország a' Fejedelem-

nek; 's azon kivûl, az egész Ármádia' számára két millió mérő gabonát; három millió hétszáz hatvan ezer mérő zabot; tiz ezer lovat; húsz ezer ökröt: e'felett ditsősségesen megajánlotta vólt még a' *Generalis Insurrectiót*, avagy az egész Nemességnek fegyverre kelését is. Ugyan, midőn a' Lengyeleket az Orosz és Burkus egészen elnyomták; 's a' mi Udvarunkkal együtt felosztották azoknak Országát, mellyből a' Krakkói, és Szandomiri Palatinátusok jutottak ide: akkor legnagyobb tűzzel omlottak seregeink ellen a' Frantziák, 's a' Rajna felől Német Országon keresztűl egész Tseh Országig hatottak; délről pedig Tirólisba rohantak vala: hanem valamint innen ki üzték Generális *Alvintzy'* vezérlése alatt; úgy amonnan *Károly* Fő-Hertzeg' kormányozásával szerentsésen viszszaverték őket Vitézeink egész a' Rajnáig. A' melly ditső győzedelemből származott örömöket eme' Posonyi Gyűlésben választott különös Biztosok által, úgymint Hertzeg *Eszterházy Miklos* és Gróf *Károlyi Jósef* nagy Méltóságok; 's M. *Horváth 'Sigmond*, és T. *Rédey Ferentz* Urak által nyilatkoztatták ki az Ország' Rendjei Fő-Hertzeg *Károlynak*; 's buzgó kívánásaikat jelentették: kiket ezen diadalmas Hertzeg különös indúlattal fogadott *Offenburgban* a' Rajna mellett Karátson Havának huszonharmadikán; 's több izben mondotta nékiek: hogy szép előmeneteleit fő részben a' Magyar Katonaságnak köszöni; 's a' ditső Magyar Nemzetért kész meg is halni.

Olasz Országban mindazáltal a' Frantziák *Bonapárte* ifjú Korszikai Olasz Vezér alatt igen szerentsésen tusakodtak seregeink ellen; 's minekutánna Fő-Vezér Gróf *Vurmzert* seregének egy részével bészorították vólna

Mantuába, majd egész Olasz Országban elhatalmaztak; mivel az Olaszoknak nagyobb része *Bonapártéhoz*, mint Nemzetjekbelihez hajlott légyen. Bizonyára vitézűl törekedett ellentállani Generális B. *Alvintzy* a' mi részünkről: de tsak ugyan *Mantuát* meg nem szabadíthatta; sőt kénszeríttetett viszszavonúlni vitéz seregével; G. *Vurmzer* pedig általadni a'
1797. E. Frantziáknak azon Erősséget ezer hétszáz kilentzvenhetedik esztendőben Böjt-elő Havának másodikán, minekutánna öt hónapig sanyargott abban seregével, 's már a' lóhúsból is kifogyott vólna. Hogy tehát itt is jobbra fordúlna a' dolog: *Károly* Fő-Hertzeget rendelte vólt ide Felséges Urunk; tsak hamar Olasz Országban is termett ezen Vitéz Királyi Hertzeg. Hanem Katonai okosságával ő is jobbnak ítélte viszszahúzni Vitézeit; mintsem az igen megerősödött ellenség' tüzének feláldozni. Tűzzel vassal készűlt azonban a' Magyar vitézlő Nemesség is Nádor-Ispányjának *Jósef* Királyi Hertzegnek Fő-Vezérsége alatt: a' Duna jobbmellyéki Osztálynak Hertzeg *Eszterházy Miklós*; a' Duna balmellyékinek Gróf *Pálffy Miklós*; a' Tisza jobbmellyékinek Báró *Mészáros János*; a' Tisza balmellyékinek Báró *Splényi Gábor* rendeltetvén a' Királyi Felségtől Vezér-Kapitányjává: 's derék nyárban már *Szombathely* Püspöki Város körűl táborozott ezen Nemes hadi sereg; a' mellynek hadi próbatételeit nagy örömmel szemlélte a' Felséges Király, és Királyné Kisaszszony Havának tizenhetedikén, 's tizennyóltzadikán, számos Magyar Méltóságokkal együtt. Ausztria is forrott a' hadi készűletben; különösen *Béts* körűl egy derék Ármádia helyhetődött, 's mindenképpen erősítődött ezen Fejedelmi Város. Bátorságnak

okáért mindazáltal a' Felséges Udvarnak egy része *Prágába*; más része pedig, nevezetesen a' Korona' Örökösse *Ferdinánd* Fő-Hertzeg *Budára* költözött. *Bonapárte* Frantzia Hadi-Vezér irt azonban *Károly* Fő-Hertzegnek a' békesség eránt: a' mellynek fundamentoma meg is lett Stájer Országban *Leoben* mellett Eckenvaldban; 's ezen szoros környűlállásokból viszszatért a' Frantzia Had Olasz Országnak, mellyben a' Velentzei Köztársaságot elnyomván, úgy tsinált annak Fő-Vezére *Bonapárte* békességet Tsászár Ő Felségével *Kampoformióban*; hogy ezen Köztársaságnak az Adriai tenger, és az *Ets* folyó köztt lévő részét, Rovignóval, Isztriával, és Dalmátziával együtt általengedte Felséges Urunknak az előbbeni Olasz Birtokaiért, és Breisgauért; a' Német Birodalomnak pedig a' Rajnát szabta határáúl. A' melly Békességkötés azutánn *Bétsben* a' Ts. Kir. Felségtől; *Párisban* pedig a' Frantzia Kormányszéktől megerősittetett; végre *Rastadtban* Karátson Havának első napján Gróf *Kobentzel*, és *Bonapárte* Generális által, eredeti Írásban költsönösen egymástól'által vétetődött.

Magyar Hazánk' kezdé mindjárt érzeni ezen Béke' hasznait: hol nem tsak a' *Kassa* mellyéki Opálbánya' virágzása, 's az Opállal, ezzel az egyedűl Magyar Országon termő drága kővel külső Országokba is szép haszonnal folyó kereskedés, a' mellyel Felséges Urunk is nagy megelégedését nyilatkoztatta újabban az említett Bánya' Árendássaihoz, kiket kegyelmesen eleibe botsátott, és vett is tőlök maga számára egynehány darab Opálokat; hanem a' Magyar Litteratúra is szépen öregbedett; különösen: a' Gazdaság tudományjában a' Szarvasi, és Keszthelyi Oskolák által: itten ama' Nagy Hazafi M. Gróf

Tolnai *Festetits Györgynek* bőkezüségéből ; amott Tudós *Teschedik Sámuel'* eszközléséből a' Királyi Felségnek magasztaló helybehagyásával. Annál nagyobb aggódással vóltunk, látván ; hogy ezen békességgel nem soká fogunk élni : mivel *Rastadtban* a' Német Birodalom' és a' Frantzia Köztársaság' Követjei között tsak mind az ellenvetésekkel folyt a' dolog; söt a' Frantziák még fegyverrel is ellenkeztek ezen alkudozás' idejében is, *Ehrenbreitenstein* erősségét ostrommal a' feladásra kénszerítvén. Más felől pedig a' mi békességes Szomszédunkat a' Törököt támadták meg, hajón szállított Armádiával *Bonapárte'* vezérlése alatt egyszerre meglepvén Egyiptomot, minekutánna útjokban *Máltát* elfoglalták vólna. Hanem *Alekszándriához* közel *Abukirnál* azoknak Hajósseregén az Anglus Hajóssereg *Nelzon* Admirális' kormányozása alatt tellyes győzedel-
1798. E. met vett ezer hétszáz kilentzvennyóltzadikban Kisaszszony Havának első, második, 's harmadik napján. Azért hadat izent a' Török Udvar is a' Frantziák ellen olly Hirdetménye által, a' mellyből nyilván kitetszik a' Frantzia szörnyű Revolutzióból származott háborúnak iszonyú képtelensége. Hogy tehát arról, és a' Frantzia Köztársaság' Fundálóiról igaz esméretet vehessen a' következendő Magyar Világ is : azt a' *Magyar Hirmondó* kiadása szerént általadjuk nékie : a' melly így vagyon. — Minden Udvarok tudják, hogy a' Fényes Porta, és Frantzia Ország között soha még ekkoráig fel nem bomlott a' hajdani jó egygyetértes, 's a' Kötések szerént való egyesség : és a' Porta soha semmit el nem mulatott a' maga részéről, valami tsak eszközűl szolgálhatott az ő jó szívű barátságának megmutatására. Midőn a' Revolutzió

kezdete utánn tsak hamar öszveszövetkeztek az Európai Hatalmasságok, hogy köz erővel folytassanak hadat Frantzia Ország ellen: már az akkori Frantzia Elöljárók igen rendeletlenűl viselték magokat; de a' Porta tekintetben tartotta a' régi szövetséget, és neutrális maradt. Gyakran megkérettetett a' hadban való rész vevésre; a' Frantzia Országi történetek naponként undorítóbbakká lettek; a' Romai Tsászár' kezére jutottak az északi részről való kúltsai Frantzia Országnak; 's a' Földközi tengeren lévő egyik tárházát a' Frantzia Hajósseregnek, *Tulont*, az Anglusok foglalták el; Vánde pedig belső nyughatatlanságot okozott. Frantzia Ország erőtelen vólt, 's veszedelemben forgott: a' Fényes Porta mindazáltal egyenes szívvel, 's híven megmaradt a' maga neutrálissága mellett: melly ha az akkori közönséges gabona' szükség' idején félbe szakasztotta vólna a' barátságot; úgy a' Frantzia Nemzet kétségbe esésre juthatott vólna: de azt nem tselekedte, sőt olly mértékben szerentsésítette Frantzia Országot, hogy gyakran panaszra fakasztott más Hatalmasságokat maga ellen. Illy Nemes maga viseléséért méltán várhatta a' Porta, hogy az ő barátságának hasznát meg fogná Frantzia Ország esmérni: de az ottani Elöljárok nézvén egyedűl saját hasznokat, tsupán a' magok hatalmoknak fenntartására, 's megerősítésére fordítván figyelmetességeket, igyekezték mindenfelé terjeszteni az ő Hazájokat megemésztő Revolútzió' tüzét; igyekeztek minden Vallásokat, és Igazgatás formákat felforgatni; mindent elrabolni, és az Emberi Nemzetet valósággal viszszabuktatni a' vadság' állapotjába, egy olly szabadsággal való tsalogatás által, mellynek tündér képe tsak az együ-

gyűeket vakíthatja meg. Ezen tzéljoknak elérésére valamit erányos eszköznek láttak, azt mind helyesnek tartották: nem kíméllették még a' legtávolabb lévő barátságos Hatalmasságokat is; és azonn vóltak, hogy pártütést indítsanak mindenütt a' törvényes Fejedelmek ellen. Egy felől a' legmézesebb hangú kifejezésekkel biztatták a' Frantzia Követek a' barátság' állandósága eránt a' Fényes Portát, 's hadra késztették más Udvarok ellen: más felől az Olasz Országban kormányozó Frantzia Vezérek szakadatlanúl küldözgették a' hitetlen tsábítókat, kik Roméliában, Móreában, 's a' Szigetekben pártütésre beszéllenék reá a' nagy Úr' Alattvalóit. Tudva lévő dolog; mit írt *Bonapárte* a' Mainotokhoz; 's esméretesek egyéb írásai is, mellyekben hintegette minden felé az álnokúl szinlett észt; 's szívet vesztegető hitegetéseket. Ha a' Porta panaszlott az e'félék eránt: a' Frantzia Kormányszék erős kifejezésekkel bizonyította, hogy az ollyan tselekedeteket éppen helybe nem hagyja, 's legottan meggátolja; és kívánja egész szívességgel megerősíteni a' régi barátságot; de a' Vezérek nem hogy változtatták vólna legkissebbnyire is előbbeni magok viselését; söt még patvarkodóbbakká, 's vakmerőbbekké lettek, mint vóltak annakelőtte.

A' Porta általlátta innét, hogy hamisság a' *Direktóriom'* dolga; és hogy az ő tulajdon útasításaival megegyez az ő eszközeinek gonosz magok viselése. Jóllehet már ezentúl haszontalanoknak látszatik minden panaszolkodások: reménylette mindazáltal a' Porta, mint lehetséget, hogy a' *Direktóriom* le fogna talán tenni arról az egész világ' öszvezavarására tzélozó alatsony lelkűségről; vagy

hogy maga a' Frantzia Nemzet is végre, nem szenvedhetvén többé azokat a' sok inségeket, a' mellyek alá szorította őtet egynehány álnok zavaróknak fenn héjjázása, és gazdagság utánn való ásítozása, fordítást tenne a' dolgon. Illy reménységgel tsak hallgatott a' Fényes Porta; megmaradt továbbra is a' maga mérséklése mellett; elkerült minden ellenségeskedést. A' Frantzia Kormányszék úgy nyilatkoztatta ki magát a' had' elein; hogy nints néki szándéka birtokainak határjait killyebb terjeszteni; és hogy a' kezére jutandó Tartományokat viszsza fogná adni a' békességkötéskor: de nem tsak az, hogy egész nagy Tartományokat foglalt el; hanem minekutánna mesterkedései által reá mehetett, hogy az egyesült hatalmasságokat külön válaszsza egymástól: már az időtől fogva mindég kevesebb tartózkodással vólt a' maga titkos szándékainak nyilvánságos végrehajtásában. Nem lévén még tsak szines oka is, és semmi egyéb tzélja, a' gonosztételen kivűl: megtámadott olly Reszpublikákat, és más szabad Státusokat, mellyek szintúgy nem vettek részt a' hadban, valamint a' Porta; és a' hol óltalom nélkűl talált valamelly Tartományt: járma alá fogta azt. Végre egészen kirontott a' betsűlet' határain; és hogy minden népeknek példát adjon arról, hogy a' hittel való fogadás, és a' kötések semmit nem érnek többé; 's hogy semmi külömbség nintsen a' bátorság és az ellenségeskedés között: példa nélkűl való megvetésével a' Nemzetek' Törvényének, tengeri tolvajokhoz illő erőszakkal Egyiptomot megtámadta; Egyiptomot! ezt a' legdrágább Tartományát egy olly Birodalomnak, a' melly szembetűnő próbáit adta szives barátságának Frantzia Ország e-

ránt. Mihelyt az Égyiptom ellen való szándék értésére eset a' Portának: azonnal beszéllgetésre hivatódott a' Frantzia Követség' Helytartója *Ruffin*, 's megkérdeződött az eránt. Ő azt felelte, hogy néki nintsenek tudtára a' Direktóriom' szándékai; de ha valami ollyas történne is: annak egyéb tzélja nem vólna a' Bégheken való boszszúállásnál. Erre a' vólt a' válasz, hogy akármelly szín alatt történjék Egyiptomnak megtámadása: azt úgy fogja nézni a' Fényes Porta; mint hadizenést; és valaminthogy egy talpallatnyi földet is ki nem eresztheť Egyiptomban a' maga birtokából: úgy bizonyos, hogy minden Muzelmánok fel fognak kelni a' Sz. Városnak megszabadítására. Ha a' Béghek büntetést érdemlenének: az eránt a' Portánál kellene tenni jelentést, a' melly alatt vagynak. A' Nagy-Británniai Udvarral igen jó barátságban vagyon a' Porta: tehát az ellen senkinek sem ergedhet szabad általmenetelt a' maga Tartományain. Ezekről tudósítsa *Ruffin* sietséggel a' Direktóriomot. Minekelőtte ez megtörténhetett vólna: kapott egy régibb írást a' Direktóriomtól, melly által tudósíttatott, a' mint mondotta; hogy *Bonapárte* valósággal Egyiptomba megy, de tsak azért: hogy büntetést vegyen a' Bégheken; a' Frantziáknak kereskedésbeli hasznot szerezzen; 's ártson az Anglusoknak. Egy Frantzia Követ fog jönni *Konstántzinápolyba*, ki az onnét származandó sokféle hasznot megmutassa a' Portának, melly ha azt által nem látván hadat akarna indítani: úgy tüstént meg fogná támadtatni a' Római és Orosz Tsászári Udvarok által. — Ezen dibdáb beszédet magában foglaló Írásnak mássát közlötte *Ruffin* a' Portával. Ali Effendi, a' Porta' Párisi Követje paran-

tsolatot vett, hogy menjen el a' külső dolgokra ügyelő Frantzia Ministerhez *Talleyrand* Perigordhoz, és kérne tőle kerek választ. Irja, hogy ezen Minister, a' ki kétség kivűl elfelejtette a' mit már *Ruffinnak* irt; a' tettetés' nyelvét vette elő, 's tagadta egyátaljában, hogy vólna Frantzia Országnak legkissebb szándéka is Egyiptom ellen; és szemtelenűl azt állította, hogy *Bonapárte* egyedűl *Málta* ellen küldődött; 's az oda való Rendnek eltörlése hálaadatosságot érdemel valóban minden igaz Muzelmánoktól. — A' Frantzia Direktóriom' erőszakos, tsupa maga tetszése szerént való tselekedetének nem egyéb a' tzélja; hanem hogy öszveszaggathassa azon köteleket, mellyek együvé foglalják a' Nemzeteket. Mind egy már az ő előtte: akár titkos tsalárdsággal, akár nyilván való ellenségeskedéssel, tüzzel vassal hajtsa végre az ő szándékát. Mindenütt erőtelen Reszpublikát igyekezett felállítani, hogy tőle függvén ezek, az ő tetszése szerént mehessen bennek minden. Egyiptom a' szent Városoknak, *Medinának*, 's *Mekkának* a' kúltsa: ezen Tartománynak megtámadása a' legnagyobb mértékben érdekel minden Muzelmánokat. Ezekhez, és már a' *Konstántzinápolyi* Frantzia Követség' Helytartójához, nem külömben a' *Párisban* tett nyilatkoztatásokhoz képpest, a' Felséges Istennek irgalmasságába, és segedelmébe vetett tellyes bizodalommal elővettünk minden szükséges eszközöket a' végre, hogy ellene-álljunk vizen és szárazon az ellenünk munkába vett ellenségeskedéseknek, 's diadalmaskodjunk ellenségeinken. El van végezve, hogy a' Frantzia Ország ellen való hadakozás hiti kötelességek minden Muzelmánoknak. Igy lévén a' dolog: a' fellyebb emlitett Kö-

vetség' Helytartója, valamint minden egyéb személyek is, kik a' Frantzia Követséghez tartoznak, a' hét tornyos épületbe vitetődnek; hogy kezességben maradjanak ott addig, míg *Ali Effendi*, és a' kik vele *Párisban* vannak, viszsza nem térendenek onnét. Nem külömben megárestálódnak minden Frantzia Konzulok, és Kereskedők *Konstántzinápolyban*, és minden Levántai kikötőhelyben, elpetsételődvén minden portékáik, hogy a' Fényes Portától függő, 's Egyiptomban minden Törvény ellen árestálódott Kereskedőkért jót álljanak; míg tudniillik az árestomban lévő személyek szabadon nem botsátódnak; 's jószágaik és hajóik, a' Fényes Porta' hadi hajóival, 's az azokon lévő néppel együtt viszsza nem adódnak. A' Fényes Portának kötelességévé teszi önnön Státusainak bátorsága, 's tsendessége, hogy fegyvert fogjon azok ellen, a' kik pártütés' zászlóját emelték fel Frantzia Országban. Minden Európai Hatalmasságoknak hasonló közök vagyon e' dologhoz; 's reményli a' Fényes Porta, hogy minden Udvarok, kik hozzája barátsággal viseltetnek, egyesítik kívánságaikat az övéivel; részt vesznek azokban, 's kötelességjeknek esmérik, hogy barátságjoknak, és segíteni való készségjeknek mellesleg való, 's egyenes bizonyságait is adják. Első Rebyal Achirban 1213 eszt. — A' mi számlálásunk szerént pedig 1798. Sz. Mihály Havának tizedik napján.

A' Frantziáknak ezen álnok praktikáját, mellyet olly derekasan lerajzolt itten a' Török Udvar, kellett újolag tapasztalni a' mi Udvarunknak is: mert, valamint már előre lehetett azt látni, egyszerre kiütött a' háborúnak tüze a' Frantzia dölfösség' fellegéből. A' Rastadti Frantzia Követek félbe szakasz-

tották a' békéllés' dolgát, 's nagy tűzzel hagyták oda estvéli időn *Rastadtot:* de mindjárt a' Városon kivűl olly Székely Huszár formaruhás emberekbe akadtak, a' kik őket keményen megkoppasztották, 's le is sózták egyikét. Így ezer hétszáz kilentzvenkilentzedik 1799.E. esztendőben a' millyen nagy hideggel mordonkodott a' tél, olly temérdek lánggal tsaptak öszve a' Tsászári, és Frantzia Ármádiák. *Károly* Fő-Hertzeg első nyomúlással diadalmaskodott a' Frantziákon Bőjtmás Havának huszonegyedik napján a' Sváb Tartományban *Osztraknál;* harmadnap múlva pedig *Stokkaknál.* Helvétzia' szélén *Feldkirchennél* huszonkettődikén ugratta meg őket Generális *Jellachich.* Báró *Kray* ugyan azon hónap' végén, és Sz. György Hava' elein négy ízben győzedelmeskedett az Olasz Országi Frantzia Ármádián *Verona* körűl nagy nyereséggel, melly győzedelmeknek nagy eszközei vóltak Generális *Liptai*, és *Bideskúti;* de azoknak ditső áldozatjaivá is lettek. Ugyan ezen hónap' huszadikán *Bresciát* olly vitézűl vette meg Báró *Kray*, hogy az egész Frantzia Őrizetet fogságba ejtette légyen, tsupán egy vitézzének elestével: a' melly szép győzedelmekért Hadi Tárnokmesteri Méltósággal tisztelte meg őtet a' Tsászári Királyi Felség. Ezen Olasz Országi seregünknek illy szerentsés előmenetelekor érkezett ehez a' régen várrt Orosz sereg ama' híres Fő-Vezér *Szuvarov'* vezérlése alatt, melly mintegy huszonnégy ezerből állott; és ezt a' miénkkel öszvekaptsolván, általhatott véletlenűl az *Adda* vizén, 's olly vitézűl megverte a' Frantzia Ármádiát, hogy hat ezeret ejtett el belőle; öt ezernél pedig többet elfogott, négy Generálissal, 's három száz Tisztekkel együtt, nyóltzvan ágyú nye-

reség mellett. Más nap elfoglalta vólt győzedelmes seregünk *Májlandot:* holott a' Frantziáknak számos tárházaik kerűltek a' Tsászári Királyi kézre. Sz. Iván Havának közepén ismét három nap egymás utánn győzedelmeskedtek a' Frantziákon *Placentziánál* a' Trébia folyó mellett. *Mántuát* is, mellyért majd fél esztendeig viaskodott *Bonapárte*, 's ezen hoszszú törekedése utánn is, tsak éhséggel tudta maga hatalmába ejteni, hadi Tárnokmester Báró *Kray* egy hét alatt, melly Sz. Jakab Havában utólsó vala, megvette temérdek nyereséggel. Kisaszszony Havának tizenötödikén pedig Fő-Vezér *Szuvarov* az egyesűltt sereggel letsepülte a' Frantzia Ármádiát, elejtvén annak Fő-Vezérjét, egy Osztály-Generálissal együtt, négy Generálist pedig elfogván. Hasonló tűzzel hajtottak a' Frantziákon B. *Melas*, B. *Kray* Vezérek Sz. Mihály Havának tizenhatodikán; 's ditsősségesen diadalmaskodtak.

Károly Fő-Hertzeg pedig sok jeles diadalmai utánn béhatott már ekkor Helvétziába. Feldmarsallajtenánt Gróf *Sztáray* is olly vitézűl vette meg *Manhájmot*, hogy álmélkodás nélkűl nem lehet arról emlékezni: mert az ellenséget a' városon kivűl erős sántzaiból kivervén; úgy űzte, hogy annak sarkában lévén, egyszerre elfoglalta a' Várost a' bényomúltt Frantziákkal együtt. Azért méltán nevezte ezen viadalt *Károly* Fő-Hertzeg példa nélkűl valónak: mellyben kilentzszáz Vitézeink estek el ugyan; de az ellenség közzűl ezer hat százan; 's elfogattak ezer nyoltzszázan, két Generálissal, hatvannyóltz Fő-Tisztekkel, és huszonkét ágyúval, húsz tábori megterheltt szekerekkel, a' Rajnán vóltt huszonhat hajókkal, 's egyéb hadi készűletekkel egyetemben.

Helvétziában ellenben nagyon kezdettek erősödni a' Frantziák, igen magokhoz édesítvén a' Helvetákat: azért kijjebb húzta magát *Károly* Fő-Hertzeg. Más felől azonban olly erősen megtámadták *Hótze* derék Generálisunk' seregét, hogy tellyes diadalmat vettek rajta, elejtvén magát is ezen sok győzedelmek' koszorújával ékesűltt Vezérünket. Olasz Országból ide Helvétziába nyomúlt ugyan *Szuvarov* az ő vitéz Oroszszaival *Károly* Fő-Hertzeg' segítségére: de ő sem bóldogúlhatott itten; söt majd utólsó veszedelemre jutott a' mindenféle tsalárdságok által. Azért egészen félre húzta magát seregével; azutánn pedig tsak hamar felkerekedvén, haza tért vala. *Pál* Tsászárjok tőlünk elállván, a' Frantziákkal barátságoskodott: ámbár ekkor fogott öszveházasodni az ő Leányával *Pavlovna Alekszándrával* Fő-Hertzeg *Jósef*, Országunk' Nádor-Ispánya. Illy történetekben annál inkább megszomorodtak a' jó Magyarok kedves Primássoknak Kárdinális *Battyáni* *Jósef* Esztergomi Érsek Ő Hertzegségének ez életből *Posonyban* Mindszent Havának tizenhatodikán lett kimúlásán.

Károly Fő-Hertzeg mind ezek köztt keményen tartotta magát a' Rajna mellett az árviz' módjára rohanó Frantziaság ellen, mellynek egy része megént *Filipsburghoz*, és *Manhájmhoz* nyomakodott: hanem Gróf *Sztáray* ismét ditsősségesen elverte azt onnét Karátson Havának elein. Olasz Országban pedig Báró *Melas* Fő-Vezér hová tovább nagyobb előmeneteleket tett az ő bátor seregével, úgy hogy már Frantzia' Ország' határán nyargalództak vitéz Huszárjaink: a' midőn Karátson Havának első felében ama' tűzrőlpattantt Generális, Hertzeg *Lichtenstein* *János* *Kuneo* ha-

talmas erősséget rövid ostrommal megnyerte. Illy környűlállásokban a' Frantzia Direktóriom', avagy Kormányszék' öt Tagjainak egyike, ama' hires *Sieyes* Abbe, a' Revolutziónak legnagyobb Mestere mind azonn dolgozótt alattomban, hogy *Bonapártét* haza híván Egyiptomból, a' Frantzia Nemzet' Fejévé tehesse, ámbár maga lejjebb szállításával: tsak hogy a' Revolutziót kívántt végre juthassa. Kész vólt erre a' nagyravágyó *Bonapárte*, bizván, hogy szerentsésebb fogna itten lenni, mint Sziriában, a' hol nem kis kudartzot vallott, onnét viszsza hőköltetődvén az Akrei Basa *Gezzár*, és Ánglus Hajós Kapitány *Sydnei* által. Azért tengerre szállván, olly kedvező szélre talált, melly az ő hajóját szerentsésen a' Fréjusi révpartra Frantzia Országba hajtotta vala. Szüntelen súgott búgott osztán *Sieyessel*: rá is ment ennek mesterkedése által arra, hogy a' Párisi Katonaságot maga vezérlése alá nyervén, a' Direktóriom' hatalmát erővel lerontotta; 's magát a' Frantzia Köztársaság' Kormányozójává tétette Fő Konzul név alatt tíz esztendőre, melléje neveződvén más két Konzulok, mint Tanátsosok.

Bonapárte Fő-Konzul tehát, maga talpig Katona lévén, az egész Frantzia Országot Katona Kormány alá fogta. Először is letsilapította a' Királyiakat, az úgy nevezett Rojálistákat; azutánn annál nagyobbra szaporítván a' Köztársaság' Katonaságának számát, tellyes erővel törekedett ellenünk a' ti-
1800.E. zennyóltzadik század' utólsó esztendejében, melly nevezetes a' szörnyű télről is, mind a' Rajnánál, mind Olasz Országban. Már ezt majd egészen kitisztította a' Frantziáktól Lovasság' Generálissa *Melas*' vezérlése alatt diadalmas seregünk; 's midőn ennek egy részé-

vel megvette *Genudt* Feldmarsallajtenánt Báró Bátorkeszi *Ott*: akkor nyomúlt erre a' havasokon *Geneva* felől maga *Bonapárte* válogatott seregével, 's az ide való Köztársasági lelkű Olaszokkal, kiket sem hatodik *Pius* Pápának a' Frantziák által Birtokából való elhurtzoltatása; 's *Valentziában* a' *Rhodanus* mellett a' múltt esztendőben Kisaszszony Havának huszonkilentzedikén történtt szomorú halála; sem hetedik *Piusnak* a' Ts. K. Apostoli Felség' óltalma alatt ezen esztendőben Böjtmás havának tizenharmadik napján *Velentzében* lett választatása jóra nem hozhatott. *Melas* Fő-Vezérünknek minden gondoskodásai is meg nem gátolhatták a' havasokon által Pedemontziomba való bérohanását *Bonapártének*, kinek az Aostai vőlgynél olly vitézűl ellentállott Generális Gróf *Pálffy Miklós* Pünköst Havának huszonhatodikán, hogy Hazájáért, 's Királyjáért életét ditsőűl feláldozta légyen. Méltó megjegyezni ezen derék Generálisról tett magasztalását Báro *Melas* Fő Vezérnek; ki annak édes Attyához Fő-Kantzellárius Gróf *Pálffy Károly* Ő Kegyelmességéhez így ír a' többek köztt *Turinból* Pünköst Havának huszonhetedikén: Tegnapi napon elköltözött az élők közzűl Excellentziádnak derék Generálmájor Fia: ki is a' mint hathatós buzgósággal, és ditső maga megkülömböztetésével törekedett mindenkor tellyesíteni a' maga hivatalbeli kötelességét, 's ott választani minduntalan helyet magának, a' hol legegyenesebb, de egyszersmind veszélyekkel legrakottabb is vólt a' betsűlet' útja: tegnap az Aosta vőlgyéből lett előbb nyomúlása' alkalmatosságával az ellenségnek, a' maga Brigádája előtt, melly azon napon ritka, és különös vitézséggel tusakodott, halálosan megsebesíttetvén,

meghólt a' második órában mindenek' szomorúságára, úgymint a' ki áldozatja lett a' maga nemes bátorságának, erős lelkűségének, 's a' vezérlése alatt hartzoltt Vitézek' ditső buzdításának. — Bellona' ezen igaz Magzatjának eleste mintegy előljáró postája vala a' reánk tódúló veszedelemnek: mert *Bonapárte* azutánn egész bizodalommal nyomúlt; 's *Turin* és *Májland* Városai tátva kapukkal fogadták. *Melas* megállott néki az ő seregével *Alekszándridnál* a' Marengói térségen; 's tsata rendben várta. Úgy is szállott szembe *Bonapártéval*, hogy azonn diadalmaskodott: hanem azutánn új Frantzia sereg érkezvén *Bonapártéhoz*, azzal tsak hamar megújította a' viadalt, 's fáradtt népünkön tellyes győzedelmet vett vala, úgy hogy kénteleníttetett B. *Melas* néki általadni felső Olasz Országot minden Erősségeivel együtt egész *Mantuáig*. A' melly véres ütközetben főképpen megkülömböztették magokat a' *Nandorf*' Huszárjai: elestek pedig, és megsebesedtek igen számosan Vitézeink közzűl; 's a' holttak köztt vala Gróf *Hadik*, derék Feldmarsallajtenántunk a' kit osztán nagy pompával temettek el a' Frantziák *Alekszándridban*. A' Rajnai Ármádiánkra, mellynek kormányozására, az igen elbetegűltt *Károly* Fő-Hertzeg helyett, Hadi Tárnokmester Báró *Kray* rendelődött vala, hasonlóképpen omlottak a' Frantziák: több ütközetekkel is mindazáltal el nem nyomhatták a' magát vitézűl óltalmazó seregünket, mellynek katonás viszszavonúlásában legtüzesebben vitézkedtek Fő-Hertzeg *Ferdinánd* és Báró *Mészáros*' Huszárjai, a' kik közzűl több Tisztek, és Katonák láttatják szívek felett azon vitézség' villogó bizonyságát: amazok a' *Therésia*' Rendje' Keresztjét; emezek az arany,

vagy ezüst érdempénzt. Sz. Jakab Havának tizenötödikén fegyverszűnést végeztek Bavăriában ezen seregünk' Fő-Vezére, Báró *Kray*, és a' Frantziák Fő-Vezére *Moreau*; úgy hogy a' melly Rész ismét hadhoz akar kezdeni, tartozzék azt tizenkét nap előtt megjelenteni a' másik Résznek. Sz. Mihály Havának hetedikén megjelent ezen Ármádiánál a' Tsászári, 's Királyi Felség az ő derék vitéz indúlatú Testvérjével *János* Fő - Hertzeggel, a' kit itten Fő - Vezérnek rendele. Derekasan meg is rezzentette Ő mindjárt a' Frantziákat, 's hátrálni kénszerítette: hanem ezek szokott tsalfaságokkal élvén, Karátson Havának elein nagy szerentsétlenséget okoztak a' Ts. Kir. Ármádiában, úgy hogy annak Fő - Vezérjét is Fő - Hertzeg *Jánost*, tsak nem kelentzébe ejtették; 's bérohantak felső Ausztriába, és Stájer Országba. Olasz Országban hasonlóképpen kedvezett nékiek a' szerentse, 's már Toskánát is igájok alá szorították: hanem a' Pápa ellen már most nem töreked ek, söt illendő tisztelettel viseltettek Szentséges Méltóságához.

Illy környűlállásokban, valamint egész bizodalommal szóllitotta Király Ő Felsége az ő Magyarjait a' fegyverkelésre; úgy tellyes hivséggel fegyverkeztek ezek; még pedig Hertzeg *Battyáni Lajos*, Vas Vármegyének, és Gróf *Károlyi József*, Szatmár Vármegyének Fő - Ispányja, mint a' múltt Inszurrektziókor, úgy most is a' régi Magyar Katonáskodás szerént magok lettek Vezér - Kapitányokká a' Vármegyéjekbeli Nemes seregeknél: 's a' Duna mellyékiek már ezen Karátson Hónap' tizedikén táborba szállottak *Kis - Mártonhoz* közel. Minekutánna tizenkettődikben megnézegette vólna itten őket a' Király; tizenharma-

dikán szép hadi próbát tettek; a' Duna jobb mellyékieket a' Nádor-Ispány; a' Duna bal mellyékieket pedig Generális *Dévay* vezérelvén. Melly szép hadi próbát Ő Felségek, a' Király és Királyné, úgy a' Nápolyi Királyné, Magzatjaival; a' Toskánai Nagy Hertzeg, *Albert* Hertzeggel együtt igen örömest szemlélték egy hegyről; ámbár kemény szél fúvallott légyen a' Fertőről. Karátson hetében általköltöztek ezen Nemes Vitézek Ausztriába, az oda bérohantt Frantziaság ellen, *Laxemburg*' környékeire, és *Bétshez*: a' hová ugyan azon hétben érkezett a' Német Országi Ármádiánknak Fő-Vezére *Károly* Fő-Hertzeg azzal a' nyugtató hirrel; hogy egy hónapi fegyvernyugvás köttetett légyen a' Frantziákkal. Történt: hogy ezen Ausztriai főldre való általkőltözéskor megkötötték nem kevesen magokat, azt állítván, hogy nem tartoznának kimenni az Országból; 's viszszatértek. De torkára forrott ezen vétsége kiváltképpen egy Rátz Tsapatnak ugyan itten Mosony Vármegyében, a' hol az újonnan felállitott Nádor-Ispányi Regementnek egy Tsoportja útját állván annak, helyén megkókálta, 's a' Főldnépének azon segítségével, mellyet ezen Nemes Vármegye' gondos Tisztviselői oda nóditottak vólt, meg is térítette, 's *Óvárra* békisérte. A' kik azutánn Ausztriába a' Nemes Sereghez érkezvén, jelesen viselték magokat. Így tsendesedtek le Nemes Somogy Vármegyének is több felbőszűltt magzatjai, kik annyira elszilajkodtak, hogy tüzzel vassal dühösködnének. A' Vármegye' Tisztjeinek bölts intézése szerént emberűl megkülömböztette magát *Látrány* Helység' Birája *Tóth János*, az ottani tsendességnek helyreállításában: kinek ezen nemes tselekedetét érdempénzzel

jutalmazta meg a' Királyi Felség; és azt ezer 1801. E.
nyóltzszáz egyben Sz. György Havának tizenharmadikán azon Nemes Vármegyének Nagy Méltóságú Fő-Ispányja Gróf *Szétsényi Ferentz* függesztette annak mejjére a' Státusok' közönséges Gyűlése' alkalmatosságával; mint Földes Ura pedig *Látránynak*, Ő is azon kegyelmével kívánta ezen derék Jobbágyját méltóztatni, hogy ezt a' jobbágyi adótól felszabadította. Ezen közben elkészűlt a' Bátskaságban azon hasznos Tsatorna is, melly *Ferentz* Királyunkról Ferentz Tsatornájának neveztetik; úgy *Vátzon* a' Siket-Némák Oskolája is, Felséges Urunknak örök ditsősségére.

Ugyan ezen esztendő meghozta a' kívántt békességet is, mellyről addig alkuba sem akartak a' Frantziák ereszkedni, míg a' Ts. 's Királyi' Felség annak zálogáúl által nem engedné nékiek Tirolist a' Német Országi Erősségekkel; és *Mantuával* Olasz' Országot, a' *Tagliamentó* vizéig. A' jó Fejedelem a' nagyobb kárnak eltávoztatására ezt is megtselekedte: azutánn az ő bölts Ministerét, Gróf *Kobentzelt*, a' kirendeltt helyre *Lünevillébe*, Frantzia Ország' Városába elkűldvén, ez által úgy szerzette meg a' békességet, hogy az ő örökös Birodalmát Olasz Országban az *Etts* vize; a' Romai Német Birodalmat pedig a' Rajna vize határozná meg. A' Toskánai Nagy Hertzegnek, és azon Fejedelmeknek, kik a' Rajnán túl elvesztették vólt Birtokaikat, tartozik a' Német Birodalom a' magáéból hasonló betsű Tartományokat tulajdonítani. Egyébként majd minden Tzikkelyei ezen Lünevillei Békességkötésnek a' Kampoformiói kötés szerént szabattattak: mellyeknek Bőjt-elő Havának kilentzedikén alája írták neveiket a' Ts. Királyi, és Frantzia tellyes hatalmú Ministerek,

úgymint: Gróf *Kobentzel*, és *Bonapárte Jósef*: megerősítette azutánn a' Ts. Kir. Felség; a' Német Birodalom; és Frantzia Fő - Konzul *Bonapárte Napoleon* *), a' ki ezen Békesség' Tzikkelyeit magában foglaló Alkulevelet, mellyet *Bétsbe* küldött vala, úgy készíttette el, hogy annak borítékja aranyval és gyöngygyel igen mesterségesen, és gazdagon vagyon kihimezve; a' tokja pedig finom aranyból tsinálva. Meglévén ezen örvendetes Békesség; Ő Felsége méltoztaték ama' nagy Nevű Titkos Tanátsos *Ürményi Jósef* Urat Gallitzia' Gubernátorának nevezni; valamint Gallitzia Kantzelláriussát, Gróf *Majláth Jósef* Ő Kegyelmességét Velentzébe Fő - Biztosúl küldeni, mostanában pedig Státus és Konferentz Ministeri Méltóságra emelni. Azonban Böjt - más Havának tizenhatodikán a' Nádor - Ispányné Ő Tsászári Felsége, az ékes *Alekszándra Budán* gyermekágyban meghálálozott mindeneknek nagy szomorúságára, kiváltképpen pedig a' Szegényeknek, kiket bőven szokott vala segíteni: a' melly adakozóságának szép példáját adta a' múlt őszszel az én Plébániámban is, itt Szent Miklóson, a' hol méltóztaték felestekemelni Gróf *Zichy Károly* Ő Kegyelmességénél azon útazása közben, midőn *Sopronyba* méne az Ő Felséges Férjéhez, kinek, mint a' Nemes Sereg' Fő - Vezérjének ottan vala akkor Fő - Kvártélyja.

*) Már most örökös Frantzia Tsászár; 's ezen Felséges Méltóságra a' mostan végeződött 1804-dik esztendő Karátson Havának 2-dikán Páris Városában a' B. Aszszony' roppant Templomában 7-dik Pius Romai Pápa Ő Szentségétől kenettetett fel: az ettől megszenteltetett Koronát pedig maga tette fel önnön fejére, mint fényes érdemeinek Tzimerét.

Illy szép, és minden Fejedelmi virtusokkal ékeskedő szerette Párjától lett megfosztatása utánn is, Nádor - Ispány Ő Királyi Hertzegségét annyira el nem tsüggesztette az onnan származott mély bánat, hogy magát Katonássan ne mutatta vólna az Ő Nemes hadi serege előtt, melly harmintz egynehány ezer Gyalogságból, 's mintegy tizenöt ezer Lovasságból állván, Német *Újhelynél* táborba szállott, és az Ő Királyi Hertzegsége' Fő-Vezérsége alatt Sz. György Havának tizennegyedikén illy Ütközeti rendben állott: az első Tsatarendben a' Duna jobbmellyékiek Feldmarsallájtenánt Báró *Ott'*; a' balmellyékiek Generálmájor *Majtány'* vezérlése alatt. A' második Tsatarendben a' Tisza balmellyékiek Generálmájor Gróf *Gyulay'*; a' jobbmellyékiek Feldmarsallájtenánt B. *Mészáros'* vezérlése alatt. A' Tartalékseregeт pedig, melly Horvátságból, Tótságból, és a' Nádor-Ispányi Regementből formálódott, vezérlette Feldmarsallájtenant *Jellachich János*. 'S így várta ezen Nemes Ármádia a' Felséges Tsászárt, és Királyt, kinek oda érkezése három ágyúlövés által adódott tudtára az Ármádiának, mellynek Fő-Vezére, az igen gazdag Magyar köntösben diszeskedő Nádor - Ispány Ő Királyi Hertzegsége, nagy tisztelettel fogadta Felséges Testvér - Báttyát. Ő Felsége a' Magyar Lovas Regementjének Formaruhájában, 's fekete tsákos süveggel jelent meg *Károly* Fő - Hertzeggel, a' kinn Magyar Feldmarsal Uniformis ragyogott; fejét is szép kótsagtollas kalpag ékesítette. Jelen vóltak *Antal*, *János*, *Rénát*, *Lajos*, *Rudolf* Testvérei is Ő Felségének: azutánn Fő - Hertzeg *Ferdinánd*, a' vóltt Májlandi Gubernátor, kedves Hitvesével és Magzatjaival együtt: ottan vólt

Albert Királyi Hertzeg, és a' Nápolyi Királynak második szülött fia *Leopold*. Megjelent Gróf *Pálffy Károly* Országunk' Kantzelláriussa, sok más Magyar Méltóságokkal egyetemben, mindnyájan paripákon, 's Innepi köntösökben. Ennyi sok ékes Lovas nézőktől kisértetve, a' Tsatarendnek szemlélésére indúlt Ő Felsége; különös szépségű paripáján, 's éppen egy órában telt, míg az első Tsatarend' jobb szárnyáról a' bal szárnyára érkezett. Onnan a' másik Tsatarendje előtt viszszafordúlt; 's ismét a' harmadik Tsatarendje előtt lement; 's mindenütt, a' Lovasok trombita-, a' Gyalogok pedig síp 's dobszóval, és a' Zászlójok' háromszori meghajtásával tettek tiszteleteket. A' megvisgálás utánn a' Gyalogok kezdtek tüzelni, batalionról batalionra. Végre az ágyúk szóllaltak meg, hoszszas egymás utánn való bömböléseikkel: a' midőn a' Lovasság elválván a' Gyalogságtól, előre nyomúlt, 's igen hoszszú sorba állott. A' Gyalogság is egy tsapatba vonúlt: 's midőn a' Lovasság fél Svadronyonként jobbra kanyarodott Ő Felsége előtt; ugyan abban az időben a' Gyalogok is balra kanyarodtak fél kompániánként, 's azzal két óra tájban dél utánn széllyel oszlottak. Mind Ő Felsége, mind közönségesen Ő Fő-Hertzegségek tellyes megelégedéseket jelentették ezen felettébb szembetűnő Seregekkel. Sok ideje is már annak, a' miólta nem lehetett látni illy Nemes Magyar hadi sereget. Úgy tetszik, mintha ebben Mátyás Királynak az ugyan ott *Újhelynél* táborozott Seregét látnánk, a' mellyről *Bonfinius* azt vallja: hogy, valamit a' Régieknél olvashatott a' Hadimesterségről, mind látszatott magának azt abban a' Magyar Katonaságban szemlélni. Ezen Nemes Sereg' di-

tsősséges maga viseletének bizonyságáúl pedig legtöbbet szolgál az Ország' Nádor - Ispányjának, *Jósef* Királyi Hertzegnek e' következendő Hirdetménye, mellyet azon felkeltt Magyar Nemes Seregnek pompás eloszlásakor méltóztatott kihirdettetni: — A' *Lünevillében* kötött Békesség utánn nints már többé szükség arra a' segítségre, a' mellynek kiállítását tőlünk, az Ő Felségét környékező veszedelemben, a' legszentebb kötelességeink kívánták, és a' melly segítségre az Ország, 's az én vezérlésemre bizatott felkeltt derék Sereg tellyes erejéből egészen elkészűlt, és sietett. Viszszatér tehát az egész Ármádia Hazájába azzal a' tellyes megnyugvással, a' melly a' kötelességnek a' lehetségig való bétöltéséből származhatik; minekutánna tsudálkozásra indított minden Népeket, mellyek az Uralkodó, és Status mellett illy különösen kimutatott hivségnek, és engedelmességnek betsét esmérik. Nyilvánságos tanúbizonysága lehet a' felkeltt Nemes Sereg előtt az Ő Felsége' tökélletes tetszésének 's megelégedésének, mellyet a' Nemes Seregről kinyilatkoztatni méltóztatott, 's a' mit énnékem szerentsém vagyon kijelenteni, az; hogy Ő Felsége, a' most érkezett Kegyelmes Rendelése szerént, méltóztatik megengedni, hogy minden Tisztek, a' kik Regementektől tétettek által a' felkeltt Nemes Sereghez, most egy ranggal fellyebb vétetnek viszsza a' Regementekhez, mint a' millyen ranggal azokból kiléptek, hogy a' felkeltt Sereghez menjenek.

Továbbá méltóztatik Ő Felsége kegyelmesen megengedni, hogy azok, kik a' Politikus Státusból vétettek fel a' felkeltt Nemes Seregnél Tiszteknek, és előbbeni Hivataljoknak folytatására viszszatérnek, a' felkeltt Se-

reg' Formaruháját (Uniformissát) és a' Tiszti jeleket, de ezeket tsak akkor, midőn Uniformisba öltöznek, ezutánn is viselhetik. Ezen különös kegyelmessége mellett Ő Felségének, fogadják el a' Generális, és Stabális Tiszt Urak; úgy szintén az egész együtt lévő Sereg, az én igaz köszönetemet is, a' mellyel azoknak, kimutatott készségekért, bennem való bizodalmokért, és a' jó rendtartásért tartozom. Mindenkor nagy örömmel fogok megemlékezni arról, hogy ollyan Ármádiának vóltam Vezére, a' mellyet egészen elfoglalt a' megtantoríthatatlan hivségnek érzése, 's a' Fejedelméhez, és Hazájához való ragaszkodás. Az én tiszta kívánságom kisérni fogja szüntelen az egész Nemes Sereget, és mindenkor kész leszek annak javára, a' mi tőlem kitelhetik, tselekedni. —

Ezen rettenetes Frantzia háború pusztító tüzének, a' melly nem tsak Európát, hanem Aziát, Afrikát, 's Amerikát is megpergelte vólt, elóltására kétszer kelt fegyverre a' vitézlő Magyar Nemesség; és mind a' kétszer, a' mint láttuk, mindjárt megszűnt annak é-des Hazánk felé harapozó lángja. A' tizen-
1802 E. kilentzedik századnak második esztendejében pedig mindenekkel kívántt békességre képett a' Frantzia Fő-Konzul *Bonapárte Napoleon*, 's helyreállitotta a' Religyiót is a' Népe között: azért ötet kívánta holtáiglan megerősiteni a' Frantzia Nemzet első Konzuli Méltóságában, 's hatalmában. A' Frantziáknak ennyire lett elhatalmazása nagyobb gondosságra hozta a' körülöttök lévő Birodalmakat: különösen gondoskodik pedig a' mi kegyes Fejedelmünk, a' ki, valamint a' háború' tüzének elóltására főképpen a' Magyarok' erejével törekedett; úgy a' békességnek fenntartására

ezt kívánja jó karban tartani. Azokáért ezen esztendőnek Pünköst Havában *Posonyba* gyülekeztette az Ország' Rendjeit, hogy ezekkel mind a' Katonai, mind a' Kereskedésbeli, 's egyéb Hazai dolgok eránt erányos Intézeteket szabna; 's Nemzetünknek mindmind nagyobb bóldogságot szerezne; ugyan ezért Szent Királyjaink' nyomdokát követvén, már ezen Posonyi Gyűlés' kezdete előtt viszszaállította a' Cziszterczitákat, Prémonstrátenziseket, és Benediktinusokat; még pedig annál nagyobb dicsősséggel, minthogy több Oskolák' taníttatását méltóztatott reájok bizni Ő Királyi Felsége. *Szent-Mártonban* Sz. György Havának huszonötödik napján avattattak bé régi jussaikba ezen derék Szerzetes Atyák nagy fényesen, Királyi Biztos, Fő-Méltóságú Gróf *Kolonits László* Kalotsai Érsek által. Az öreg Oltárnál, több Káptalanok', Vármegyék', 's Városok' Küldöttjei előtt, azzal kezdette el a' Királyi Biztos Úr a' béavatást; hogy Felséges Urunk őtet nevezte ki azon Szerzet' viszszaállítására, melly mind az egész Anyaszentegyházra, mind a' mi Hazánkra nézve különös érdemeket tett; és itten a' Tatár, és Török pusztítások utánn is mindenkor szerentsésen helyreállott. Felolvastattak ezutánn a' Királyi Diplomák, mellyeknek egyike az egész Szerzetet; másik az új Fő-Apáturt illeti. Az elsőben említi Ő Felsége, hogy azon indúlatjától vezéreltetvén, mellyel az igaz Vallásnak terjesztését, és az Ifjúság' jó nevelését óhajtja, Sz. *Benedek'* Szerzetét, melly 1786-ban eloszlattatott, minden birtokaiba, 's jussaiba viszszaállítja, olly modon; hogy ők minden Püspöki hatalom alól fel lévén szabadítva, a' Klastromi Templomokban, és jószágokban a' Lelkipásztorságot vinni kötele-

sek legyenek. — Hogy *Nagyszombatban*, *Posonyban*, *Sopronyban*, *Köszegen*, *Győrött*, *Komáromban*, *Esztergomban*, *Fejérváratt*, *Pétsen*, a' Deák Oskolákat a' szép tudományokig; *Pápán* pedig a' Grammatikát tanítsák. — Mind ezen helyeken tulajdon Templomaik, és lakó házaik legyenek. — Hogy a' Tanítók, kik kötelesek lesznek a' Fő-Direktorok' vigyázása alatt a' köz nevelés módját megtartani; a' választásban egyedűl a' Szerzetes elöljáróktól függjenek. — Hogy a' Religyió Kaszszájába ugyan fizetni semmit se' tartozzanak; mi légyen mindazáltal az ő kötelességek a' Várak' fenntartását illető Kaszszára nézve? utóbb fog meghatároztatni. — Hogy a' Fő-Apáturokat a' Sz. Mártoni Monostornak Tagjai, a' Királyi ki nevezés végett a' Felségnek tartozzanak bémutatni; de a' többi Apáturságokra, a' Szerzetes Káptalan' tanátsával, maga a' Fő-Apátur nevezhessen, a' Király pedig megerősítse. A' másodík Diplomának különös tzikkelyei ezek: — Hogy az új Fő-Apátur, *Novák Krizoztomos* Úr, tudományára, jó erkőltseire, 's kegyes életére nézve sok Fő-Urak' ajánlása által lett érdemessé ezen Méltóságra, hogy nékI *Szent-Márton* Vára minden hozzá tartozó jószágokkal általadatik, úgy, hogy mind ott, mind a' többi Klastromokban elegendő Szerzeteseket nevelni, mind Vár őrző Katonákat tartani köteles légyen: és a' Szerzetesseit a' tudományokban a'képpen gyakoroltassa, hogy azok az Ifjúság' oktatására 's a' Nemzeti nevelés által jó Hazafiakká való készítésére elegendők legyenek. — Végre az Apáturhoz fordította beszédét az Érsek, őtet Székébe beültette, 's a' Szerzetesek' igazgatását általadván, mind a' szoros rendtartást, mind a' szelíd velek való bá-

nást ajánlotta nékie. Ezek utánn a' Fejérvári Püspök, *Milasin* Ő Kegyelmessége, a' *Te Deumot*, és a' Misét elénekelvén; Nemzetünk' nevezetes Orátorainak egyike, Fő-Tiszteletű *Somogyi Leopold*, a' Királyi Tábla' Prélátusa 's Győri Káptalanbeli Úr, jeles Egyházi Beszédet mondott: mellyben megmutatta; hogy ezen Szent Helynek első feláll tása sok Lelki hasznokat szerzett Magyar Országban; és hogy ezen második fundáltása is nagy Lelki jókat igér a' Hazának.

Illy Apostoli lélekkel osztotta e' Kegyes Királyi Felség a' most múlt ezer nyolcszáz 1804.E. negyedik esztendőben három Megyére az Egri Püspökséget, úgymint: Egri Érsekségre; Kassai, és Szathmár-Némethi Püspökségekre: Egri Érsekké, 's Heves Vármegye' Fő-Ispányjává a' Nyitrai Megyének érdemekkel tellyes Püspökét, Fuchs Ferentz Ő Kegyelmességét; Kassai Püspökké az Esztergomi Káptalannak Nevezetes Tagját, Méltóságos Szabó András Urat; Szathmár-Némethi Püspökké, az Egri Káptalannak nagy érdemű Tagját, Báró Fischer István Ő Nagyságát nevezvén.

Ferentz Királyunknak Nemzetünk' bóldogságára tett ezen Fejedelmi Intézéseinek használatos gyümöltsében részesűlvén az egész Magyarság; nem lehet néki nem sohajtani naponként buzgó szívvel Ő Felsége' hoszszú Uralkodásáért az Úr Istenhez: a' mint ezen buzgóságát meg is esmértette egész Európával a' most nevezett esztendőben, mellyben e' Kegyes Felség mind ditső Ősei' mind maga Felséges Érdemeire nézve örökös Ausztriai Tsászár Nevet vévén fel, 's Maradékainak, tellyes örömre hozta örökös Tartományjait, mellyek köztt Magyar Ország kü-

lönösen kimutatta magát Hálá ado szent Innepléseivel. Ugyan ezen szent kötelességemnek tökélletes tellyesítésével szakad e' Historiámnak is

V É G E.

Bayerische Staatsbibliothek München

Svastics, Ignátz

Magyarok históriája

Bd.: 3

Pozsony (1805)

Austr. 4647-3
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10011464-2